

WARMIA i MAZURY 2020

Jaka droga do rozwoju?

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

ibs
INSTYTUT BADAŃ STRUKTURALNYCH

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

WARMIA i MAZURY 2020

Jaka droga do rozwoju?

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Koordinacja merytoryczna: Maciej Bukowski

Autorzy: Piotr Bartkiewicz (cz. 3)
Anna Krajewska (cz. 1, 2)
Iga Magda (cz. 1, 2, 3, 4)
Jarosław M. Nazarczuk (cz. 1, 2, 4)
Dorota Pelle (cz. 1, 2)

Współpraca: Izabela Sobiech (cz. 2)

Raport powstał w ramach projektu: „Warmia i Mazury 2020 - scenariusze rozwoju i aplikacja prognostyczno-symulacyjna” finansowanego z Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki przez:

Instytut Badań Strukturalnych

ul. Rejtana 15 lok. 24/25
02-516 Warszawa
tel. +48 22 629-33-82
faks +48 22 395-50-21
ibs@ibs.org.pl

Biurowo w Olsztynie:

ul. Św. Wojciecha 3/3A lok. 18
10-900 Olsztyn
tel. +48 89 722-28-98
warmiamazury@ibs.org.pl

Projekt okładki, skład i łamanie: Maciej Zalewski (alkione.net)

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	7
--------------	---

Część 1. Analiza zmian w otoczeniu makroekonomicznym województwa warmińsko-mazurskiego w latach 1995-2009 9

1. Sytuacja społeczno - ekonomiczna i długookresowe cele województwa warmińsko-mazurskiego z perspektywy dokumentów strategicznych	10
2. Województwo warmińsko-mazurskie z makroperspektywy	13
2.1 Wstęp	13
2.2 Rozwój gospodarczy województwa warmińsko-mazurskiego na tle innych województw	13
2.3 Rynek pracy	25
2.4 Inwestycje i potencjał innowacyjny	48
2.5 Przestrzenne zróżnicowanie województwa i jego potencjał turystyczny	62
2.6 Podsumowanie sytuacji społeczno-gospodarczej województwa	71

Część 2. Analiza kondycji oraz kierunków rozwoju sektora MSP w województwie warmińsko-mazurskim 75

3. Stan i kierunki rozwoju sektora MSP w województwie warmińsko-mazurskim	76
3.1 Stan sektora MSP na podstawie analizy danych wtórnych	76
3.2 Zmiana sytuacji społeczno-gospodarczej regionu i sektora przedsiębiorstw w okresie spowolnienia gospodarczego	81
3.3 Opis badania przeprowadzonego na potrzeby raportu	87
3.4 Analiza sytuacji i kierunki rozwoju sektora MSP w regionie (wyniki badań pierwotnych)	91
3.4.1 Ogólna sytuacja i perspektywy rozwoju	91
3.4.2 Zmiany zatrudnienia oraz oczekiwania wobec pracowników	96
3.4.3 Kondycja finansowa oraz inwestycje	101
3.4.4 Innowacyjność przedsiębiorstw	109
3.4.5 Postrzeganie szarej strefy	113
3.4.6 Podsumowanie i wnioski z badania przedsiębiorstw	116

Część 3. Scenariusze rozwoju województwa warmińsko-mazurskiego 119

4. Zaburzenia makroekonomiczne i mechanizmy ich transmisji	120
4.1. Definicja i charakterystyka fluktuacji gospodarczych	120
4.2 Transmisja zaburzeń na poziomie regionów – wnioski z literatury przedmiotu	122
4.2.1 Rodzaje szoków	122
4.2.2 Płaszczyzny zróżnicowania regionów	122
4.2.3 Zaburzenia gospodarcze w nowych państwach UE	123
4.2.4 Wnioski dla Warmii i Mazur	124

5. Charakterystyka aplikacji WIMMOD	125
5.1 Ogólna charakterystyka modelu	125
5.2 Zmienne kontrolne (szoki)	126
5.2.1 Efektywność produkcji	126
5.2.2 Polityka fiskalna	127
5.2.3 Rynek pracy	128
5.2.4 Demografia	129
6. Założenia scenariuszy rozwojowych	130
6.1 Scenariusz bazowy	130
6.2 Aktywizacja rezerw	132
6.3 Warmia i Mazury jako dobre miejsce do życia	133
7. Analiza reakcji gospodarki Warmii i Mazur na zaburzenia zewnętrzne	134
7.1 Scenariusz bazowy	134
7.1.1 Dynamika podstawowych wskaźników makroekonomicznych	134
7.1.2 Struktura sektorowa gospodarki	134
7.1.3 Rynek pracy	136
7.2 Aktywizacja rezerw	139
7.3 Dobre miejsce do życia	142
7.4 Synteza przeprowadzonych analiz	145
7.5 Podsumowanie	146
Część 4. Możliwości oddziaływania na kierunki i dynamikę rozwoju województwa	147
8. Rekomendacje dla polityki regionalnej	148
Załącznik 1. Wskaźnik ważności i oddziaływania	168
Załącznik 2. Prezentacja aplikacji progностyczno-symulacyjnej	169
Spis rysunków	173
Spis tabel	178
Spis ramek	178
Bibliografia	180

WPROWADZENIE

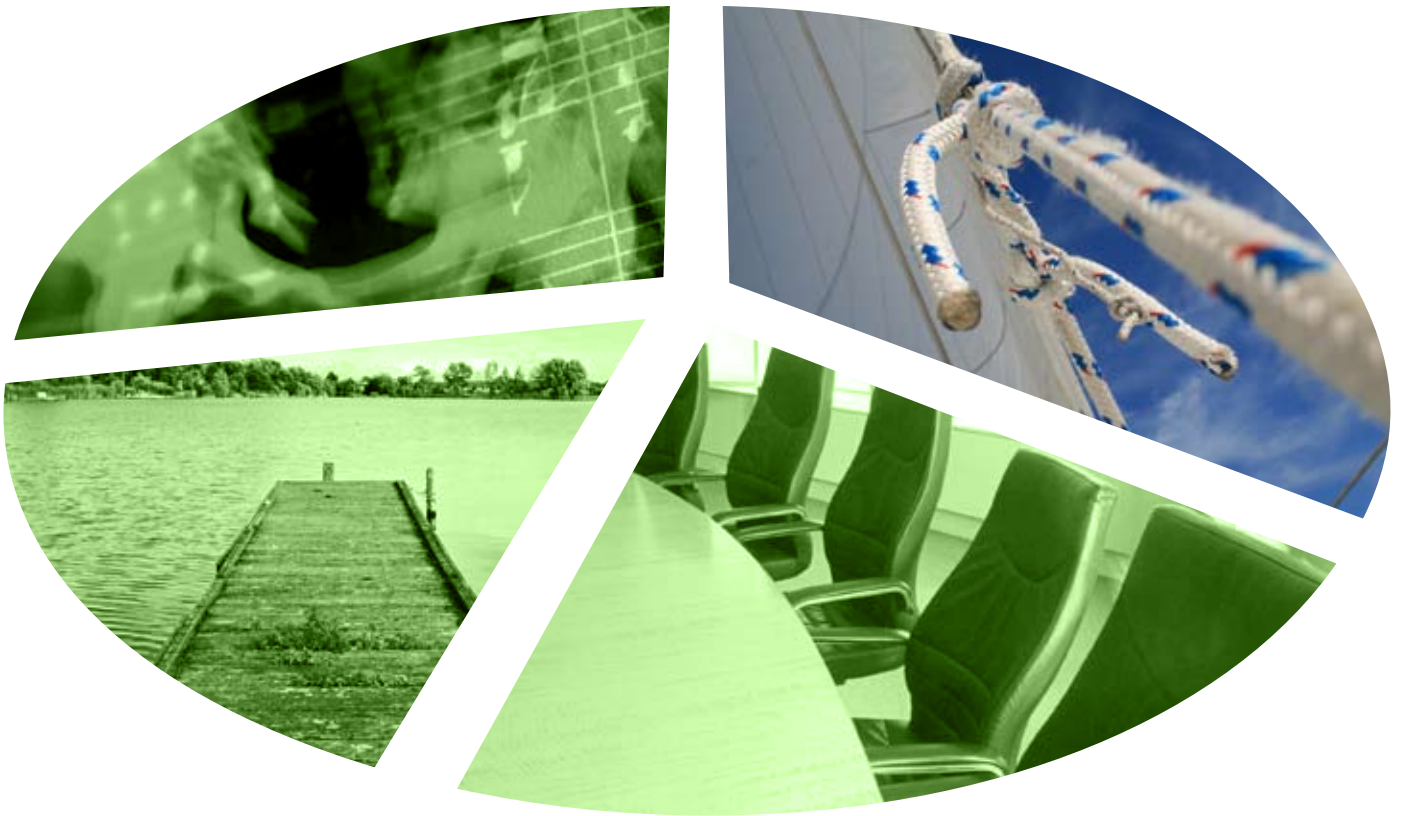
Składamy na Państwa ręce raport końcowy na temat kierunków rozwoju gospodarki województwa warmińsko-mazurskiego w latach 1995-2020. Przedstawia on syntezę wyników badań realizowanych w ramach trzech etapów projektu „Warmia i Mazury 2020 - scenariusze rozwoju i aplikacja prognostyczno-symulacyjna”. Projekt realizowany był na zamówienie Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Olsztynie i finansowany ze środków Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki.

Podstawowym celem niniejszego opracowania jest ocena perspektyw rozwoju województwa warmińsko-mazurskiego w latach 2010-2020 w oparciu o analizę procesów makro- i mikroekonomicznych w regionie, w tym wyniki przeprowadzonych prognoz oraz przygotowane scenariusze rozwoju.

Raport obejmuje osiem rozdziałów, które zostały przyporządkowane 4 częściom publikacji. W pierwszym rozdziale przedstawiono syntezę wniosków zawartych w obowiązujących dokumentach strategicznych na temat możliwości i barier wzrostu gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego. Przegląd tych dokumentów umożliwia zrozumienie oczekiwań formułowanych przez instytucje współuczestniczące w procesie kształtowania polityki gospodarczej regionu na temat kierunków długofalowego rozwoju województwa. W drugim rozdziale nakreślono główne tendencje rozwojowe województwa warmińsko-mazurskiego w latach 1995-2008 i porównano je z procesami obserwowanymi na poziomie całego kraju. Rozdział trzeci zawiera opis kondycji oraz kierunków rozwoju sektora MSP na podstawie badań przeprowadzonych wśród przedsiębiorców z regionu. Zamieszczona w tej części raportu analiza umożliwia również ocenę stopnia absorpcji światowego kryzysu finansowego przez przedsiębiorstwa z Warmii i Mazur. W rozdziale czwartym przedstawiono istotę szoków makroekonomicznych oraz wnioski z przeglądu światowej literatury przedmiotu dotyczące czynników kształtujących dynamikę gospodarki Warmii i Mazur w przyszłości. Rozdział piąty zawiera charakterystykę aplikacji symulacyjno-prognostycznej WIMMOD opracowanej w trakcie realizacji projektu, pozwalającej prognozować przyszłe kierunki rozwoju gospodarki regionu oraz jej reakcję na szoki makroekonomiczne. Rozdział szósty przedstawia opis założeń trzech potencjalnych scenariuszy rozwoju gospodarki województwa w latach 2010-2020. W rozdziale siódmym przedstawiono szczegółowe wyniki symulacji tych scenariuszy z wykorzystaniem aplikacji WIMMOD. W rozdziale ósmym, ostatnim, zamieszczono rekomendacje dla władz regionalnych dotyczące perspektyw rozwoju województwa warmińsko-mazurskiego w przyszłości oraz głównych potencjalnych kierunków działań (możliwych do zrealizowania) w celu zdynamizowania tempa rozwoju gospodarki regionu. W załączonym aneksie zaprezentowano możliwości aplikacji WIMMOD.

Raport został zaktualizowany danymi dostępnymi w sierpniu 2010 r. W niektórych przypadkach (np. rachunki regionalne), opóźnienie w dostępie do danych opracowywanych przez GUS oznaczało, że ostatnim okresem analizy objęto 2007 r. Z podobnych powodów dane o rynku pracy (udostępniane przez Eurostat) zamyka 2008 r.

CZĘŚĆ 1.

**Analiza zmian w otoczeniu
makroekonomicznym województwa
warmińsko-mazurskiego w latach 1995-2009**

1. SYTUACJA SPOŁECZNO - EKONOMICZNA I DŁUGOOKRESOWE CELE WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO Z PERSPEKTYWY DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH

„Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego do roku 2020” wskazuje, że w ciągu ostatnich lat pozycja konkurencyjna tego regionu względem kraju spada. Działania zwiększające aktywność na rynku pracy Warmii i Mazur nie wpłynęły znacząco na zmianę poziomu bezrobocia. Region pozostaje w gronie naj słabiej dostępnych obszarów pod względem komunikacyjnym, nie tylko w kraju, ale i w całej Unii Europejskiej. Zły stan techniczny istniejącej infrastruktury stanowi istotną barierę dla rozwoju przedsiębiorczości w regionie. Region odznacza się niskim poziomem urbanizacji, a lokalne ośrodki miejskie dysponują ograniczonym potencjałem w zakresie przygotowania atrakcyjnych terenów rozwojowych pod nowe działalności gospodarcze. Stosunkowo wolny przebieg restrukturyzacji gospodarki powoduje pogłębiające się trudności na rynku pracy. Na podobne problemy zwraca uwagę „Regionalny Program Operacyjny Warmia i Mazury na lata 2007-2013”.

Wobec powyższych obserwacji pojawia się pytanie o potencjalne źródła wzrostu gospodarczego tego regionu w przyszłości i poprawy jego pozycji konkurencyjnej na tle innych województw. Powołując się na ekspertyzę dotyczącą województwa warmińsko-mazurskiego w kontekście „Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020” i na „Strategię rozwoju społeczno - gospodarczego województwa warmińsko – mazurskiego do roku 2020” można stwierdzić, że czynniki stymulujące rozwój gospodarczy województwa warmińsko-mazurskiego mają przede wszystkim podłoże ekologiczne, kulturowe i społeczne. Region posiada doskonałe warunki przyrodnicze dla rozwijania turystyki, agroturystyki oraz „czystego przemysłu”. W strategii regionu podkreśla się, że głównym zadaniem Warmii i Mazur jest utrzymanie pozycji lidera w czystości środowiska przyrodniczego. Jednocześnie te specyficzne cechy gospodarki województwa nie zawsze są postrzegane jako atut regionu.

Do czynników o charakterze ekonomicznym, które mogą sprzyjać rozwojowi województwa w przyszłości zaliczyć można duży zasób wolnych, niezagospodarowanych terenów, stanowiących atrakcyjną ofertę dla inwestorów zewnętrznych, o ile wyposażone zostaną w odpowiednie zaplecze techniczne i infrastrukturalne. W tym kontekście ekspertyzy poświęcone zagadnieniu rozwoju województwa warmińsko-mazurskiego dowodzą, że priorytetowym działaniem stymulującym wzrost gospodarczy w regionie powinien być rozwój infrastruktury. Istniejąca, bogata sieć przejść granicznych w połączeniu z modernizacją dróg dojazdowych i portów może okazać się bowiem, przynajmniej na poziomie lokalnym, istotnym źródłem wzrostu.

Specyficzne wyzwania wyróżniające województwo warmińsko – mazurskie dotyczą wykorzystania szans i predyspozycji rozwojowych, ciągłości systemu przyrodniczego o wysokich walorach turystycznych, korzystnej struktury demograficznej. Rozwój Warmii i Mazur będzie się odbywał w europejskiej przestrzeni bałtyckiej. Poprawa spójności przestrzennej polega na włączeniu układu transportowego regionu w powstającą wielką obwodnicę Bałtyku, system bałtyckiej żeglugi oraz w projektowane wokół morza sieci komunikacyjne (w tym teleinformatyczne, turystyczne i inne). Ważną sprawą jest także wzrost rangi portu w Elblągu, jako portu morskiego.

Współpraca z krajami i regionami nadbałtyckimi to ważny impuls rozwojowy województwa. Region będzie uczestniczył w inicjatywach współpracy międzynarodowej w rejonie Morza Bałtyckiego, ze szczególnym wyróżnieniem Euroregionu „Bałtyk”. Istotne będą przede wszystkim stosunki gospodarcze z państwami basenu Morza Bałtyckiego, ze szczególnym uwzględnieniem Obwodu Kaliningradzkiego.

Ważne jest tworzenie warunków dla rozwoju nowoczesnego sektora przemysłów morskich, obejmującego m.in. produkcję i remonty statków, łodzi i jachtów; przemysł i usługi portowe i przyportowe, sektor usług transportowo-logistycznych; turystykę morską; rybołówstwo i przetwórstwo ryb. Nowoczesna gospodarka morska pozostaje ważnym potencjalnym czynnikiem rozwoju regionów nadmorskich. Niezbędna jest koordynacja działania w sferze żeglugi przybrzeżnej i promowej, yachtingu i innych sportów wodnych, a także eksploatacji zasobów morza.

Rozwoju obszarów wiejskich i rozwoju rolnictwa można oczekiwać przede wszystkim w obszarze rolnictwa ekologicznego i przetwórstwa rolno-spożywczego. Z tej perspektywy celem strategicznym jest wspieranie systemu produkcji i promocja wytwarzanej w regionie żywności wysokiej jakości. Nowoczesne podejście do tej dziedziny gospodarki uwzględni zarówno wzrost powiązań gospodarczych pomiędzy różnymi podmiotami działającymi w pokrewnych branżach, jak również podnoszenie poziomu technologicznego regionu. Osiągnięcie tego celu przyczyni się do wzrostu konkurencyjności terenów wiejskich i przetwórstwa rolno-spożywczego, przy jednoczesnym rozwijaniu więzi kooperacyjnych między rolnikami, przedsiębiorcami i instytucjami otoczenia biznesu. Należy spodziewać się, że w efekcie powstaną nowe miejsca pracy, szczególnie na obszarach wiejskich, ale również w przedsiębiorstwach z branży przetwórczej.

Turystyka jest traktowana jako jeden z wiodących sektorów gospodarki Warmii i Mazur. Ożywienia gospodarczego można oczekiwać poprzez wzrost zainteresowania kapitału zewnętrznego ofertą turystyczno-wypoczynkową regionu w ciągu całego roku, wykorzystaniem współpracy z zagranicznymi ośrodkami partnerskimi, wzrostem możliwości eksportu poprzez upowszechnienie norm jakościowych. Warmia i Mazury uznawane są za atrakcyjny turystycznie region, jednak utrzymanie tej przewagi wymaga ponoszenia ciągłych nakładów (to główny cel „Strategii Rozwoju Turystyki Województwa Warmińsko-Mazurskiego”). Konieczne wydaje się wydłużenie sezonu turystycznego poprzez poszukiwanie nowych form aktywności w regionie. Integralną częścią dążenia do wzrostu potencjału turystycznego są działania związane ze wzrostem dostępności komunikacyjnej.

Celem głównym strategii rozwoju województwa jest spójność ekonomiczna, społeczna i przestrzenna Warmii i Mazur z regionami Europy. Oznaczać to ma wyrównywanie dysproporcji rozwojowych we wszystkich aspektach: ekonomicznym, przestrzennym i społecznym. Dotyczy to także warunków rozwoju przedsiębiorczości, tworzenia nowych miejsc pracy i infrastruktury technicznej i warunków do zdobywania współczesnej wiedzy. Całość tych działań ukierunkowana ma być na tworzenie miejsc pracy i zmniejszenie bezrobocia oraz poprawę poziomu życia mieszkańców zarówno miast, jak i wsi. Region o jednym z najwyższych wskaźników bezrobocia w Unii Europejskiej musi starać się zwiększyć liczbę miejsc pracy. Nie oznacza to, że Warmia i Mazury powinny wiązać swoje szanse wyłącznie z rozwojem branż pracochłonnych, które wprawdzie dają wzrost liczby miejsc pracy, jednak często okazuje się, że w obliczu konkurencji taniej siły roboczej z innych krajów tego typu miejsca pracy są dość nietrwałe. Prognozuje się, że najistotniejszy i najtrwalszy będzie wzrost liczby miejsc pracy

Kluczowe działania rozwojowe zawarte w projekcie „Strategii Rozwoju Kraju 2007–2015” określone są następująco:

„Województwo warmińsko-mazurskie wspierane będzie w działaniach zmierzających do poprawy jego dostępności transportowej, także w relacji z Obwodem Kaliningradzkim. Polityka regionalna będzie wspomagała rozwój ponadregionalnych funkcji Olsztyna, w tym głównie jego potencjału akademickiego i naukowo-badawczego, już obecnie przyczyniającego się do unowocześnienia niektórych sektorów gospodarki (np.: przetwórstwo rolne). Polityka regionalna państwa będzie zmierzała do utrzymania wysokich walorów przyrodniczych regionu i do jego międzynarodowej promocji turystycznej.”

w nowoczesnych i innowacyjnych firmach, w usługach, a szczególnie usługach rynkowych, a także w firmach wykorzystujących przewagę konkurencyjną regionu i nagromadzony tu potencjał w branży meblarskiej, motoryzacyjnej, turystycznej czy rolno-spożywczej i w przedsiębiorstwach nowych specjalności (dlatego głównym celem „Regionalnej Strategii Innowacyjności Województwa Warmińsko-Mazurskiego” obok zwiększenia konkurencyjności gospodarki jest tworzenie nowoczesnych miejsc pracy).

Jakość kapitału ludzkiego w istotny sposób wpływa na możliwości rozwoju społeczno-gospodarczego regionu (por. „Strategia Zatrudnienia i Rozwoju Zasobów Ludzkich w Województwie Warmińsko-Mazurskim do 2020 roku”). Dopasowanie oferty kształcenia do potrzeb gospodarki w regionie, wspierającej rozwój zasobów ludzkich stanowi natomiast główny cel Strategii Rozwoju Edukacji w Województwie Warmińsko-Mazurskim do 2015 roku. Istniejące niedopasowania w tej kwestii generują trudności w rozwoju niektórych sektorów gospodarki oraz powodują trudności w znalezieniu pracy przez osoby o kwalifikacjach nieposzukiwanych na rynku pracy. Dopasowanie popytu i podaży pracy w regionie odbywać się będzie poprzez stopniową redukcję kierunków deficytowych, zmiany programowe, współpracę uczelni oraz szkół.

Do zrealizowania nakreślonych powyżej celów rozwojowych województwa warmińsko-mazurskiego niezbędne jest zrozumienie procesów zachodzących w otoczeniu makroekonomicznym regionu. Zmiany konkurencyjności regionu zależą od wykorzystania specyficznych zasobów województwa i tempa restrukturyzacji jego gospodarki. Powyższe problemy są przedmiotem analizy w kolejnych rozdziałach tego opracowania.

Każdy z następujących rozdziałów dostarcza odpowiedzi na kolejne z poniższych pytań badawczych, sformułowanych w oparciu o analizę dokumentów programowych województwa warmińsko-mazurskiego.

Cel:

Ocena bieżącej sytuacji ekonomicznej województwa warmińsko-mazurskiego, jego dostosowań do zmian zachodzących w otoczeniu makroekonomicznym i wyzwań dla polityki regionalnej, które w przyszłości mogą rzutować na perspektywy rozwoju Warmii i Mazur.

Rozdział 2:

Pytanie A: Jakie są najważniejsze zasoby województwa, które mogą stanowić podstawę do dalszego rozwoju i poprawy konkurencyjności tego regionu względem innych województw?

Pytanie B: Jakie są główne bariery w rozwoju województwa i które spośród nich mogą podlegać w długim okresie marginalizacji?

Pytanie:

Jakie główne wyzwania stoją przed polityką regionalną prowadzoną na obszarze województwa warmińsko-mazurskiego?

2. WOJEWÓDZTWO WARMIŃSKO-MAZURSKIE Z MAKROPERSPEKTYWY

2.1 WSTĘP

Celem niniejszego rozdziału jest analiza głównych tendencji rozwojowych województwa warmińsko-mazurskiego w latach 1995-2009 na tle kraju. Rozwój gospodarczy, będący procesem długofalowych przemian zachodzących w gospodarce, jest pojęciem nadrzędnym wobec wielu kategorii ekonomicznych. Agreguje w sobie zarówno zmiany ilościowe związane ze wzrostem produkcji, zatrudnienia, akumulacji kapitału, jak i towarzyszące im zmiany jakościowe wynikające między innymi ze zmiany technologicznej.

W ramach prowadzonej w niniejszym rozdziale analizy podejmujemy próbę odpowiedzi na pierwsze dwa pytania badawcze:

Pytanie A:

Jakie są najważniejsze zasoby województwa, które mogą stanowić podstawę do dalszego rozwoju i poprawy konkurencyjności tego regionu względem innych polskich województw?

Pytanie B:

Jakie są główne bariery w rozwoju województwa i które spośród nich mogą podlegać w długim okresie marginalizacji?

Innymi słowy, identyfikujemy główne źródła wzrostu województwa warmińsko-mazurskiego i wskazujemy, w jakim stopniu różnią się one od czynników tłumaczących ten proces na poziomie całego kraju. Jednocześnie wskazujemy główne bariery ograniczające dotychczasowy wzrost regionu i poprawę jego pozycji konkurencyjnej.

2.2 ROZWÓJ GOSPODARCZY WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO NA TLE INNYCH WOJEWÓDZTW

Na tle polskiej gospodarki województwo warmińsko-mazurskie odznacza się stosunkowo niskim poziomem rozwoju gospodarczego, a produkt wytwarzany przez jednego mieszkańca w województwie sięgał w 2007 roku zaledwie 75 proc. średniej krajowej. Taka pozycja regionu na tle kraju ma w dużej mierze podłoże historyczne. Przynależność województwa, z uwagi na położenie geograficzne, do tzw. Polski „B” oznaczała w okresie gospodarki centralnie planowanej, regularne pomijanie regionu w inwestycjach, kierowanych na cele przemysłowe i infrastrukturalne oraz koncentrację nisko-produktywnych państwowych gospodarstw rolnych.

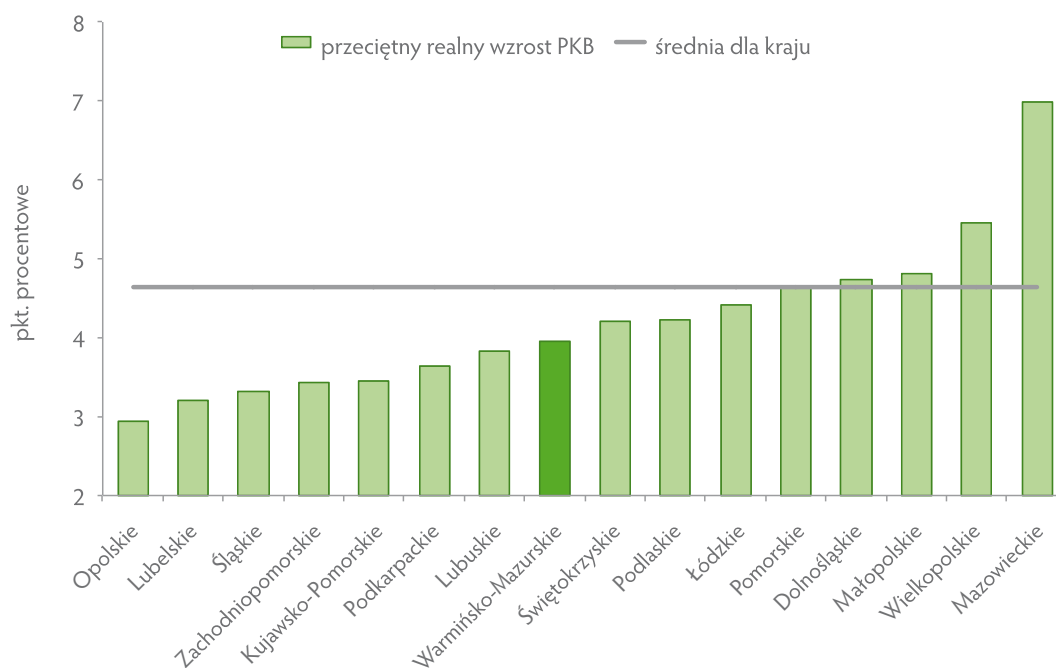
Współczesną sytuację społeczno-ekonomiczną województwa warmińsko-mazurskiego i jego niską konkurencyjność na tle kraju w dużej mierze tłumaczyć można uwarunkowaniami historycznymi, w szczególności kierunkiem rozwoju obranym po drugiej wojnie światowej.

Jak pokazuje Sygnowski (2000) województwo warmińsko-mazurskie odznaczało się wyjątkowo dużym (w skali kraju) udziałem państwowych gospodarstw rolnych (dalej PGR) pod względem powierzchni zajmowanych obszarów i wielkości zatrudnienia. W rezultacie PGR-y stopniowo stawały się podstawą rozwoju gospodarki wiejskiej tego województwa. Po 1989 r. wraz z likwidacją większości PGR-ów, istotnie wzrosła liczba osób pozostających bez pracy. Jak pokazują Gorzelak, Herbst i Olechnicka (2006), w tym okresie można wskazać na trzy podstawowe ścieżki zmian zachodzących w PGR-ach. Pierwsza z nich to przejęcie gospodarstwa przez dotychczasowe jego kierownictwo, co wiązało się z racjonalizacją jego funkcjonowania i dostosowaniem gospodarstwa do nowych potrzeb rynkowych. Druga to przejęcie przez nowego właściciela lub załogę. Wyniki powstałych w ten sposób gospodarstw były silnie zróżnicowane. Trzecia to całkowita, szybka likwidacja, w efekcie zwolnienie całej załogi, czemu towarzyszyła postępująca deprecjacja kapitału. W tej sytuacji wznowienie produkcji było trudne, i jeżeli w ogóle nastąpiło, to po wielu latach. Bez względu na sposób przejęcia byłych PGR-ów, ich zatrudnienie silnie zmalało.

Do pozytywnych konsekwencji likwidacji PGR-ów zjawisk należy zaliczyć relatywnie dobrą strukturę wielkościową gospodarstw rolnych. Obszar przeciętnego gospodarstwa indywidualnego jest ponad dwukrotnie większy od średniej krajowej. Problemem jest jednak postępująca degradacja gospodarcza i społeczna terenów byłych PGR-ów i obszarów przygranicznych, duża kapitałochłonność produkcji rolniczej, dekapitalizacja środków produkcji, niski poziom zamożności ludności oraz niski poziom aktywności zawodowej.

Spowodowane w ten sposób opóźnienie w poziomie rozwoju infrastruktury transportowej, słabo rozwinięty przemysł (w szczególności bazujący na zastosowaniu średnich i wysokich technologii) oraz specjalizacja gospodarki w wytwarzaniu produktów rolnych były głównymi determinantami względnie wolnego rozwoju gospodarczego województwa na tle pozostałych regionów Polski (por. Rysunek 2.1).

Na ten stan rzeczy wpłynęła także mało elastyczna i konkurencyjna struktura gospodarki regionu, która nie potrafiła w wystarczającym tempie przystosować się do zachodzących zmian w otoczeniu makroekonomicznym województwa. Wynikiem tego była niższa o 0.6 punktu procentowego stopa wzrostu PKB względem całego kraju w latach 1995-2007, a dystans dzielący województwo warmińsko-mazurskie od reszty kraju w kategoriach rozwoju gospodarczego wzrósł.

Źródło: Obliczenia własne IBS na podstawie danych GUS.

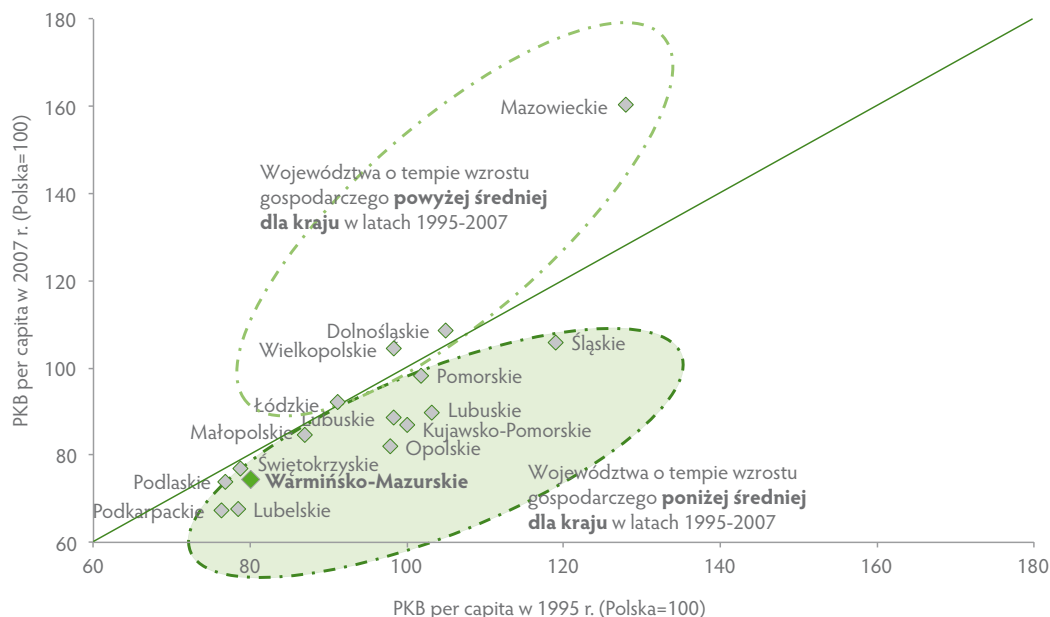
Jak pokazuje Rysunek 2.2 podobne tendencje zaobserwować można także w innych województwach odznaczających się niższym od średniego dla kraju poziomem rozwoju gospodarczego (mierzonym PKB per capita) w 1995 roku.

Dane empiryczne wskazują na brak konwergencji względnego poziomu produktu per capita wytwarzanego na terenie poszczególnych województw Polski. W istocie, zróżnicowanie poziomu rozwoju gospodarczego, mierzone współczynnikiem zmienności, wzrastało w okresie 1995-2007 w tempie 3.7 proc. rocznie w ujęciu wojewódzkim. Jednocześnie, proces ten odznaczał się szczególnie dużą intensywnością w latach 1995-1999, kiedy to różnice między poziomem rozwoju polskich województw rosły przeciętnie w tempie 8.6 proc. na rok¹. Za wzrost zróżnicowania odpowiada w dużej mierze najbardziej rozwinięty, a jednocześnie najszybciej rozwijający się obszar Polski centralnej oraz najślabiej rozwinięte i względnie wolniej rozwijające się obszary Polski wschodniej, w tym województwo warmińsko-mazurskie.²

**Poziom rozwoju
i konkurencyjności
Warmii i Mazur na
tle kraju**

1 Średnioroczne tempo wzrostu zróżnicowania mierzone jest przyrostem współczynnika zmienności. Obliczenia własne na podstawie danych GUS.

2 Obok Warmii i Mazur, także województwa: podlaskie, lubelskie, świętokrzyskie, podkarpackie, małopolskie oraz w mniejszym stopniu lubuskie, łódzkie i opolskie, z uwagi na niskie tempo rozwoju i względnie niewielki poziom PKB per capita w 1995 r., wyraźnie zwiększyły dzielący je dystans od średniej krajowej. Dywergencja objęła także województwa mazowieckie, dolnośląskie i śląskie. W tym jednak przypadku kierunek zmian był przeciwny. Wysokie PKB per capita w przeszłości w połączeniu z wysoką dynamiką tego wskaźnika spowodowały zwiększenie odległości dzielącej te obszary od pozostałych województw w kraju. Posiadając względnie wysoki PKB per capita w 1995 r. województwo kujawsko-pomorskie, zachodniopomorskie i pomorskie rozwijały się wolniej niż gospodarka kraju, co przyczyniło się do zmniejszenia odchylenia względem pozostałych regionów kraju. Województwo wielkopolskie natomiast cechowało się wysoką dynamiką rozwoju, co w połączeniu z relatywnie niskim bazowym PKB per capita, wpłynęło na proces konwergencji tego regionu względem reszty województw kraju. Tak więc w największym stopniu procesem konwergencji objęte zostały regiony północno-zachodniej Polski (z wyjątkiem województwa lubuskiego). Dywergencja, przejawiająca się narastającym negatywnym odchyleniem od średniej krajowej, w największym stopniu cechuje obszar Polski wschodniej i południowej, w tym i województwo warmińsko-mazurskie.

Źródło: Obliczenia własne IBS na podstawie danych GUS.

Objaśnienia: Zaciemniony obszar obejmuje województwa, w których przeciętne tempo wzrostu PKB per capita w latach 1995-2007 było niższe od tempa wzrostu całej gospodarki. W rezultacie poziom produktu tych województw względem całego kraju zmniejszył się. Do tej grupy zaliczyć należy między innymi województwo warmińsko-mazurskie.

Dywergencję regionów o stosunkowo niskim poziomie rozwoju (jak Warmia i Mazury) trudno uznać za cechę odróżniającą Polskę od innych krajów Unii Europejskiej. Pomimo działań podejmowanych w ramach polityki spójności w Unii Europejskiej tylko w trzech krajach: Austrii, Hiszpanii i Włoszech w latach 1995-2006 nierówności te zmniejszyły się, przy czym dwa ostatnie korzystały z funduszy unijnych nakierowanych na wyrównywanie poziomu regionów. Powyższe przykłady pogłębiających się różnic w poziomie rozwoju kraju wskazują, że konwergencja realna nie dokonuje się samoistnie (por. Ramka 2.2), co z kolei niesie za sobą istotne implikacje dla polityki regionalnej. Kształt tej polityki będzie jednym z czynników rozstrzygających o dalszej „ucieczce” województwa warmińsko-mazurskiego od przeciętnego poziomu rozwoju kraju lub zmniejszania jego obecnego zapóźnienia.

RAMKA 2.2

KONCEPCJE KONWERGENCJI I DYWERGENCJI W TEORII EKONOMII

O konwergencji poziomów produktu na mieszkańca między krajami lub wchodzącymi w ich skład regionami możemy mówić w sytuacji, gdy następuje ich stopniowe wyrównywanie, przeciwnie do dywergencji, która implikuje wzrost przestrzennego zróżnicowania poziomów produktu per capita. W świetle współczesnej teorii wzrostu możliwość zrównania w długim okresie poziomów rozwoju gospodarek jest uzależniona od ich uwarunkowań strukturalnych i instytucjonalnych, w tym od tempa akumulacji czynników wytwórczych, podnoszenia efektywności ich wykorzystania, i zaplecza technologicznego umożliwiającego innowacje oraz adaptacje nowych technologii.

Zasadniczo na gruncie empirycznym wyróżnia się dwa podstawowe typy konwergencji realnej:

- Koncepcja β -konwergencji wywodzi się z neoklasycznej teorii wzrostu i jest powiązana ze stylizowanym faktem o stałej proporcji między kapitałem rzeczowym, a produktem w stanie równowagi. Warunkiem zachodzenia tego związku są nierosnące korzyści skali. W przypadku

dokończenie Ramki 2.2 na następnej stronie

modeli, w których spełnione jest to założenie, β -konwergencja jest procesem nieuniknionym. Kwestią sporną pozostaje jednak, na ile dwie gospodarki różnią się od siebie preferencjami konsumentów (a w efekcie poziomem produktu w stanie ustalonym). Jeśli są one znaczne, to możliwa jest sytuacja, w której gospodarki bogate rozwijać się będą szybciej od biedniejszych, czyli zachodzić będzie proces tak zwanej konwergencji warunkowej. W przypadku, kiedy stopa wzrostu jest wyższa dla krajów biedniejszych, niż dla krajów bogatszych (powzięte jest założenie o identycznym stanie ustalonym), mówimy o konwergencji absolutnej.

- σ -konwergencja oznacza zmniejszanie się w czasie dyspersji produktu per capita (mierzonej odchyleniem standardowym) w wybranej grupie gospodarek. Oznacza to, że z czasem różnice w rozwoju pomiędzy poszczególnymi obszarami będą się zmniejszać.

Powyższe dwie koncepcje nie są równoznaczne. W istocie, β -konwergencja jest warunkiem koniecznym σ -konwergencji, lecz nie jest warunkiem wystarczającym, nawet w przypadku konwergencji absolutnej. W szczególności, jeżeli w okresie bazowym dyspersja gospodarek była niższa od odchylenia standardowego losowych szoków, jakie mogą dotyczyć gospodarki, zbliżanie się gospodarek w sensie β będzie równoznaczne z oddalaniem się gospodarek w sensie σ . Możliwe jest także naprzemienne wyprzedzanie się gospodarek (tzw. leapfrogging).

Niski względny poziom produktu per capita wytwarzanego w województwie warmińsko-mazurskim oraz towarzyszący mu powolny wzrost gospodarczy znajdują wyraz w relatywnie słabej konkurencyjności tego regionu, jak pokazuje Rysunek 2.3. Do czynników wpływających na konkurencyjność i perspektywy rozwojowe regionu zaliczyć należy przede wszystkim jego mieszkańców (ich poziom wykształcenia i różnorodne kwalifikacje, a tym samym określony zasób kapitału ludzkiego), przyjeżdżających turystów, inwestorów krajowych i zagranicznych (możliwości akumulacji kapitału fizycznego), strumień napływających nowoczesnych technologii oraz publicznych środków wsparcia. Wyniki badań empirycznych prezentowane w literaturze przedmiotu oraz wnioski przedstawione w dokumentach strategicznych (por. Rozdział 1) wskazują, że wyposażenie województwa warmińsko-mazurskiego w zasoby kapitału fizycznego i ludzkiego oraz możliwości absorpcji nowych technologii nie przyczyniają się do podnoszenia konkurencyjności Warmii i Mazur względem pozostałych polskich województw.

RYSUNEK 2.3
KONKURENCYJNOŚĆ POLSKICH WOJEWÓDZTW

Zróznicowanie dynamiki wzrostu gospodarczego regionu na tle kraju

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Dziemianowicz (2006), Warmia i Mazury – Dlaczego tak trudno być konkurencyjnym.

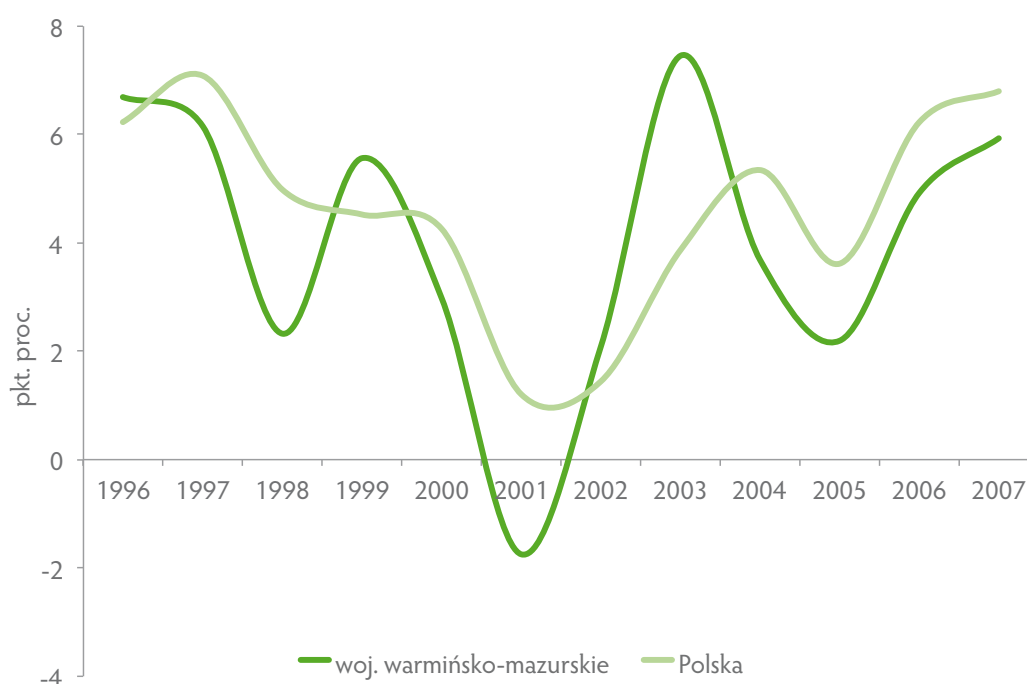
Jak pokazuje Dziemianowicz (2006) przeprowadzone dotychczas analizy dają dość negatywny obraz pozycji konkurencyjnej województwa warmińsko-mazurskiego. W grupie czynników stanowiących obecnie podstawę konkurencyjności województwa warmińsko-mazurskiego, nie znalazły się żadne wskaźniki gospodarcze, ani społeczne. Cechy takie jak aktywność inwestorów zagranicznych, pozytywne zmiany na rynku pracy, rozwój budownictwa mieszkaniowego oraz stan infrastruktury technicznej nie stanowią w przypadku Warmii i Mazur istotnego źródła poprawy pozycji konkurencyjnej na tle kraju.

Powyższe obserwacje potwierdza także Dutkowski (2001). Autor wskazuje trzy główne cechy, które różnicują przestrzeń Polski i rzutują na jej konkurencyjność: (i) położenie na linii wschód-zachód, (czyli podział na regiony wschodnie i zachodnie), (ii) przynależność do regionów metropolitalnych lub nie-metropolitalnych oraz (iii) znaczenie rolnictwa w zatrudnieniu i wartości dodanej wytwarzanej w regionie. Przy tak sformułowanych liniach podziału, województwo warmińsko-mazurskie znajduje się w grupie regionów zachodnich, niemetropolitalnych i agrarnych. Typologia Dutkowskiego pasuje Warmię i Mazury w Polsce zachodniej, głównie ze względu na byłe PGR-y i wynikające z ich upadku konsekwencje.

Uwarunkowania historyczne regionu, w tym względnie duży udział rolnictwa w wartości dodanej, niewątpliwie rzutują na jego obecną pozycję konkurencyjną i tłumaczą zapóźnienie gospodarcze względem kraju. Niemniej jednak można oczekiwać, że wraz z upływem czasu powyższe czynniki mogą tracić na znaczeniu. W tym kontekście szczególnie istotna wydaje się odpowiedź na pytanie o stopień inercji uwarunkowań historycznych i zmiany w otoczeniu ekonomicznym województwa, jakie dokonały się na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat.

Zestawienie zmian tempa wzrostu gospodarczego województwa i kraju wskazuje na silną korelację cyklu koniunkturalnego kraju i wchodzącego w jego skład województwa warmińsko-mazurskiego, choć województwo odznaczało się w latach 1996-2007 wyraźnie wyższą przeciętną amplitudą wahań cyklicznych. W latach 1996, 1999 oraz 2002 - 2003 Warmia i Mazury charakteryzowały się wyższą realną stopą wzrostu gospodarczego niż gospodarka kraju (por. Rysunek. 2.4).

RYSUNEK 2.4
TEMPO REALNEGO WZROSTU PKB WOJ. WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO I POLSKI

Źródło: Obliczenia własne IBS na podstawie danych GUS.

Przeciętnie, zarówno w okresach ożywienia oraz osłabienia aktywności ekonomicznej w kraju, województwo warmińsko-mazurskiego odznaczało się niższym wzrostem realnego produktu krajowego brutto przeciętnie o ok. 0.7 punktu procentowego. Zarysowana na wykresie dynamika realnego produktu nie wskazuje na występowanie idiosynkratycznych szoków w województwie warmińsko-mazurskim, choć istnieją zauważalne różnice w sile oddziaływania i transmisji obserwowanych szoków na poziomie regionu i całego kraju.

W określeniu przyczyn odmiennej dynamiki rozwoju województwa i kraju może pomóc analiza udziału poszczególnych zasobów we wzroście wytwarzanego produktu. Umożliwia to dekompozycja wzrostu produktu bazująca na neoklasycznym modelu Solowa (por. Ramka 2.3). Zgodnie z tą procedurą, stopa wzrostu wyrażona jest jako suma odpowiednio ważonych stóp nakładów pracy i kapitału oraz stopy wzrostu ogólnej produktywności czynników wytwórczych.

Analiza przeprowadzona w oparciu o dekompozycję Solowa wskazuje, że podstawowym czynnikiem rozwoju zarówno gospodarki całego kraju, jak i regionu był wzrost całkowitej produktywności czynników wytwórczych (por. Rysunek 2.5), związany z poprawą efektywności wykorzystania czynników wytwórczych, jakościową zmianą ich zasobów nieindukowaną bezpośrednio postępem technologicznym (w szczególności wzmoczoną akumulacją kapitału ludzkiego) oraz zmianą technologiczną.

Pozostałe składniki wzrostu PKB podlegały istotnym fluktuacjom. W latach 1999 – 2003 można zaobserwować ujemny wkład czynnika pracy spowodowany zmniejszającą się liczbą pracowników i rosnącą stopą bezrobocia. Ten negatywny trend został zatrzymany w roku 2003, od kiedy zaczęła zmniejszać się stopa bezrobocia, a zwiększać stopa zatrudnienia. Wkład składnika kapitału w ciągu badanego okresu pozostał dodatni i w porównaniu z rokiem 1995 uległ zwiększeniu. W roku 2005 i 2006 był on uwarunkowany znaczącym wzrostem nakładów brutto na środki trwałe, podczas gdy w 2007 r. determinowała go wartość kapitału zgromadzona w gospodarce.

Dekompozycja źródeł wzrostu gospodarczego

RAMKA 2.3

ŹRÓDŁA WZROSTU GOSPODARCZEGO Z PERSPEKTYWY DEKOMPOZYCJI SOLOWA

Teoria ekonomii wskazuje jednoznacznie, że w długim okresie podstawowym źródłem wzrostu gospodarczego rozumianego jako tempo przyrostu PKB jest postęp technologiczny prowadzący do wzrostu krańcowej produktywności czynników produkcji wytwórczych i zmiany nakładów pracy. Przejściowo, źródłem wzrostu może być także akumulacja kapitału (fizycznego i ludzkiego), której znaczenie ze względu na malejącą krańcową produktywność z biegiem czasu maleje. W praktyce, w krajach, jak i regionach znajdujących się na różnym poziomie rozwoju (tzn. zarówno tych rozpinających lokalną granicę technologiczną (por. Casselli, Coleman (2005)), jak i w tych, które nadrabiają dystans w procesie konwergencji realnej) obserwuje się równoległe podnoszenie poziomu technologii i zmiany w wielkości zasobów zaangażowanych w produkcję. Dlatego też do oceny źródeł wzrostu gospodarczego stosuje się metodę dekompozycji opartą na neoklasycznym modelu wzrostu, zaproponowanym przez Solowa.

Zakłada ona, że wytwarzany produkt można zapisać za pomocą tzw. funkcji produkcji, przyjmującej następującą postać:

$$(1) \quad Y_t = A_t K_t^\alpha L_t^{1-\alpha}$$

Gdzie Y oznacza produkt, K nakład kapitału, L nakład pracy natomiast A poziom technologii. W tym ujęciu produkt zależy od poziomów kapitału (fizycznego i ludzkiego), pracy oraz wielkości czynnika odpowiadającego za łączną produktywność wszystkich zaangażowanych zasobów tzw. TFP (total factor productivity) reprezentującego część produktu nie wyjaśniana przez zakumulowane zasoby K oraz zaangażowaną w procesie produkcji pracę L .

Różniczkując funkcję produkcji w sposób zupełny otrzymuje się dekompozycję Solowa źródeł wzrostu, która wiąże dynamikę wzrostu gospodarczego z dynamikami akumulacji obu rodzajów kapitału i nakładu pracy:

$$(2) \quad \frac{\Delta Y}{Y} = \frac{\Delta A}{A} + \alpha \frac{\Delta K}{K} + (1 - \alpha) \frac{\Delta L}{L}$$

W powyższym wzorze symbol Δ oznacza przyrost danej zmiennej między okresem $t-1$ a okresem t .

Dekompozycja Solowa umożliwia nam wydzielenie wkładu we wzrost ze strony czynników produkcji: kapitału oraz pracy, a także wskazanie, jaka część wzrostu należy przypisać zmianom ich całkowitej produktywności (TFP).

Należy podkreślić, że o ile Y i L są bezpośrednio szacowane przez urzędy statystyczne i znane stosunkowo dobrze, to szacunki K nie są dostępne w oficjalnych danych, a ich dokonanie wymaga przyjęcia dodatkowych założeń, w szczególności dotyczących wysokości stopy deprecjacji kapitału fizycznego. Przy szacowaniu zasobu kapitału fizycznego i ludzkiego stosuje się przy tym wzory:

$$(3) \quad \Delta K_t = I_t - \delta K_t$$

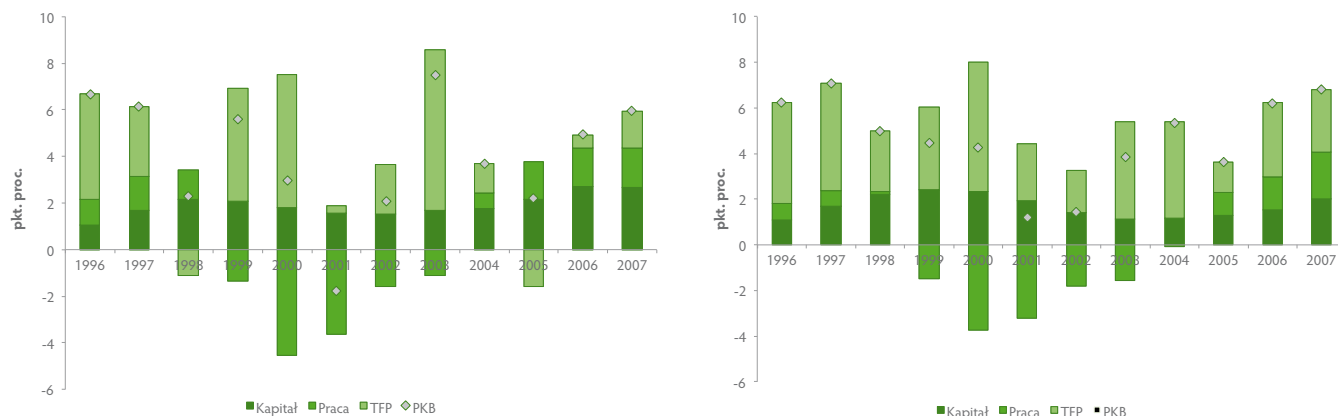
gdzie δ jest stopą deprecjacji kapitału fizycznego, I oznacza inwestycje brutto w gospodarce. W dalszej części niniejszego opracowania dokonujemy dekompozycji Solowa wzrostu gospodarczego w województwie warmińsko-mazurskim i w Polsce w latach 1995-2006, przyjmując wielkości najczęściej spotykane w literaturze przedmiotu tzn. 6 proc. w wypadku rocznej deprecjacji.

Województwo warmińsko-mazurskie na tle kraju charakteryzowała większa zmienność udziału poszczególnych składników wzrostu gospodarczego (por. Rysunek 2.5). Bardziej widoczne są w tym przypadku negatywne zmiany na rynku pracy w latach 1999 – 2003, przekładające się na ujemny wkład dynamiki liczby pracujących do wzrostu gospodarczego regionu. Podobnie jak na poziomie całego kraju istotne znaczenie w wyjaśnianiu wzrostu gospodarczego województwa ma ogólna produktywność czynników wytwórczych. W latach 1998 i 2005 przyjmuje ona jednak wartość ujemną, świadczącą o negatywnym udziale we wzroście PKB.

Latem 1998 r. rozpoczął się kryzys finansowy w Rosji, którego skutkiem było z jednej strony zmniejszenie wolumenu wymiany handlowej zarówno z tym krajem, jak i krajami ościennymi (w tym Ukrainą i Białorusią), a z drugiej strony odpływ kapitału zagranicznego z regionu Europy Środkowej i Wschodniej. W przypadku Polski istotnym skutkiem kryzysu było pogorszenie bilansu handlu przygranicznego (por. Fidrmuc 2000), co szczególnie odczuwalne było w województwach Polski Wschodniej, w tym na obszarze Warmii i Mazur. Wynikiem tych zmian była między innymi malejąca produktywność kapitału oraz niewielka dynamika produktywności pracy w województwie. W kolejnych latach zaobserwować można wzmożone przez osłabienie cykliczne z lat 2001-2002 pogorszenie sytuacji na rynku pracy, przejawiające się negatywnym wkładem pracy do wzrostu realnego produktu.

Mimo, że negatywne tendencje na rynku pracy obserwowane były nie tylko w województwie warmińsko-mazurskim, ale i w pozostałych regionach kraju, w pierwszym przypadku ich wpływ na wzrost gospodarczy był silniejszy.

RYСУNEK 2.5
 WKŁAD ZMIAN CZYNNIKÓW PRODUKCJI I TFP DO WZROSTU PKB WOJ. WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO (LEWY PANEL)
 ORAZ POLSKI (PRAWY PANEL)

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie danych GUS.

Spowolnienie wzrostu w 2005 roku postrzegać można przede wszystkim jako wynik akcesji Polski do Unii Europejskiej, której towarzyszyło przesunięcie wydatków konsumpcyjnych i inwestycyjnych z 2005 roku na 2004. Podobnie jak w latach 1998 i 2001-2002 gospodarka regionu warmińsko-mazurskiego silniej niż pozostałe województwa doświadczyła tego spowolnienia. Miało ono także nieco inne podłoże, o czym świadczy spadek produktywności czynników wytwórczych odnotowany w 2005 roku w województwie. Wynik taki tłumaczyć należy przede wszystkim negatywnymi zmianami zasobu kapitału ludzkiego, które uwidaczniają się w zmianach TFP.³

Reasumując, dynamika wytwarzanych dóbr i usług w woj. warmińsko-mazurskim i kraju podlegała istotnym wahaniom w latach 1996 – 2007 (por. Rysunek 2.4). Najbardziej charakterystyczne były lata 1998, 2001, 2005, w których następował istotny spadek przyrostu produktu w regionie. Odnotowywane spadki były głębsze w swoich skutkach niż podobne zmiany dla kraju, a wzrosty płytsze niż na poziomie centralnym. Źródłem względnie większej realnej stopy wzrostu gospodarczego województwa w porównaniu do kraju w latach 1996, 1999, 2002, 2003 było większe tempo przyrostu pracujących oraz większy wzrost ogólnej produktywności czynników produkcji.

Obok zmian jakościowych i absorpcji nowych technologii źródłem zmian całkowitej produktywności czynników wytwórczych może być także realokacja zasobów między sektorami. W istocie, struktura wytwarzanych w województwie warmińsko-mazurskim dóbr i usług w latach 1995 – 2007 uległa istotnym zmianom (por. Rysunek 2.6). Zauważalny stał się wzrost udziału sektora usług (z 55.8 proc. w 1995r. do 62.6 proc w 2007 r.), wyraźny spadek udziału rolnictwa (14.2 proc. do 7.8 proc.) oraz nieznaczny spadek udziału przemysłu (z 30 proc. do 29.6 proc.).

Tendencje odnotowywane na poziomie centralnym były zbliżone do zmian zachodzących w regionie. Odróżniają je udziały poszczególnych sektorów. W 2007 r. udział rolnictwa w wartości dodanej brutto Polski był mniejszy niż województwa warmińsko-mazurskiego i wyniósł 4.3 proc., większy był natomiast udział przemysłu (30.8 proc.) oraz usług (64.9 proc.).

3 Zmiany zasobu kapitału ludzkiego nie zostały explicite uwzględnione w dekompozycji Solowa z powodu niskiej jakości danych regionalnych w całym okresie objętym analizą. Z tego powodu ich wpływ widoczny jest w zmianach całkowitej produktywności czynników wytwórczych.

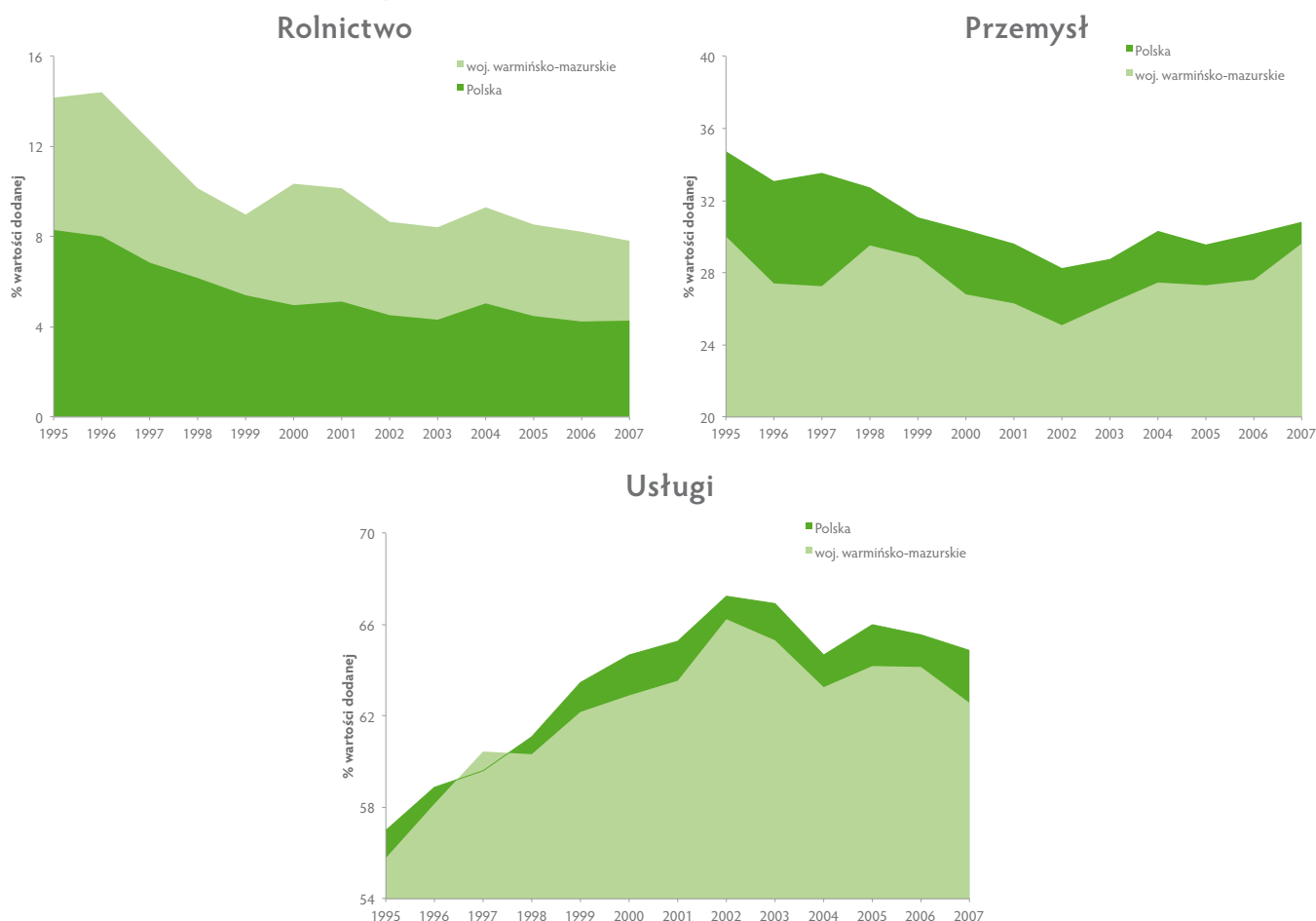
Realokacja czynników wytwórczych

Analiza na poziomie rodzajów działalności pozwala ustalić kolejne cechy specyficzne dla województwa warmińsko-mazurskiego na tle gospodarki Polski. Zauważalny jest mniejszy niż na poziomie kraju udział usług rynkowych (38.2 proc. w 1995 i 44.3 proc. w 2007 roku w województwie wobec odpowiednio 42.2 proc. i 50.6 proc. w kraju). Wyższy jest natomiast udział usług nierynkowych, które w badanych latach kształtowały się na poziomie 17.6 proc. (Polska 14.8 proc.) w 1995 roku i 18.3 proc. (Polska 14.3 proc.) w 2007 roku. Udział budownictwa kształtuje się w 2007 r. na podobnym poziomie do krajowego i od 2003 roku cechuje go tendencja wzrostowa.

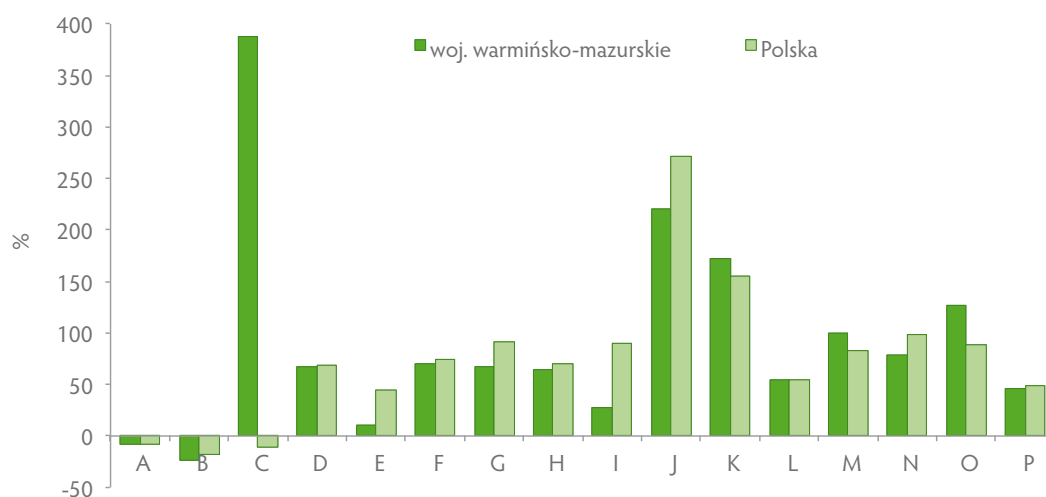
Poszczególne sekcje w ramach 3 sektorów gospodarczych opisywała odmienna dynamika rozwoju (por. Rysunek 2.7). W latach 1995 – 2007 w regionie najszybciej rozwijały się sekcje związane z górnictwem i przemysłem wydobywczym (C), budownictwem (F), handlem hurtowym i detalicznym, naprawami (G), hotele i restauracje (H). Pewnym zaskoczeniem może być względnie bardzo wysoka dynamika wartości dodanej górnictwa na terenie Warmii i Mazur. Wynikała ona z intensywnego rozwoju kopalni piasku i żwiru w regionie, będących wynikiem wzrastających potrzeb intensywnie rozwijającego się budownictwa (por. Ramka 2.4). Rolnictwo (A) oraz rybactwo (B) cechowała ujemna dynamika rozwoju, zarówno na poziomie regionalnym i krajowym.

RYSUNEK 2.6

UDZIAŁ ROLNICTWA, PRZEMYSŁU I USŁUG W WARTOŚCI DODANEJ WYTWORZONEJ W WOJEWÓDZTWIE WARMIŃSKO-MAZURSKIM I KRAJU W LATACH 1995 – 2007

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie danych GUS.

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie danych GUS.

Objaśnienia: Wykres przedstawia dynamikę wartości dodanej brutto w cenach stałych z roku 2000 r. zgodnie z układem PKD 2004.

Z szeregu dziedzin gospodarki najistotniejszymi pod względem udziału w wartości dodanej brutto w regionie w 2007 r. były sekcje związane z: przetwórstwem przemysłowym (D) – 20.9 proc., handlem hurtowym i detalicznym oraz naprawą pojazdów (G) – 17.8 proc., obsługą nieruchomości (K) – 12.4 proc., administracją publiczną i obroną narodową (L) – 8.2 proc. oraz rolnictwem, leśnictwem i łowiectwem (A) – 7.7 proc. Spośród nich jedynie obsługę nieruchomości (K) cechował wzrost udziału w całkowitej wartości dodanej brutto województwa (o ok. 5 punktów procentowych).

W porównaniu z gospodarką kraju w województwie warmińsko-mazurskim w 2007 r. znacznie wyższy był udział w wartości dodanej brutto takich sekcji jak rolnictwo, leśnictwo i łowiectwo (A) (7.7 proc. względem 4.3 proc. dla kraju), administracji publicznej i obrony narodowej (L) (odpowiednio 8.2 proc. i 5.8 proc.), edukacji (M) (5.9 proc. i 4.8 proc.). Stosunkowo niższy udział dotyczył sekcji górnictwa (C) (0.3 proc. względem 1.7 proc. w kraju), handlu hurtowego i detalicznego oraz naprawy pojazdów (G) (odpowiednio 17.8 proc. i 19.3 proc.), działalności transportowej, gospodarki magazynowej i łączności (I) (odpowiednio 4.8 proc. i 6.7 proc.), pośrednictwa finansowego (J) (3.4 proc. oraz 5.3 proc.), obsługi nieruchomości (K) (12.4 proc. i 13.9 proc.). Pozostałe sekcje cechowały się podobnym udziałem w tworzeniu wartości dodanej brutto w kraju i regionie.

W przeszłości wzrost gospodarczy wielu województw dokonywał się dzięki dynamicznemu rozwojowi infrastruktury i budownictwa (por. dynamikę rozwoju budownictwa w latach 1995-2000 w woj. mazowieckim, świętokrzyskim, pomorskim). Odnotowane tendencje w latach 2003-2007 pozwalają sądzić, iż w tym okresie jednym z motorów rozwoju województwa było budownictwo. Występujące opóźnienie w poziomie rozwoju infrastruktury oraz zmiany na rynku nieruchomości indukowały rozwój tej branży (wzrost udziału tej sekcji w tworzeniu wartości dodanej brutto o 1.7 punktu procentowego w latach 2003-2007).

Występujące na terenie Warmii i Mazur złoża żwirów, piasków (kwarcowych, potrzebnych do produkcji cegieł wapienno-piaskowych i betonów komórkowych), kruszywo naturalne oraz surowce ilaste (ceramika budowlana) są intensywnie eksploatowane z uwagi na rosnące zapotrzebowanie przemysłu budowlanego (budownictwo mieszkaniowe, przemysłowe, drogownictwo). Złoża piasków i żwirów powszechnie występują w Polsce, jednak ich nasilenie jest nierównomierne. W województwie warmińsko-mazurskim istnieje 388 złóż tej kopaliny (6.4 proc. ogółu złóż w Polsce), których zasoby są oszacowane na ok. 843 mln ton (5.6 proc. krajowych zasobów), a wydobywanie wynosi 12.4 mln ton (8.9 proc. krajowego wydobycia). Proces ich wydobycia jest stosunkowo łatwy i nie generuje wysokich kosztów, podobnie jak wymagana do eksploatacji dokumentacja, co w połączeniu z wysoką elastycznością produkcji względem zapotrzebowania rynku doprowadziło w Polsce w przeciągu ostatnich lat do powstania wielu nowych złóż i gwałtownego wzrostu wydobycia (szczególnie od 2002 r.) (Piotrkowska 2009).

Zgromadzony w regionie surowiec nie jest najwyższej jakości, jednak gwałtownie wzrastające ceny tego surowca w okresie dynamicznie rozwijającego się budownictwa doprowadziły do znacznego zwiększenia wydobycia tej kopaliny, z uwagi na szybko rosnący popyt. Wysoki stopień zagospodarowania złóż na terenach cennych przyrodniczo (utożsamianych m.in. z pięknymi krajobrazami i ostoją dzikiej zwierzyny) związany jest z dewastacją środowiska naturalnego (np. Żabi Róg, gdzie znajduje się największa kopalnia w województwie). Skutkiem dynamicznie rozwijającego się przemysłu jest zatem postępująca degradacja środowiska i krajobrazu (m.in. osuszanie łąk i torfowisk), czyli jednej z przewag konkurencyjnych Warmii i Mazur.

Źródło: Piotrkowska (2009).

Największa bezwzględna realna dynamika wzrostu w latach 2003-2007 (oraz łącznie w okresie 1995-2007) dotyczyła jednak górnictwa (m.in. z uwagi na dynamiczny rozwój żwirowni). Istotnie powiększyła się także wartość dodana brutto sekcji związanych z handlem i naprawami (G), budownictwem (F) oraz hotelami i restauracjami (H).

Podsumowując, tempo wzrostu gospodarki województwa warmińsko-mazurskiego było niskie w porównaniu do pozostałych województw Polski. Źródłem tego zjawiska należy szukać przede wszystkim w problemach strukturalnych województwa (m.in. związanych z dużym udziałem rolnictwa), oraz uwarunkowaniach historycznych i peryferyjna lokalizacja regionu.

Obserwowane tendencje w latach 1995-2007 pozwalają twierdzić, iż w wielu aspektach struktura gospodarki regionu przybliżyła się do krajowej, zmniejszając oddziaływanie części problemów strukturalnych. Obserwowane wahania realnego wzrostu produktu krajowego w województwie na tle kraju pozwalają stwierdzić zbieżność cykli kształtowania się tych wartości zagregowanych. Odnotowane spadki w wyniku absorpcji szoków egzogenicznych na poziomie regionalnym były głębsze w skutkach niż podobne obserwowane na poziomie kraju. Daje to podstawę sądzić, iż gospodarka regionu jest względnie mniej odporna na występowanie stanów zaburzających równowagę na rynkach światowych.

Do głównych czynników rozwojowych gospodarki regionu zaliczono w latach 1995-2007 wzrost ogólnej produktywności czynników produkcji (związanej z poprawą jakości wykorzystywanych czynników wytwórczych) oraz w mniejszym stopniu wzrastającą akumulacją kapitału. Wpływ czynnika pracy był dodatni lub ujemny, w zależności od bieżącej sytuacji na rynku pracy.

2.3 RYNEK PRACY

Sytuacja na warmińsko-mazurskim rynku pracy jest znacznie trudniejsza niż w innych regionach kraju, co zgodnie z argumentacją przedstawioną w Rozdziale 2.2 rzutuje na poziom rozwoju i pozycję konkurencyjną tego regionu. Splot wielu niekorzystnych uwarunkowań u progu transformacji, specyficzna struktura gospodarcza regionu warmińsko-mazurskiego spowodowały, że od początku lat dziewięćdziesiątych województwo to odznacza się najwyższym w skali kraju poziomem bezrobocia oraz niską aktywnością zawodową ludności (por. Gorzelak, Herbst, Olechnicka 2006, Grotkowska, Socha i Sztanderska 2005). Problemem jest także wysoki i narastający poziom bezrobocia długoterminowego oraz stosunkowo niska produktywność pracy. W poniższej części rozdziału podejmujemy próbę uzasadnienia trudnej sytuacji na warmińsko-mazurskim rynku pracy oraz wskazania specyficznych przemian, jakie dokonały się na przestrzeni ostatniej dekady.

Niekorzystne uwarunkowania

Przyczyn trudnej sytuacji na rynku pracy województwa warmińsko-mazurskiego szukać należy zarówno po stronie podaży, jak i popytu na rynku pracy. Z jednej strony bowiem region cechuje jeden z najniższych w kraju poziomów wykorzystania zasobów ludzkich, który nie daje się uzasadnić uwarunkowaniami demograficznymi. W województwie warmińsko-mazurskim stosunkowo niski jest także zasób kapitału ludzkiego, mierzonego poziomem wykształcenia pracowników. Najniższy w kraju udział uczniów i studentów w grupie wiekowej 19-29 lat oraz ujemne saldo migracji sprzyjające odpływowi najwyższej kwalifikowanej siły roboczej świadczą o silnej inercji tego problemu. Z drugiej strony, wzrostowi popytu na pracę nie sprzyja jeden z najniższych w kraju (w przekroju wojewódzkim) wskaźnik przedsiębiorczości mieszkańców regionu, mierzony liczbą podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców oraz względnie niskie tempo tworzenia nowych podmiotów gospodarczych, które najczęściej powstają w branżach związanych z handlem i naprawą pojazdów, budownictwem oraz działalnością finansową i ubezpieczeniową. Mając na uwadze powyższe obserwacje szczegółową analizę sytuacji na rynku pracy przedstawiono w postaci czterech wzajemnie ze sobą powiązanych zagadnień:

Problem 1: aktywność zawodowa a zatrudnienie i bezrobocie w regionie

Problem 2: zasób kapitału ludzkiego i mobilność siły roboczej

Problem 3: sektorowa struktura zatrudnienia

Problem 4: produktywność pracy a wynagrodzenia

Do analizy sytuacji na rynku pracy wykorzystano dane pochodzące z następujących źródeł: sprawozdawczości statystycznej GUS na temat zatrudnienia i bezrobocia (bazy danych GUS i Banku Danych Regionalnych) oraz Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (GUS i Eurostat). Zalety i ograniczenia wykorzystanych w analizie danych nakreślono w Ramce 2.5.

Sytuacja na wojewódzkich i powiatowych rynkach pracy opisywana jest przez dane statystyczne pochodzące z czterech następujących źródeł:

1. Dane na temat bezrobocia rejestrowanego

Dane te pochodzą z rejestrów powiatowych urzędów pracy i obejmują osoby zarejestrowane w danym momencie (w analizach zwykle przyjmuje się liczbę bezrobotnych na koniec analizowanego okresu). Na podstawie danych o bezrobociu z urzędów oraz własnych szacunków pracujących w powiecie (nieudostępnianych) GUS szacuje stopę bezrobocia. Wielką zaletą powyższych danych jest długość szeregów czasowych (również miesięcznych). Niestety, dane te są obciążone poważnymi problemami. Po pierwsze, często zauważa się, że znaczna część populacji osób zarejestrowanych nie odpowiada powszechnie przyjętej definicji osoby bezrobotnej (opartej na metodologię Międzynarodowej Organizacji Pracy, zgodnie z którą za bezrobotnych uznaje się osoby nie wykonujące pracy, aktywne jej poszukujące i gotowe do jej podjęcia; tą metodologią posługuje się badanie BAEL). Wprawdzie liczba bezrobotnych wg bezrobocia rejestrowanego i BAEL są zbliżone, jednak obejmują różne populacje. Po drugie, szacunki stopy bezrobocia na poziomie powiatów przy bliższym zbadaniu okazują się mało wiarygodne. Wynika to zapewne z problemów przy szacowaniu liczby osób pracujących przez GUS, co jest podstawą wyliczania populacji aktywnych zawodowo (a więc mianownika stopy bezrobocia). Po trzecie, zarówno liczba bezrobotnych, jak i stopa bezrobocia są podatne na zmiany metodologii i inne czynniki niezwiązane z sytuacją na rynku pracy. W przypadku liczby bezrobotnych, wpływ na nią mają zmiany definicji ustawowej bezrobotnego, a także innych regulacji (np. wymóg rejestracji w celu uzyskania ubezpieczenia zdrowotnego). W odniesieniu do stopy bezrobocia, GUS po przeprowadzeniu Narodowego Spisu Powszechnego w 2002 r. zmienił swoje szacunki stopy bezrobocia o 2 pkt. proc. – jednocześnie nie ma dostępnych danych, które na poziomie powiatów umożliwiłyby odpowiednie korygowanie dostępnych szeregów dla stopy bezrobocia.

2. Dane BAEL

Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) dostarcza wiarygodnych danych na temat liczby pracujących i bezrobotnych, a także stopy bezrobocia na poziomie zarówno całego kraju, jak i województw. Jednocześnie BAEL nie umożliwia bezpośredniej analizy na poziomie powiatowym. Dane te są dostępne od 1992 roku w wielu przekrojach i mimo pewnych zmian metodologicznych stanowią jedno z podstawowych źródeł analizy sytuacji na rynku pracy.

3. Sprawozdawczość statystyczna GUS na temat pracujących

Dane na temat liczby pracujących ze sprawozdawczości statystycznej GUS dostępne są na poziomie powiatów w Banku Danych Regionalnych (BDR). Mimo niewątpliwie wysokiej użyteczności tego źródła danych barierą w ich wykorzystaniu pozostają zmiany metodologiczne (w szczególności w odniesieniu do rolnictwa) oraz to, że dane są dostępne dla stosunkowo krótkiego okresu. Dane na temat zatrudnienia dostępne na poziomie powiatów obejmują ponadto wyłącznie informacje z przedsiębiorstw zatrudniających powyżej 9 pracowników, co także obniża ich wartości poznawcze.

4. Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 r.

NSP dostarczył kompletnych i wiarygodnych danych na temat rynku pracy na każdym poziomie agregacji. Z danymi tymi związane są dwa zasadnicze problemy – po pierwsze z oczywistych względów nie tworzą one szeregu czasowego, po drugie dostępne są tylko w podstawowych zestawieniach (dane jednostkowe nie są udostępniane).

Źródło: Bukowski (2007): „Zatrudnienie w Polsce 2006”.

Problem 1: aktywność zawodowa a zatrudnienie i bezrobocie w regionie

Wiele z problemów na regionalnym rynku pracy ma długotrwały charakter, na co wskazują zaobserwowane tendencje charakteryzujące region Warmii i Mazur na tle pozostałych województw Polski. Dystans dzielący województwo i pozostałe regiony pozostał odległy w przypadku najważniejszych problemów związanych z rynkiem pracy województwa, w szczególności niskiej aktywności zawodowej i wysokiego bezrobocia rejestrowanego (choć przeciętnego poziomu bezrobocia BAEL). Czynniki te znajdują odzwierciedlenie w stosunkowo niskim poziomie zatrudnienia. Poniżej dokonano szczegółowej charakterystyki warmińsko-mazurskiego rynku pracy ze względu na kształtowanie się tych trzech agregatów.

Jednym z istotnych problemów na regionalnym rynku pracy jest niska aktywność zawodowa ludności. Przejawia się ona niskim udziałem osób pracujących i bezrobotnych w całości populacji regionu w wieku produkcyjnym (15-64 lat). Wartość tak zdefiniowanego wskaźnika aktywności zawodowej była w 2009 roku nie tylko niska w stosunku do średniej obserwowanej w kraju (61.3 proc. w województwie warmińsko-mazurskim wobec 64.6 proc. przeciętnie w Polsce), ale także jej spadek w okresie 1999-2009 był głębszy (3.0 i 1.2 punktu proc. odpowiednio na poziomie województwa i kraju). Zmniejszający się udział osób aktywnych zawodowo implikuje wzrost liczby osób biernych zawodowo, a więc takich, które pozostają poza rynkiem pracy. Dlatego też szczególnie istotna z perspektywy możliwości wzrostu regionu i poprawy jego konkurencyjności jest diagnoza przyczyn tego procesu i określenie jego zmienności w czasie.

Niski poziom aktywności zawodowej tłumaczyć należy między innymi specyficzną strukturą gospodarki, bazującej w przeszłości na państwowych gospodarstwach rolnych. Zgodnie z szacunkami Gorzelak, Herbst i Olechnicka (2006) obecnie co drugi pracownik dawnego PGR-u zasila zasób biernych zawodowo, tzn. nie pracuje i nie figuruje w rejestrze bezrobotnych. Mimo, że osoby te były obejmowane szeregiem form aktywizujących, w tym pracami interwencyjnymi, robotami publicznymi i programami specjalnymi, nie powróciły one na rynek pracy (por. także Ramka 2.9).

Aktywność zawodowa

RAMKA 2.6

AKTYWNOŚĆ ZAWODOWA A ZATRUDNIENIE

Przez osoby aktywne zawodowo rozumie się osoby pracujące (wykonujące prace najemne, prowadzące działalność gospodarczą lub tzw. pomagających członków rodzin) oraz bezrobotnych (osoby w wieku produkcyjnym, które aktywnie poszukują pracy oraz są gotowe ją podjąć). Obok aktywnych zawodowo na rynku pracy występują również osoby niepracujące, które nie poszukują pracy oraz osoby poszukujące pracy, które nie są gotowe do jej podjęcia, zatem osoby bierne zawodowo. Pozytywną zmianą na rynku pracy jest wzrost wartości *wskaźnika aktywności zawodowej*, który informuje o spadku udziału osób biernych zawodowo w populacji i z perspektywy poziomu wykorzystania pracy w procesie produkcji jest zjawiskiem korzystnym.

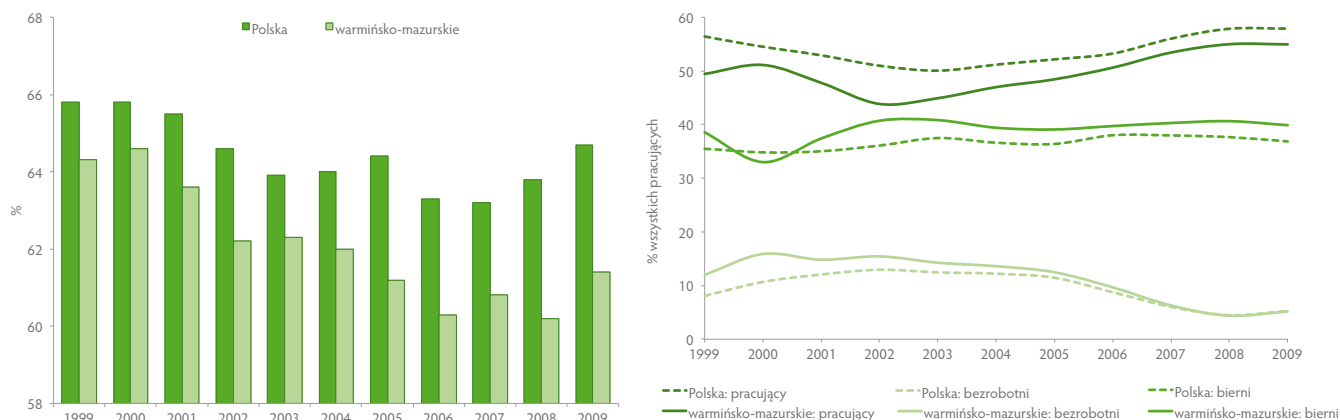
Wskaźnik zatrudnienia przedstawia udział osób pracujących w ogólnej liczbie ludności danej grupy wiekowej, najczęściej w wieku produkcyjnym. Na kształtowanie się tego wskaźnika bezpośrednio wpływają zmiany liczby osób pracujących oraz zmiany demograficzne (liczba osób w wieku produkcyjnym, przyrost naturalny, migracje). Zmniejszająca się liczba osób pracujących będzie znajdować odzwierciedlenie w spadku wartości wskaźnika zatrudnienia, co wskazuje na pogarszającą się sytuację na rynku pracy.

Najsilniejszy spadek aktywności zawodowej zaobserwowano w latach 2001-2002. Był on związany z dekoniunkturą gospodarczą, na skutek której pogorszyła się sytuacja na rynku pracy. Zmniejszający się popyt na towary i usługi (m.in. związany z liczbą i wartością zamówień) w okresie spowolnienia gospodarczego oddziałuje na redukcję liczby miejsc pracy oraz dynamikę tworzenia nowych stanowisk. Jak pokazano w Rozdziale 2.2, gospodarka regionu w okresie spowolnienia gospodarczego w 2001 r. dostosowała się do zmieniających warunków przede wszystkim poprzez redukcję zatrudnienia. Obrazowała to malejąca liczba osób pracujących w wieku 15-64 lata (o ok. 12 proc. w latach 2000-2002) oraz spadek liczby ofert pracy, w wyniku czego znalezienie pracy było znacznie trudniejsze. Jednocześnie część tracących pracę skorzystała z możliwości wcześniejszego odejścia z rynku pracy (związanej z szerszym dostępem do rent i emerytur), w efekcie zmalała liczba osób aktywnych zawodowo w województwie (o ok. 9 proc. w porównaniu do 2000 r.). Od 2005 roku aktywność zawodowa ulega wahaniom na poziomie 60.3 - 61.5 proc. populacji w wieku 15-64. Biorąc pod uwagę reformę systemu emerytalnego likwidującą prawo do wcześniejszych emerytur w 2009 r. należy przypuszczać, że w przyszłości aktywność zawodowa ludności będzie ulegać zwiększeniu.

Innym czynnikiem, który tłumaczy spadek aktywności zawodowej ludności jest także wydłużenie przeciętnego czasu kształcenia. Poziom kwalifikacji pracowników, mierzony ich wykształceniem znacząco i pozytywnie wpływa na prawdopodobieństwo znalezienia pracy oraz wynagrodzenie, z tego względu zmiany tej nie należy postrzegać wyłącznie negatywnie. Jednocześnie jednak należy mieć na uwadze, że w Polsce relatywnie rzadko łączy się edukację z pracą, co skutkuje niskim poziomem aktywności zawodowej osób młodych.

RYSUNEK 2.8

WSPÓŁCZYNNIK AKTYWNOŚCI ZAWODOWEJ (15-64) W WOJEWÓDZTWIE WARMIŃSKO-MAZURSKIM NA TLE KRAJU (PO LEWEJ) ORAZ UDZIAŁ PROCENTOWY OSÓB PRACUJĄCYCH, BEZROBOTNYCH I BIERNYCH W POPULACJI OGÓŁEM W WIEKU 15-64 LAT (PO PRAWIEJ)

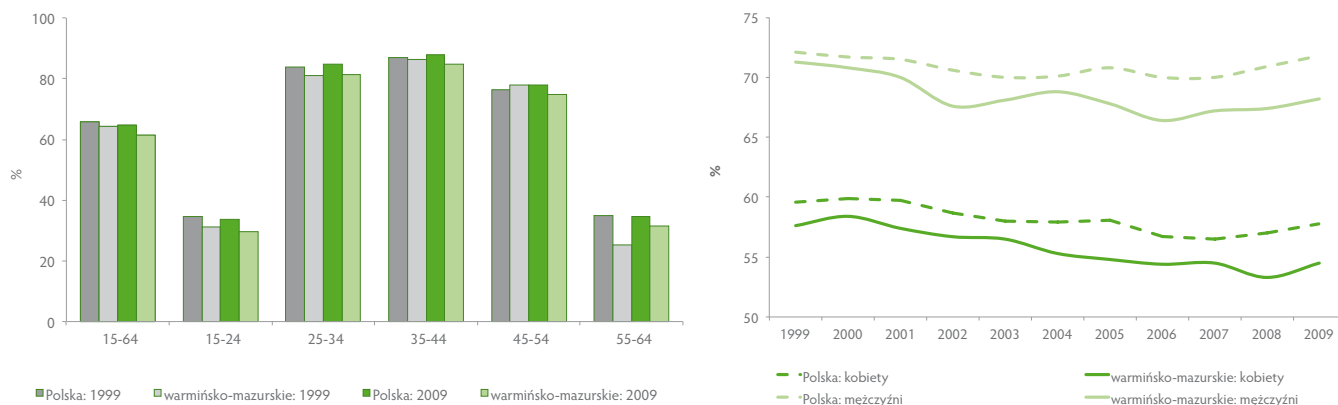
Źródło: Opracowanie IBS na podstawie EUROSTAT, GUS i obliczeń IBS (po prawej). Uwagi: W 2000 r. nastąpiła zmiana metodologii zbierania informacji.

Poziom aktywności zawodowej zróżnicowany jest względem wieku i płci badanej populacji (por. Rysunek 2.9). Nie jest zaskoczeniem, że najwyższym wskaźnikiem aktywności w 2009 r. cechowała się grupa wiekowa 35-44 lat (84.9 proc. dla województwa, 88.0 proc. dla Polski) oraz 25-34 lata (81.5 proc. dla województwa oraz 84.8 proc. dla Polski), czyli osoby w tzw. prime age - w wieku, w którym posiadają większe doświadczenie od osób wchodzących na rynek pracy, będąc przy tym wystarczająco elastycznymi i mobilnymi do ewentualnej zmiany pracodawcy. Najniższą aktywnością zawodową odznaczała się grupa w wieku 15-24 (29.7 proc. dla województwa oraz 33.8 proc. dla Polski) oraz 55-64 (31.4 proc. dla województwa oraz 34.5 proc. dla Polski). Dane te wskazują na szczególnie wysoką lukę w poziomie aktywności zawodowej osób młodych na obszarze Warmii i Mazur (w porównaniu do kraju), jednakże, różnica ta zmniejszyła się na przestrzeni ostatnich lat. Innym pozytywnym zjawiskiem na regionalnym rynku pracy był wzrost aktywności zawodowej grupy wiekowej 55-64 lata.

Kobiety w regionie były w mniejszym stopniu aktywne zawodowo niż mężczyźni (54.5 proc. wobec 68.2 proc. w 2009 r., 15-64 lat), co jest zgodne z tendencjami odnotowywanymi dla kraju (57.8 proc. wobec 71.8 proc.). W tej grupie zanotowano także wyższy spadek aktywności zawodowej zarówno w kraju (z 59.6 proc. w 1999 r. do 57.8 proc. w 2009 r.) jak i w regionie (odpowiednio z 57.6 proc. do 54.5 proc.).(Rysunek 2.9, po prawej).

RYСУNEK 2.9

WSKAŹNIK AKTYWNOŚCI ZAWODOWEJ WG WIEKU (PO LEWEJ) I PŁCI (PO PRAWIEJ)

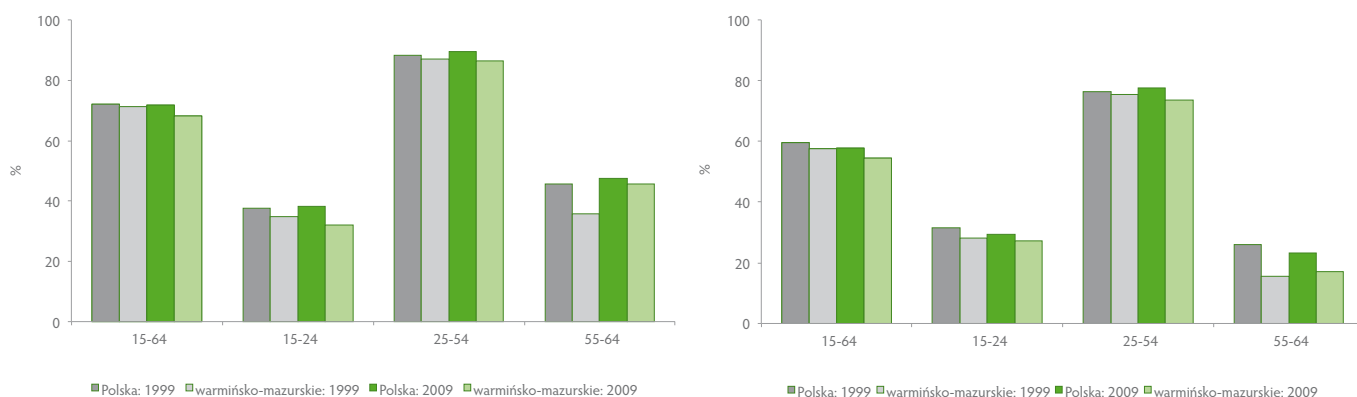

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie EUROSTAT, GUS i obliczeń własnych.

Niższa aktywność zawodowa kobiet charakterystyczna jest w szczególności dla dwóch grup wiekowych: 15-24 i 55-64. Różnice wśród osób młodych wynikają zarówno z wyższych wskaźników skolaryzacji wśród kobiet (i tym samym późniejszego wchodzenia na rynek pracy), jak i z dezaktywizacji związanej z okresami macierzyństwa. W starszej grupie wiekowej luka w aktywności zawodowej kobiet wynika z ich wcześniejszego przechodzenia na emeryturę (co wynika zarówno z niższego ustawowego wieku emerytalnego kobiet, jak i decyzji o wcześniejszym odejściu z rynku pracy w związku z obowiązkami opiekuńczymi (Dezaktywizacja..., 2008)). Co ciekawe, wzrost wskaźnika aktywności w wieku 55-64 w województwie warmińsko – mazurskim (przy jego spadku w kraju) dotyczył zarówno mężczyzn, jak i kobiet. Jak obrazuje Rysunek 2.10, w latach 1999-2009 aktywność zawodowa mężczyzn z woj. warmińsko-mazurskiego (56-64) istotnie zwiększyła się (z 35.7 proc. w 1999 r. do 45.7 proc.), przy niemal niezmiennym poziomie tego współczynnika dla ogółu mężczyzn w kraju (odpowiednio 45.7 proc. i 47.5 proc.). Aktywność zawodowa kobiet w wieku 55-64 w kraju zmalała (z 25.9 proc. w 1999 r. do 23.1 proc. w 2009 r.) a w regionie nieznacznie wzrosła (z 15.7 proc. do 17.0 proc.). Dzięki tym tendencjom łączna luka w aktywności zawodowej osób starszych w województwie warmińsko-mazurskim w stosunku do kraju istotnie zmalała.

Spadek aktywności zawodowej w grupie wiekowej 15 - 24 lata dotyczył zarówno kobiet jak i mężczyzn z regionu oraz kobiet w kraju. Odnotowane spadki w większym stopniu objęły kobiety w kraju (spadek z 31.4 proc. do 29.4 proc. w 2009 r.) w porównaniu do kobiet w woj. warmińsko-mazurskim (spadek z 28 proc. w 1999 r. do 27.1 proc.). Jednakże aktywność zawodowa mężczyzn w większym stopniu zmniejszała się w tej grupie wiekowej w regionie (spadek z 34.9 proc. do 32.1 proc.) niż przeciętnie u mężczyzn w kraju, gdzie odnotowano wzrost aktywności (z 37.7 proc. do 38.1 proc.). Mniejsza aktywność tej grupy wiekowej jest spowodowana wydłużonym okresem kształcenia, który jest wynikiem wzrostu popytu na edukację, będącego efektem zmian zachodzących na rynku pracy. Trudno jednak zakładać, że silniejszy spadek aktywności osób młodych w regionie Warmii i Mazur wiązał się z wyższym zaangażowaniem w edukację, mając na uwadze niższe wskaźniki skolaryzacji regionu.

WSPÓŁCZYNNIK AKTYWNOŚCI ZAWODOWEJ GRUP WIEKOWYCH W WOJ. WARMIŃSKO-MAZURSKIM NA TLE KRAJU W PODZIALE NA PŁEĆ: MĘŻCZYŻNI (LEWY PANEL) I KOBIETY (PRAWY PANEL)

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie Eurostat i GUS. Uwagi: dane dla grupy wiekowej 25-54 z uwagi na ich niedostępność oszacowano.

Niskiej aktywności zawodowej towarzyszy wysoka stopa bezrobocia. Niekorzystna struktura bezrobotnych pod względem czasu pozostawania bez pracy i poziomu wykształcenia wskazuje na znaczną inercję tego problemu. Niepokojącym zjawiskiem na regionalnym rynku pracy jest wysoki (3 najwyższy w kraju) udział osób bezrobotnych długoterminowo (powyżej 12 miesięcy) względem bezrobotnych ogółem, wynoszący 39,4 proc. w 2008 przy średniej wartości dla Polski 33,5 proc. (Eurostat).

W 2009 roku pozycja województwa warmińsko-mazurskiego na tle innych województw pod względem stopy bezrobocia rejestrowanego nie uległa znaczącym zmianom w stosunku do 1999 roku. Region nadal posiada najwyższą stopę bezrobocia rejestrowanego wśród województw w kraju, pomimo absolutnego spadku jego wartości z 22,4 proc. w 1999 r. do 20,2 proc. w 2009 roku (przy średniej stopie dla kraju wynoszącej 13,1 proc. w 1999 r. i 11,9 proc. w 2009 r.).

Co ciekawe, analiza danych pochodzących z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (różniące się metodologicznie od badania bezrobocia rejestrowanego, por. Ramka 2.7) dostarcza odmiennych rezultatów. W 1999 r. region Warmii i Mazur opisywała najwyższa w kraju stopa bezrobocia osób w wieku produkcyjnym, tj. 18-59/64 lat (22,0 proc. przy średniej dla kraju 8,6 proc.). Do 2009 r. Warmia i Mazury istotnie poprawiły swoją względną pozycję wśród województw w kraju i dzięki redukcji stopy bezrobocia do 8,6 proc. (Polska 8,3 proc.) (awans na 8 pozycję w kraju). Wydaje się, że statystyki BAEL, ze względu na podejście metodologiczne, lepiej odzwierciedlają rzeczywistą sytuację na rynku pracy w województwie.

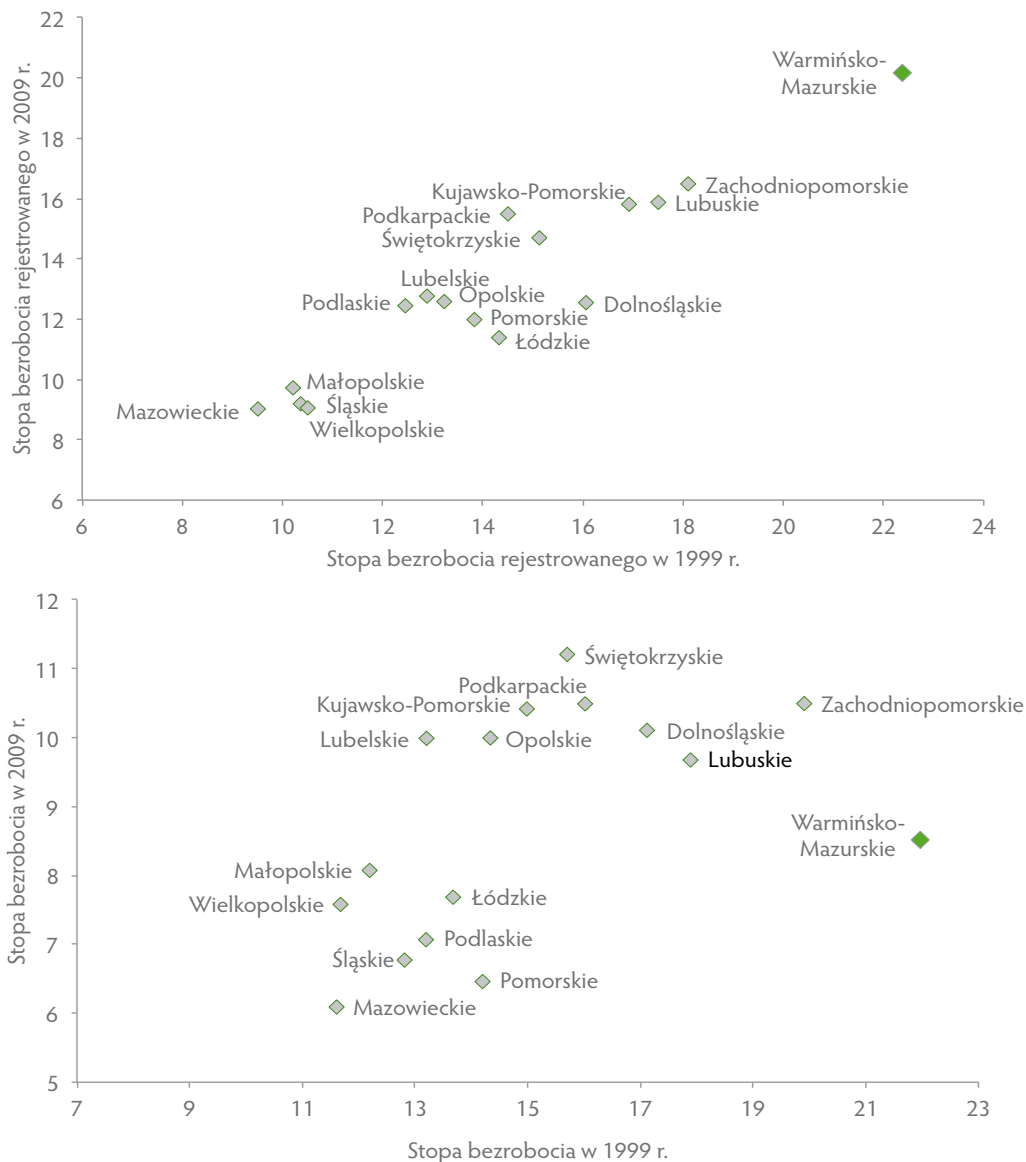
Analiza przepływu osób między pracującymi, aktywnymi zawodowo oraz biernymi zawodowo pozwala uchwycić tendencje związane z liczbą osób pozostających bez pracy. Przez bezrobotnego rozumie się osobę w wieku 15-74 lat, która nie pracuje oraz nie prowadzi działalności gospodarczej, jest zdolna do pracy i gotowa do jej podjęcia (w ciągu maksymalnie 2 tygodni) oraz aktywnie jej poszukuje (por. Aktywność ekonomiczna ludności..., 2009).

Liczba bezrobotnych zwiększa się wskutek zwolnień z pracy osób zatrudnionych oraz zmiany postawy osób dotąd biernych zawodowo, które zaczynają szukać pracy (np. osoby na nowo poszukujące pracy, absolwenci wchodzący po raz pierwszy na rynek pracy). Spadek liczby bezrobotnych następuje wskutek znalezienia pracy przez osoby jej poszukujące lub zaniechania dalszego jej poszukiwania.

Modele poszukiwań przedstawiają rynek pracy jako niejednorodną strukturę, w ramach której pracodawcy tworzą nowe stanowiska pracy i poszukują odpowiednich pracowników, a bezrobotni starają się znaleźć stanowisko zgodne z posiadanymi umiejętnościami i wymaganiami płacowymi. Modele poszukiwań zakładają, że pracownicy i miejsca pracy różnią się między sobą i właśnie w tej niejednorodności upatrują one podstawowej przyczyny bezrobocia. Heterogeniczność sprawia bowiem, że wypełnienie wakatów/znalezienie pracy jest procesem długotrwałym i kosztownym. Mechanizm zawierania kontraktów na rynku pracy przedstawia się zwykle za pomocą funkcji dopasowań (ang. matching function), uzależniającej liczbę tworzonych miejsc pracy od liczby wakatów, liczby poszukujących pracy oraz „efektywności” poszukiwań. Efektywność ta zależy m.in. od wysiłku wkładanego w poszukiwanie zatrudnienia oraz od skali asymetrii informacji na rynku pracy (np. poszukujący pracy mogą nie wiedzieć o istnieniu wakatów, a pracodawcom trudno jest ocenić produktywność potencjalnych pracowników).

Funkcja dopasowań obrazuje proces zawierania kontraktów na rynku pracy, jednocześnie miejsca pracy są także likwidowane. Im wyższa jest skala destrukcji miejsc pracy, tym wyższy poziom bezrobocia równowagi. O rozmiarach bezrobocia decyduje także wysokość wynagrodzeń, ustalana w wyniku negocjacji między pracodawcą i pracownikiem. Negocjacje płacowe mają na celu podział pewnej nadwyżki, która pojawia się ponieważ – w przypadku zawarcia kontraktu - obie strony nie muszą ponosić dalszych kosztów poszukiwań. Sposób podziału nadwyżki zależy od względnej siły przetargowej pracodawców i bezrobotnych, która z kolei związana jest m.in. z ogólną sytuacją na rynku pracy, konkurencją czy rolą związków zawodowych.

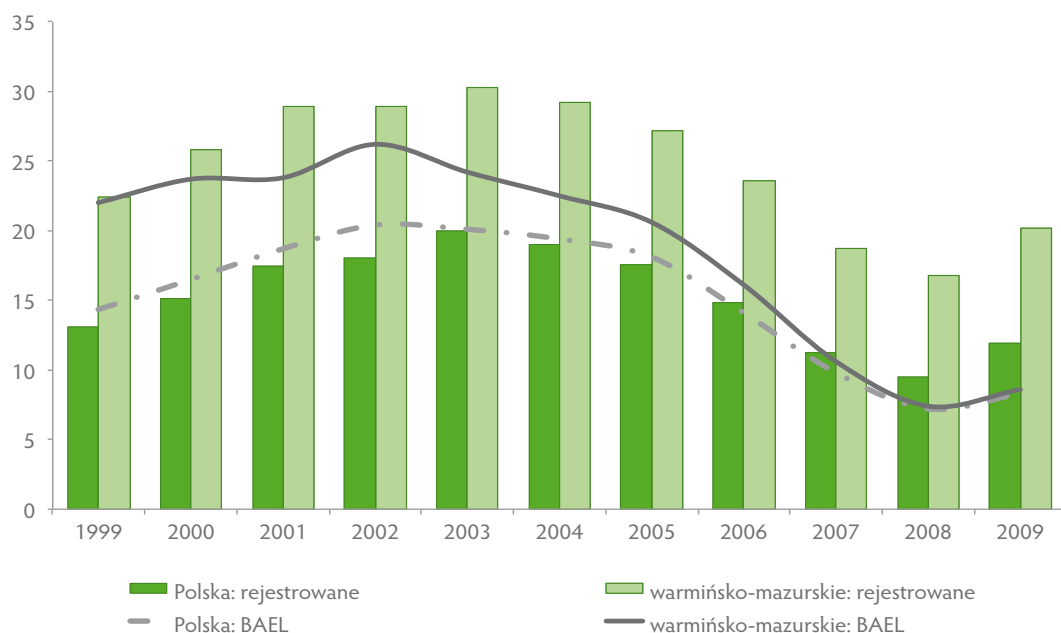
Jak pokazano w Ramce 2.5 istnieją dwie definicje i dwie miary liczby bezrobotnych: bezrobocie rejestrowane i bezrobocie oparte na badaniu BAEL, które umożliwia dokonywanie porównań w skali międzynarodowej.

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie GUS.

Objaśnienia: Stopę bezrobocia rejestrowanego oraz BAEL odnoszono do grupy aktywnych zawodowo w wieku 15-59/64 lat.

Ciekawych obserwacji dostarcza zestawienie wartości stopy bezrobocia rejestrowanego ze stopą bezrobocia BAEL na przestrzeni czasu. Pokazuje ono, że rozbieżności w kształtowaniu się tych dwóch wskaźników są znacznie większe w województwie warmińsko – mazurskim niż przeciętnie w całym kraju (stopa bezrobocia uzyskana metodą BAEL była niższa o 11,6 pkt. proc. od stopy rejestrowanej w urzędach pracy, ta sama różnica dla kraju wyniosła odpowiednio 3,6 pkt. proc.). Luka ta wzrosła w 2001 r. i od tego czasu utrzymuje się na wysokim poziomie. Można przypuszczać, iż w regionie Warmii i Mazur znacząco większa część bezrobotnych (w porównaniu do kraju) zarejestrowana jest w urzędach pracy wyłącznie z powodu przywilejów socjalnych (prawa do zasiłku dla bezrobotnych, ubezpieczenia zdrowotnego i świadczeń socjalnych), choć de facto nie poszukują one aktywnie pracy lub nie są gotowe do jej podjęcia. W badaniu BAEL osoby te definiowane są jako bierne zawodowo. Ponadto, względnie większa część zarejestrowanych bezrobotnych może pracować w szarej strefie (i być klasyfikowana w badaniu BAEL jako pracujący), co potwierdzają badania warmińsko-mazurskiego rynku pracy (por. m.in. Gorzelak, Herbst i Olechnicka 2006). Obserwacje te uwypuklają wyzwania stojące przed polityką rynku pracy na terenie Warmii i Mazur, w szczególności tą realizowaną przez powiatowe urzędy pracy, gdzie część adresatów działań „z definicji” nie jest zainteresowana uzyskaniem wsparcia.

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie GUS.

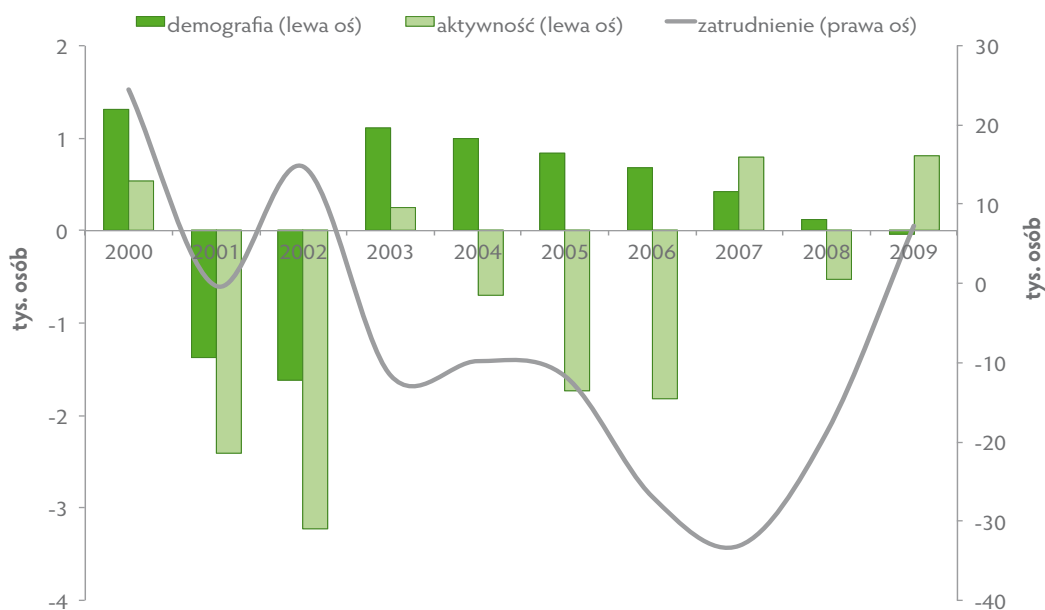
Szczegółowa identyfikacja źródeł bezrobocia wyznaczonego w oparciu o wyniki Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności jest możliwa w oparciu o dekompozycję tego procesu na aktywność zawodową ludności, zatrudnienie i czynniki demograficzne.⁴ Do analizy wykorzystuje się przyrosty wskaźników opisujących aktywność zawodową ludności, zatrudnienie oraz populację. Przez czynnik demograficzny rozumie się zmianę populacji osób w danym wieku – przy założeniu niezmiennych wskaźników zatrudnienia, aktywności i bezrobocia, wzrost liczebności grupy wiekowej powinien przełożyć się na proporcjonalny wzrost pracujących, aktywnych i bezrobotnych.⁵ Przez wpływ aktywności rozumie się zmiany odsetka osób biernych w populacji, które *ceteris paribus* muszą prowadzić do zmian w liczbie bezrobotnych.⁶ Przez wpływ zatrudnienia rozumie się zmiany wskaźnika bezrobocia przy danym poziomie aktywności. W związku z tym np. gwałtowne zmniejszenie się wskaźnika zatrudnienia na skutek procesów restrukturyzacyjnych wpłynie na poziom bezrobocia.

Przeprowadzona dekompozycja wskazuje, iż w latach 2000-2009 w największym stopniu na zmianę liczby osób bezrobotnych wpływały zmiany zatrudnienia (Rysunek. 2.13), podczas gdy wpływ zmian aktywności zawodowej i czynników demograficznych był wielokrotnie niższy. Pozytywny trend zmierzający do zwiększenia liczby osób pracujących na rynku pracy rozpoczął się w 2002 roku i utrzymywał do końca 2008 roku (w 2009 r. spowodował wzrost bezrobocia o ok. 7.3 tys. osób). Od 2002 r. do 2008 r. czynnikiem jednoznacznie zwiększającym stopę bezrobocia były zmiany demograficzne, choć ich wpływ w latach 2003-2008 był ograniczony, powodując średniorocznie napływ do bezrobocia 700 osób. Wpływ zmian aktywności na stopę bezrobocia był przeważnie pozytywny – jej zmiany przyczyniały się do spadku stopy bezrobocia. W 2007 r. i 2009 r. nastąpiła przejściowa zmiana kierunku jego oddziaływania, powodując zwiększenie o ok. 800 osób liczby bezrobotnych.

4 Przyjmuje się tu, że liczbę bezrobotnych (U) wyrazić można w następujący sposób: $U = UR \times P \times WA$, jako iloczyn stopy bezrobocia (UR), wielkości populacji (P) i wskaźnika aktywności zawodowej (WA). Oznacza to, że zmiany liczby bezrobotnych w okresie t względem $t-1$ można przybliżyć jako $\Delta U_t = \frac{\Delta UR_t}{UR_{t-1}} U_{t-1} + \frac{\Delta P_t}{P_{t-1}} U_{t-1} + \frac{\Delta WA_t}{WA_{t-1}} U_{t-1} + R_t$, gdzie R_t jest składnikiem resztowym wynikającym z przybliżenia zależności opisującej zmianę liczby bezrobotnych równaniem różnicowym pierwszego stopnia.

5 Przykładowo roczniki wyżu demograficznego, osiągające wiek produkcyjny, powodują powstanie silnego efektu demograficznego.

6 Na przykład, masowe przechodzenie na wcześniejsze emerytury może wywołać pojawienie się tego efektu.

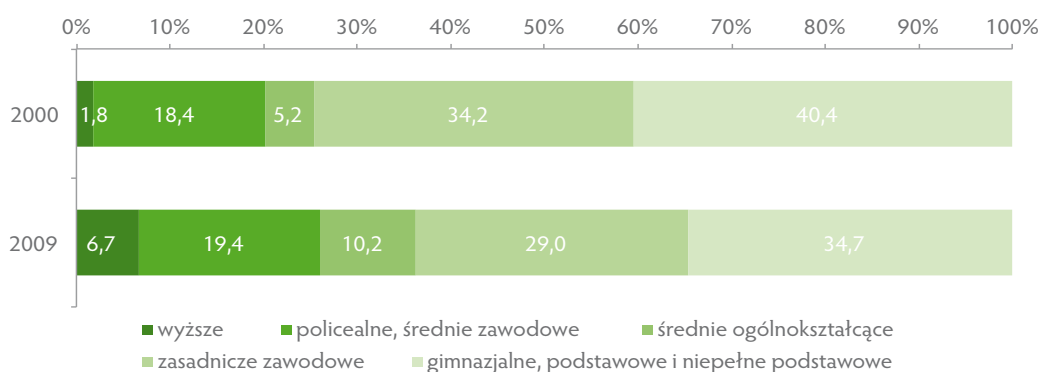

Źródło: Opracowanie i obliczenia IBS na podstawie EUROSTAT (BAEL). W 2000 r. nastąpiła zmiana metodologii zbierania danych.

Objaśnienia: Wpływ zmian aktywności i zmian demograficznych zaznaczono na osi lewej, podczas gdy wpływ zmian zatrudnienia na osi prawej. Roczne zmiany bezrobocia (15-64) będące skutkiem oddziaływania czynników demograficznych, zmian aktywności zawodowej ludności oraz zatrudnienia (w tys. osób bezrobotnych).

Poniżej przybliżamy charakterystykę osób bezrobotnych w regionie Warmii i Mazur, przedstawiając ich wykształcenie, wiek, doświadczenie i okres pozostawania bez pracy.

W województwie warmińsko-mazurskim wśród ogółu osób bez pracy w 2009 roku zdecydowanie przeważały osoby o niskich kwalifikacjach zawodowych. Osoby o wykształceniu gimnazjalnym lub niższym stanowiły 34,7 proc. ogółu bezrobotnych, te z wykształceniem zasadniczym zawodowym – 29,0 proc (por. Rysunek 2.14). Najmniejszy odsetek stanowiły osoby o wykształceniu wyższym (6,7 proc.), chociaż udział tej grupy zwiększył się w ciągu lat 2000 – 2009 ponad trzykrotnie. Ten wzrost wynikał przede wszystkim z dynamicznie rosnącej liczby absolwentów szkół wyższych (ich liczba wzrosła z 5 136 w 1999 r. do 15 456 w 2009 r.), wyższej niż wzrost popytu na ich kwalifikacje w tym okresie. Malejący udział osób o wykształceniu zawodowym w ogólnej liczbie bezrobotnych wynikał po części z reformy oświaty, ograniczającej liczbę absolwentów tych szkół.

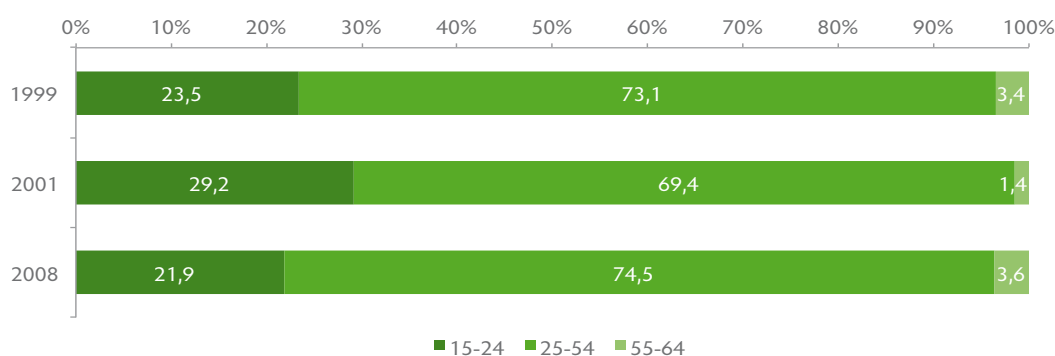

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie danych GUS.

Kolejnym czynnikiem istotnie różnicującym bezrobotnych jest ich wiek. O ile struktura bezrobotnych według grup wiekowych w 2008 r. niewiele różniła się od tej w 1999 r. (por. Rysunek 2.15), istotne zmiany miały miejsce na przestrzeni tego okresu. W szczególności, w okresie 1999 – 2001 istotnie zwiększył się udział osób w wieku 15-24 lat (z 23.5 proc. do 29.2 proc.). Szok gospodarczy z roku 1999 znacząco wpłynął na szanse osób młodych na znalezienie i utrzymanie zatrudnienia. Utrzymujący się niski udział osób po 55 roku życia w ogóle bezrobotnych wynika przede wszystkim ze skali dezaktywizacji zawodowej w tej grupie wiekowej. Osoby starsze, tracąc zatrudnienie, korzystają z istniejących alternatywnych źródeł dochodu (wcześniejsze emerytury, świadczenia przedemerytalne) i wycofują się z rynku pracy.

Rysunek 2.16 przedstawia strukturę osób bezrobotnych pod względem czasu pozostawania bez pracy. Największy udział stanowią osoby o najkrótszym stażu pracy i te bez praktyki zawodowej, co wskazuje na istotną rolę doświadczenia zawodowego dla indywidualnych szans na rynku pracy. Co ciekawe, wśród osób bezrobotnych bez stażu pracy dominowały kobiety (w 2009 roku stanowiły one blisko ok. 70 proc. całej grupy), mieszkanki wsi. Struktura ta nie uległa istotnym zmianom na przestrzeni lat 2000-2009, wyjątkiem był malejący udział osób o stażu poniżej roku, który zmniejszył się z 19.7 proc. do 13.9 proc. (co odpowiada malejącemu udziałowi osób młodych w ogóle bezrobotnych w tym okresie) oraz wzrastający udział osób z doświadczeniem 1-5 letnim.

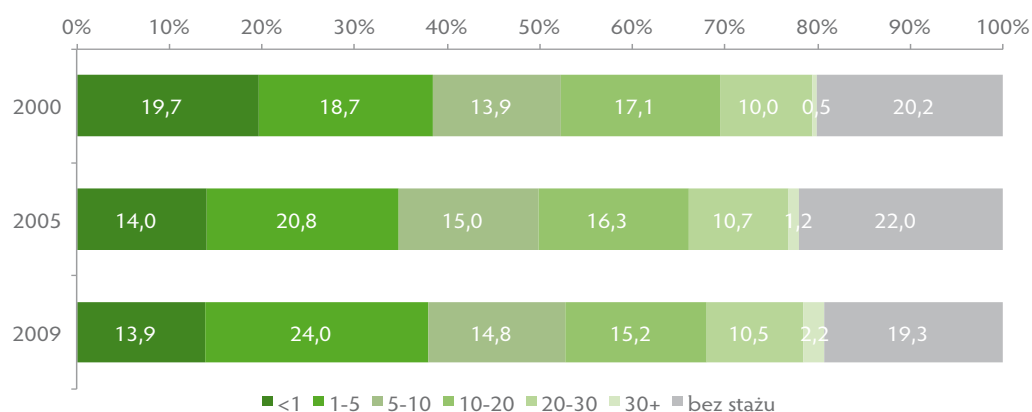
RYSUNEK 2.15
STRUKTURA BEZROBOTNYCH WG WIEKU

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie danych Eurostat i obliczeń własnych.

Jak podkreślono w pierwszej części tego rozdziału, istotnym problemem na rynku pracy jest bezrobocie długookresowe. Długość pozostawia bez pracy jest bowiem jednym z ważniejszych kryteriów różnicujących bezrobotnych i determinujących prawdopodobieństwo znalezienia przez nich pracy.

RYSUNEK 2.16
BEZROBOTNI WG DŁUGOŚCI STAŻU PRACY W LATACH 2000-2009

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie danych GUS.

Porównanie struktury bezrobocia pod względem czasu pozostawania bez zatrudnienia w regionach Polski wskazuje na niekorzystną sytuację na Warmii i Mazurach. Udział osób pozostających bez pracy powyżej jednego roku w ogóle bezrobotnych jest w tym województwie znacznie wyższy w porównaniu do innych województw w kraju (Rysunek 2.17). W 1999 r. 42.7 proc. (w Polsce 41.6 proc.) osób bezrobotnych nie mogło znaleźć pracy przez okres dłuższy niż 12 miesięcy. Względna pozycja województwa w latach 1999-2008 uległa pogorszeniu (woj. spadło z 11 na 14 miejsce), odnotowując w 2008 r. 59.3 proc. udział osób bezrobotnych długoterminowo w bezrobotnych ogółem (Polska 39.41 proc.). Najwyższą wartość tego wskaźnika odnotowano w regionie w 2003 r. i wyniosła ona 67.4 proc. (Polska niecałe 56 proc.).

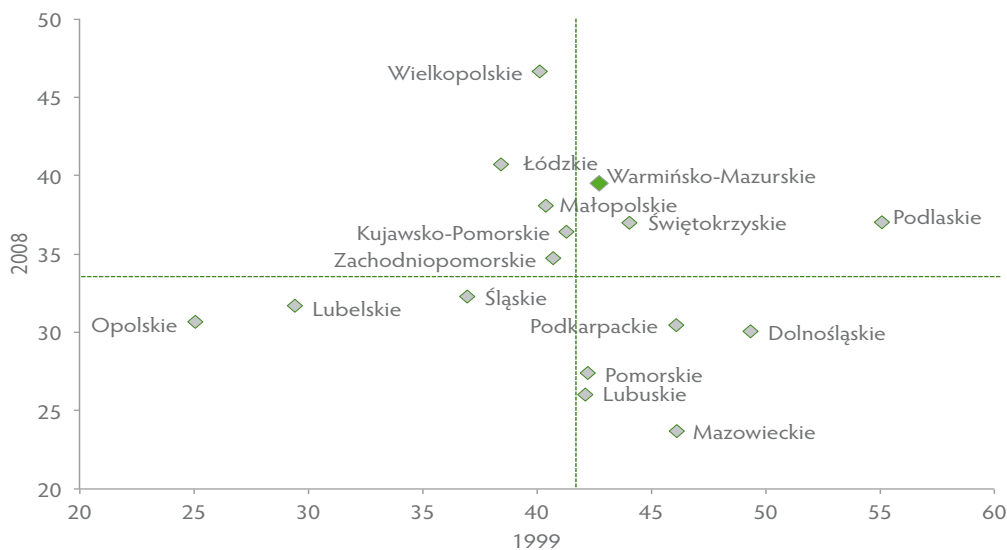
RAMKA 2.8

BEZROBOCIE DŁUGOTERMINOWE

Jednym z najistotniejszych problemów na rynku pracy jest bezrobocie długoterminowe (długotrwałe). Pojęciem tym definiuje się pozostawanie bez pracy ponad 12 miesięcy (ponad 11 w przypadku definicji Eurostat) przy aktywnym jej poszukiwaniu. Dostępne dane pokazują, że bezrobociem długoterminowym w większym stopniu zagrożone są kobiety. Źródłem bezrobocia długoterminowego należy doszukiwać się w niedopasowaniu kwalifikacji i wykształcenia do potrzeb rynku pracy, w braku doświadczenia odpowiadającego wymogom stawianym przez pracodawców, co nie pozwala na relatywnie szybkie znalezienie pracy po jej utracie (lub wejściu na rynek pracy po okresie bierności zawodowej).

Wraz ze wzrostem czasu pozostawania bez pracy zmniejsza się szansa na zatrudnienie, co jest m.in. związane ze stopniową deprecjacją kwalifikacji takich osób oraz zmianą postawy w poszukiwaniu pracy. Część osób bezrobotnych długoterminowo zaprzestaje dalszych poszukiwań pracy i staje się osobami biernymi zawodowo. Długotrwałe poszukiwanie pracy wiąże się z wieloma problemami: znaczącą skumulowaną utratą dochodu, marginalizacją społeczną, utratą pewności siebie.

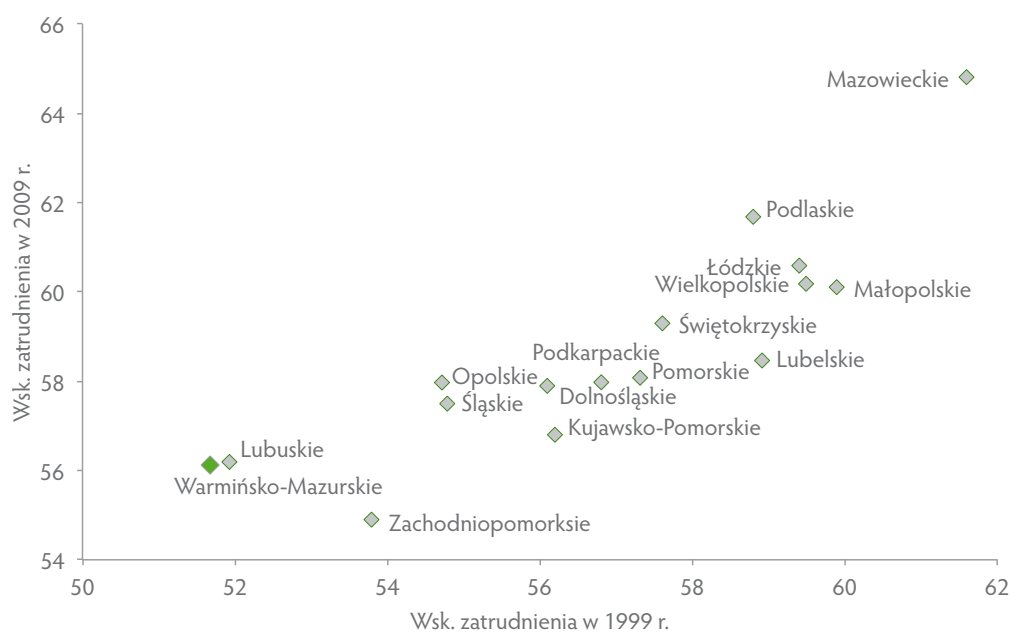
Wysoki udział osób bezrobotnych powyżej 12 miesięcy w ogóle bezrobotnych wskazuje na poważne problemy z przywróceniem bezrobotnych do pracy, świadczące o ich niskich kwalifikacjach i niedopasowaniu do wymagań rynku pracy. Na długoterminowe bezrobocie najbardziej są narażone kobiety oraz mieszkańcy wsi.

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie Eurostat (BAEL).

Objaśnienia: Linie przerywane obrazują wartości przeciętne dla gospodarki Polski w 1999 r. oraz 2008 r.

Kombinacja wysokiej stopy bezrobocia (a w szczególności bezrobocia długookresowego) oraz niskiej aktywności zawodowej znajdują odzwierciedlenie w stosunkowo niskim poziomie zatrudnienia. Ten natomiast stanowi istotne ograniczenie dla rozwoju i podnoszenia konkurencyjności regionu. W 2009 roku w województwie warmińsko-mazurskim zatrudnionych było ok. 557.9 tys. osób w wieku 15-64 lat (wartość oszacowana na podst. wsk. zatrudnienia). W latach 1999-2009 można wskazać tylko jeden okres (lata 2001 i 2002), w których liczba pracujących spadła w ujęciu absolutnym.

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie danych GUS i EUTOSTAT.

W ostatnich latach sytuacja Warmii i Mazur poprawiła się także pod względem zatrudnienia. Wskaźnik zatrudnienia, opisujący udział osób pracujących w populacji, wzrósł z poziomu 51.7 proc. w 1999 r. do poziomu 56.1 proc. 10 lat później. Jednocześnie jego wysokość nadal pozostaje poniżej przeciętnych wartości dla kraju (odpowiednio 57.5 proc. w 1999 r. oraz 59.3 proc. w 2009 r.).

RAMKA 2.9

RYNKI PRACY NA OBSZARACH POPEGEEROWSKICH

Obecnie zdecydowana większość byłych pracowników PGR nie jest już aktywna na rynku pracy, a problem bezrobocia nie jest już udziałem osób wywodzących się z PGR, ale wszystkich mieszkańców obszarów popegeerowskich. Pomimo upływu czasu i programów adresowanych do ich mieszkańców, utrzymuje się istotny dystans w sytuacji na rynkach pracy terenów popegeerowskich i pozostałych. Jednocześnie, jak pokazuje badanie MPiPS (2008), istnieje szereg kontekstowych uwarunkowań, które zaważyły na odrębności i różnej sytuacji w powiatach popegeerowskich. Niektóre z nich (np. powiat oławski w woj. dolnośląskim) należą do najlepiej rozwijających się powiatów w województwie, inne – jak powiat gołdapski w woj. warmińsko-mazurskim, charakteryzuje trudna sytuacja na rynku pracy w obrębie województwa. Rozwój sytuacji w dużej mierze determinowały wspomniane uwarunkowania kontekstualne, jak infrastruktura komunikacyjna, brak w pobliżu dużego miasta, niejasne kwestie własnościowe, niewielki udział rolnictwa indywidualnego.

Na tle badanych ośmiu powiatów popegeerowskich powiat gołdapski charakteryzowała przeciętna sytuacja społeczno – gospodarcza. Wyróżniał się in minus słabo rozwiniętą infrastrukturą transportową (w tym transportem publicznym, wpływającym na możliwości dojazdów i podejmowania zatrudnienia w okolicznych powiatach), co mocno ograniczało także możliwości rozwoju badanych lokalnych firm. Jednocześnie w powiecie tym odnotowano względnie wysoki poziom migracji na dłuższy okres czasu (najczęściej zagranicznych). Wysokie bezrobocie (w tym bezrobocie długookresowe) występuje we wszystkich powiatach popegeerowskich, w których duża część gospodarki opierała się (i nadal opiera się) na rolnictwie. Jak podkreślają autorzy badania, zasadniczym źródłem trudności w popegeerowskim interiorze był monokulturowy charakter gospodarki na dużym terytorium, i brak amortyzatora po jej upadku. Tam, gdzie PGR funkcjonowały w otoczeniu zróżnicowanej działalności gospodarczej, z pobliżu dużych ośrodków miejskich, z dostępem do szlaków komunikacyjnych, ich likwidacja nie odcisnęła silnego negatywnego piętna na rynku pracy.

Źródło: Rynki pracy na terenach popegeerowskich, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, 2008.

Spoglądając na przestrzenne zróżnicowanie zatrudnienia w Polsce, należy zauważyć, że województwo warmińsko-mazurskie ze wskaźnikiem zatrudnienia na poziomie 51.7 proc. razem z woj. lubuskim (51.9 proc.) i zachodniopomorskim (53.8 proc.) znalazło się w 1999 r. w grupie trzech regionów o najniższym udziale pracujących do ludności ogółem (por. Rysunek 2.18). Do roku 2009 roku względna pozycja Warmii i Mazur nie uległa poprawie (15 miejsce w kraju). Przyczyn niskiego udziału pracujących w województwie warmińsko-mazurskim należy szukać zarówno po stronie popytowej (niski poziom aktywności gospodarczej w regionie przekłada się na niewystarczającą kreację nowych miejsc pracy), jak i podażowej (niedopasowanie kwalifikacji siły roboczej do potrzeb rynku pracy i względnie niska mobilność przestrzenna w obrębie województwa).

Problem 2: zasób kapitału ludzkiego i migracje

Poziom kwalifikacji i umiejętności jest czynnikiem silnie różnicującym zasób siły roboczej i wpływającym na jej produktywność. Wykształcenie rzutuje na prawdopodobieństwo znalezienia pracy przez osobę bezrobotną: im wyższy jego poziom, tym większa szansa odpływu z bezrobocia do zasobu pracujących. Równocześnie wyższe wykształcenie zmniejsza ryzyko utraty pracy, a więc wpływa na pozycję osób pracujących.

Badania rynku pracy województwa warmińsko-mazurskiego (por. Grotkowska, Socha Sztanderska 2005) wskazują na dwa istotne problemy związane z wykorzystaniem kapitału ludzkiego: jego względnie niski zasób i niedopasowanie kwalifikacji do potrzeb pracodawców.

RAMKA 2.10

ZNACZENIE KAPITAŁU LUDZKIEGO

W teorii ekonomii wzrostu (w szczególności, w komplementarnych względem siebie modelach kapitału ludzkiego i nabywania wiedzy przez praktykę) wskazuje się na duże znaczenie akumulacji kapitału ludzkiego (rozumianego jako wiedza ucieleśniona w pracy) dla tempa wzrostu gospodarczego i jego różnic między krajami (por. m.in. Maddison (1991), Griliches (1996), Islam (1995), Bils & Klenow (2001)). Jednocześnie badania empiryczne wskazują, że wydłużenie czasu edukacji oraz wzrost udziału pracy wysoko wykwalifikowanej w całkowitym zasobie pracujących prowadzi do podniesienia jej produktywności, tworząc dodatni impuls dla tempa wzrostu produktu. Jak podaje Madison, wzrost przeciętnej jakości zasobów pracy zwiększył roczne tempo wzrostu w latach 1950-1984 USA, Francji, Niemiec Zachodnich, Japonii, Wielkiej Brytanii i Holandii o około 0.1-0.5 punktów procentowych. Z kolei, zgodnie z wynikami OECD (2004) dodatkowy rok edukacji podnosi poziom produktu w stanie ustalonym o 4-7 procent. Warto podkreślić, że niektóre badania empiryczne wskazują na zerowy bądź negatywny wpływ akumulacji kapitału ludzkiego na wzrost (por. Barro & Sala-i Martin (2004)).

Przeciętne wykształcenie dorosłego mieszkańca regionu odpowiada w przybliżeniu 10 latom i trzem miesiącom poświęconym edukacji szkolnej, podczas gdy średnia ogólnopolska jest o pół roku wyższa. Osoby z wykształceniem podstawowym lub niepełnym podstawowym stanowią aż 39 proc. populacji regionu powyżej 13 roku życia, wobec średniej dla Polski wynoszącej 33 proc. Wreszcie wykształceniem wyższym legitymuje się tylko 8 proc. mieszkańców regionu, przy średniej ogólnopolskiej przekraczającej 10 proc. Wyraźnie mniejsza (o blisko 15 proc.) jest także liczba studentów w analogicznej grupie wiekowej w całej populacji. Województwo warmińsko-mazurskie cechuje także jeden z najgorszych średnich wyników testów kompetencyjnych przeprowadzanych w szkołach podstawowych i gimnazjach.

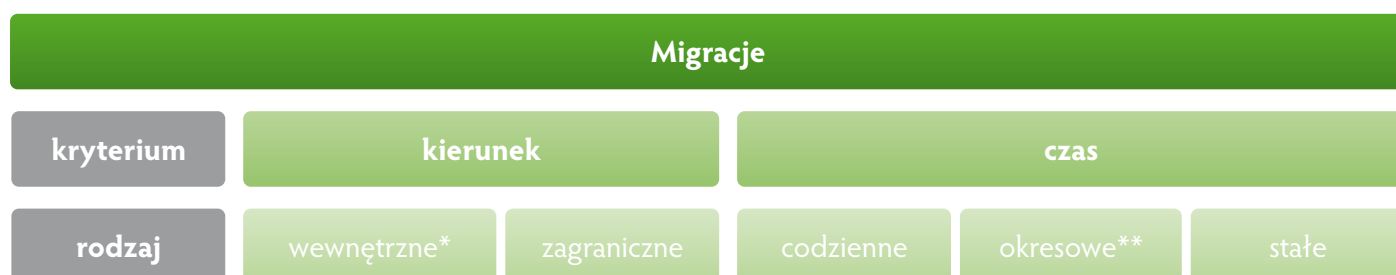
Niedopasowania kwalifikacyjne potęgują problem związany z zasobem kapitału ludzkiego w regionie Warmii i Mazur, na co wskazują między innymi badania lokalnych przedsiębiorstw (por. raport „Analiza kondycji oraz kierunków rozwoju sektora MSP w województwie warmińsko-mazurskim”). Ankietowani pracodawcy wskazywali na trudności w pozyskaniu pracowników z odpowiednimi kwalifikacjami i doświadczeniem zawodowym, pomimo względnie dużego zasobu osób bezrobotnych. Co ciekawe, podkreślali oni, że znaczenie mają przede wszystkim kwalifikacje, a nie sam poziom wykształcenia pracowników. Badania MPiPS (Analiza powiatowych rynków pracy, 2008) przeprowadzone m.in. na terenie powiatu oleckiego pokazały na trudności osób z wyższym wykształceniem na tym obszarze - specyfika jego gospodarki wymagała częściej umiejętności technicznych a nie humanistycznych, a takimi natomiast najczęściej dysponowali absolwenci wyższych uczelni. Podsumowując, niedopasowania kwalifikacyjne mają znaczenie zarówno dla osób o wykształceniu zawodowym, jak i wyższym, wskazując na rolę umiejętności zdobywanych w trakcie edukacji, a nie samego formalnego wykształcenia.

Mobilność terytorialna (rozumiana jako dojazdy do pracy i migracje wewnętrzne i zagraniczne) ma istotny wpływ na sytuację gospodarczą i rynek pracy regionu. Wyższa skala dojazdów do pracy i migracji na jego terenie pozwalają na niwelowanie skutków nierównomiernego rozwoju gospodarczego i niedopasowań terytorialnych popytu i podaży pracy. Jednocześnie jednak, pomimo iż osoby o względnie niskim poziomie kwalifikacji stanowią większość zasobów bezrobotnych, cechuje je względnie niska mobilność przestrzenna, co stanowi istotną barierę dla wzrostu zatrudnienia w regionie. Z drugiej strony, to osoby o najwyższych kwalifikacjach najczęściej decydują się na zmianę miejsca zamieszkania, nierzadko podejmując pracę poza obrębem danego województwa. W przypadku Warmii i Mazur ocenia się, że migracja zarobkowa do większych miast (Warszawy, Trójmiasta) ma na ogół charakter permanentny, co przyczynia się do osłabiania lokalnego kapitału ludzkiego i pogorszenia struktury regionalnego rynku pracy.

Samo natężenie zjawiska migracji w województwie jest zróżnicowane w zależności od rozpatrywanego typu migracji (por. Rysunek 2.19). Region cechuje się najniższym ujemnym saldem migracji na pobyt stały na 1000 mieszkańców w kraju (por. Rysunek 2.20), szóstym najniższym ujemnym saldem migracji zagranicznych na 1000 mieszkańców (-0.05 względem -0.03 dla Polski) oraz przeciętnym natężeniem migracji czasowych na 1000 mieszkańców (12 miejsce w kraju).

Skala zjawiska migracji ludności regionu (mierzona saldem migracji) w największym stopniu dotyczyła migracji na pobyt stały, migracji czasowych, migracji międzywojewódzkich na pobyt stały, a w stosunkowo najmniejszym migracji zagranicznych na pobyt stały⁷.

RYСУNEK 2.19
RODZAJE MIGRACJI

Źródło: Opracowanie IBS.

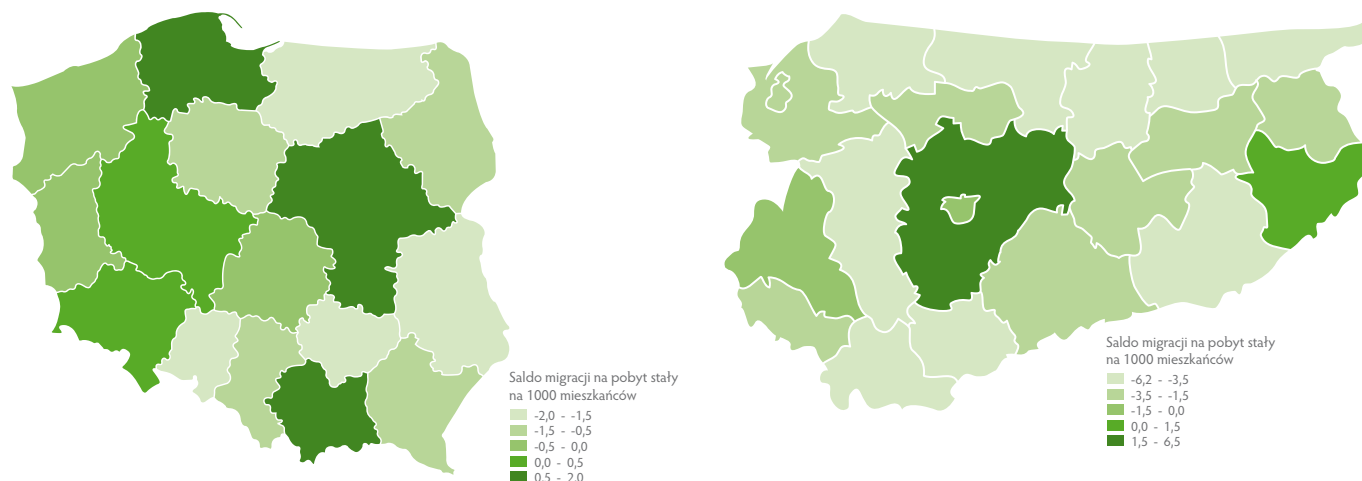
Objaśnienia: *Migracje wewnętrzne są utożsamiane z migracjami: międzygminnymi, wewnątrzpowiatowymi, międzywojewódzkimi.
**Migracje okresowe dzielą się na: krótkookresowe (3-12 miesięcy) oraz długookresowe (pow. 12 miesięcy). Migracje stałe mają miejsce, gdy emigrant nie planuje powrotu do kraju.

Biorąc pod uwagę zmiany dynamiki tego procesu należy zauważyć, iż w latach 1995-2009 województwo niezmiennie charakteryzowało ujemne natężenie salda migracji na pobyt stały. W latach 2005-2008, podobnie jak w przypadku migracji zagranicznych, przyjęło ono największą wartość (m.in. z uwagi na akcesję Polski do UE, otwarcie części zagranicznych rynków pracy i wysoką różnicę w wysokości płac). Saldo migracji na pobyt czasowy cechowała natomiast odwrotna tendencja (spadek z -5,0 w 1999 r. do -1,9 w 2009 r.).

⁷ Oficjalne statystyki wskazują na niewielki udział ludności objętej tym procesem (od -0,21 proc. do -0,05 proc.). Są to jednak dane uwzględniające jedynie osoby wymeldowane, zatem fragment całej zbiorowości migrantów. WUP w Olsztynie szacuje, że w ciągu roku ok. 30 tysięcy mieszkańców województwa (tj. ok. 2,1 proc. populacji) warmińsko-mazurskiego wyjeżdża do pracy za granicę (legalnie lub nie).

RYSUNEK 2.20

SALDO MIGRACJI NA POBYT STAŁY NA 1000 LUDNOŚCI W 2009 R. ORAZ WEWNĘTRZNE ZRÓŻNICOWANIE MIGRACJI NA POBYT STAŁY W WOJEWÓDZTWIE

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie GUS.

Wewnątrz regionu największym ujemnym saldem migracji stałej cechują się przede wszystkim północne powiaty województwa (bartoszycki, kętrzyński, braniewski) oraz powiat nidzicki i nidzicki. Są to jednocześnie powiaty o stosunkowo trudnej sytuacji na rynku pracy (szczególnie powiat bartoszycki i braniewski – wysoka stopa bezrobocia rejestrowanego). Dodatkowo saldo migracji stałych cechuje natomiast powiat olsztyński oraz, w znacznie mniejszym stopniu, powiat ełcki (Rysunek 2.20). Jest to wynik zachodzącego procesu dezurbanizacji wokół miasta Olsztyna, który skłania coraz więcej osób do osiedlania się w strefie podmiejskiej stolicy Warmii i Mazur.

RAMKA 2.11

PROFIL POLSKIEGO EMIGRANTA PO 2004 R.

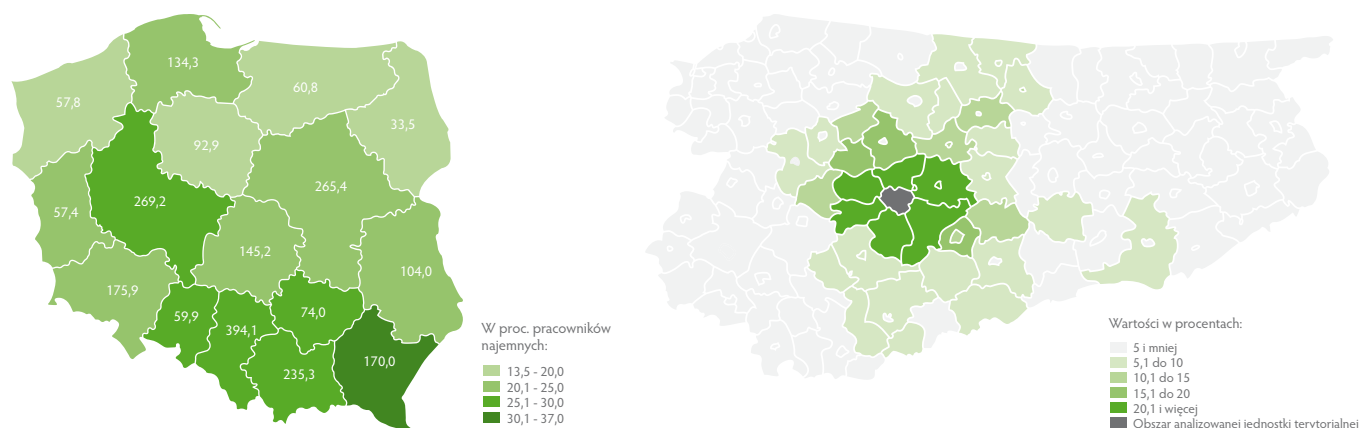
Statystyczny emigrant jest częściej mężczyzną (64,7 proc.) niż kobietą (35,3 proc.) przeważnie w wieku 20-29 lat. Legitymuje się wykształceniem: zasadniczym zawodowym (30,9 proc.), średnim zawodowym (28,1 proc.), wyższym (16,3 proc.), średnim ogólnokształcącym (14,2 proc.), podstawowym (5,8 proc.), policealnym (3,3 proc.), gimnazjalnym (1,2 proc.). W porównaniu do okresu przedakcesyjnego nasiliła się migracja mężczyzn z wykształceniem zasadniczym zawodowym (zmniejszeniu uległ udział osób o wykształceniu wyższym). Wśród kobiet nastąpił wzrost udziału migrantów o wykształceniu wyższym a zmniejszył się udział wykształcenia zawodowego. Przeciętny migrant jest mieszkańcem wsi (ponad 40 proc.) lub miasta powyżej 100 tys. mieszkańców (ok. 25 proc.). Źródłem utrzymania jego gospodarstwa domowego jest praca najemna (ok. 45 proc.), inne źródło niezarobkowe (ok. 21 proc.) lub emerytura (ok. 15 proc.). Głównym kierunkiem migracji emigrantów jest Wielka Brytania (ok. 35 proc.), Niemcy (ok. 20 proc.) oraz Irlandia (ok. 10 proc.).

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie Grabowska-Lusińska, Okólski (2008).

Skala migracji międzywojewódzkich w Polsce jest oceniana na stosunkowo niską w porównaniu do innych krajów Europy Zachodniej (por. Bukowski 2007). W 2009 r. województwo warmińsko-mazurskie należało do województw o drugim najwyższym natężeniu ujemnego salda migracji międzywojewódzkich na 1000 mieszkańców (za woj. lubelskim; wysokie ujemne natężenie cechowało również woj. świętokrzyskie i podlaskie). Głównym kierunkiem emigracji międzywojewódzkich z Warmii i Mazur na pobyt stały było województwo mazowieckie (29,7 proc.) oraz pomorskie (27,6 proc.).

Szczególnym przypadkiem migracji są migracje codzienne, związane z dojazdami do pracy poza miejsce zamieszkania. Są one jednak bardzo trudne do uchwycenia standardowymi metodami badawczymi (GUS swoje prezentowane poniżej szacunki oparł o informacje zawarte w formularzach PIT). W Polsce w 2006 r. zjawisko to dotyczyło 25 proc. pracowników najemnych. Jego rozmiar był przestrzennie zróżnicowany – najmniejsza skala dojazdów do pracy (mierzona udziałem osób dojeżdżających w ogóle pracowników najemnych) dotyczyła województwa podlaskiego a największa podkarpackiego (Rysunek 2.21). Województwo warmińsko-mazurskie charakteryzowało się bardzo niską skalą dojazdów do pracy (22,3 proc. zatrudnionych w regionie). Część z zamieszkałych w województwie osób dojeżdżała do pracy w województwach ościennych (na 1 osobę przyjeżdżającą do pracy przypadało 0,88 wyjeżdżającej poza województwo). W układzie podregionów nie odnotowano istotnego zróżnicowania tego zjawiska na Warmii i Mazurach. W kraju w największym stopniu dojazdy do pracy były kierowane do dużych ośrodków miejskich (związanych z aglomeracjami miejskimi) a największe przepływy dotyczyły przyległych gmin o dobrze rozwiniętej infrastrukturze.

RYSUNEK 2.21
DOJEŹDZAJĄCY DO PRACY WEDŁUG WOJEWÓDZTW W 2006 R. ORAZ UDZIAŁ PRZYJEŹDZAJĄCYCH DO PRACY DO OLSZTYNA W CAŁOŚCI ZATRUDNIONYCH W GMINIE ZAMIESZKANIA (PO PRAWIEJ)

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie GUS.

Objaśnienia: Wartości na mapie po lewej przedstawiają liczbę osób dojeżdżających do pracy (w tys.) wg stanu na 31 XII 2006 r.

Stosunkowo wysokie bezrobocie i sytuacja gospodarcza regionu w istotny sposób determinowały skalę migracji. Dodatkowo procesy integracji europejskiej, i związane z nią otwarcie części rynków pracy, stymulowały odpływ ludności poza granice kraju. Można oczekiwać, że z uwagi na obecnie panującą sytuację gospodarczą w docelowych krajach emigracji w Europie, skala tego zjawiska będzie w najbliższym czasie ograniczona (m.in. większe trudności ze znalezieniem pracy). Poprawa infrastruktury komunikacyjnej może natomiast nasilić zjawisko dojazdów do pracy z uwagi na redukcję czasu potrzebnego na dotarcie do coraz bardziej odległych miejsc w regionie i w przylegających województwach.

Obserwowane w województwie migracje zmniejszają dostępne w regionie zasoby kapitału ludzkiego (emigrują głównie osoby w wieku produkcyjnym). W nakłonieniu emigrantów do powrotu do województwa mają wspomóc narzędzia zachęty i adaptacji wypracowane poprzez identyfikację motywów migracji i powrotów, oczekiwań osób powracających, diagnozę szans i barier powrotu na regionalny rynek pracy oraz opracowanie pakietu „pierwszej pomocy”.⁸

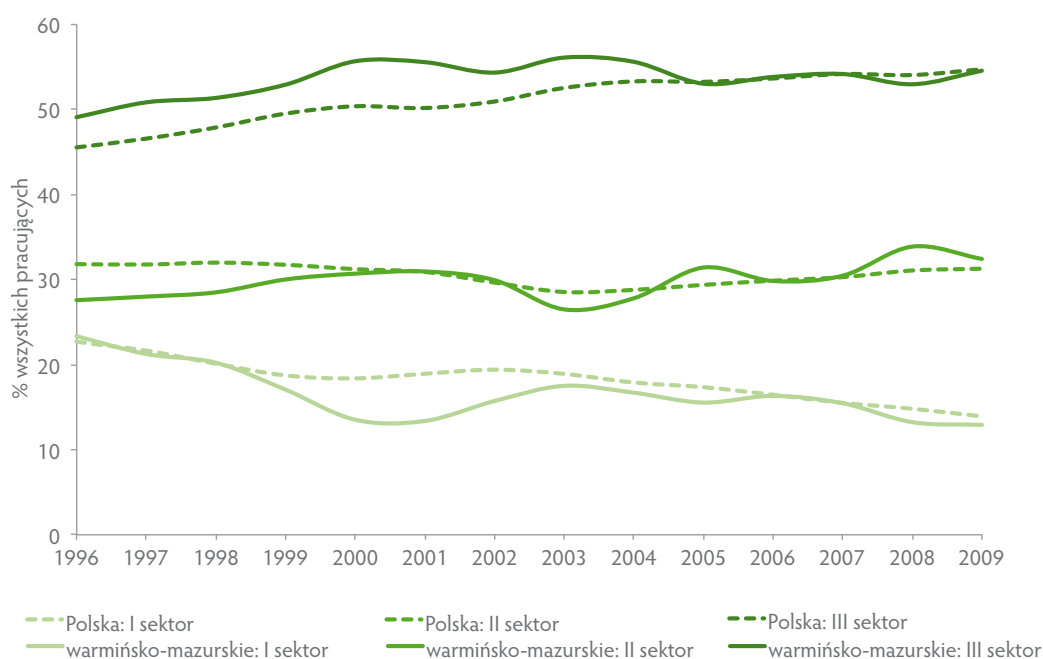
8 Są to działania w ramach realizowanego na zlecenie WUP w Olsztynie projektu „Powrót do domu – psychospołeczne mechanizmy adaptacyjne migrantów powrotnych z terenu województwa warmińsko-mazurskiego” - www.migracje.eu oraz na skalę krajową – www.powroty.gov.pl.

Problem 3: Sektorowa struktura zatrudnienia

Obecnie struktura zatrudnienia w trzech głównych sektorach ekonomicznych województwa warmińsko-mazurskiego nie odbiega istotnie od tej obserwowanej w kraju. W 2009 roku sektor usług dostarczał ponad połowę miejsc pracy w regionie (54.6 proc. względem 54.7 proc. przeciętnie w kraju), podczas gdy w przemyśle zatrudniony był co trzeci pracujący (odpowiednio 32.4 proc. i 31.3 proc. w województwie i kraju). W 1996 r. zauważalny był większy niż na poziomie kraju udział usług i rolnictwa przy względnym niedomiarze zatrudnienia w przemyśle (Rysunek 2.22). Konwergencja struktury zatrudnienia w głównych sektorach gospodarki w latach 1996-2009 osiągnięta została poprzez dwa kanały: (i) wzrost udziału usług w zatrudnieniu ogółem w regionie z 49.1 proc. do 54.6 proc. (w Polsce odnotowano wówczas wzrost z 45.5 proc. do 54.7 proc.) oraz (ii) wzrost zatrudnienia w przemyśle z 27.6 proc. do 32.4 proc. (w Polsce spadł z 31.8 proc. do 31.3 proc.).

RYSUNEK 2.22

STRUKTURA PRACUJĄCYCH W WOJ. WARMIŃSKO-MAZURSKIM ORAZ W POLSCE WEDŁUG SEKTORÓW

Źródło: Obliczenia IBS na podstawie danych GUS.

Występujące odchylenia w strukturze zatrudnienia gospodarki regionu względem krajowej mają, poza zmianami w przemyśle, charakter wygaszający, co implikuje coraz większą zgodność pomiędzy strukturami zatrudnienia w kraju i w regionie. Niższy udział rolnictwa w zatrudnieniu w regionie, wraz z drugim największym⁹ arealem gospodarstw rolnych w kraju (za woj. zachodniopomorskim) może świadczyć o względnie większym tempie restrukturyzacji tego sektora w przeszłości, co wiązało się z upadłością części podmiotów.

Warto wspomnieć, iż na niektórych obszarach województwa warmińsko-mazurskiego, w szczególności tych atrakcyjnych turystycznie, problemem jest sezonowość zatrudnienia. Można przypuszczać, iż wraz z rozwojem sektora turystyki problem ten odgrywał będzie coraz większą rolę. Zagadnienie to omawiamy szerzej w dalszych rozdziałach, wskazując na konieczność i możliwości wydłużania sezonu turystycznego.

⁹ Średnia powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach rolnych: województwo zachodniopomorskie: pierwsze miejsce w kraju z powierzchnią 17.57 ha, województwo warmińsko-mazurskie: drugie miejsce w kraju z powierzchnią 15.06 ha (por. Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2007 r.). Podobnie (pod względem miejsc województw) wygląda powierzchnia zasiewów.

Problem 4: produktywność pracy a wynagrodzenia

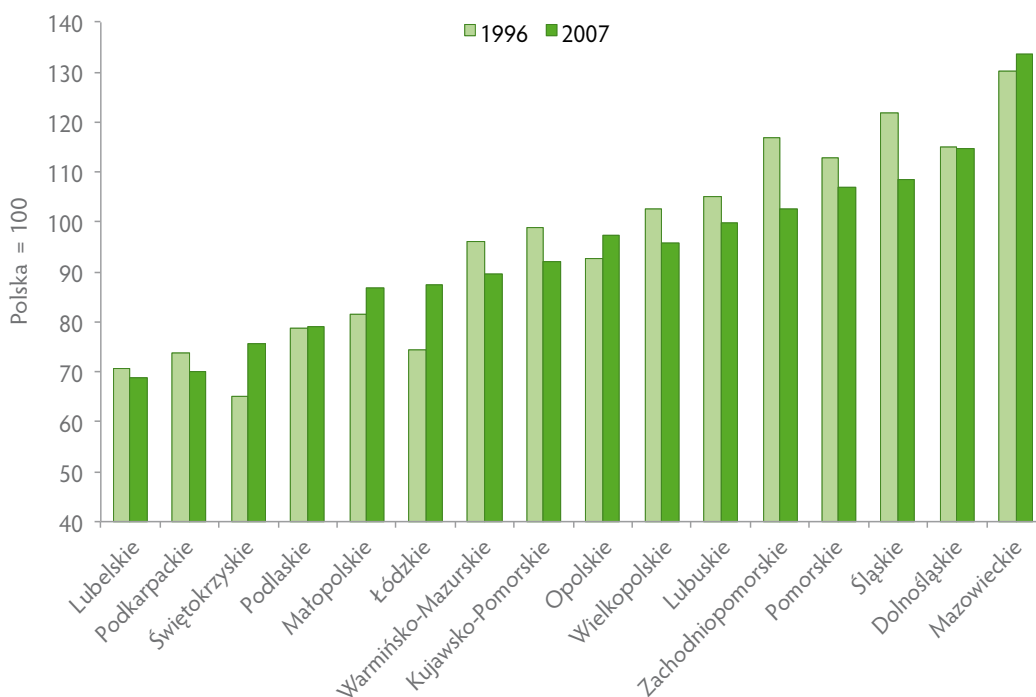
U podstaw produktywności pracy leżą trzy podstawowe czynniki: (i) poziom wykorzystania pracy i innych czynników wytwórczych (w szczególności kapitału fizycznego) w lokalnej gospodarce, (ii) jakość ponoszonych nakładów pracy, determinowana przez zasób kapitału ludzkiego, jakim dysponują pracownicy oraz (iii) sektorowa struktura zatrudnienia, uwzględniająca różnice w produktywności pracy między poszczególnymi gałęziami gospodarki.

Produktywność pracy

Jedną z miar produktywności pracy jest wartość dodana brutto przypadająca na jednego pracującego. Wielkość ta informuje o przeciętnym wkładzie osoby zatrudnionej w wartość świadczonych w danym okresie usług lub wytworzonych dóbr. W 2007 roku Warmię i Mazury dzielił w tej kategorii znaczny dystans od reszty kraju, czego przejawem była jego 10. lokata w rankingu polskich województw według produktywności pracy (Rysunek 2.23). Dystans ten wzrósł istotnie w latach 1996-2007, kiedy wartość dodana na jednego pracującego województwa zmniejszyła się z 96.1 proc. średniej wartości dla kraju w 1996 r. do 89.6 proc. w 2007 r.

RYСУNEK 2.23

WARTOŚĆ DODANA BRUTTO NA 1 PRACUJĄCEGO W WOJEWÓDZTWACH POLSKI

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie GUS i szacunków własnych.

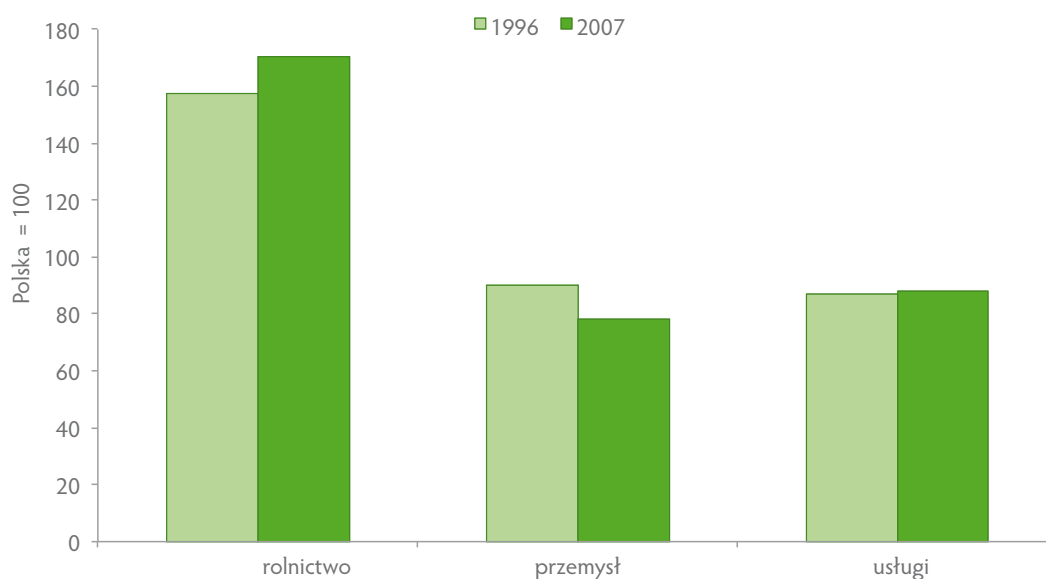
Zmiany wydajności pracy w 3 sektorach regionalnej gospodarki były zgodne z tendencjami obserwowanymi na poziomie całego kraju. Najwyższą wydajność odnotowały w 2007 r. usługi (w szczególności rynkowe). W mniejszym stopniu produktywny był przemysł (gdzie względnie najwyższą wydajność uzyskało budownictwo). W porównaniu do gospodarki kraju województwo charakteryzowało w 2007 r. bardziej produktywnie rolnictwo (170.2 proc. średniej krajowej) przy mniej wydajnym sektorze usług (88.0 proc.) i przemysłu (78.3 proc.).

W przypadku produktywności sektora rolnictwa, zwiększył się względny dystans do gospodarki krajowej. Zmiany te wynikały z postępującej specjalizacji województwa w wytwarzaniu produktów rolnych (względnie wysoki udział tego sektora w całkowitej wartości dodanej brutto regionu), przy jednocześnie słabszych zmianach w innym regionach kraju.

Innym pozytywnym zjawiskiem, choć o mniejszej skali, jest redukcja luki w wydajności w sektorze usług pomiędzy krajem i gospodarką regionu o 1.3 punktu proc. W tym przypadku był to wynik większej dynamiki wzrostu wartości dodanej niż zatrudnienia w tym sektorze, przy niższym wzroście produktywności na poziomie kraju. W sektorze przemysłowym zaobserwowano natomiast negatywne zjawisko pogłębiania się dystansu w wydajności, o 11.8 punktu proc. względem kraju.

RYSUNEK 2.24

WARTOŚĆ DODANA BRUTTO NA 1 PRACUJĄCEGO WG SEKTORÓW EKONOMICZNYCH

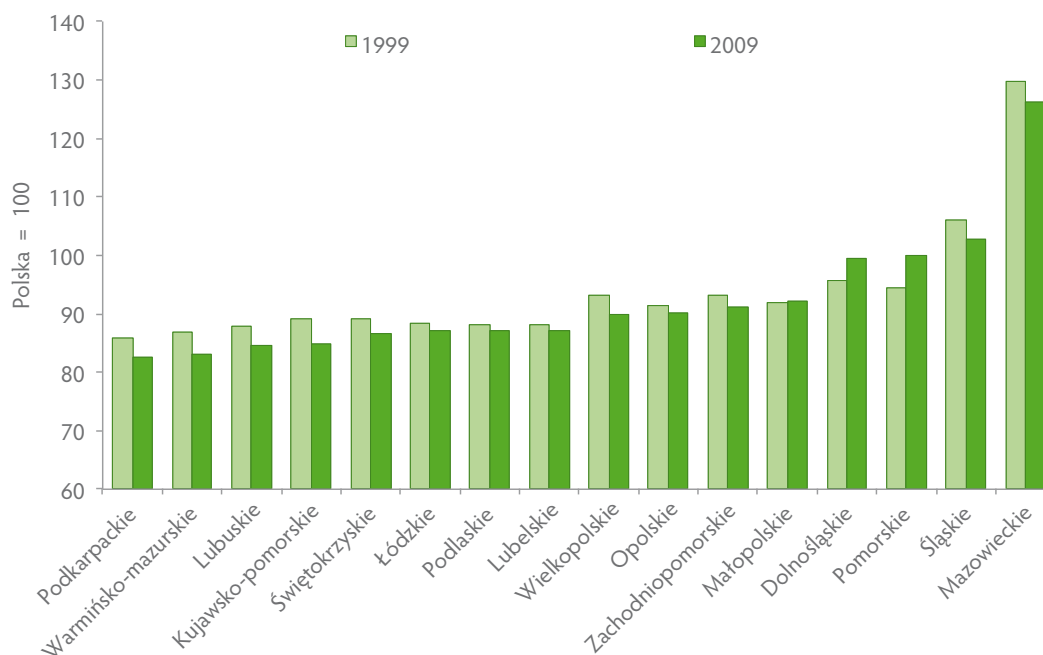

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie GUS.

Stosunkowo niska wydajność pracy w województwie oraz poważne problemy na rynku pracy determinują wysokość wynagrodzeń otrzymywanych przez pracowników. Relatywnie wysoka stopa bezrobocia oznacza względną łatwość w pozyskiwaniu pracowników, co w połączeniu ze stosunkowo niskim poziomem wykształcenia mieszkańców regionu powoduje, że oferowane wynagrodzenia w regionie należą do najniższych w kraju (por. Rysunek 2.25). W 2009 r. przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w województwie kształtowało się na poziomie 83.0 proc. wartości przeciętnej dla kraju (15 miejsce w kraju). Do grupy województw o względnie niskich wynagrodzeniach zaliczono również woj. podkarpackie oraz lubuskie.

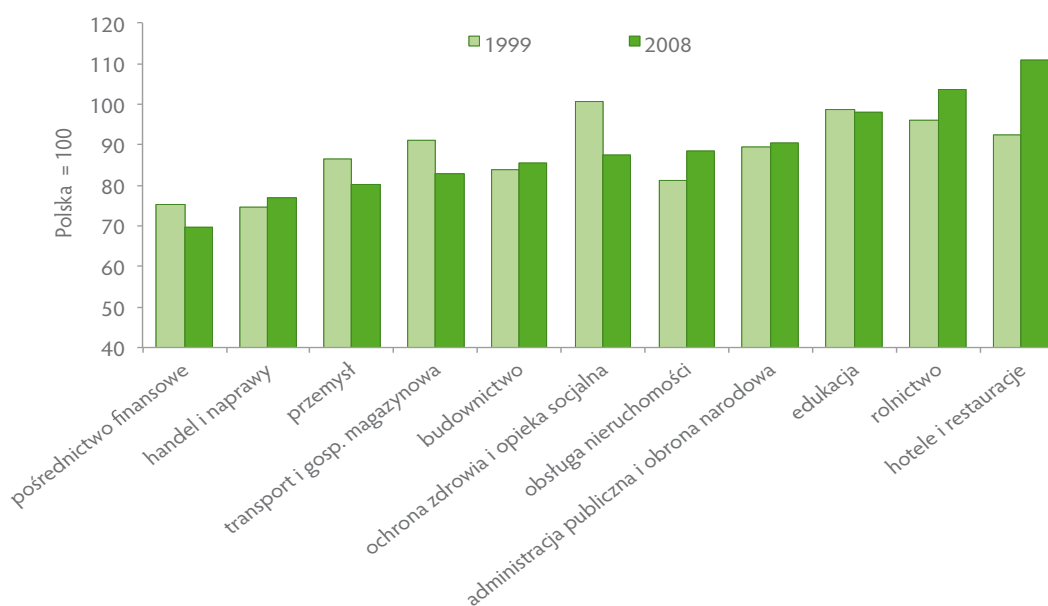
W latach 1999-2009 miało miejsce stopniowe zwiększanie dystansu między regionalnym a krajowym poziomem wynagrodzeń (z 86.9 proc. w 1999 r. do 83.0 proc. w 2009 r. średniej dla Polski). Co ciekawe, w latach 2004-2005 zaobserwowano przejściowy spadek realnych przeciętnych wynagrodzeń brutto w regionie, który w znacznie mniejszym stopniu wystąpił na poziomie kraju w 2004 r. Ponadto, w okresie spowolnienia gospodarczego w regionie nie wystąpiły istotne zmiany w wysokości przeciętnych miesięcznych wynagrodzeń, które mogłyby świadczyć o dostosowywaniu płac do sytuacji gospodarczej w większym stopniu niż tylko za pomocą redukcji zatrudnienia.

Wynagrodzenia

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie GUS.

Najwyższe przeciętne miesięczne wynagrodzenia w 2008 r. w woj. warmińsko-mazurskim oferowane były w pośrednictwie finansowym - 3517 zł, administracji publicznej i obronie narodowej - 3430 zł, co było zgodne z tendencjami obserwowanymi dla kraju. Najniższe wynagrodzenia otrzymywali natomiast pracujący w handlu i naprawach - 1871 zł oraz w hotelach i restauracjach - 2029 zł. Jednocześnie te ostatnie były względnie wysokie w porównaniu do przeciętnych wynagrodzeń w kraju (111 proc. średniej krajowej), podobnie jak w sekcji rolnictwa (103.6 proc.). Stosunkowo najniższe w regionie względem wartości uzyskiwanych dla gospodarki kraju były wynagrodzenia w pośrednictwie finansowym (68.3 proc.) oraz w handlu i naprawach (76.9 proc.).

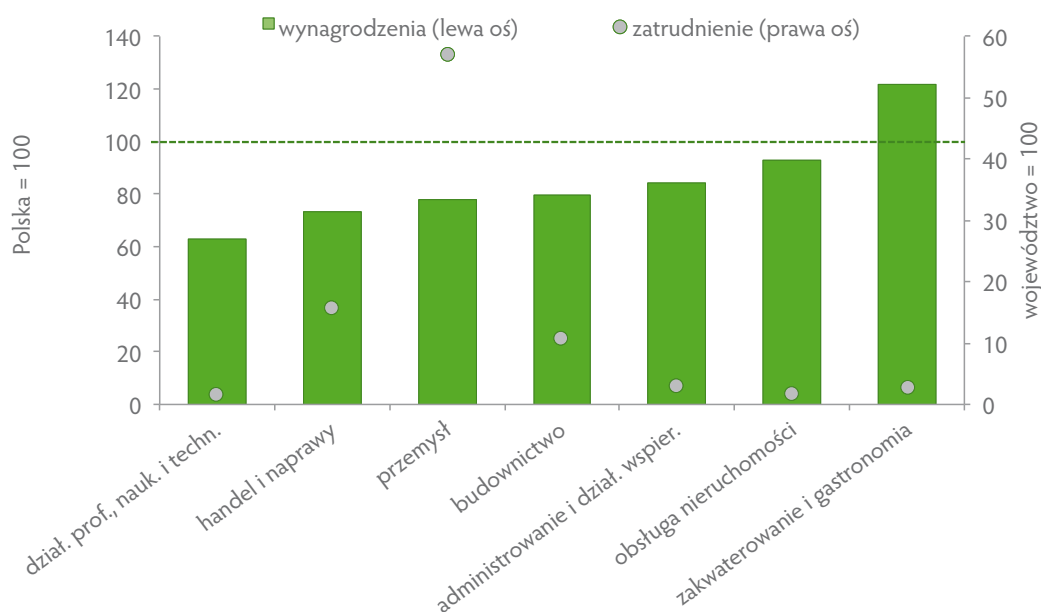

Źródło: opracowanie IBS na podstawie GUS.

Najwyższą dynamikę wzrostu przeciętnych miesięcznych wynagrodzeń brutto w latach 1999 - 2008 odnotowano w województwie w takich sekcjach jak rolnictwo, edukacja oraz ochrona zdrowia i opieka zdrowotna. Stosunkowo wysoki relatywny wzrost wynagrodzeń odnotowano również w sekcji „hotele i restauracje” oraz w obsłudze nieruchomości, podczas gdy najmniejszą dynamikę cechowały się przeciętne wynagrodzenia w sekcji „transport i gospodarka magazynowa” oraz w przemyśle. Największe odchylenia w dynamice wzrostu między krajem i regionem były widoczne w ponadprzeciętnym regionalnym wzroście wynagrodzeń w sekcji „hotele i restauracje” (co odzwierciedlać mogło rozwój sektora turystyki) oraz w rolnictwie (w ślad za rosnącą luką w produktywności w kraju). Względnie wolniej na poziomie województwa wzrastały wynagrodzenia w ochronie zdrowia i opiece zdrowotnej, pośrednictwie finansowym, transporcie i gospodarce magazynowej oraz w przemyśle.

W 2009 r. najwyższymi przeciętnymi miesięcznymi wynagrodzeniami brutto w sektorze przedsiębiorstw w porównaniu do kraju cechowały się sekcje¹⁰: zakwaterowanie i gastronomia oraz obsługa rynku nieruchomości (były to jednocześnie branże o niskim udziale w zatrudnieniu ogółem w sektorze przedsiębiorstw z województwa warmińsko-mazurskiego, por. Rysunek 2.27). Względnie najniższe płace występowały w sekcji działalność profesjonalna, naukowa, techniczna (m.in. biura rachunkowe, doradztwo, działalność prawnicza, badania rynku, reklama, tłumaczenia) oraz handel i naprawy. Sekcja przemysł, posiadająca największy udział w zatrudnieniu w sektorze przedsiębiorstw, cechowała się względnie niskimi wynagrodzeniami.

RYСУNEK 2.27
WYNAGRODZENIA ORAZ STRUKTURA ZATRUDNIENIA WG SEKCJI W PRZEDSIĘBIORSTWACH Z REGIONU W 2009 R.

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie GUS.

10 W 2007 r. została wprowadzona nowa klasyfikacja działalności gospodarczej opracowana na podstawie nomenklatury statystycznej działalności gospodarczej NACE Rev. 2 stosowanej m.in. przez EUROSTAT. Towarzyszyły temu zmiany w sposobie prezentacji danych bieżących przez GUS. Wprowadzony w ramach PKD 2007 nowy podział działalności gospodarczej obejmuje sekcje: (A) rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo, rybactwo, (B) górnictwo i wydobywanie, (C) przetwórstwo przemysłowe, (D) wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, gorącą wodę, parę wodną, (E) dostawa wody, gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją, (F) budownictwo, (G) handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów, (H) transport i gospodarka magazynowa, (I) działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi, (J) informacja i komunikacja, (K) działalność finansowa i ubezpieczeniowa, (L) działalność związana z obsługą rynku nieruchomości, (M) działalność profesjonalna, naukowa i techniczna, (N) działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca, (O) administracja publiczna i obrona narodowa, (P) edukacja, (Q) opieka zdrowotna i pomoc społeczna, (R) działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją, (S) pozostała działalność usługowa, (T) gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników, (U) organizacje i zespoły eksterytorialne, które zastąpiły dotychczasowy podział rodzajów działalności gospodarczej.

Reasumując, zidentyfikowany w Rozdziale 2.2 dystans dzielący województwo warmińsko-mazurskie od reszty kraju pod względem poziomu rozwoju gospodarczego znajduje potwierdzenie w stosunkowo niskiej względnej produktywności pracy, która w ostatniej dekadzie odznaczała się tendencją spadkową. Do innych kluczowych problemów rynku pracy, stanowiących zarazem istotne ograniczenie dla poprawy konkurencyjności regionu należy niska aktywność zawodowa, niski wskaźnik zatrudnienia i wysokie bezrobocie długookresowe, a także stosunkowo niski zasób kapitału ludzkiego. W kategoriach struktury zatrudnienia w województwie na przestrzeni ostatnich 10 lat zaobserwować można stopniowe zbliżenie do struktury krajowej, głównie w wyniku znaczącego spadku liczby pracujących w rolnictwie.

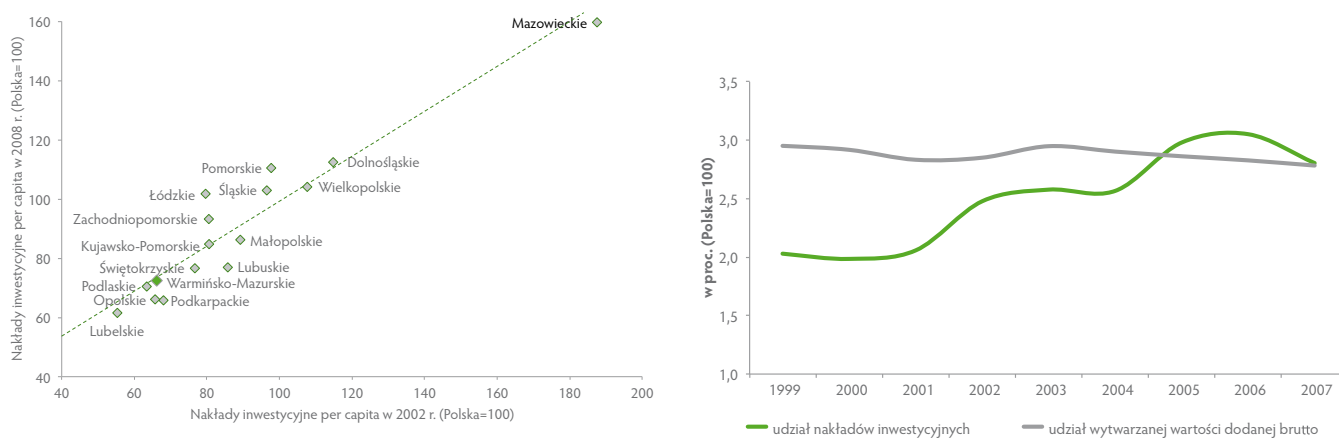
2.4 INWESTYCJE I POTENCJAŁ INNOWACYJNY

Nakłady inwestycyjne

Nakłady inwestycyjne informują o wydatkach ponoszonych na zakup nowych lub modernizację istniejących środków trwałych w gospodarce. Rosnąca wartość inwestycji oddziałuje na możliwości produkcyjne przedsiębiorstw oraz wpływa na łączny popyt, przyczyniając się do wzrostu gospodarki regionu (kraju). Nakłady inwestycyjne wykazują duże wahania względem koniunktury w gospodarce kraju oraz wielkości dotychczasowej produkcji. Znakomita większość nakładów inwestycyjnych w Polsce jest wydatkowana w regionach cechujących się wysoką wartością produkcji globalnej oraz produktywności pracy, co jest związane z efektywnością wykorzystania alokowanego kapitału.

RYSUNEK 2.28

NAKŁADY INWESTYCYJNE NA 1 MIESZKAŃCA (PO LEWEJ) ORAZ UDZIAŁ NAKŁADÓW INWESTYCYJNYCH I WYTWARZANEJ WARTOŚCI DODANEJ BRUTTO W WOJEWÓDZTWIE (PO PRAWEJ)

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie GUS.

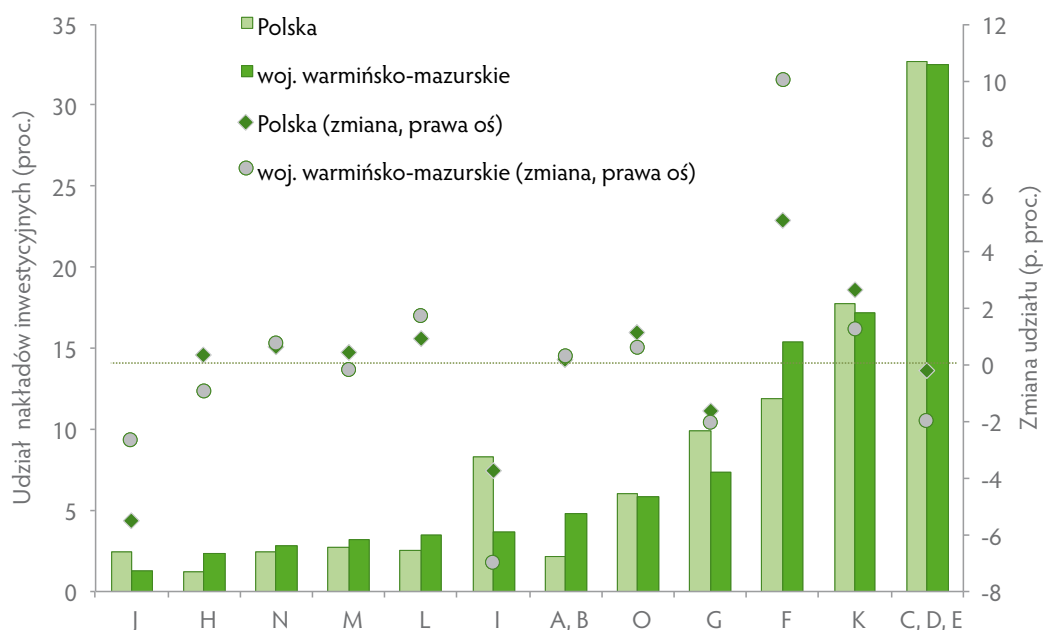
Objaśnienia: Wartość nakładów inwestycyjnych na 1 mieszkańca wykazuje dużą inercję o czym świadczy wysoka korelacja między wartościami z lat 2002 i 2008 (wsp. $R^2=0.895$). Graficzną prezentacją tej zależności jest przerywana linia (regresji) na wykresie o równaniu $y=23,534 + 0,756*x$ (wykres po lewej).

Wartość nakładów inwestycyjnych na 1 mieszkańca w 2002 r. wyniosła w regionie 66.3 proc. wartości przeciętnej dla kraju (13 miejsce w kraju) i wzrosła w 2008 r. do 72.6 proc. (12 miejsce). Tym samym wzrost ten był wyższy w regionie (średnioroczna przeciętna stopa wzrostu wyniosła 14.1 proc.) niż przeciętnie w całej gospodarce (12.4 proc.) oraz wyższy niż w większości województw w kraju (Rysunek 2.27). Istotnie zwiększył się również udział nakładów inwestycyjnych alokowanych w województwie względem całkowitych nakładów inwestycyjnych w kraju (wzrost z 2 proc. w 1999 r. do 2.8 proc. w 2007 r. i 2.7 proc. w 2008 r.), przy niewielkim spadku udziału wytwarzanej wartości dodanej brutto w regionie (3.0 proc. w 1999 r. do 2.8 proc. w 2007 r.) względem gospodarki kraju. Te pozytywne zmiany wskazują także na szansę dalszej poprawy produktywności w regionie i jego konkurencyjności w przyszłości.

Struktura nakładów inwestycyjnych (wg sekcji) była w kraju i w regionie dość zbliżona i odzwierciedlała w dużej mierze strukturę produktu. Największe odnotowane różnice w 2008 r. dotyczyły: sekcji budownictwa (F), które odgrywało relatywnie większą rolę w łącznych nakładach Warmii i Mazur (przy porównywalnym udziale w wartości dodanej), oraz handlu i napraw (G), transportu i gospodarki magazynowej (I), których udział był relatywnie większy w skali kraju (Rysunek 2.29).

RYSUNEK 2.29

UDZIAŁ SEKCJI PKD W TWORZENIU NAKŁADÓW INWESTYCYJNYCH W 2008 R.

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie GUS.

Objaśnienia: Zmiany udziału poszczególnych sekcji dotyczą lat 1999-2008.

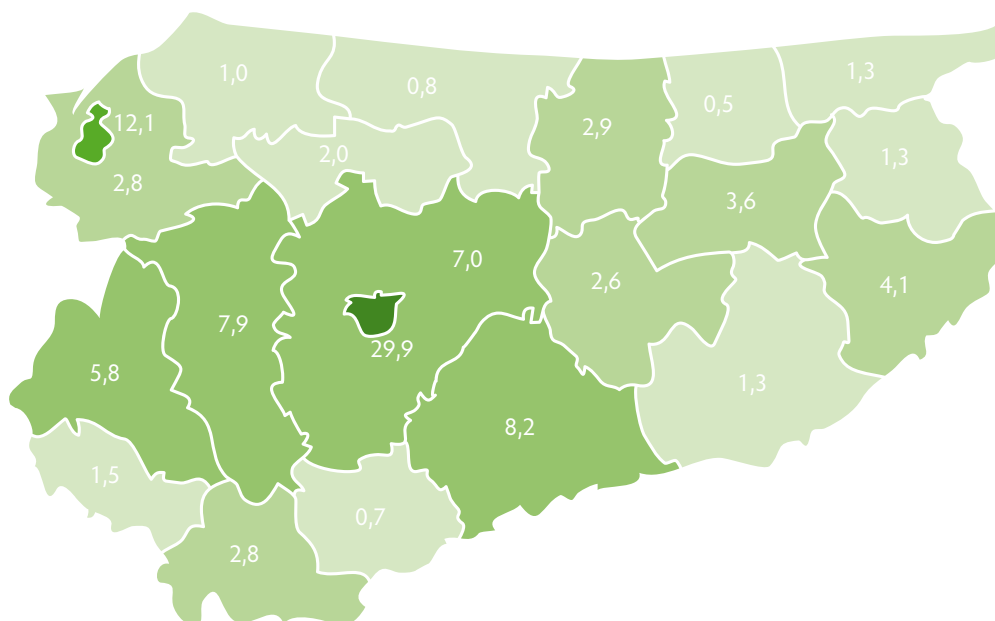
Pozytywnym zjawiskiem jest względnie wysoki udział nakładów inwestycyjnych w hotelach i restauracjach regionu w porównaniu do analogicznego poziomu w skali kraju. Podsumowując, dotychczasowe nakłady inwestycyjne w woj. warmińsko-mazurskim dotyczyły głównie działalności charakteryzujących się wysoką kapitałochłonnością (przemysł), będących wynikiem adaptacji przedsiębiorstw do rosnącego popytu (budownictwo) oraz branż pozostających w związku z nimi (obsługa nieruchomości).

Dodatkowo, w regionie występuje przestrzenna koncentracja inwestycji. Większość z realizowanych inwestycji jest związana z dużymi ośrodkami miejskimi w województwie: Olsztynem (29.9 proc. ogółu nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw w województwie), Elblągiem (12.1) oraz powiatem szczycieńskim (8.2 proc.), które w sumie odpowiadają za połowę nakładów inwestycyjnych województwa (50.2 proc.) (Rysunek 2.30). W układzie podregionów zauważalna jest przewaga podregionu olsztyńskiego (54.2 proc. ogółu nakładów inwestycyjnych), który dominuje

nad podregionem elbląskim (33.9 proc.) i ełckim (11.9 proc.) nie tylko w całkowitej wielkości nakładów inwestycyjnych, ale również w inwestycjach sektorowych (związanych z przemysłem, budownictwem, handlem i naprawami, transportem i gospodarką magazynową, pośrednictwem finansowym, obsługą nieruchomości i firm).

RYСУNEK 2.30

PRZESTRZENNY ROZKŁAD NAKŁADÓW INWESTYCYJNYCH PRZEDSIĘBIORSTW W WOJEWÓDZTWIE W 2008 R.

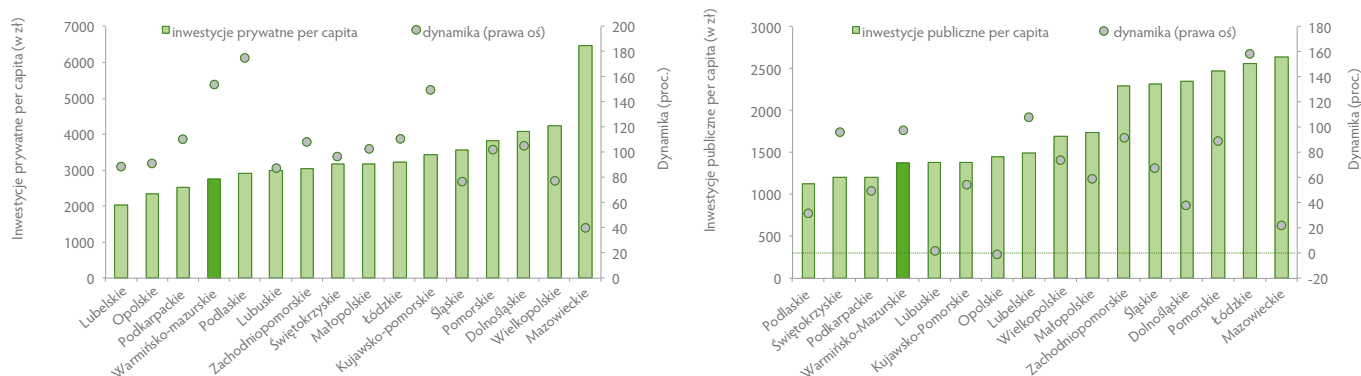
Źródło: Opracowanie IBS na podstawie GUS.

Objaśnienia: Wartości na mapie przedstawiają udział powiatu w tworzeniu całkowitych nakładów inwestycyjnych województwa, które w 2008 r. wyniosły 3.08 mld zł (ceny bieżące).

Słaba pozycja woj. warmińsko-mazurskiego pod względem nakładów inwestycyjnych na tle kraju wynika z ich niskich wartości w obu sektorach. W sektorze prywatnym w 2008 r. wyniosły one 2755 zł per capita, czyli 73.8 proc. przeciętnej wartości dla kraju (Rysunek 2.31). Cechuje je jednak bardzo wysoka dynamika wzrostu, która w latach 1999-2008 (154.1 proc.) kształtowała się na poziomie prawie dwukrotnie wyższym niż przeciętnie w gospodarce kraju (82.5 proc.).

RYСУNEK 2.31

INWESTYCJE PRYWATNE (PO LEWEJ) ORAZ PUBLICZNE (PO PRAWIEJ) W REGIONACH POLSKI W 2008 R. ORAZ ICH DYNAMIKA ZMIAN W LATACH 1999-2008

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie danych GUS i obliczeń własnych.

Objaśnienia: Do opracowania powyższych wykresów wykorzystano wartość nakładów inwestycyjnych brutto w sektorach gospodarki, który zrelatywizowano względem liczby mieszkańców regionów.

Pod względem wartości inwestycji publicznych Warmia i Mazury znajdują się, razem z większością województw tzw. Polski Wschodniej, wśród regionów o najniższych wartościach alokowanych środków na cele publiczne (Rysunek 2.31). W 2008 r. wydatki publiczne (per capita) wyniosły w województwie 1376 zł na 1 mieszkańca, co stanowiło 70 proc. wartości przeciętnej dla całej gospodarki. Jednocześnie, także w tym przypadku wartość ta wzrosła ponadprzeciętnie (tj. o 97 proc.) względem 1999 r. i jedynie woj. łódzkie i lubelskie charakteryzowało się większą dynamiką rozwoju inwestycji publicznych w kraju (odpowiednio 158.7 proc. oraz 108.1), podczas gdy przeciętnie w gospodarce kraju inwestycje te odnotowały 57.6 proc. wzrost.

TABELA 2.1

RANKING INWESTYCJI INFRASTRUKTURALNYCH W WOJEWÓDZTWACH

Województwo	Pozycja				Wartość (w zł per capita)	Pozycja - środki własne*
	2003-2005	2004-2006	2005-2007	2006-2008	2006-2008	2006-2008
Lubuskie	2	1	1	1	111,2	4
Opolskie	8	3	2	2	111,0	1
Mazowieckie	9	4	3	3	102,8	2
Warmińsko-mazurskie	4	8	4	4	77,2	7
Podkarpackie	6	5	8	5	71,0	11
Dolnośląskie	12	9	9	6	67,7	6
Wielkopolskie	11	7	5	7	66,0	10
Śląskie	1	2	7	8	63,6	15
Małopolskie	3	10	10	9	60,8	8
Lubelskie	7	12	14	10	58,8	5
Zachodniopomorskie	13	14	11	11	58,5	14
Pomorskie	5	6	6	12	58,1	9
Świętokrzyskie	10	11	12	13	57,2	3
Kujawsko-pomorskie	14	15	15	14	41,5	12
Łódzkie	16	16	16	15	39,3	13
Podlaskie	15	13	13	16	34,7	16

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie Swianiewicz (2009) - Wspólnota nr 43/945 z 24 października 2009 r.

Objaśnienia: Ranking uwzględnia środki wydatkowane na inwestycje w infrastrukturę techniczną łącznie ze środkami pochodzącymi z funduszy unijnych. * - bez dotacji inwestycyjnych.

Istotnym elementem inwestycji publicznych są samorządowe inwestycje skierowane na poprawę infrastruktury technicznej, które w istotny sposób determinują konkurencyjność regionów m.in. w pozyskaniu nowych inwestorów. W porównaniu do pozostałych regionów Polski województwo warmińsko-mazurskie przeznacza stosunkowo wysokie kwoty na rozwój infrastruktury technicznej (4 miejsce w latach 2006-2008, 2005-2007 oraz 2003-2005), co ma przełamać istniejące zapóźnienia w poziomie rozwoju infrastruktury na tym obszarze (Tabela 2.1). O aktywności i efektywności samorządu w tej kwestii świadczy fakt, iż po wyłączeniu wpływu dotacji inwestycyjnych, lokata województwa nie ulega istotnej zmianie (7 miejsce: 2006-2008, 5 miejsce: 2005-2007). Sugeruje to istotny udział środków własnych kierowanych na tworzenie (samodzielnego) rozwoju infrastruktury technicznej w regionie.

Województwo	Pozycja						Proc. dochodów*
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Kujawsko-pomorskie	6	7	10	1	1	1	40,18
Lubuskie	12	12	8	8	3	2	38,96
Mazowieckie	14	15	16	15	10	3	36,11
Lubelskie	3	1	1	5	5	4	35,50
Opolskie	8	8	6	4	2	5	30,84
Warmińsko-mazurskie	7	3	2	2	4	6	23,91
Małopolskie	4	5	4	7	6	7	20,97
Podlaskie	2	2	3	3	7	8	10,99
Dolnośląskie	13	16	14	10	8	9	9,89
Zachodniopomorskie	16	13	7	11	12	10	6,88
Wielkopolskie	5	6	5	6	13	11	5,50
Pomorskie	9	9	12	12	14	12	4,88
Podkarpackie	10	10	13	9	9	13	3,61
Świętokrzyskie	11	11	11	13	11	14	1,16
Łódzkie	1	4	9	14	15	15	0,60
Śląskie	15	14	15	16	16	16	0,00

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie Swianiewicz (2009b) – Wspólnota nr 49/951 z 5 grudnia 2009 r.

Objaśnienia: * Zadłużenie przedstawiono jako proc. dochodów województwa na koniec 2007 r.

Istotny udział środków własnych wydatkowanych z budżetu może wskazywać na rosnący problem zadłużenia samorządów, które zgodnie z ustawą o finansach publicznych nie może przekroczyć 60 proc. rocznych dochodów jednostki samorządu terytorialnego. Najbliżej tego progu w 2008 r. było województwo kujawsko-pomorskie, lubuskie i mazowieckie (Tabela 2.2). Warmia i Mazury należały do regionów o stosunkowo wysokim zadłużeniu (36.4 proc. dochodów, 6 miejsce w kraju), jednakże w porównaniu do innych województw względną pozycją warmińsko-mazurskiego w latach 2005-2008 uległa osłabieniu, wykazując mniejsze tempo wzrostu zadłużenia w porównaniu do najbardziej zadłużonych województw w kraju. Dalszy wzrost wydatków na cele inwestycyjne finansowany z własnych środków w krótkim okresie wzmocni rozwój regionu, dając nadzieję na długookresowe efekty mnożnikowe, w dłuższym jednak skutkować będzie wysokim zadłużeniem samorządu.

Istotnym źródłem współfinansowanych inwestycji stają się fundusze unijne, szczególnie przy ograniczonej możliwości dalszego zadłużania się samorządów. Efektywność i wielkość wykorzystanej puli dostępnych środków na poziomie regionalnym może zatem wpływać na możliwości rozwoju poszczególnych obszarów w przyszłości.

Istotnym źródłem inwestycji są także bezpośrednie inwestycje zagraniczne. Skutkiem niskiej atrakcyjności inwestycyjnej województwa, wynikającej głównie z niedostatecznie rozwiniętej infrastruktury technicznej i transportowej oraz stosunkowo słabo wykwalifikowanej siły roboczej jest niewielkie zainteresowanie kapitału zagranicznego lokowaniem inwestycji w regionie (jest ono charakterystyczne dla województw Polski Wschodniej). Wśród najczęstszych lokalizacji inwestycji zagranicznych dominują te w silnie rozwiniętych regionach

Inwestycje zagraniczne

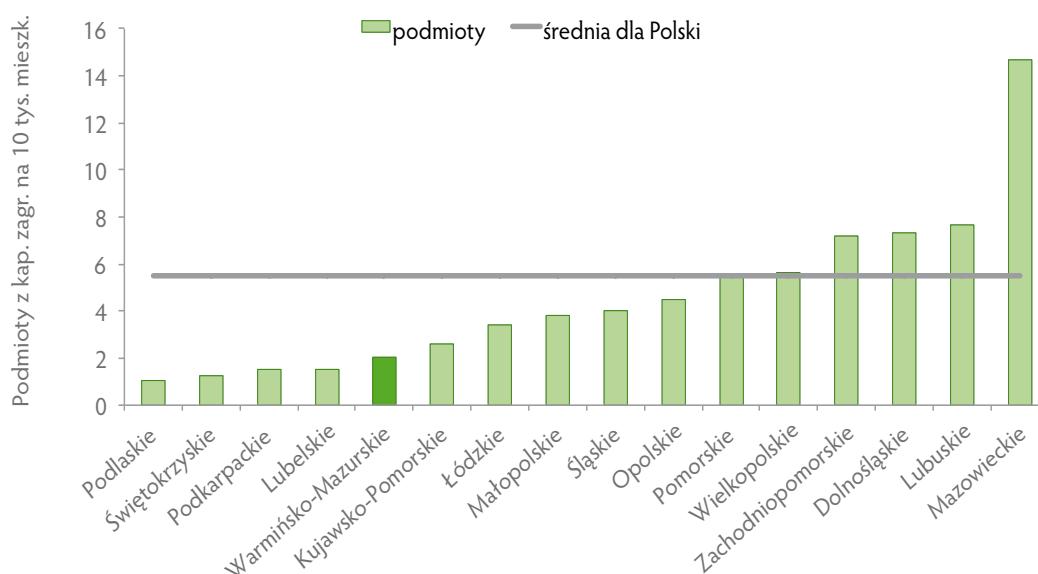
(szczególnie miejsce zajmuje woj. mazowieckie) oraz na zachodzie kraju. W 2008 r. w woj. warmińsko-mazurskim zgromadzone było 1.4 proc. ogółu przedsiębiorstw (291 podmiotów) z kapitałem zagranicznym w kraju. Ich mniejszy udział zlokalizowany był jedynie w woj. świętokrzyskim (0.8 proc.) oraz podlaskim (0.6 proc.). Pod względem liczby mieszkańców pozycja regionu ulega niewielkiej poprawie (2.0 podmiotów na 10 tys. mieszkańców pozwala zakwalifikować województwo na 12 miejscu w kraju, średnia dla Polski wyniosła 5.5) (Rysunek 2.32).

W latach 2003-2007 systematycznie malała w regionie liczba podmiotów z kapitałem zagranicznym. W 2008 roku wzrosła ona jednak z 247 w 2007 do 291. Przeciętna średnioroczna stopa wzrostu w latach 2003-2008 wyniosła 0.6 proc. w regionie, podczas gdy ogółem w kraju wyniosła 6.6 proc. Nieznaczne zwiększenie liczby spółek z kapitałem zagranicznym (z 287 w 2003 roku do 291 w 2008 roku) wskazuje na słabą atrakcyjność województwa względem BIZ. Region ma widoczne trudności z pozyskaniem nowych podmiotów, o czym świadczy niska liczba nowopowstałych jednostek (kilkanaście na rok).

Co ciekawe, jednocześnie w tym okresie Warmia i Mazury cechowały się jedną z najwyższych dynamik wzrostu wielkości kapitału zagranicznego per capita (o 83.1 proc.) względem pozostałych województw w kraju (większe dynamiki były obserwowane tylko w woj. zachodniopomorskim – 198.3 proc., dolnośląskim – 160.3 proc., kujawsko-pomorskim – 120.9 proc., łódzkim – 96.3 proc.). Wysoka dynamika wzrostu w porównaniu do przeciętnej krajowej stopy wzrostu (50.7 proc.) oraz województw o podobnym natężeniu kapitału zagranicznego pozwoliła zredukować dystans dzielący Warmię i Mazury z gospodarką kraju (pod względem natężenia kapitału zagranicznego). Jednocześnie, mając na uwadze przedstawione powyżej wyniki dotyczące liczby przedsiębiorstw z kapitałem zagranicznym można przypuszczać, że istotna część tej dynamiki wzrostu kapitału wiązała się z inwestycjami w fabryce Michelin (por. Ramka 2.12), a nie wynikała z przyciągnięcia nowych znaczących inwestorów zagranicznych.

RYСУNEK 2.32

LICZBA PODMIOTÓW Z KAPITAŁEM ZAGRANICZNYM NA 10 TYS. MIESZKAŃCÓW W 2008 R.

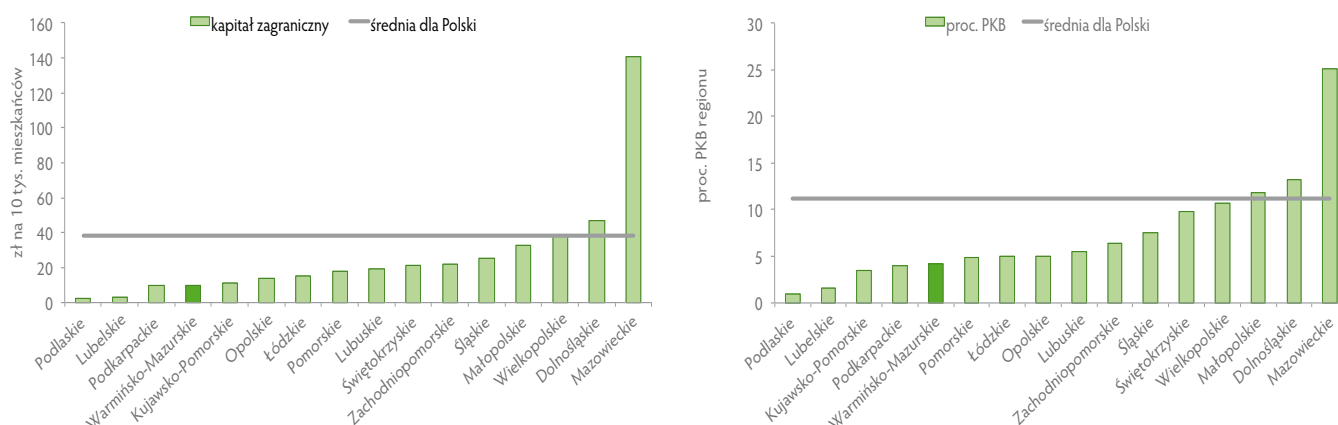
Źródło: Opracowanie IBS na podstawie danych GUS i obliczeń własnych.

Zakład produkcyjny Michelin Polska S.A. zlokalizowany w Olsztynie to jeden z największych pracodawców w regionie (obok UWM w Olsztynie). Przedsiębiorstwo należące od 1995 r. (kiedy Michelin objął 52 proc. akcji olsztyńskiej fabryki w ramach przeprowadzanego procesu prywatyzacji) do grupy Michelin zajmuje się produkcją i dystrybucją opon (różnych rodzajów), kontynuując długą tradycję wytwarzania opon w Olsztynie. Przedsiębiorstwo zostało gruntownie zmodernizowane i dostosowane do najwyższych światowych standardów (to jeden z najnowocześniejszych i największych zakładów tego typu w Europie). Jednym z największych procesów inwestycyjnych był 3-letni plan modernizacyjny o wartości 250 mln euro, zakończony się w listopadzie 2007 r. Jego efektem było utworzenie całkowicie zautomatyzowanej linii do produkcji opon, wybudowane zostało Centrum Logistyczne (otwarte w 2005 r.) oraz nowoczesny Zakład Produkcji Mieszanek. Pozytywnym efektem poniesionych inwestycji dla regionu było zwiększenie zatrudnienia w przedsiębiorstwie (o ok. tysięcy osób).

Pomimo nadrabiania dystansu w wartości zgromadzonego kapitału zagranicznego, jego udział w gospodarce regionu jest niewielki (w 2007 r. wyniósł on 4.2 proc. PKB, 12 miejsce w kraju), podczas gdy przeciętnie w Polsce wynosił on 11.2 proc. (Rysunek 2.33). Warmia i Mazury cechują się lepszymi wskaźnikami od regionów o podobnej sytuacji społeczno-gospodarczej (gł. regiony Polski Wschodniej, poza woj. świętokrzyskim, posiadające udział kapitału zagranicznego na poziomie 0.9 – 4.0 proc. PKB). Dodatkowo, w latach 2003-2007 udział kapitału zagranicznego w gospodarce województwa zwiększył się o 1.1 p. proc. (tj. 35.9 proc.), co przy przeciętnie malejącym udziale kapitału zagranicznego w gospodarce kraju (o 2.6 proc.) było jedną z najwyższych dynamik wzrostu (poza województwem dolnośląskim, zachodniopomorskim, kujawsko-pomorskim).

RYSUNEK 2.33

KAPITAŁ ZAGRANICZNY W REGIONACH POLSKI (NA 10 TYS. MIESZKAŃCÓW) W 2008 R. (PO LEWEJ) ORAZ UDZIAŁ KAPITAŁU ZAGRANICZNEGO W PKB WOJEWÓDZTW W 2007 R. (PO PRAWEJ)

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie GUS i obliczeń własnych.

Specjalne strefy ekonomiczne miały stanowić jeden z instrumentów pobudzania rozwoju regionów słabo rozwiniętych poprzez napływ nakładów inwestycyjnych. Szybko jednak zaczęto je lokalizować w regionach o wysokich zdolnościach rozwoju (obecnie Dolny Śląsk charakteryzuje się największym natężeniem SSE – ¼ gmin) (por. Godlewska-Majkowska 2009), co zmniejszyło efektywność prowadzonej polityki regionalnej mającej przeciwdziałać dysproporcjom w poziomie rozwoju.

Warmińsko-Mazurska Specjalna Strefa Ekonomiczna (jedna z 14 SSE w kraju) funkcjonuje od 1997 r. (do 2020 r.), obecnie na obszarze województwa warmińsko-mazurskiego oraz mazowieckiego (w sumie ok. 700 ha). Zrzesza 59 przedsiębiorstw posiadających ważne zezwolenie (w sumie wydano 105 zezwoleń), z których 34 prowadzi działalność gospodarczą (stan na 31 października 2009 r.). Zgromadzony w strefie poziom nakładów inwestycyjnych wyniósł 2.6 mld zł, co przełożyło się na utworzenie 4830 nowych miejsc pracy oraz utrzymanie kolejnych. Do głównych inwestorów w strefie należą: LG Electronics Mława, Wydawnictwo Bauer, Michelin Polska, CETCO Poland, DFM, Bruss Polska, Fabryka Mebli Taranko, Stora Enso Poland, Swedwood. W strukturze branżowej dominują podmioty produkujące wyroby z gumy i tworzyw sztucznych, urządzenia elektryczne oraz branża drzewna (por. Przewodnik 2009). Na terenie województwa warmińsko-mazurskiego znajdują się także dwie podstrefy (Ełk, Gołdap) Suwalskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej.

W strukturze kapitału zagranicznego Warmii i Mazur dominował w 2007 r. kapitał pochodzący z Francji (1.08 mld zł – głównie z uwagi na lokalizację fabryki Michelin S.A.) oraz w znacznie mniejszym stopniu z Niemiec (92.8 mln zł) oraz Stanów Zjednoczonych (50.2 mln zł). Do największych inwestorów zagranicznych można zaliczyć: Michelin (Francja, produkcja opon w Olsztynie), Safilin (Francja, przetwórstwo lnu w Miłakowie i Szczytnie), Philips Lighting (Holandia, przemysł elektromaszynowy w Kętrzynie), Heineken (Holandia, browar w Elblągu), Ikea (Szwecja, zakłady meblarskie Swedwood w Lubawie i Wielbarku), Alstom Power (producent turbin w Elblągu), Smithfield Food (USA, udziałowiec w Zakładach Mięsnych w Ełku, Morlinach i Ekodrobie w Iławie) (por. Tysiąc 2009) oraz Haye & Heinz Glas (przetwórstwo szkła w Działdowie), Bianca Modern (przemysł tekstylny, Elbląg), Brehon Capital Ltd. (golf, Naterki).

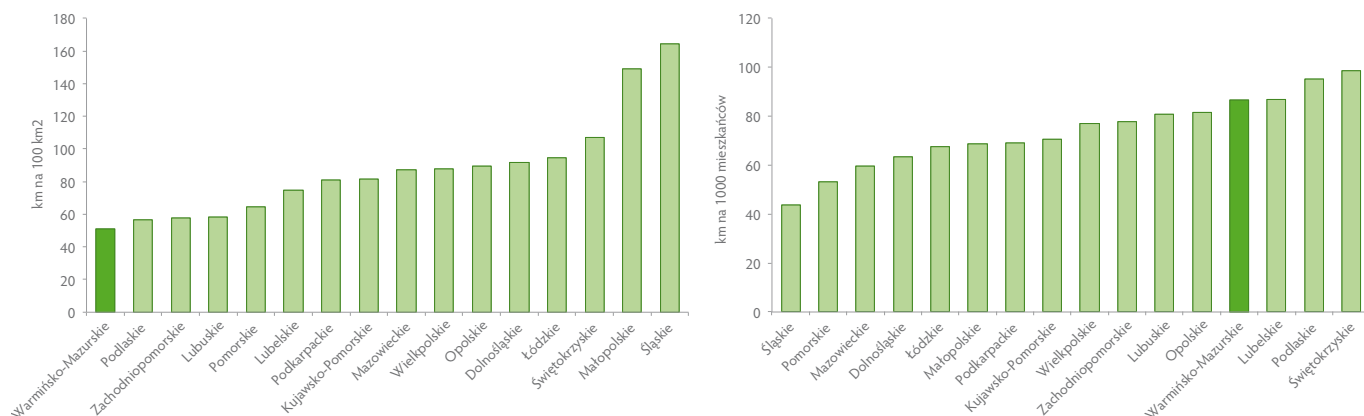
Infrastruktura (transportowa, telekomunikacyjna, społeczna) jest jednym z czynników determinujących konkurencyjność i atrakcyjność inwestycyjną danego regionu. Stan infrastruktury transportowej w Polsce wymieniany jest jako jedna z głównych barier rozwoju kraju, jednocześnie sytuacja Warmii i Mazur na tle innych regionów kształtuje się względnie niekorzystnie, pogłębiając problemy obserwowane w skali kraju.

Województwo warmińsko-mazurskie charakteryzuje się najniższą gęstością dróg w kraju (por. Rysunek 2.33, po lewej). Na 100 km² powierzchni przypada w nim 51 km dróg, przy średniej dla kraju na poziomie 83,5 km. Na wielkości te należy patrzeć jednak przez pryzmat gęstości zaludnienia regionów Polski: pod względem dostępności transportu drogowego, mierzonego liczbą km dróg na 1000 mieszkańców, Warmia i Mazury zajmują wysoką, czwartą lokatę w kraju (por. Rysunek 2.34, po prawej).

**Inwestycje
infrastrukturalne**

RYСУNEK 2.34

DROGI NA 100 KM KW. POWIERZCHNI (PO LEWEJ) I NA 1000 MIESZKAŃCÓW (PO PRAWĘJ) W 2008 R.

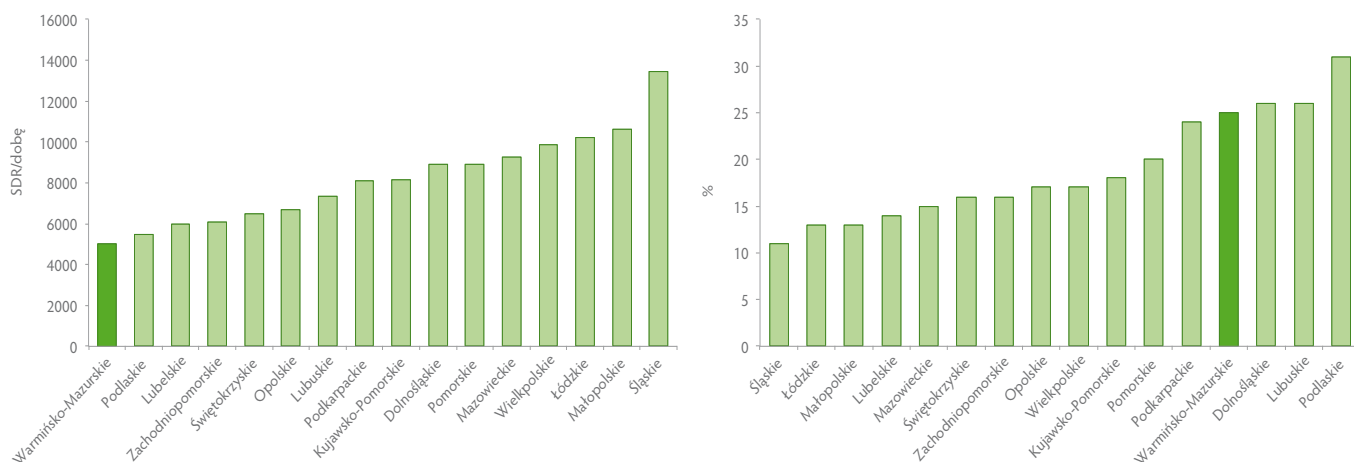
Źródło: Opracowanie własne IBS na podstawie GUS.

Przez teren Warmii i Mazur przebiegają trzy ważne drogi krajowe: Gdańsk-Warszawa, Ława-Augustów i Olsztynek-Bezledy. Charakteryzują się one jednak najniższym obciążeniem w skali kraju (por. Rysunek 2.35, po lewej), z niewiele ponad 5000 pojazdów na dobę. Dla porównania, w województwach śląskim, małopolskim i łódzkim obciążenie to było ponad dwukrotnie wyższe.

W ostatnich latach zanotowano istotny wzrost natężenia ruchu (w okresie 2000-2005 natężenie na drogach krajowych wzrosło o 18 proc.), najwyższy w regionach o względnie niskim SDR, w tym o ponad 25 proc. w województwie warmińsko-mazurskim (por. Rysunek 2.35, po prawej). Był on skutkiem zarówno zwiększonej roli transportu dóbr i towarów, jak i rosnącej liczby samochodów osobowych. Co ciekawe, o ile liczba samochodów w Polsce zwiększyła się w latach 2000-2005 przeciętnie o 22 proc., najwyższy jej wzrost odnotowano na obszarze Warmii i Mazur (o ponad 70 proc.). Wskazuje to na istotne zwiększenie obciążenia także dróg lokalnych i powiatowych w województwie.

RYСУNEK 2.35

ŚREDNI DOBOWY RUCH (SDR) NA SIECI DRÓG KRAJOWYCH W 2005 R. (PO LEWEJ) I JEGO PROCENTOWY PRZYRÓST 2005/2000 (PO PRAWĘJ)¹¹

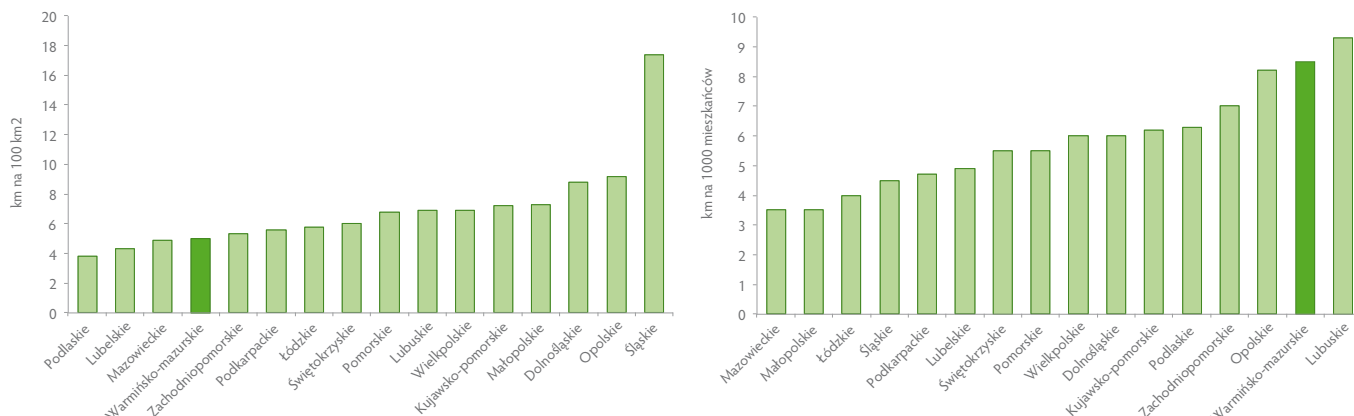

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad, Warszawa 2006.

Podobnie jak w przypadku infrastruktury drogowej, także w przypadku infrastruktury kolejowej Warmia i Mazury charakteryzują się względnie słabą gęstością sieci (w przeliczeniu na km²), zajmując jednocześnie wysoką lokatę pod względem liczby km sieci kolejowej przypadających na jednego mieszkańca (por. Rysunek 2.36, po prawej).

RYСУNEK 2.36

SIEĆ KOLEJOWA W KM/100KM² (PO LEWEJ) I NA 10 000 MIESZKAŃCÓW (PO PRAWĘJ) W 2008 R.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS.

Możliwości komunikacyjne regionu podwyższają wprawdzie drogi wodne, które stanowi pięć żeglownych dróg wodnych śródlądowych oraz morskie tory wodne Zalewu Wiślanego, w rejonie którego leży morski port w Elblągu. Jednak transport wodny nie stanowi obecnie kluczowego elementu systemu komunikacyjnego. Przyczyną jest brak bezpośredniego dostępu do morza (przeszkodę stanowi konieczność przeprawy przez Cieśninę Piławską na terenie Rosji).

Ruch lotniczy nie odgrywa obecnie istotnej roli dla obsługi turystycznej i biznesowej Warmii i Mazur. Międzynarodowy Port Lotniczy „Mazury” (w Szymanach k. Szczytna), którego działalność została czasowo wstrzymana, obsługiwał głównie mały ruch lotniczy i przewozy czarterowe. Inne regionalne lotniska (Olsztyn, Kętrzyn i Elbląg) służą wyłącznie celom cywilno – sportowym. Pewne nadzieje wiąże się również z budową lotniska w Wilkowie k. Olsztynka.

TABELA 2.3

ROZDYSPONOWANIE FUNDUSZY UE NA INWESTYCJE TRANSPORTOWE W RAMACH RPO W LATACH 2007-2013

Województwo	Fundusze Wspólnotowe		Fundusze na infrastrukturę transportu w ujęciu gałęziowym (proc. funduszy na inwestycje infrastrukturalne z RPO)			
	w mln euro	proc. RPO	drogowa	kolejowa	porty lotnicze	pozostałe
Dolnośląskie	158,73	13,08	94,5	5,5	0,0	0,0
Kujawsko-pomorskie	233,67	24,57	66,4	8,8	10,2	14,6
Lubelskie	258,08	22,33	60,0	14,1	9,5	16,4
Lubuskie	111,59	25,41	75,8	14,9	3,4	6,0
Łódzkie	234,29	27,12	74,7	7,3	8,5	9,5
Małopolskie	251,96	21,95	92,1	0,0	2,0	5,9

dokończenie Tabeli 2.3 na następnej stronie

Województwo	Fundusze Wspólnotowe		Fundusze na infrastrukturę transportu w ujęciu gałęziowym (proc. funduszy na inwestycje infrastrukturalne z RPO)			
	w mln euro	proc. RPO	drogowa	kolejowa	porty lotnicze	pozostałe
Mazowieckie	503,08	27,47	88,2	0,0	4,0	7,8
Opolskie	102,76	24,06	91,9	0,0	7,3	0,8
Podkarpackie	275,87	24,28	65,4	17,6	8,5	8,5
Podlaskie	195,07	30,66	62,2	0,0	21,7	16,2
Pomorskie	278,62	31,48	50,7	16,5	0,0	32,8
Śląskie	334,42	21,29	91,9	6,0	0,0	2,1
Świętokrzyskie	180,47	24,87	95,1	0,0	0,0	4,9
Warmińsko-mazurskie	346,90	33,47	73,2	9,0	14,4	3,4
Wielkopolskie	347,69	27,32	69,2	11,4	2,4	17
Zachodniopomorskie	240,54	28,79	55,1	6,4	3,7	34,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie RPO.

Względnie słaba jest także pozycja województwa pod względem infrastruktury telekomunikacyjnej. Liczba abonentów stacjonarnych linii telefonicznych (20.7 na 100 mieszkańców) jest niższa od przeciętnej w kraju (23.5), niższy jest także udział gospodarstw domowych z dostępem do Internetu, choć szybko wzrasta (z 9.7 proc. w 2002 r. do 22.1 proc. w 2006). W przypadku przedsiębiorstw, Warmia i Mazury zajmują ostatnie miejsce w kraju pod względem ich dostępu do Internetu (82.8 proc. w porównaniu do 88.8 proc. przeciętnie w kraju i 95.7 proc. w najlepszym w rankingu województwie podlaskim).

Szansy na poprawę sytuacji w rozwoju infrastruktury na Warmii i Mazurach należy upatrywać w środkach Unii Europejskiej na rozwój infrastruktury transportu w regionach w latach 2007-2013. Regiony Polski północno-wschodniej, w tym województwo warmińsko – mazurskie, otrzymają specjalne środki na rozwój infrastruktury (w ramach Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej). Kwota przypisana woj. warmińsko-mazurskiemu jest trzecią najwyższą w kraju, ponadto na tle innych regionów przeznaczono w nim procentowo największą część puli z RPO na rozwój i modernizację infrastruktury (Tabela 2.3).

Innowacyjność

Istotną rolę we wzroście gospodarczym odgrywa innowacyjność, potencjał do tworzenia innowacji i ich absorpcji. Wytwarzanie nowych produktów lub usług wiąże się z postępowaniem technologicznym, który przyczynia się do wzrostu produktywności, przekładając się na wzrost poziomu dochodów. Innowacyjność jest często utożsamiana z przewagą konkurencyjną (na poziomie przedsiębiorstw, regionów oraz międzynarodowym). Jest efektem realizacji działań zmierzających do poprawy pozycji względem konkurentów z branży, silnie oddziałuje na kreowanie popytu rynkowego oraz motywuje podmioty do samoistnej reorganizacji.

Na zdolność do tworzenia innowacji wpływa posiadane zaplecze naukowo-badawcze (w tym jakość kapitału ludzkiego, infrastruktura techniczna, centra innowacji, transferu technologii, uczelnie wyższe, instytuty badawcze), nakłady przeznaczane na działalność badawczą i rozwojową oraz stopień wynalazczości (zdolność do kreowania wynalazków). Wskazane czynniki w istotnym stopniu determinują także powstawanie nowych technologii i wynalazków. Źródła innowacji można się również doszukać w zakupie patentów, licencji, technologii poprzez wykorzystanie ich w praktyce (komercjalizacja).

W pewien sposób na rozwój innowacyjności wpływa również klimat inwestycyjny, ogólny poziom przedsiębiorczości, kondycja regionalnej gospodarki oraz stopień nasilenia konkurencji w branży (motywujący do konkurencji na nowych płaszczyznach). Dodatkowo, występujące struktury klastrowe, w szczególności z branż wysokich technologii, posiadają wysokie zdolności tworzenia i absorpcji innowacji, przez co zwiększają możliwości innowacyjne regionu.

W związku z licznymi uwarunkowaniami innowacyjności pojawiają się zróżnicowane metodologie jej badania (np. Podręcznik 2008). Wyniki analizy innowacyjności polskich regionów często przedstawiają odmienne rankingi województw pod tym względem, co wynika z różnego zakresu zmiennych diagnostycznych użytych do badania, zastosowanej metody badawczej a także okresu analizy. Przykładem może być 5 miejsce woj. warmińsko-mazurskiego pod względem potencjału badawczo-rozwojowego i innowacyjnego (wsk. gi') (Regionalna Strategia 2008) oraz 15 pozycja w badaniu innowacyjności przeprowadzonego zgodnie z metodologią Regional Innovation Scoreboard (por. European 2008) w ekspertyzie (Analiza 2008).

RAMKA 2.14

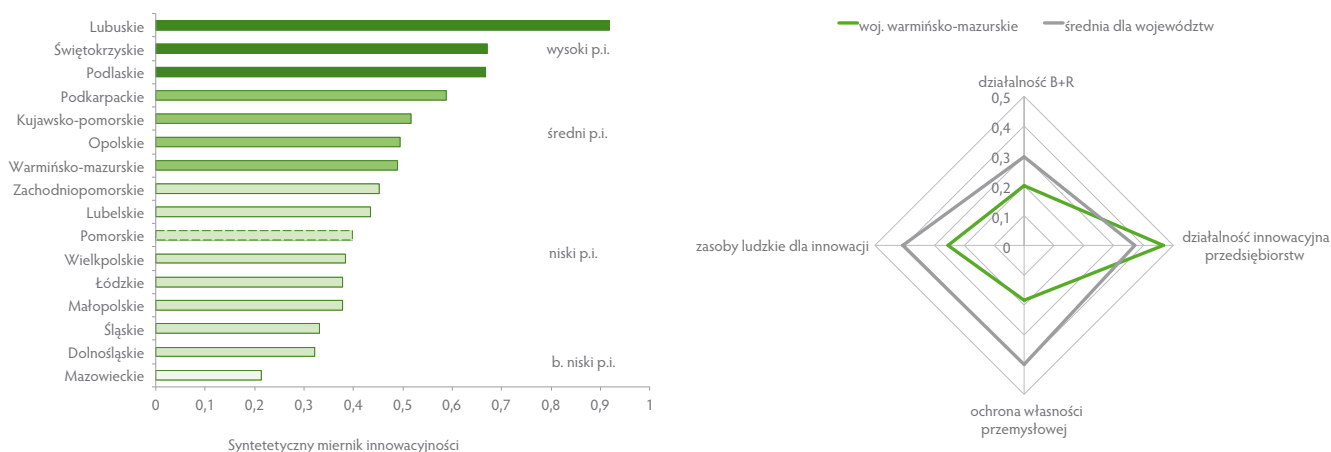
SYNTETYCZNY WSKAŹNIK INNOWACYJNOŚCI

Do budowy syntetycznego miernika innowacyjności wykorzystano zaproponowane przez E. Stańczyk (2008) zmienne diagnostyczne, które zakwalifikowano do czterech grup: (i) działalność badawcza i rozwojowa (liczba zatrudnionych w działalność badawczo-rozwojowej na 1000 osób aktywnych zawodowo, nakłady na działalność badawczą i rozwojową na 1 zatrudnionego w działalności badawczo-rozwojowej), (ii) działalność innowacyjna przedsiębiorstw (nakłady na działalność innowacyjną przedsiębiorstw na 1 mieszkańca, odsetek przedsiębiorstw przemysłowych, które wprowadziły innowacje w ogólnej liczbie przedsiębiorstw), (iii) ochrona własności przemysłowej (liczba zgłoszonych wynalazków na 1 mln mieszkańców), (iv) zasoby ludzkie dla innowacji (liczba nominacji profesorskich na mln mieszkańców, udział osób z wykształceniem wyższym w ogólnej liczbie aktywnych zawodowo). Na zmiennych wykorzystanych do badania przeprowadzono standaryzację oraz obliczono wartości taksonomiczne cząstkowych mierników rozwoju (wg grup zmiennych) i syntetyczne mierniki rozwoju pod względem innowacyjności zgodnie z metodologią zaproponowaną przez Stańczyk (2008).

Wyniki naszej analizy, przeprowadzonej zgodnie z metodologią zaproponowaną przez E. Stańczyk (por. Ramka 2.14) ukazały stosunkowo niski poziom innowacyjności województwa warmińsko-mazurskiego na tle kraju (wartość wskaźnika syntetycznego 0.398 pozwoliła zakwalifikować województwo do grupy regionów o niskim poziomie innowacyjności, przy średniej dla 16 województw wynoszącej 0.477) (Rysunek 2.37, po lewej). Uzyskana wartość wskaźnika pozwoliła sklasyfikować region na 10 miejscu w kraju, jednak występujące różnice jego wartości między pozycjami 10-13 są niewielkie, a sam miernik taksonomiczny jest wrażliwy na zmiany wartości niewielkiej liczby zmiennych użytych do badania (i ew. zmian ich wartości w kolejnych latach).

Niewątpliwym atutem regionu, biorąc pod uwagę strukturę opisywanego miernika taksonomicznego (cząstkowe mierniki innowacyjności), jest względnie wysoki poziom innowacyjności przedsiębiorstw (0.466 względem 0.371 będącej średnią dla 16 województw). W największym stopniu na pogorszenie ogólnego stopnia innowacyjności regionu wpłynęła natomiast słaba ochrona własności przemysłowej (niska liczba zgłaszanych patentów – wart. wskaźnika odpowiednio 0.186 i 0.400) oraz stosunkowo słaba jakość zgromadzonego w regionie kapitału ludzkiego sprzyjającego rozwojowi innowacji (0.255 i 0.405) (Rysunek 2.37, po prawej). W stosunkowo najmniejszym stopniu uzyskany wynik pogarszała działalność badawcza i rozwojowa (0.198 i 0.294).

POZIOM INNOWACYJNOŚCI WOJEWÓDZTW (PO LEWEJ) ORAZ CZĄSTKOWE MIERNIKI INNOWACYJNOŚCI WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO (PO PRAWEJ)

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie danych GUS i obliczeń własnych.

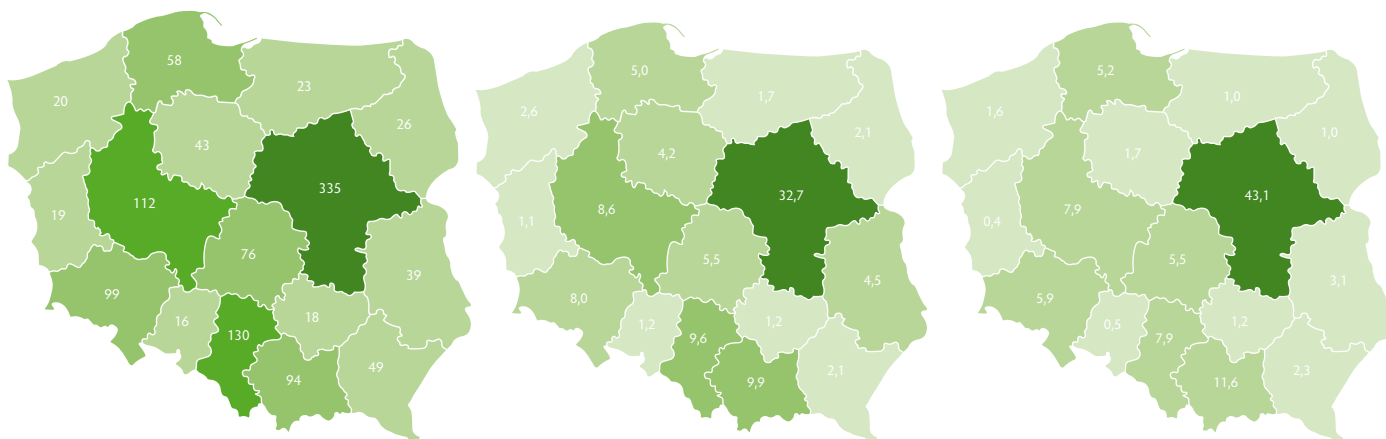
Objaśnienia: p.i. – poziom innowacyjności. Wskaźniki oszacowano dla 2007 r. Województwa pogrupowano do 4 klas względem wartości syntetycznego wskaźnika innowacyjności (średnia i odchylenie standardowe).

Warunki do prowadzenia działalności badawczo-rozwojowej oraz innowacyjnej, w porównaniu do pozostałych województw w kraju, są w woj. warmińsko-mazurskim słabe. Wskazuje na to m.in. niewielka liczba ośrodków badawczych (23, czyli 2 proc. ogółu ośrodków badawczych w kraju) (Rysunek 2.38, po lewej). Ich niewielka liczba wiąże się z niskim zatrudnieniem w sferze badań i rozwoju w województwie, gdzie w 2008 r. było zatrudnionych 2 184 osoby (1.8 proc. ogółu osób zatrudnionych w działalności związanej z badaniami i rozwojem w kraju) (Rysunek 2.38, w środku). W regionalnej strukturze zatrudnienia dominują pracownicy naukowo badawczy (91.8 proc., Polska 81.4 proc.) przy niedomiarze (względem struktury krajowej) techników (5.6 proc., Polska 9.7 proc.). Dodatkowo region charakteryzuje się niską wartością wewnętrznych nakładów na badania i rozwój (80.5 mln zł, czyli 1.0 proc. ogółu środków przeznaczanych na badania i rozwój w kraju), co pozwala zakwalifikować go na 13 miejscu w kraju (Rysunek 2.38, po prawej).

Porównanie struktury nakładów na badania i rozwój regionu z innymi województwami w kraju wykazało jednak, że woj. warmińsko-mazurskie cechowało się wysokim udziałem wydatków inwestycyjnych (30.3 proc.) wśród regionów w kraju (wartość przeciętna dla Polski wyniosła 22.4 proc.).

Słabe wyposażenie województwa w infrastrukturę badawczą, w połączeniu z niskim udziałem nakładów na badania i rozwój oraz niskim zatrudnieniem w sferze badań i rozwoju oraz niewielka liczba funkcjonujących parków technologicznych i inkubatorów technologicznych (np. EPT, EINTI w Elblągu) determinuje stosunkowo niską zdolność do tworzenia wynalazków (13 miejsce w kraju per capita, przed województwem podlaskim, podkarpackim i lubelskim) i innowacji (por. Dziemianowicz 2006). Na ten problem wskazywano także w raporcie cząstkowym pt. „Analiza kondycji oraz kierunków rozwoju sektora MSP w województwie warmińsko-mazurskim”.

LICZBA OŚRODKÓW BADAWCZYCH (PO LEWEJ), ZATRUDNIENIE W DZIAŁALNOŚCI B+R (POLSKA=100) (W ŚRODKU)
ORAZ NAKŁADY NA DZIAŁALNOŚĆ B+R W 2008 R. (POLSKA=100) (PO PRAWEJ)

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie GUS.

Objaśnienia: Zaprezentowane mapy wskazują na wysoką koncentrację działalności badawczo-rozwojowej w woj. mazowieckim, wielkopolskim i śląskim.

Ogólna niska innowacyjność województwa przejawia się również w wartości nakładów na działalność innowacyjną w Polsce. W 2008 ich wartość r. na 1 przedsiębiorstwo przemysłowe (1.5 mln zł, ceny bieżące) oraz usługowe (388.3 tys. zł) prowadzące działalność innowacyjną należała do jednych z najniższych w kraju (15 miejsce, wartość zagregowana dla przedsiębiorstw przemysłowych i usługowych). W 2008 r. wartość wydatkowanych środków na działalność innowacyjną w sektorze przemysłowym (325.4 mln zł) oraz usługowym (23.4 mln zł) stanowiła odpowiednio 1.3 oraz 0.2 proc. ogółu wydatkowanych nakładów na działalność innowacyjną w tych sektorach.

Stosunkowo wysoka innowacyjność występuje natomiast wśród przedsiębiorstw przemysłowych z regionu, z których w latach 2005-2007, zgodnie z szacunkami GUS, 42.8 proc. wdrażało przedsięwzięcia innowacyjne (2 miejsce w kraju, za woj. mazowieckim) przy średniej dla Polski wynoszącej 36.7 proc. (por. Nauka 2009). W latach 2004-2006 przedsięwzięcia innowacyjne wdrożyło zaledwie 23 proc. przedsiębiorstw przemysłowych (9 miejsce w kraju) oraz 18.8 proc. przedsiębiorstw usługowych (10 miejsce w kraju). Odnotowany wzrost należy ocenić bardzo pozytywnie, wydaje się że była to jednak tendencja przejściowa. W 2008 r. zaledwie 14.4 proc. przedsiębiorstw przemysłowych oraz 10.1 proc. przedsiębiorstw usługowych poniosło bowiem nakłady na działalność innowacyjną.

Stosunkowo niski udział przedsiębiorstw przemysłowych w gospodarce województwa w znacznie mniejszym stopniu jednak wpływa na jego ogólny poziom innowacyjności niż podobny poziom innowacyjności sektora usług. W związku z tym (oraz wynikami oszacowanego miernika innowacyjności) ogólny poziom innowacyjności województwa należy uznać za stosunkowo niski. Potwierdzeniem tych wniosków są wyniki niezależnych ekspertyz (np. Dziemianowicz, Szmigielski, Charkiewicz, Dąbrowska 2009) przeprowadzonych na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego na potrzeby aktualizacji Regionalnej Strategii Innowacyjności Województwa Warmińsko-Mazurskiego.

2.5 PRZESTRZENNE ZRÓŻNICOWANIE WOJEWÓDZTWA I JEGO POTENCJAŁ TURYSTYCZNY

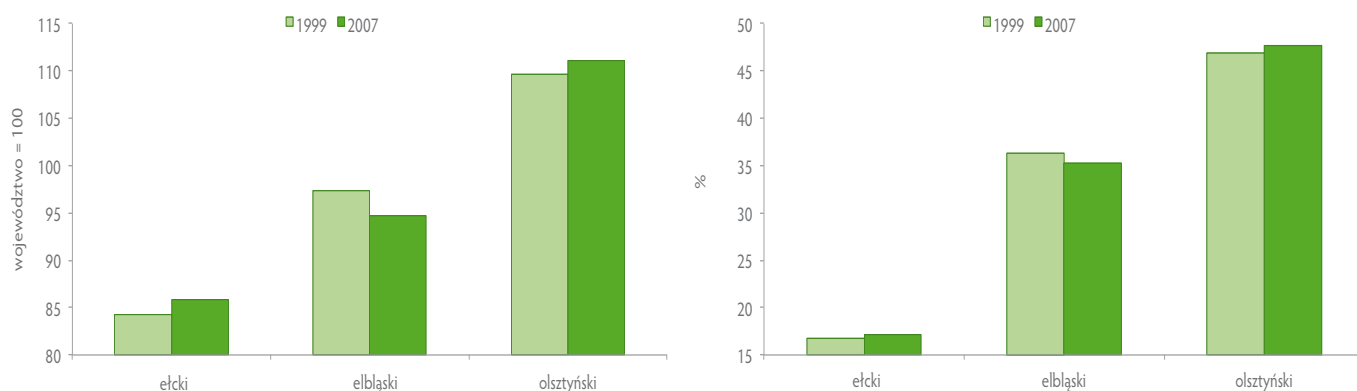
Wewnętrzne zróżnicowanie województwa

W poprzednich częściach przedstawiliśmy sytuację społeczno – ekonomiczną województwa warmińsko-mazurskiego na tle innych regionów w kraju. Przedstawione wskaźniki i tendencje są jednak nierównomiernie rozłożone na obszarze Warmii i Mazur, z wyraźnie zarysowującymi się centrami rozwoju i obszarami peryferyjnymi.

Prawie połowa z wytworzonego w województwie warmińsko-mazurskim produktu krajowego brutto (w 2007 r. wyniósł on 32.76 mld zł w cenach bieżących, czyli 2.78 proc. PKB Polski) została wytworzona w podregionie olsztyńskim (47.7 proc.). W podregionie elbląskim wytworzono 35.2 proc., a w podregionie ełckim 17.1 proc. (Rysunek 2.39). Odnosząc te wartości do populacji podregionów, w olsztyńskim PKB per capita wyniósł 111.1 proc. PKB całego regionu, w elbląskim – 94.7 proc., a w ełckim - 85.9 proc.

RYСУNEK 2.39

PKB NA MIESZKAŃCA W PODREGIONACH (WOJEWÓDZTWO=100) (PO LEWEJ) ORAZ UDZIAŁ WYTWARZANEGO PKB W PODREGIONACH (PO PRAWĘJ)

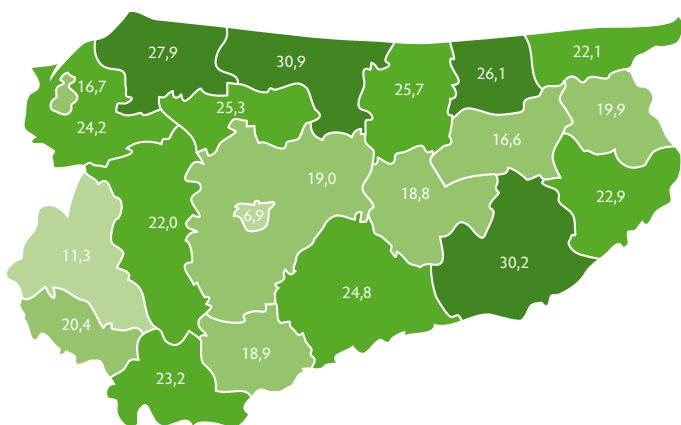
Źródło: Opracowanie IBS na podstawie GUS.

W latach 1999-2007 nastąpiło osłabienie pozycji podregionu elbląskiego w tworzeniu regionalnego produktu (z 36.3 proc. na 35.2 proc.) oraz produktu na mieszkańca (z 97.3 proc. do 94.7 proc. przeciętnej wartości dla województwa), przy wzroście odnotowanym w podregionie olsztyńskim (odpowiednio o 0.8 oraz 2.6 punktu procentowego) oraz ełckim (odpowiednio o 0.3 oraz 2.0 punktu procentowego). Wskazuje to na dywergencję wzrostu gospodarczego na poziomie podregionów województwa mazurskiego.

Regionalne zróżnicowanie regionu odzwierciedla także sytuacja na rynku pracy w poszczególnych powiatach. Na terenie województwa znajdują się powiaty cechujące się jednym z najwyższych poziomów bezrobocia rejestrowanego w kraju (bartoszycki – 30.9 proc., piski 30.2 proc., braniewski 27.9 proc.) oraz powiaty i miasta na prawach powiatu, gdzie udział osób zarejestrowanych jako bezrobotne pozostaje kilkakrotnie niższy (Olsztyn - 6.9 proc., Elbląg 16.7 proc.). Najwyższe stopy bezrobocia były zatem obserwowane w północnych i południowych powiatach regionu (Rysunek 2.40).

RYСУNEK 2.40

STOPA BEZROBOCIA REJESTROWANEGO
W POWIATACH WOJ. WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO

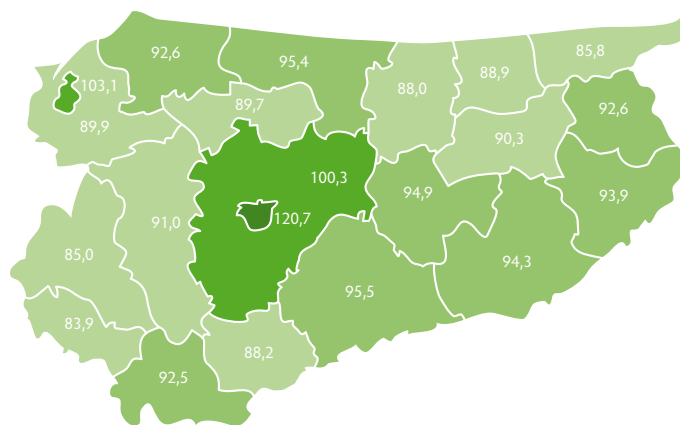

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie: Komunikat o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa, 2010.

Objaśnienia: Stan na 31 maja 2010 r.

RYСУNEK 2.41

PRZESTRZENNE ZRÓŻNICOWANIE WYSOKOŚCI
WYNAGRODZEŃ W WOJEWÓDZTWIE W 2009 R.

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie GUS.

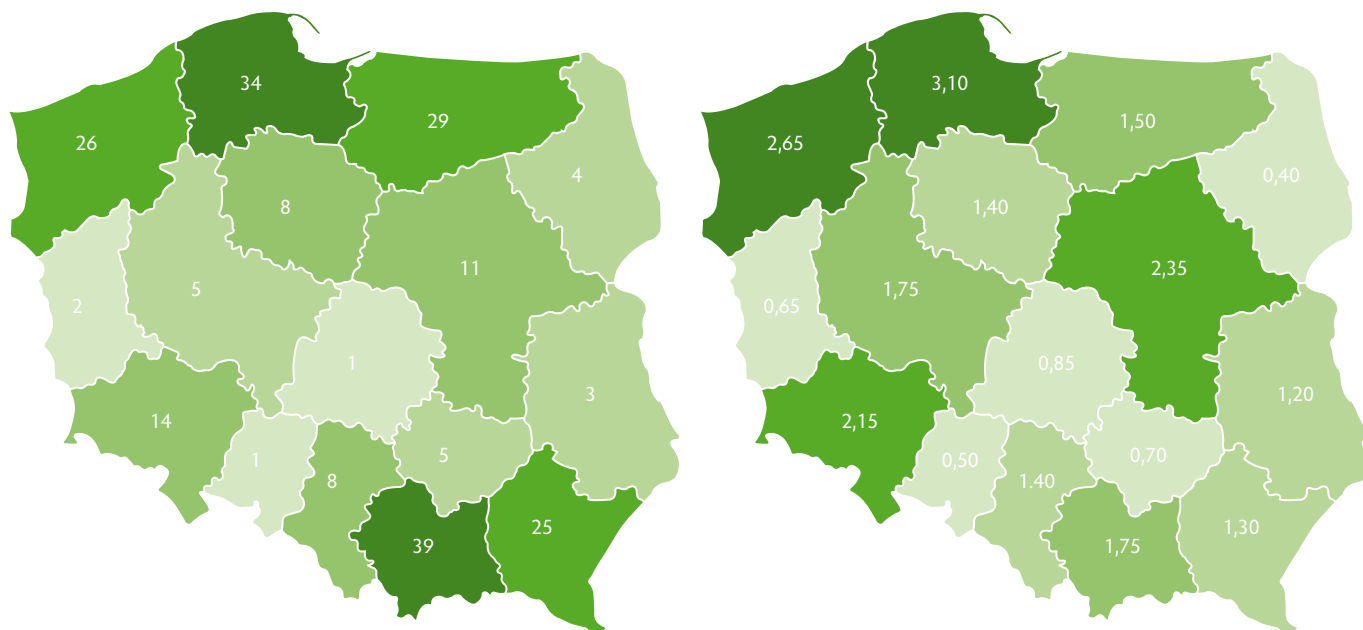
Objaśnienia: Wewnętrzne zróżnicowanie wynagrodzeń zostało przedstawione jako wielkość przeciętnych miesięcznych wynagrodzeń w powiecie do przeciętnych miesięcznych zarobków w województwie.

Co ciekawe, nieco odmiennie wygląda zróżnicowanie przeciętnych wynagrodzeń w poszczególnych powiatach Warmii i Mazur (por. Rysunek 2.41). Powiaty o wysokich stopach bezrobocia rejestrowanego charakteryzują się przeciętnymi wysokościami wynagrodzeń na tle regionu, najniższe płace dotyczą powiatów nowomiejskiego (83.9 proc. przeciętnego wynagrodzenia w województwie), iławskiego (85.0 proc.); najwyższe natomiast elbląskiego (103.1 proc.) i olsztyńskiego (120.7 proc.).

Znaczenie turystyki dla gospodarki danego regionu zależy oczywiście przede wszystkim od jego atrakcyjności i możliwości wypoczynkowo-poznawczych, jakie on oferuje, jednak równie dużą rolę odgrywa jego promocja, determinująca znajomość walorów turystycznych danego obszaru wśród potencjalnych odwiedzających. Badania Polskiej Agencji Rozwoju Turystyki S. A. dotyczące atrakcyjności turystycznej województw wskazują, że woj. warmińsko-mazurskie należy do grupy najatrakcyjniejszych regionów w Polsce (29 proc. odpowiedzi, trzecie miejsce w kraju). (por. Rysunek 2.42, po lewej). Jednocześnie natężenie ruchu turystycznego jest w tym regionie znacznie mniejsze, niż wynikałoby to z deklaracji dotyczących jego atrakcyjności (por. Rysunek 2.42, po prawej).

Badania Instytutu Turystyki wskazują, iż o ile pod względem krajowych przyjazdów w celach turystycznych województwo warmińsko-mazurskie znalazło się na 7 miejscu w kraju, znacznie słabsze są jego rezultaty w zakresie przyciągania turystów zagranicznych (jeden z najslabszych wyników w kraju). Względnie słabsza pozycja województwa warmińsko-mazurskiego w natężeniu ruchu turystycznego, w szczególności względem postrzeganej przez potencjalnych turystów atrakcyjności turystycznej tego obszaru sugeruje możliwość poprawy tej sytuacji, poprzez intensyfikację działań zmierzających do rozwoju i promocji turystyki w regionie. Jednocześnie należy mieć na uwadze, iż sekcje gospodarki powiązane z sektorem turystyki (w szczególności „hotele i restauracje”) odgrywają niewielką rolę w wytwarzaniu produktu regionu (niespełna 1.3 proc. wartości dodanej brutto w 2007 r.), trudno zatem oczekiwać, aby rozwój turystyki stał się motorem wzrostu całego województwa.

**Atrakcyjność
turystyczna**

Źródło: PART S.A. (<http://part.com.pl>) oraz Instytut Turystyki (szacunki na podstawie badań ankietowych).

Objaśnienia: wartości procentowe na rysunku po lewej przedstawiają udział osób uznających dany region za najbardziej atrakcyjny lub drugi najbardziej atrakcyjny w kraju.

Analiza przeszłych i aktualnych działań zwiększających atrakcyjność oferty produktowej, realizowanych inwestycji i prowadzonej polityki rozwoju w regionach o największej atrakcyjności i liczbie odwiedzających pozwoli zobrazować najbardziej adekwatne kierunki działań. Pozwala ona stwierdzić, iż ogół działań zmierzających do wzmocnienia atrakcyjności turystycznej tych województw wiąże się przede wszystkim z tworzeniem i rozwojem markowych produktów turystycznych, które byłyby jednoznacznie identyfikowane z regionem, zwiększeniu zakresu i jakości oferty turystycznej włączając w to bazę noclegową, gastronomiczną oraz obsługę turystyczną. W tym celu realizowane są projekty zmierzające do wytyczenia nowych szlaków turystycznych na terenie województw, które wpisywałyby się w historię lub kulturę danego regionu (szlaki piesze, rowerowe, samochodowe). W tak opracowywanych trasach podkreśla się ich oryginalność i unikatowość, ponadto często stanowią one część kompleksowej oferty turystycznej przygotowanej w regionie oraz wpisują się w ponadregionalne, ogólnopolskie lub europejskie szlaki. Następuje adaptacja wielu zabytków do celów turystycznych, oznaczenie atrakcji turystycznych, powstają nowe ośrodki kultury, sztuki oraz centra sportowo-rekreacyjne, które są w stanie przyciągnąć część turystów również poza głównym sezonem. Obecnie odnotowywaną tendencją jest również budowa kompleksowej oferty produktowej regionu (składająca się z wielu możliwych form spędzania czasu), skierowana i sprofilowana do różnych grup docelowych na podstawie systematycznie prowadzonych badań rynku.

W aktywnym promowaniu walorów turystycznych regionów coraz częściej sięga się po reklamę w telewizji (m.in. woj. małopolskie w Discovery Historia) oraz w Internecie. Powstają wyspecjalizowane strony internetowe, zawierające szczegółowe informacje dotyczące możliwych form spędzania wypoczynku, zwiedzania, zabytków, organizowanych wydarzeń sportowych, kulturalnych, sztuki, komunikacji oraz możliwości dojazdu do najważniejszych miejsc w regionie (m.in. woj. pomorskie, małopolskie posiada takie serwisy). W trakcie realizacji jest w woj. małopolskim i pomorskim jest zintegrowany system informacji turystycznej, który m.in. umożliwi dostęp do rozbudowanej bazy informacji turystycznej poprzez wielojęzyczny portal internetowy.

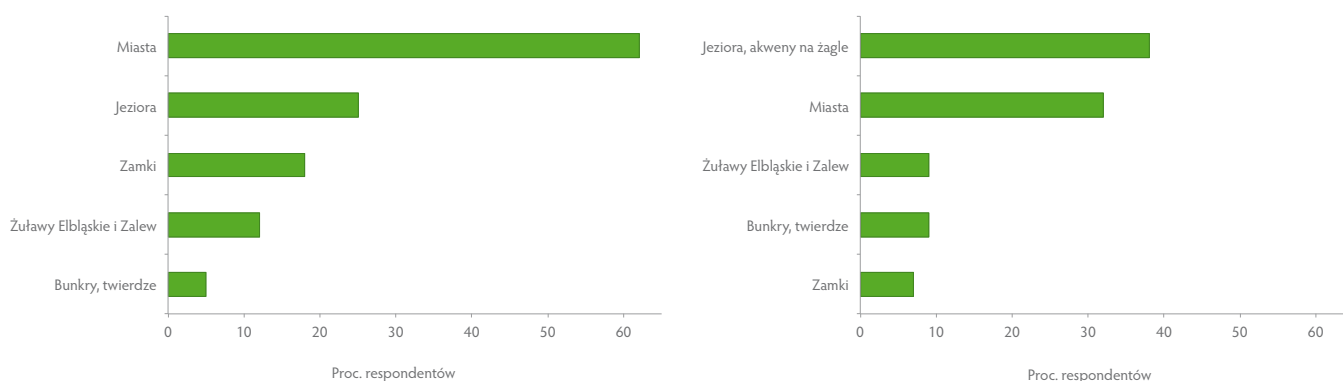
Inną formą promocji jest organizowanie dużych wydarzeń sportowych, kulturalnych, koncertów, które z jednej strony przedłużają sezon turystyczny, a z drugiej przyciągają turystów do regionu i pozwalają zapoznać ich z jego walorami. Systematycznie poprawia się także jakość infrastruktury komunikacyjnej, co owocuje skróceniem czasu dojazdu do wybranych miejsc w regionie.

W porównaniu do analizowanych województw (małopolskie, pomorskie, zachodniopomorskie) imprezy turystyczne na Warmii i Mazurach są w mniejszym stopniu wypromowane (zarówno na arenie krajowej jak i międzynarodowej), a dostęp do informacji o nich jest utrudniony. Występujące imprezy są skoncentrowane w czasie (większość z nich przypada na lipiec i sierpień oraz w mniejszym stopniu na czerwiec i wrzesień).

Wśród nowych tendencji w turystyce w Polsce można odnotować turystykę medyczną (z uwagi na bliskość granicy z Niemcami i konkurencyjność cenową oferty) w woj. zachodniopomorskim oraz ułatwienia dla osób niepełnosprawnych w dostępie do informacji turystycznej (specjalne makiety zabytków dla osób niewidzących i niesłyszących) i zwiedzania. Jednym z takich projektów jest wdrażany w Krakowie projekt „Droga królewska dla niepełnosprawnego turysty”, umożliwiający w usystematyzowany sposób zwiedzania Krakowa, w obrębie której znajdzie się 12 zabytków zapisanych na listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego UNESCO. Innym aktualnym trendem jest turystyka biznesowa, związana z organizacją konferencji, kongresów, wystaw, targów, podróży służbowych czy wyjazdów motywacyjnych wraz z towarzyszącymi usługami. Przykładem jest powstanie Gdańsk Convention Bureau (Biuro Konferencji i Kongresów w Gdańsku), które za sprawą korzystnej lokalizacji Trójmiasta, wysokiej dostępności komunikacyjnej, bazy naukowej, dużej liczby przedsiębiorstw, licznych zabytków i bogatej oferty kulturalnej ma szansę szybko się rozwijać.

Możliwości rozwoju turystyki na Warmii i Mazurach wiążą się przede wszystkim z aktywnymi formami spędzania wypoczynku, co jest związane z powszechnym odbiorem regionu jako obszaru o wyjątkowych walorach przyrodniczych i krajobrazowych (Wielkie Jeziora Mazurskie). Jednocześnie występujące na tym terenie zabytki nie są kojarzone z województwem warmińsko-mazurskim (por. Rysunek 2.43). Co ciekawe, po odbyciu wypoczynku turyści pamiętają głównie kontakt z naturą oraz czyste środowisko. Dominują wśród nich wypowiedzi związane z występującymi jeziorami i akwenami na żagle (38 proc.), w mniejszym stopniu z miastami czy innymi zabytkami. Stanowi to istotną wskazówkę dla projektowania polityki promocji turystycznej regionu.

RYСУNEK 2.43. ATRAKCJE TURYSTYCZNE DEKLAROWANE DO ODWIEDZENIA PRZEZ TURYSTÓW (PO LEWEJ) ORAZ ATRAKCJE ZAPAMIĘTANE PO WIZYCIE (PO PRAWĘJ)

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie PART & Synovate.

Wizerunek turystyczny Warmii i Mazur skupia się bowiem wokół kilku grup produktów turystycznych charakteryzujących się zróżnicowanym (malejącym) poziomem atrakcyjności (por. Gonera 2009):

- Miasta regionu (Mikołajki, Olsztyn, Elbląg, Mrągowo, Giżycko), które stanowią najczęstsze miejsca wypoczynku turystów;
- Jeziora i akweny żeglarskie (Wielkie Jeziora Mazurskie);
- Dziedzictwo pośredniowieczne (m.in. Pola Grunwaldzkie, Zamek w Olsztynie, Nidzicy, Lidzbarku Warmińskim);
- Obiekty pomilitarne (bunkry w Gierłozę, Mamerkach, Twierdza Boyen w Giżycku);
- Atrakcje związane z kanałem Elbląskim (Kanał Elbląski, Zalew Wiślany oraz znajdujący się w pobliżu Zamek w Ostródzie, jezioro Drwęckie).

Promocja turystyki w województwie warmińsko-mazurskim będzie przeprowadzona w ramach projektu „Kampania promocji turystycznej Warmii i Mazur”, którego głównym celem jest zwiększenie rozpoznawalności regionu w kraju i zagranicą. Zaplanowana kampania zostanie przeprowadzona przez firmę zewnętrzną, a w skład powierzonych jej działań wchodzić będzie reklama w mediach oraz w Internecie, udział w targach turystycznych, organizacja wizyt studyjnych, prezentacje, wykonanie materiałów promocyjnych. Realizacja projektu jest zaplanowana na lata 2010-2013, a złożony projekt jest po pozytywnej ocenie formalnej (w trakcie oceny merytorycznej).

W kierunku promocji rozwoju turystyki w innych regionach Polski wpisuje się wiele działań podejmowanych już na terenie Warmii i Mazur: kampanie mające na celu zwiększenie rozpoznawalności regionu w kraju i zagranicą, udział w konkursie na nowe 7 cudów natury (fundacji New7Wonders), poprawa informacji o szlakach turystycznych na terenie województwa (inicjatywa Oddziału Warmińsko-Mazurskiego PTTK). Realizowana na Warmii i Mazurach promocja wspiera również kompleksowe produkty turystyczne, jak budowa marki kompleksowego produktu turystycznego Kanału Elbląskiego czy poprawa infrastruktury dla turystyki wodnej w Delcie Wisły i Zalewie Wiślanym (realizowany na terenie woj. pomorskiego i warmińsko-mazurskiego). W aktywnym rozpropagowaniu regionu ma pomóc opracowana „Strategia promocji województwa warmińsko-mazurskiego”, podsumowująca szereg prowadzonych i planowanych w tym zakresie działań, w tym wsparcia inwestycyjnego.

Realizowana na Warmii i Mazurach promocja wspiera również kompleksowe produkty turystyczne. Przykładem takich działań może być „Zintegrowany system promocji turystycznej obszaru Kanału Elbląskiego”, który poprzez organizację wizyt studyjnych dziennikarzy z takich czasopism jak The Warsaw Voice, Forbes, Newsweek, La Montagne, Nice Mati (okazały się wielokrotnie tańsze niż zamieszczenie płatnych ogłoszeń w tych tytułach; ich efektem będą audycje radiowe i telewizyjne), przygotowanie materiałów promocyjnych, udział w targach będzie budować markę kompleksowego produktu turystycznego Kanału Elbląskiego. We wstępnej fazie realizacji jest także projekt „Pętla Żuławska”, znacząco poprawiający infrastrukturę dla turystyki wodnej w Delcie Wisły i Zalewie Wiślanym (realizowany na terenie woj. pomorskiego i warmińsko-mazurskiego). Jego głównym zadaniem jest budowa i promocja kompleksowego i sieciowego produktu turystycznego dzięki zwiększeniu standardu żeglugi na drogach wodnych (stałe mosty na trasach wodnych zostaną zmodernizowane na mosty zwodzone, powstanie infrastruktura obsługująca ruch turystyczny, zbudowane zostaną nowe przystanie i porty).

W aktywnym rozpropagowaniu regionu ma wspomóc niedawno opracowana „Strategia promocji województwa warmińsko-mazurskiego”, zgodnie z którą budowa marki regionu ma wiązać się z naturą m.in. poprzez hasła reklamowe: „Warmia i Mazury leżą w naszej naturze” oraz „Warmia i Mazury - Wielkie Możliwości” (pojawiają się one w telewizji, prasie, Internecie, na billboardach). Pierwsze z haseł podkreśla rolę regionu, jako miejsca ucieczki przed stresem oraz bliskiego kontaktu z naturą, podczas gdy drugie

nawiązuje do ukrytego potencjału regionu oraz możliwości jego rozwoju. Główną imprezą promocyjną stanie się festiwal „Dobrych Miast”, należących do europejskiej sieci Cittaslow (obecnie: Biskupiec, Bisztynek, Lidzbark Warmiński, Reszel), liczących poniżej 50 tys. mieszkańców. Realizacja tej idei odpowiada aktualnie panującym trendom, zgodnie z którymi mieszkańcy regionu będą w coraz większym stopniu skłaniać się ku życiu wolnym od stresu i pośpiechu. Uzyskanie tej idei będzie możliwe poprzez organizację festiwali, koncertów, festynów, targów organizowanych latem w miastach należących do sieci Cittaslow w regionie.

Działalność promocyjna bez odpowiednich inwestycji nie ma szans na powodzenie, dlatego prowadzone działania wspierające ten sektor gospodarki umożliwiają także wzbogacenie oferty turystycznej regionu o nowe, oryginalne atrakcje (np. planowane Termy Warmińskie, powstające Aquaparki, istniejące Western City Mrongoville) i produkty turystyczne oraz nieustannie zwiększanie standardu bazy noclegowej. Przykładem takich inicjatyw może być dynamicznie rozwijający się sektor turystyki zdrowotnej (Spa & Wellness), lokalizacja hoteli o wysokim standardzie (4 i 5-gwiazdkowe – np. Dr Irena Eris Wzgórza Dylewskie, Termy Medical Warmia Park, Mrongovia) oraz modernizacja istniejących obiektów (np. Hotel Anders). Na tego typu działania samorząd województwa przeznaczył 69,2 mln zł dotacji wspierając nowopowstające obiekty czterogwiazdkowe (powstaną m.in. w Lidzbarku Warmińskim, Sile k. Olsztyna, Elblągu, Starych Juchach k. Ełka, Łławie) oraz 29,5 mln zł na podniesienie standardu obiektów już istniejących (m.in. „Willa Port” w Ostródzie starający się o status ośrodka pobytowego Euro 2012). Źródłem finansowania tych działań jest RPO Warmia i Mazury 2007-2013.

Niezwykle ważnym elementem rozwoju turystyki jest także infrastruktura komunikacyjna (i turystyczna). W świetle dostępnych opracowań stanowi ona jeden z czynników utrudniających rozwój tego sektora gospodarki w regionie (por. ramka 2.17). Istotne zapóźnienia wiążą się przede wszystkim z długim czasem dojazdu (oraz stosunkowo niską jakością infrastruktury i komfortu podróżowania) do wybranych ośrodków turystycznych w regionie z pozostałych ośrodków miejskich w kraju. W ramach RPO Warmia i Mazury alokowano kwotę ok. 100 mln zł dofinansowania na rozwój i budowę ścieżek rowerowych, dróg dojazdowych do miejscowości turystycznych (gł. drogi powiatowe) oraz zagospodarowanie brzegów jezior. Dodatkowo planowane inwestycje wiążą się m.in. z modernizacją drogi nr 7, 16, 51, 53 oraz budową obwodnic: Ełka, Olsztyna, Łławy, Olecka, Mrągowa.

W ramach rozwoju turystyki wsparcie inwestycyjne dotyczy także sektora infrastruktury transportowej. W tym zakresie, w RPO Warmia i Mazury alokowano kwotę ok. 100 mln zł dofinansowania m.in. na rozwój i budowę ścieżek rowerowych, dróg dojazdowych do miejscowości turystycznych (gł. drogi powiatowe) oraz zagospodarowanie brzegów jezior. Planowana jest również rozbudowa infrastruktury odpowiadającej za możliwości świadczenia określonych usług, organizowania wydarzeń sportowych i kulturalnych. Dominującym kierunkiem planowanych inwestycji w tym zakresie jest rozbudowa ośrodków sportowych (centra sportowo-rekreacyjne, stadiony, baseny), w mniejszym stopniu ośrodków kulturalnych oraz rozbudowa dostępnej bazy noclegowej.

Stan infrastruktury drogowej w ostatnich latach uległ poprawie, co wiązało się z pracami modernizacyjnymi odcinków m.in. drogi ekspresowej S-7, S-22 (Elbląg-Grzechotki) oraz drogi krajowej nr 16 i 51, jednakże nadal na wielu odcinkach stan istniejącej infrastruktury pozostawia wiele do życzenia. Stan infrastruktury kolejowej oraz ilość dostępnych połączeń (również autobusowych na trasach lokalnych) ulega systematycznemu pogorszeniu (wyj. stanowi modernizowana linia kolejowa E65 - Warszawa - Gdynia). Nadal nierozwiązany pozostaje problem Szyman (port lotniczy).

Wysoka jakość infrastruktury transportowej stanowi istotny czynnik determinujący możliwości rozwoju turystyki w kraju i w regionie (Williams 2004, Khadaroo 2007), przyczyniając się do zwiększenia atrakcyjności miejsc docelowych podróży. Jej dynamiczny rozwój potrafił zmienić obszary o niewielkim natężeniu ruchu turystycznego w prosperujące regiony turystyczne (Kaul 1985). Na poziomie regionalnym istotna jest jakość infrastruktury międzyregionalnej i międzynarodowej, umożliwiającej dotarcie turystom z miejsc zamieszkania do celu ich podróży. W przypadku dużego rozprzestrzenienia atrakcji w regionie zwiększa się rola infrastruktury wewnątrzregionalnej.

Przykładem regionu, który dzięki modernizacji infrastruktury transportowej zwiększył liczbę napływających turystów jest prowincja Ontario - jeden z najbardziej rozpoznawalnych i uczęszczanych obszarów w Kanadzie. Pomimo obecnie wysokiej pozycji w turystyce Kanady, na początku lat 90-tych XX w. region tracił udział w rynku z uwagi na zmniejszającą się liczbę samochodowych wizyt turystów amerykańskich (spowodowała je deregulacja rynku lotniczego w USA, która zwiększyła atrakcyjność krajowej turystyki). Determinantami pogarszającej się sytuacji w Kanadzie były słabe połączenia lotnicze z USA, starzejące i niszczące autostrady, zatłoczone porty lotnicze, ograniczanie liczby połączeń kolejowych między miastami oraz brak możliwości zaistnienia w silnie rozwijającym się rynku przewozów śródlądowych. W 1993 r. Ministerstwo Turystyki Ontario zidentyfikowało kluczowe działania umożliwiające poprawę ówczesnej sytuacji. Należały do nich: rozbudowa Międzynarodowego Portu Lotniczego w Ontario; miasta Ottawa, Niagara Falls, Toronto, Windsor, Sault Ste Marie, uznawane za bramy przyjazdowe turystów amerykańskich miały zostać zaadaptowane, jako miejsca początku wycieczek po regionie; musiała nastąpić modernizacja autostrad oraz dróg wodnych (por. Page 2005).

Poczynione działania przyniosły zamierzone rezultaty, a obecnie turystyka jest jednym z najważniejszych filarów rozwoju tego regionu. Pomimo upływu wielu lat, rozwój infrastruktury transportowej pozostaje jednym z istotniejszych celów realizowanej strategii rozwoju turystyki tego obszaru (por. Sorbara 2009). Wśród obecnie stosowanych kierunków rozwoju infrastruktury transportowej występuje rozwój alternatywnych metod komunikacji, które zwiększają dostępność komunikacyjną regionu (poprzez liczne połączenia węzłów transportowych w regionie) oraz mogą stanowić same w sobie atrakcję turystyczną (np. linia kolejowa w parku Agawa Canyon).

Obok inwestycji w infrastrukturę transportową i komunikacyjną planowana jest również rozbudowa infrastruktury odpowiadającej za możliwości świadczenia określonych usług, organizowania wydarzeń sportowych i kulturalnych. Dominującym kierunkiem planowanych inwestycji w tym zakresie jest rozbudowa ośrodków sportowych (centra sportowo-rekreacyjne, stadiony, baseny), w mniejszym stopniu ośrodków kulturalnych oraz rozbudowa dostępnej bazy noclegowej (Tabela 2.4). Planowane inwestycje odzwierciedlają rosnące zapotrzebowanie na usługi turystyki aktywnej i uzdrowiskowej, pozostając w zgodzie z budowanym wizerunkiem regionu.

Miasto	Planowane inwestycje i projekty
Bartoszyce	Hala Targowa i Hala Widowiskowo-Sportowa.
Braniewo	Kompleks rekreacyjno-rehabilitacyjny (4 kw. 2010).
Elbląg	Hala sportowa (2 kw. 2010), przebudowa i rozbudowa Portu Morskiego (2 kw. 2011).
Ełk	Modernizacja stadionu (3kw. 2011), Wodna Obwodnica Mazur (2kw. 2020 – kanał łączący Ełk z jeziorem Śniardwy).
Gołdap	Park zdrojowy (4 kw. 2012).
Gizycko	Morskie Centrum Sportów Lodowych (4 kw. 2010), Port Pasażerski Eko Marina (4 kw. 2010).
Grunwald	Kompleksowe zagospodarowanie Pól Grunwaldzkich.
Ława	Przebudowa amfiteatru, Centrum Turystyczno-Rekreacyjne (4 kw. 2010), Wioślarska Baza Szkoleniowa (4 k. 2011).
Lidzbark Warmiński	Termy Warmińskie (4 k. 2012 r.).
Mikołajki	Hotel Sheraton (4 kw. 2010 – Tałty k. Mikołajek).
Olecko	Centrum sportowo-rekreacyjne (2 kw. 2010), hala widowiskowo-sportowa z pływalnią (3 kw. 2012).
Olsztyn	Basen uniwersytecki (4 kw. 2011), Budowa Parku Centralnego (4 kw. 2013), Centrum targowo-Konferencyjne (2014), Filharmonia w Olsztynie (4 kw. 2010), zagospodarowanie brzegów jeziora krzywego - budowa hoteli, restauracji, wieży widokowej, kortów tenisowych (3 kw. 2012), rewitalizacja Teatru im. Stefana Jaracza (4 kw. 2012), Stadion Miejski (4 kw. 2014), Wodne Centrum Rekreacyjno-Sportowe (4 kw. 2011), Centaurus - hotel, kregielnia, basen (2 kw. 2012 r.)
Ostróda	Przebudowa Kompleksu Sportowo-Rekreacyjnego (3 kw. 2011), urządzenie ogólnodostępnych plaż nad jeziorem Szelaż (gm. Ostróda), amfiteatr z krytą widownią (3 kw. 2011).

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie informacji zamieszczanych na stronach RPO WiM 2007-2013, stron samorządowych oraz portali branżowych.

Objaśnienia: W nawiasach podano przewidywane terminy realizacji inwestycji.

Wysoki udział rolnictwa w strukturze gospodarki województwa oraz specyficzne warunki przyrodniczo-krajo-
brazowe kwalifikują region do rozwoju innych form turystyki, w szczególności aktywizacja zgromadzonych zasobów na terenach wiejskich może odbyć się m.in. poprzez rozwój agroturystyki w regionie. W aktywnym wspieraniu tej formy wypoczynku może pomóc realizowany w ramach Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej projekt budowy ścieżek rowerowych (o jednolitym standardzie i oznakowaniu) przez terytorium 5 województw (warmińsko-mazurskie, podlaskie, lubelskie, świętokrzyskie, podkarpackie).¹²

Istotne jest również promowanie oferty agroturystyki m.in. na targach Agroturystyki i Turystyki Wiejskiej Agrotavel w Kielcach (17-19.04.2009 r.). Wśród laureatów konkursu znalazło się m.in. województwo warmińsko-mazurskie, a na targach prezentowano, poza ofertą wypoczynku, sztukę i rękodzieło ludowe. Inną interesującą inicjatywą z regionu jest projekt „Dzikie Mazury”, który na terenach 10 gmin woj. warmińsko-mazurskiego (północno-wschodnia część) ma wydzielić obszar, dla którego powstanie wspólna strategia rozwoju przedłużająca sezon turystyczny (zestawy produktów turystycznych od jesieni do wiosny). Efektem tych działań będzie zagospodarowanie obszaru bardzo rzadko odwiedzanego przez turystów, gdzie dominuje rolnictwo. W przypadku pomyślnych rezultatów projektu planuje się stworzenie podobnych inicjatyw na pozostałych obszarach województwa.

12 Na terenie województwa warmińsko-mazurskiego ma powstać 400 km oznakowanej trasy rowerowej wraz z infrastrukturą umożliwiającą obsługę ruchu rowerowego. Powstanie ona na terenach o najsłabszym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego, dając impuls do rozwoju lokalnej przedsiębiorczości. Poza budowę i oznakowaniem ścieżek, w ramach projektu przewidziano także, budowę wiat postojowych oraz przechowalni rowerów.

Niewątpliwie istotną barierą rozwoju turystyki na Warmii i Mazurach jest stosunkowo krótki sezon turystyczny, związany z możliwością wykorzystania oferty turystycznej regionu (nastawionej na turystykę aktywną na zewnątrz, uzależnioną od pogody). Realizowane lokalne działania, których celem jest przyjazd turystów poza sezonem (np. w zimie) wiążą się m.in. z otwieraniem wyciągów narciarskich, przeprowadzaniem regat bojowych, rozwojem narciarstwa biegowego, torów saneczkowych, lodowisk, organizacją kuligów (wraz z imprezami towarzyszącymi), wędkarstwa podlodowego. Brakuje jednak dobrze rozwiniętej infrastruktury turystycznej wraz z dużym zapleczem gastronomicznym, wieloma wypożyczalniami sprzętu itp. Dynamicznie rozwijającym sektorem turystyki całorocznej, poza turystyką aktywną, są ośrodki odnowy biologicznej i turystyka prozdrowotna, które wraz z centrami konferencyjnymi (ośrodkami turystyki biznesowej) mogłyby się stać kolejnym kierunkiem w wydłużaniu sezonu na Warmii i Mazurach. Ich liczba i zasięg świadczonych usług rośnie oraz planowane są nowe inwestycje. Konieczna jest przemyślana akcja promocyjna, szczególnie poza granicami kraju (np. Kołobrzeg poza sezonem promuje się jako centrum turystyki medycznej i uzdrowiskowej w Niemczech), skierowana do wybranych grup odbiorców. Wyjątkowe cechy przyrodnicze Warmii i Mazur wraz z rozwijającym się zapleczem uzdrowiskowym mogłyby skłaniać turystów do przyjazdu również wiosną i jesienią. Pewne nadzieje można wiązać także z rozwojem wędkarstwa (i wielu imprez związanych z tym sportem), ale przede wszystkim (co czyni się obecnie) z organizacją wielu oryginalnych wydarzeń kulturalnych, festiwali, koncertów.

Dalszy rozwój turystyki w województwie warmińsko-mazurskim jest związany nie tylko z zakresem i zasięgiem tworzonej przez region oferty oraz stopniem jej dopasowania do zmieniających się wymagań turystów. Niewątpliwie wskazany w tym zakresie byłby systematyczny program monitorowania ruchu turystycznego (i preferencji) przyjeżdżających oraz potencjalnych turystów, który umożliwiłby stworzenie kompleksowej i unikatowej oferty produktowej dla najważniejszych grup turystów przyjeżdżających na Warmię i Mazury. Obecnie budowana oferta wiąże się głównie z turystyką aktywną, która generuje ruch turystyczny w stosunkowo krótkim sezonie (2-3 miesiące). Niezagospodarowany pozostaje w tym aspekcie potencjał turystyczny województwa wiosną i jesienią oraz zimą (próbują to zmienić nieliczne działania opisane powyżej). W istotny sposób dalszy rozwój turystyki będzie determinować poprawiająca się infrastruktura (szybkie połączenia krajowe z innymi ośrodkami miejskimi w kraju i zagranicą) oraz otwarcie regionalnego portu lotniczego. Działania te wraz z planowaną szeroką kampanią reklamową Warmii i Mazur w kraju i zagranicą mogą w istotny sposób poprawić konkurencyjność turystyczną regionu.

2.6 PODSUMOWANIE SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ WOJEWÓDZTWA

POPRAWA SYTUACJI GOSPODARCZEJ

1. Województwo warmińsko – mazurskie wyróżnia się na tle kraju względnie niskim poziomem rozwoju gospodarczego, w 2007 r. produkt wytwarzany przez jednego mieszkańca sięgał 75 proc. średniej wartości w całej gospodarce.
2. Źródła niższego potencjału gospodarczego mają w dużej mierze uwarunkowanie historycznie i wiążą się z obranym w przeszłości kierunkiem rozwoju regionalnej gospodarki (brak dużych inwestycji przemysłowych, koncentracja produkcji rolnej w państwowych gospodarstwach rolnych) i niedoinwestowaniem infrastrukturalnym.
3. W latach 1995-2007 PKB Warmii i Mazur rósł w tempie niższym niż PKB kraju, zwiększając dystans dzielący region od reszty kraju w kategoriach rozwoju gospodarczego. Obserwowana dywergencja regionów Polski wpisywała się w tendencje odnotowane w większości krajów UE.
4. Niski względny poziom produktu per capita wytwarzanego w województwie warmińsko-mazurskim oraz towarzyszący mu powolny wzrost gospodarczy znajdują wyraz w relatywnie słabej konkurencyjności tego regionu. Zasoby jego kapitału fizycznego i ludzkiego, aktywność inwestorów zagranicznych oraz stan infrastruktury nie przyczyniają się do podnoszenia konkurencyjności Warmii i Mazur względem pozostałych polskich województw.
5. Do głównych czynników rozwojowych gospodarki regionu zaliczono w latach 1996-2007 wzrost ogólnej produktywności czynników produkcji (związanej z poprawą jakości wykorzystywanych czynników wytwórczych) oraz w mniejszym stopniu z wzrastającą akumulacją kapitału. Wpływ czynnika pracy na wzrost gospodarczy był dodatni lub ujemny, w zależności od bieżącej sytuacji na rynku pracy
6. Dynamika wytwarzanych dóbr i usług w woj. warmińsko-mazurskim podlegała istotnym wahaniom w latach 1996-2007, charakteryzując się wyższą amplitudą wahań w porównaniu do kraju. Przemianie ulegała struktura produkcji, z malejącym udziałem rolnictwa i przemysłu, a rosnącym usług.
7. W okresie spowolnienia gospodarczego pogorszeniu uległy warunki funkcjonowania przedsiębiorstw oraz sytuacja społeczno-gospodarcza regionu względem ogólnej koniunktury w kraju. Przejawem negatywnych zmian była m.in. większa dynamika redukcji zatrudnienia w województwie niż w kraju. W porównaniu do okresu nasilenia negatywnych zmian obserwowana była jednak poprawa nastrojów przedsiębiorców.

SYTUACJA NA RYNKU PRACY

8. Sytuacja na rynku pracy Warmii i Mazur odzwierciedla względnie słabe wskaźniki rozwoju gospodarczego. Region charakteryzuje niższy niż przeciętnie wskaźnik zatrudnienia, bardzo niska aktywność zawodowa i wysoki poziom bezrobocia rejestrowanego (i przeciętny poziom bezrobocia wg BAEL).

9. Udział osób pracujących i bezrobotnych w ogóle populacji w wieku produkcyjnym (tzw. wskaźnik aktywności zawodowej) w województwie warmińsko-mazurskim wyniósł w 2009 r. 61.3 proc., wobec 64.6 proc. przeciętnie w Polsce. Co więcej, na przestrzeni lat 1999-2008 charakteryzowała go tendencja spadkowa, silniejsza w regionie niż w kraju. O ile jednak aktywność zawodowa osób w prime age (25-44) jest na porównywalnym poziomie w regionie i kraju, luka w łącznej aktywności zawodowej determinowana jest przede wszystkim niższym zasobem pracy osób w starszych kohortach wiekowych (ze względu na dostępność rent, zasiłków, świadczeń przedemerytalnych i wcześniejszych emerytur) i w młodszych. Co ważne, w ciągu ostatnich lat aktywność zawodowa osób w wieku 55-64 wzrosła w regionie, przy spadku na poziomie kraju. Pogłębiła się natomiast luka w poziomie aktywności zawodowej osób młodych, wyjątkowo niskim w regionie Warmii i Mazur.
10. Przeprowadzona dekompozycja zmian bezrobocia wskazuje, iż w latach 1999-2009 w największym stopniu na zmianę liczby bezrobotnych wpływały zmiany popytu na pracę (zatrudnienia), podczas gdy wpływ zmian podaży pracy (aktywności zawodowej i czynników demograficznych) był wielokrotnie niższy.
11. Region warmińsko-mazurski nadal posiada najwyższą stopę bezrobocia rejestrowanego wśród województw kraju, która w latach 1998-2009 wzrosła z 19.7 proc. do 20.2 proc. (przy średniej stopie dla kraju wynoszącej 10.4 proc. w 1998 r. i 11.9 proc. w 2009 r.). Jednocześnie jednak poziom bezrobocia mierzony w sposób ekonomiczny (aktywne poszukiwanie pracy i gotowość do jej podjęcia, w badaniu BAEL) wskazuje na istotną poprawę sytuacji na przestrzeni czasu, do poziomu 8.5 proc. w 2009 r. (porównywalnego ze średnią w Polsce, 8.2 proc.). Tak duża rozbieżność w statystykach dwóch źródeł wskazuje na wysoki udział w rejestrach bezrobotnych osób biernych, niezainteresowanych podjęciem pracy i/lub osób zatrudnionych w szarej strefie.
12. Wśród osób bezrobotnych przeważają osoby o niskim poziomie wykształcenia i doświadczenia zawodowego, oraz osoby młode. Istotnym problemem jest bezrobocie długoterminowe, którego natężenie w regionie Warmii i Mazur jest znacznie wyższe niż w innych województwach.
13. Region Warmii i Mazur cechuje względnie niski poziom kapitału ludzkiego. Wykształceniem wyższym legitymuje się tylko 8 proc. mieszkańców regionu, przy średniej ogólnopolskiej przekraczającej 10 proc. Wyraźnie mniejsza (o blisko 15 proc.) jest także liczba studentów w analogicznej grupie wiekowej w całej populacji. Województwo cechuje także jeden z najgorszych średnich wyników testów kompetencyjnych przeprowadzanych w szkołach podstawowych i gimnazjach, co utrudni poprawę kapitału ludzkiego w przyszłości.
14. Badania przedsiębiorców w regionie wskazują na trudności w pozyskaniu pracowników z odpowiednimi kwalifikacjami i doświadczeniem zawodowym, pomimo względnie dużego zasobu osób bezrobotnych. Niedopasowania kwalifikacyjne mają znaczenie zarówno dla osób o wykształceniu zawodowym, jak i wyższym, wskazując na rolę umiejętności zdobywanych w trakcie edukacji, a nie samego formalnego wykształcenia. Problem ten pogłębia względnie wysoka skala migracji (poza województwo i zagranicę).
15. W latach 1996-2009 nastąpiła konwergencja struktury zatrudnienia wg trzech głównych sektorów ekonomicznych województwa do struktury obserwowanej w kraju. O ile jeszcze w 1996 r. Warmię i Mazury charakteryzował wyraźnie wyższy udział rolnictwa i usług w łącznym zatrudnieniu (a niższy przemysłu), w 2009 roku sektor usług dostarczał ponad połowę miejsc pracy w regionie (54.6 proc. względem 54.7 proc. przeciętnie w kraju), podczas gdy w przemyśle zatrudniony był co trzeci pracujący (odpowiednio 32.4 proc. i 31.3 proc. w województwie i kraju).

16. Region charakteryzuje się względnie niską na tle kraju produktywnością pracy, co więcej, na przestrzeni ostatniej dekady różnice te pogłębiły się (z poziomu 96.1 proc. średniej wartości dla kraju w 1996 r. do 89.6 proc. w 2007 r.). W porównaniu do gospodarki kraju województwo charakteryzowało w 2007 r. bardziej produktywnie rolnictwo (170.2 proc. średniej krajowej) przy mniej wydajnym sektorze usług (88.0 proc.) i przemysłu (78.3 proc.). Pozytywną zmianą była malejąca luka w wydajności sektora usług, negatywną natomiast istotne pogłębienie luki w produktywności przemysłu.
17. Przeciętne wynagrodzenia w regionie sięgają 83.0 proc. średniej dla Polski. Względnie wysokie płace są w sekcji hotele i restauracje i w rolnictwie (w sekcjach tych odnotowano także najwyższy wzrost w latach 1999-2008), niskie natomiast w pośrednictwie finansowym i w sekcji „handel i naprawy”.
18. W województwie warmińsko-mazurskim zdecydowanie wyróżnia się podregion olsztyński, wytwarzający 47.7 proc. łącznego produktu w regionie (ponad 111 proc. PKB per capita regionu). Różnice te pogłębiają się w czasie, na niekorzyść podregionu elbląskiego. Zróżnicowana jest także sytuacja na rynku pracy, z najmniej korzystnymi statystykami notowanymi w północnych i południowych powiatach województwa. Co ciekawe, nieco inaczej wygląda przestrzenny rozkład wynagrodzeń, jako iż powiaty o wysokich stopach bezrobocia rejestrowanego charakteryzują się przeciętnymi wysokościami wynagrodzeń na tle regionu.

INWESTYCJE I INNOWACJE

19. Wartość nakładów inwestycyjnych na 1 mieszkańca w 2002 r. wyniosła w regionie 66.3 proc. wartości przeciętnej dla kraju i wzrosła w 2008 r. do 72.6 proc. W regionie względnie wysokie są nakłady inwestycyjne w budownictwie, co potwierdza rolę, jaką sekcja ta odegrała we wzroście gospodarczym regionu. Relatywnie wyższe są także nakłady w sekcji hotele i restauracje, cechują się one jednak niższą dynamikę wzrostu niż przeciętnie w kraju w latach 1999-2008.
20. Relatywnie niskie nakłady inwestycyjne per capita na tle kraju wynikają z ich niskiego poziomu w obu sektorach własności. W sektorze prywatnym inwestycje na mieszkańca Warmii i Mazur sięgają 73.8 proc. średniej dla kraju (70.0 proc. w przypadku inwestycji publicznych). Jednocześnie, zarówno prywatne jak publiczne nakłady inwestycyjne odnotowały w regionie wysoką dynamikę wzrostu w okresie 1999-2008, prawie dwukrotnie wyższą niż przeciętnie w Polsce.
21. Region Warmii i Mazur kieruje względnie wysokie nakłady inwestycyjne na rozwój infrastruktury, jednocześnie istotną ich część finansując ze środków własnych. Krótkookresowo wzmacnia to rozwój regionu i daje nadzieję na długookresowe efekty mnożnikowe, skutkując jednak także wysokim zadłużeniem samorządu.
22. Skutkiem niskiej atrakcyjności inwestycyjnej województwa, wynikającej m.in. z niedostatku rozwoju infrastruktury technicznej i stosunkowo słabo wykwalifikowanej siły roboczej jest niewielkie zainteresowanie kapitału zagranicznego lokowaniem inwestycji w regionie. Co prawda w latach 2003-2008 Warmia i Mazury cechowały się jedną z najwyższych dynamik wzrostu wielkości kapitału zagranicznego per capita (o 83.1 proc.) względem pozostałych województw w kraju, towarzyszył jej wzrost liczby podmiotów z kapitałem zagranicznym (o 1.4 proc., przy wzroście o ponad 37.2 proc. na poziomie kraju). Pozwala to przypuszczać, że znacząca część wzrostu nakładów w regionie związana była z trwającą rozbudo-

wą fabryki Michelin w Olsztynie, a nie przyciąganiem nowych podmiotów. Niewielki pozostaje udział kapitału zagranicznego w gospodarce regionu, pomimo dynamicznego wzrostu w ostatnich latach.

23. Innowacyjność, potencjał do tworzenia innowacji i ich absorpcji odgrywają istotną rolę we wzroście gospodarczym poszczególnych regionów. Województwo warmińsko – mazurskie charakteryzuje przeciętna pozycja pod względem innowacyjności, trudno jednak jednoznacznie zadeklarować ją jako bezwzględnie niską, jak sugerują niektóre badania, z uwagi na wrażliwość stosowanych mierników w pewnych obszarach. Jednocześnie jednak słabe wyposażenie województwa w infrastrukturę badawczą, w połączeniu z niskim udziałem nakładów na badania i rozwój, niskim zatrudnieniem w tej sferze oraz niewielką liczbą funkcjonujących parków i inkubatorów technologicznych determinują stosunkowo niską zdolność regionu do tworzenia wynalazków w przyszłości.

INFRASTRUKTURA I TURYSTYKA

24. Warmię i Mazury charakteryzuje niska gęstość sieci drogowej i kolejowej (w przeliczeniu na km² powierzchni), jednocześnie jednak region zajmuje względnie wysoką lokatę pod względem liczby km sieci w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. W ostatnich latach istotnie wzrosło obciążenie sieci drogowej, z uwagi na rosnącą liczbę samochodów i natężenie ruchu. Możliwości komunikacyjne regionu podwyższają wprawdzie drogi wodne, jednak transport ten nie stanowi obecnie kluczowego elementu systemu komunikacyjnego. Słabo rozwinięty jest transport lotniczy, który nie pełni obecnie istotnej roli w gospodarce regionu.
25. Region Warmii i Mazur należy do grupy najatrakcyjniejszych regionów w Polsce, jednocześnie natężenie ruchu turystycznego jest w nim niższe, niż wynikałoby to z deklaracji. Wskazuje to na możliwość wzrostu potencjału sektora turystyki w regionie, warunkowany planowaną i realizowaną poprawą działań promocyjnych i zwiększeniem kompleksowej oferty produktowej.

CZĘŚĆ 2.

**Analiza kondycji
oraz kierunków rozwoju sektora MSP
w województwie warmińsko-mazurskim**

3. STAN I KIERUNKI ROZWOJU SEKTORA MSP W WOJEWÓDZTWIE WARMIŃSKO-MAZURSKIM

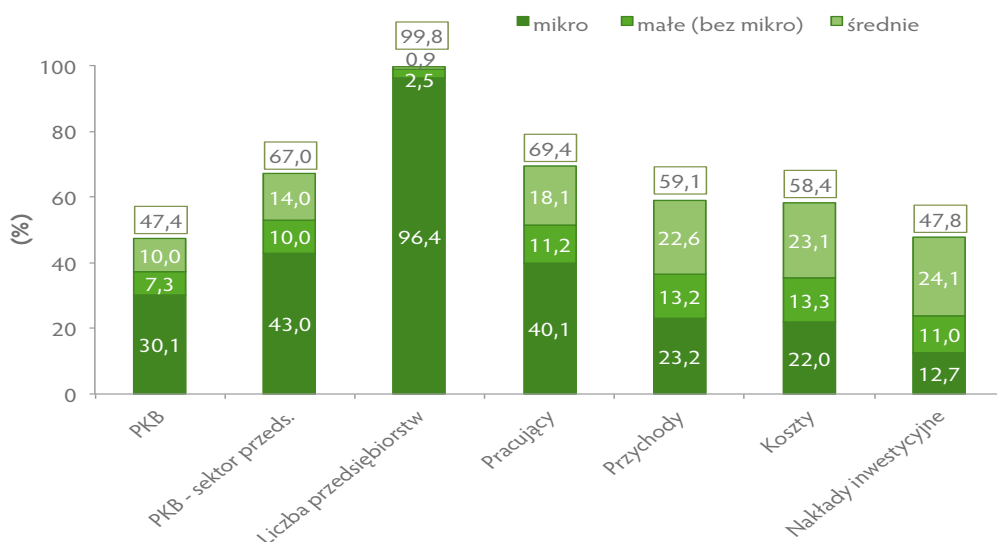
3.1 STAN SEKTORA MSP NA PODSTAWIE ANALIZY DANYCH WTÓRNYCH

Udział sektora MSP w gospodarce

Sektor małych i średnich przedsiębiorstw uznawany jest za jeden z najistotniejszych filarów współczesnej gospodarki. Bezpośrednio oddziałuje on na zatrudnienie, wielkość wytworzonych dóbr i usług, innowacyjność, czy też konkurencyjność gospodarki. Istotny wpływ na funkcjonowanie gospodarki jest zdeterminowany wysokim udziałem tego sektora w tworzeniu ww. elementów w gospodarce. Świadczy o tym m.in. wkład sektora MSP w tworzenie PKB w Polsce w 2007 r., który wyniósł 47,4 proc. (por. Żołnierski 2008). W obrębie sektora przedsiębiorstw małe i średnie podmioty stanowią istotny udział (Rysunek 3.1) w: liczbie przedsiębiorstw ogółem, produkcji krajowym brutto, liczbie pracujących w sektorze przedsiębiorstw, nakładach inwestycyjnych, kosztach i przychodach¹³.

RYSUNEK 3.1

UDZIAŁ MAŁYCH I ŚREDNICH PODMIOTÓW W SEKTORZE PRZEDSIĘBIORSTW GOSPODARKI KRAJU W 2007 R.

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie GUS i PARP. (Działalność przedsiębiorstw niefinansowych, Raport o stanie sektora MSP w Polsce w latach 2007-2008).

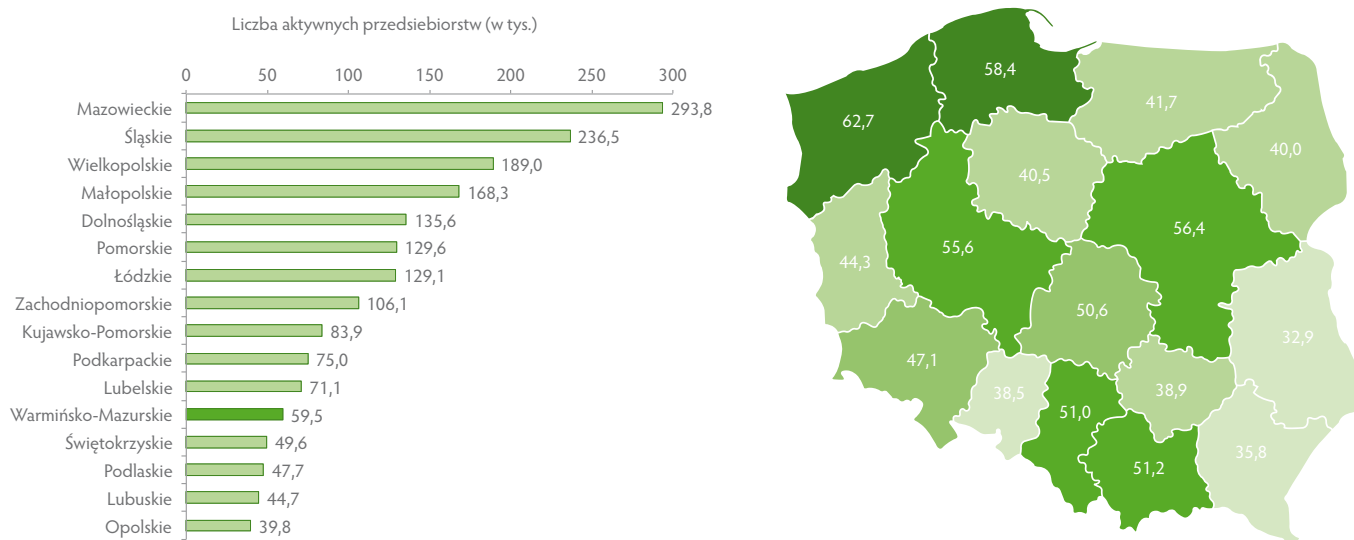
Objaśnienia: Wartości w prostokątach nad kolumnami przedstawiają udział sektora MSP w danej kategorii w obrębie sektora przedsiębiorstw. Wyjątek stanowi pierwsza kategoria (PKB), która dotyczy całej gospodarki.

13 Są to dane dotyczące aktywnych przedsiębiorstw niefinansowych na podstawie: Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2007 roku, GUS, Warszawa 2008. Alternatywne źródło informacji o przedsiębiorstwach z rejestru REGON obfituje w dane, które są niezgodne ze stanem faktycznym (zawiera m. in. przedsiębiorstwa niefunkcjonujące oraz zawieszony w działalności) i dlatego w mniej precyzyjny sposób opisuje stan faktyczny. Minusem korzystania z danych o aktywnych podmiotach jest fakt, iż pomijają one podmioty związane z finansami i ubezpieczeniami. Liczba aktywnych przedsiębiorstw w 2007 r. w stosunku do tych zarejestrowanych w rejestrze REGON wyniosła ok. 49 proc.

Na poziomie regionalnym zauważalne było duże przestrzenne zróżnicowanie sektora MSP, odgrywające istotną rolę w rozwoju poszczególnych regionów Polski. Występujące różnice najczęściej dotyczą liczby i struktury podmiotów, dziedzin działalności, poziomu innowacyjności i efektywności funkcjonowania. Były one zdeterminowane odmiennymi warunkami prowadzenia działalności gospodarczej, które wynikają z atrakcyjności lokalizacyjnej poszczególnych obszarów, jakości i ilości zgromadzonego kapitału, zasobów siły roboczej, zdolności do tworzenia innowacji, mentalności społecznej. Rozbieżności w ww. kategoriach różnicują także poziom przedsiębiorczości wewnątrz regionów. W województwie warmińsko-mazurskim najbardziej przedsiębiorczymi obszarami były w 2008 r. miasta Olsztyn i Elbląg oraz powiat giżycki, mrągowski i olecki, podczas gdy najmniejszym nasileniem przedsiębiorczości cechowały się powiaty bartoszycki, działdowski, elbląski, węgorzewski, nowomiejski i nidzicki (por. Ziomek 2009).

Województwo warmińsko-mazurskie należy do regionów o stosunkowo niewielkiej liczbie aktywnych przedsiębiorstw niefinansowych (Rysunek 3.2, po lewej). Cechuje je niski poziom przedsiębiorczości w porównaniu z pozostałymi regionami kraju (Rysunek 3.2, po prawej). Wskazuje na to m.in. niski wskaźnik liczby aktywnych MSP na 1000 mieszkańców (41.7), który pozwala zakwalifikować województwo w 2008 r. na 10 miejscu w kraju (średnia dla Polski wynosi 48.7). Stosunkowo niski poziom przedsiębiorczości jest m.in. wynikiem niskiej atrakcyjności inwestycyjnej regionu względem pozostałych województw w kraju (12 miejsce w 2009 r.) (por. Nowicki 2009) oraz skłonności do podejmowania ryzyka i działania społeczności lokalnej. Jednym z instrumentów wspierania rozwoju przedsiębiorczości wśród mieszkańców są inkubatory przedsiębiorczości, które w aktywny sposób wspierają zakładanie nowych przedsiębiorstw oraz oferują preferencyjne warunki do prowadzenia działalności gospodarczej (najczęściej niskie opłaty za użytkowanie lokalu z dostępem do mediów). Nasycenie ww. jednostkami w województwie jest niewielkie, co utrudnia przełamanie niskiego poziomu przedsiębiorczości mieszkańców regionu.

RYSUNEK 3.2
 AKTYWNE MSP W REGIONACH POLSKI (PO LEWEJ) ORAZ LICZBA AKTYWNYCH MSP NA 1000 MIESZKAŃCÓW W 2008 R. (PO PRAWIEJ)

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie GUS.

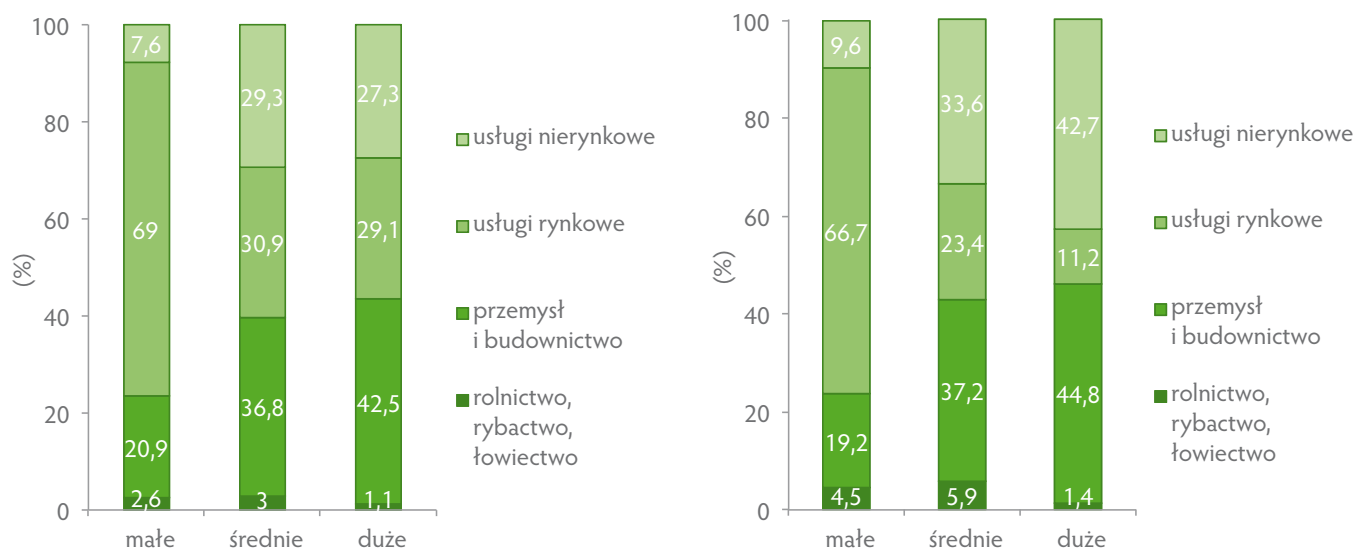
W granicach administracyjnych województwa działają ponadto dwie specjalne strefy ekonomiczne: warmińsko-mazurska oraz suwalska, które oferują przedsiębiorstwom zlokalizowanym w ich podstrefach dogodne warunki do prowadzenia działalności gospodarczej (m.in. zwolnienia z części podatków – głównie dochodowego, uzbrojone tereny inwestycyjne). W 2008 r. zajmowały one odpowiednio 6 i 12 miejsce (na 14 istniejących SSE) pod względem wysokości nakładów inwestycyjnych na 1 zezwolenie oraz 6 i 8 lokatę pod względem wysokości nakładów inwestycyjnych na 1 stanowisko pracy (por. Przedsiębiorczość 2009).

Struktura przedsiębiorstw

W porównaniu z gospodarką kraju w strukturze przedsiębiorstw z województwa warmińsko-mazurskiego według sektorów ekonomicznych można było zauważyć większy udział usług nierynkowych i rolnictwa przy mniejszym udziale usług rynkowych¹⁴ (Rysunek 3.3). Większy udział usług nierynkowych w strukturze przedsiębiorstw (i wartości dodanej) jest charakterystyczny dla województw wschodniej Polski i ukazuje niską konkurencyjność tych gospodarek. Informuje o stosunkowo wysokim udziale usług związanych z administracją państwową, obroną narodową, ochroną zdrowia czy edukacją, co sugeruje niski odsetek pozostałych dziedzin działalności w strukturze gospodarki, w tym tych uznawanych za konkurencyjne. Względnie największy (w porównaniu do struktury przedsiębiorstw kraju) udział usług nierynkowych został zaobserwowany wśród przedsiębiorstw dużych, przy najniższym udziale usług rynkowych dla tej kategorii. Małe przedsiębiorstwa posiadały natomiast najniższy udział sektora usług nierynkowych w województwie, który jednak pozostał na wyższym poziomie niż przeciętnie w gospodarce kraju.

RYSUNEK 3.3

STRUKTURA PRZEDSIĘBIORSTW WEDŁUG SEKTORÓW EKONOMICZNYCH W POLSCE (PO LEWEJ) I WOJEWÓDZTWIE (PO PRAWYJ)

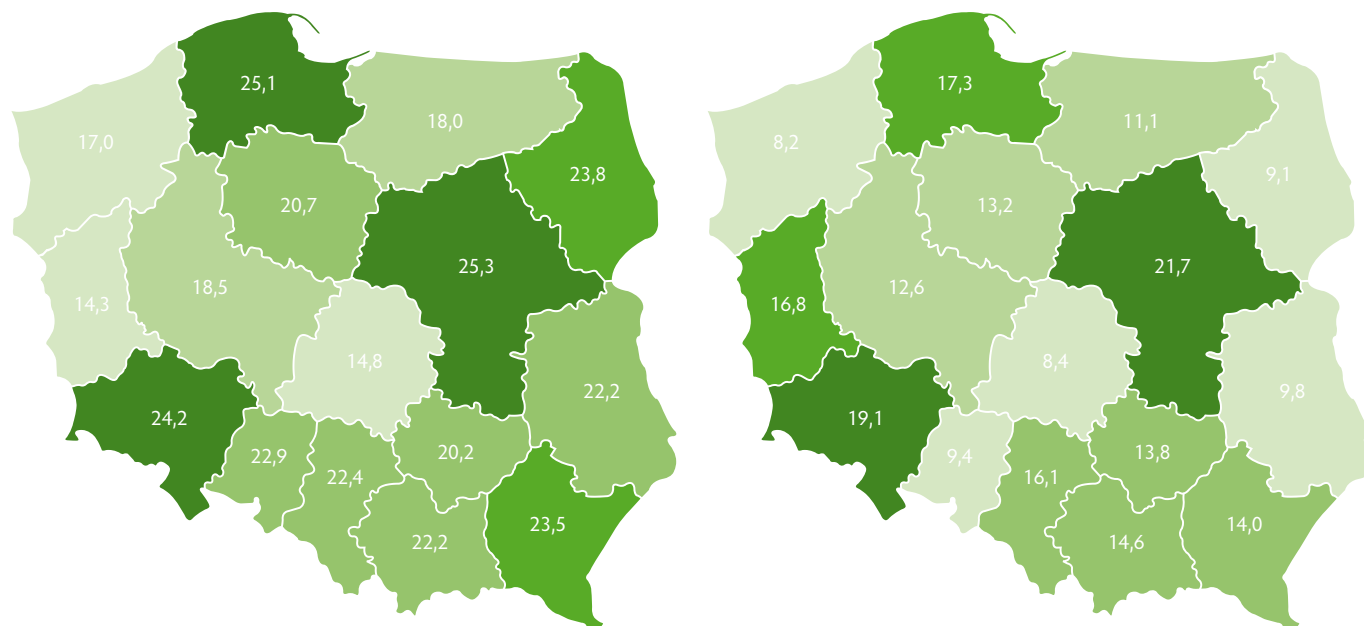

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie (Pappelbon 2009).

Stosunkowo mało konkurencyjna struktura gospodarki regionu sprawia, że poziom jej innowacyjności¹⁵ w przekroju wojewódzkim pozostaje poniżej przeciętnego dla kraju. Zależność tą zaobserwowano w latach 2006-2008 r. wśród przedsiębiorstw przemysłowych, z których w regionie 18.1 proc. wdrożyło przedsięwzięcia innowacyjne (Polska 21.3 proc.) oraz usługowych, dla których różnica między udziałem przedsiębiorstw z województwa była większa w stosunku do całej gospodarki kraju (11.1 proc. w regionie względem 15.6 proc. w kraju) (Rysunek 3.4) (por. Nauka i Technika 2010).

14 Usługi rynkowe obejmują: handel i naprawy, hotele i restauracje, transport i gospodarkę magazynową, łączność, pośrednictwo finansowe, obsługę nieruchomości, wynajem, usługi komunalne, gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników, organizacje i zespoły eksterytorialne. Usługi nierynkowe obejmują sekcje związane z administracją publiczną i obroną narodową, obowiązkowymi ubezpieczeniami zdrowotnymi i społecznymi, edukacją, ochroną zdrowia i pomocą społeczną.

15 Do najbardziej innowacyjnych branż w województwie warmińsko-mazurskim zaliczono: produkcję, przetwórstwo, konserwowanie mięsa i wyrobów z mięsa, wytwarzanie wyrobów mleczarskich, produkcję wyrobów stolarskich i ciesielskich dla budownictwa, produkcję wyrobów z tworzyw sztucznych, produkcję wyrobów z pozostałych wyrobów niemetalicznych, produkcję metalowych wyrobów gotowych, z wyłączeniem maszyn i urządzeń, produkcję maszyn specjalnego przeznaczenia, produkcję i naprawę statków i łodzi, produkcję mebli (por. Dziemianowicz 2006).

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie Nauka i Technika 2010.

Objaśnienia: Prezentowane na wykresie dane i powyższy opis w tekście dotyczą ogółu przedsiębiorstw zatrudniających powyżej 9 osób, które zostały zebrane w trakcie badania GUS z 2008 r. w ramach programu badawczego Community Innovation Survey (CIS). Do próby badawczej przedsiębiorstw przemysłowych zaliczono podmioty z sekcji: górnictwo (C), przetwórstwo przemysłowe (D), wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną (E), zgodnie z PKD 2004. Próbę reprezentacyjną przedsiębiorstw usługowych stanowiły podmioty, których główna dziedzina działalności była związana z (PKD 2004): handlem hurtowym i komisowym z wyłączeniem handlu pojazdami samochodowymi, motocyklami (dział 51), transportem lądowym, rurociągowym i lotniczym (działy 60-62), działalnością wspomagającą transport, działalnością związaną z turystyką (dział 63), pocztą i telekomunikacją (dział 64), pośrednictwem finansowym (sekcja J), informatyką (dział 72), działalnością w zakresie architektury, inżynierii (grupa 74.2), badaniami i analizami technicznymi (grupa 74.3).

Do determinant niskiej innowacyjności można również zaliczyć niewielką liczbę funkcjonujących parków lub inkubatorów technologicznych w województwie¹⁶. Ich działalność sprowadza się do wspierania transferu wiedzy, innowacji, myśli technologicznej między jednostkami naukowo-badawczymi a przedsiębiorstwami. Dodatkowo, wspomagają one prowadzenie i zakładanie przedsiębiorstw oferujących produkty i usługi powstałe w wyniku wdrożeń nowych technologii.

Niska innowacyjność województwa jest także skutkiem najniższych nakładów inwestycyjnych na innowacje w kraju w ujęciu na 1 przedsiębiorstwo prowadzące działalność innowacyjną w przemyśle (1 848.8 tys. zł, w cenach bieżących), czyli mniej niż połowa wartości przeciętnej dla kraju oraz ponownie najniższych nakładów na innowacje w sektorze usługowym (426.1 tys. zł) – tylko 9.2 proc. wartości przeciętnej dla kraju (por. Nauka i Technika 2010). Wartości nakładów na działalność innowacyjną przedsiębiorstw zagregowane dla województw pozwalają zakwalifikować region w sektorze przemysłowym na 15 miejscu, a w sektorze usług na 14 miejscu w kraju pod względem wysokości nakładów przeznaczanych na innowacje wśród przedsiębiorstw.

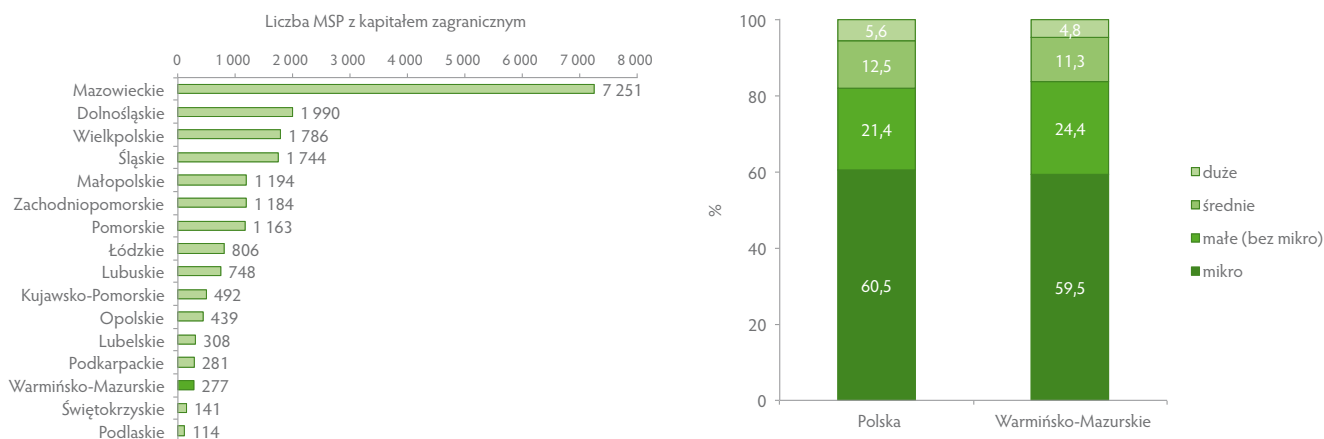
16 W regionie funkcjonuje m.in. Elbląski Inkubator Nowoczesnych Technologii Informatycznych, Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości (PWSZ w Elblągu), Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości przy TWP w Olsztynie, Elckie Forum Wspierania Samozatrudnienia Bezrobotnych w Elku, INQBE w Olsztynie, Inkubator Przedsiębiorczości (W-MSWP) w Olsztynku. Ich liczba w ciągu ostatnich dwóch lat uległa zwiększeniu.

Kapitał zagraniczny

Niska konkurencyjność regionalnej gospodarki w połączeniu z jej stosunkowo niewielką innowacyjnością powoduje, że region nie jest, w porównaniu do innych obszarów kraju, atrakcyjnym miejscem do lokowania inwestycji zagranicznych (Rysunek 3.5, po lewej), nawet pomimo jednego z najniższych w kraju poziomu wynagrodzeń w sektorze przedsiębiorstw. W 2008 r. w województwie warmińsko-mazurskim było zlokalizowanych 291 spółek z kapitałem zagranicznym (14 miejsce w kraju), z czego 277 znajdowało się w sektorze MSP (ponad połowę stanowiły mikro przedsiębiorstwa). Różnice w strukturze wielkości przedsiębiorstw z kapitałem zagranicznym między krajem a regionem sprowadzały się głównie do względnego niedoboru mikro i dużych jednostek przy nadmiarze średnich i małych podmiotów w województwie (Rysunek 3.5, po prawej). Z pewnością niekorzystną sytuacją był opisywany niedobór przedsiębiorstw dużych. Ich lokalizacja w regionie mogłaby bowiem poprawić sytuację na rynku pracy oraz przyczynić się do zdynamizowania rozwoju obszarów przyległych do nowo powstających dużych przedsiębiorstw.

RYSUNEK 3.5

LICZBA MSP Z KAPITAŁEM ZAGRANICZNYM W REGIONACH POLSKI (PO LEWEJ) ORAZ STRUKTURA SPÓŁEK Z KAPITAŁEM ZAGRANICZNYM W 2008 R. (PO PRAWIEJ)

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie GUS.

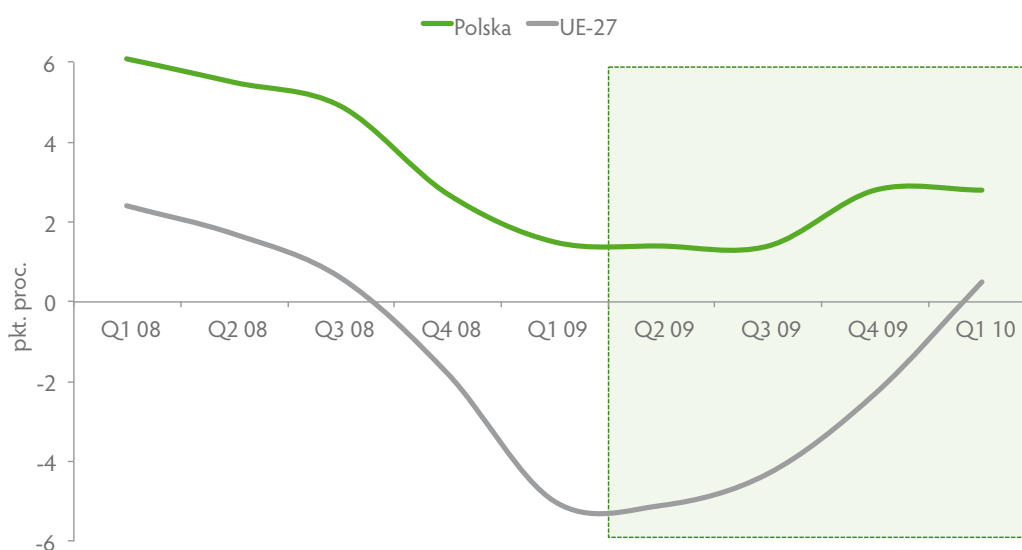
Podsumowując, sytuacja sektora MSP w porównaniu do pozostałych województw z kraju jest stosunkowo słaba. Przemawiają za tym cechy regionalnej gospodarki świadczące o jej niskiej konkurencyjności oraz atrakcyjności inwestycyjnej dla przedsiębiorców, niska przedsiębiorczość mieszkańców regionu oraz wskaźniki opisujące stan sektora MSP w województwie. Dominującą rolę odgrywają mikroprzedsiębiorstwa, zarówno pod względem produkcji, jak i zatrudnienia. O niskiej konkurencyjności województwa świadczy fakt, że słabo rozwinięty jest tam sektor usług rynkowych, w którym dodatkowo niższy jest poziom inwestycji i innowacyjność w porównaniu z przetwórstwem przemysłowym. Przedsiębiorstwa z regionu cechują się niską innowacyjnością, niskim udziałem podmiotów z kapitałem zagranicznym, stosunkowo niewielkim wzrostem zatrudnienia w latach 2003-2008 w sektorze przedsiębiorstw, z drugiej strony zaś rosnącymi nakładami inwestycyjnymi oraz wzrostem liczby przedsiębiorstw w tym samym okresie, co może przynieść poprawę sytuacji w przyszłości.

3.2 ZMIANA SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ REGIONU I SEKTORA PRZEDSIĘBIORSTW W OKRESIE SPOWOLNIENIA GOSPODARCZEGO

Zachodzące zmiany w gospodarce światowej wynikające z faktu zaistnienia kryzysu światowego niewątpliwie wpłynęły na gospodarkę kraju, regionu oraz sytuację przedsiębiorstw z sektora MSP w województwie warmińsko-mazurskim. W okresie między marcem/kwietniem 2009 r. a marcem/kwietniem 2010 r. (tj. między dwoma turami realizowanego badania panelowego wśród przedsiębiorstw z regionu) w obrębie gospodarki kraju i regionu oraz sektora MSP zaistniało wiele zmian, które wynikały przede wszystkim z częściowej absorpcji kryzysu światowego, przekładającego się w istotny sposób na spowolnienie dynamiki rozwoju gospodarki w Polsce. Za zmianami w sferze gospodarczej podążały pogarszające się nastroje przedsiębiorców, wynikające z braku możliwości oszacowania rzeczywistych skutków kryzysu światowego na rynki zbytu przedsiębiorstw oraz ze zmniejszającego się zapotrzebowania na produkty i usługi w kraju i na świecie. Prowadzona w przedsiębiorstwach polityka racjonalizacji zatrudnienia, połączona z ograniczeniem, szczególnie największych inwestycji, doprowadziła do przejściowego pogorszenia się sytuacji na rynku pracy oraz spadku popytu na produkcję przemysłową. Jednak w obliczu światowego kryzysu m.in. takie czynniki jak względnie duży popyt wewnętrzny, stosunkowo niewielkie (w porównaniu do innych krajów z regionu) uzależnienie PKB od eksportu oraz kurs złotego, działający jak „poduszka”, który w momencie największego nasilenia kryzysu na świecie uległ silnej deprecjacji wobec euro i pozostałych walut, umożliwiły przejście gospodarki przez 2009 r. i I kwartał 2010 r. z umiarkowanym, lecz dodatnim, wzrostem gospodarczym (Rysunek 3.6).

W kontekście realizowanych badań sektora MSP z województwa warmińsko-mazurskiego istotne jest przedstawienie zmian, jakie zaszły w tym okresie w gospodarce regionu oraz sektorze przedsiębiorstw. Niewątpliwie odczuwana przez nich sytuacja oraz udzielane odpowiedzi w istotny sposób powiązane są z sytuacją społeczno-gospodarczą regionu.

RYSUNEK 3.6
DYNAMIKA REALNEGO PKB W POLSCE I UE

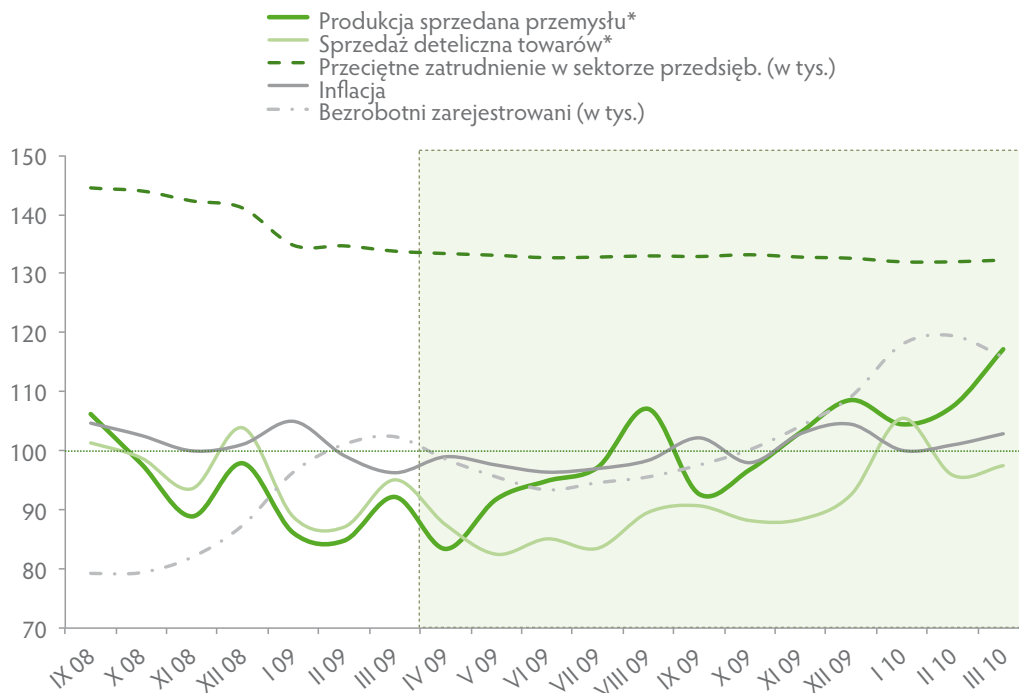
Źródło: Opracowanie IBS na podstawie danych EUROSTAT.

Objaśnienia: zacieniowano okres między badaniami. Wykres przedstawia dynamikę realnego PKB (wyrównanego sezonowo), kwartał do kwartału roku poprzedniego.

Pogorszenie wskaźników opisujących sytuację społeczno-gospodarczą dotyczyło większości analizowanych kategorii dla gospodarki Warmii i Mazur. Jednakże okres, w którym przeprowadzono I turę badania wykazywał wiele cech nasilenia negatywnych zjawisk i w rzeczywistości mógł dotyczyć trzech miesięcy ich największej kulminacji. Przejściowy spadek dotknął m.in. produkcję sprzedaną przemysłu, sprzedaż detaliczną towarów, zwiększeniu uległa liczba osób bezrobotnych (Rysunek 3.7).

RYSUNEK 3.7

WYBRANE WSKAŹNIKI OPISUJĄCE ZMIANĘ SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ REGIONU

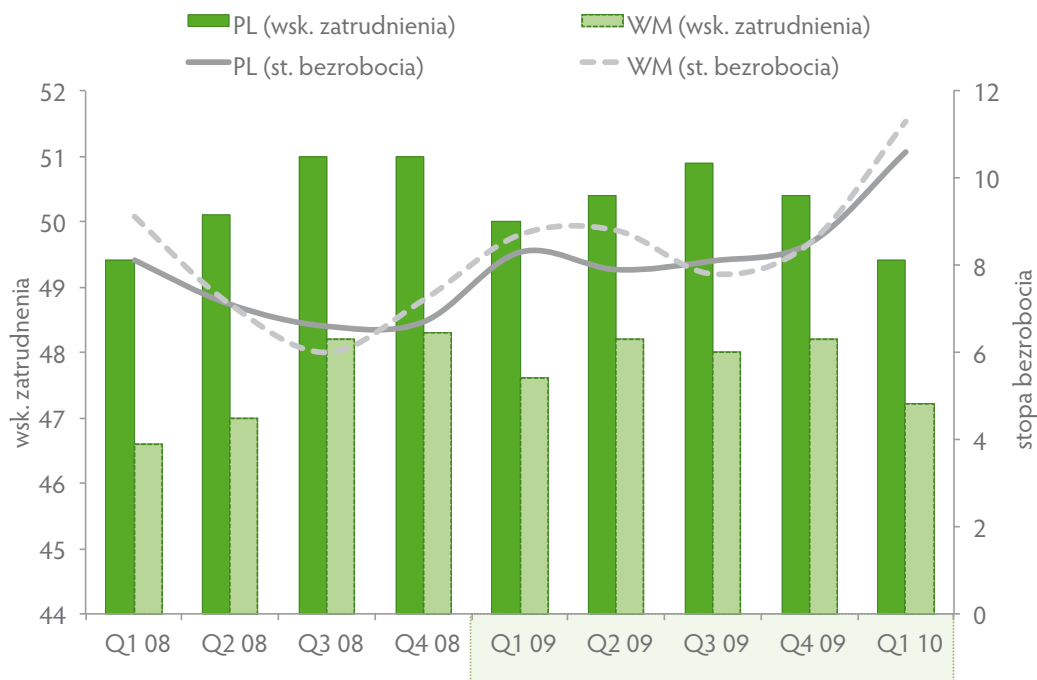
Źródło: Opracowanie IBS na podstawie danych GUS.

Objaśnienia: *dynamika miesiąc do miesiąca roku poprzedniego (w proc.). Zaciemniono okres między badaniami.

W związku z tym w okresie między badaniami (tj. marcem/kwietniem 2009 r. a marcem/kwietniem 2010 r.) pewne mierniki wskazywały na poprawę sytuacji - np. dodatnią dynamiką w tym okresie cechowała się produkcja sprzedana przemysłu (o 12.4 proc. w cenach stałych) i sprzedaż hurtowa towarów (o 6.2 proc.). W kraju przeciętna produkcja sprzedana przemysłu wzrosła o 12.3 proc., a produkcja budowlana stanowiła 89.2 proc. sprzedaży sprzed roku.

Pozytywnym przeobrażeniem gospodarki towarzyszyły również negatywne zmiany. Niewątpliwie w okresie między marcem 2009 r. a marcem 2010 r. w istotny sposób pogorszyła się sytuacja na regionalnym rynku pracy: wzrosła liczba osób zarejestrowanych jako bezrobotne o 13.2 proc. (o 18.1 proc. w kraju), stopa bezrobocia rejestrowanego zwiększyła się o 2 pkt. proc. (o 1.8 pkt. proc. w kraju), a przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw zmniejszyło się o 1.1 proc. (spadek o 0.6 proc. w kraju).

Analiza stopy bezrobocia z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności również wskazała na względnie korzystniejszą sytuację na rynku pracy w kraju (między 1 kw. 2009 r. a 1 kw. 2010 r. wzrosła z 8.3 proc. do 10.6 proc.) niż w regionie (wzrost z 8.7 proc. do 11.3 proc.). Jednak obserwowany wzrost, reprezentujący intensyfikację negatywnych zjawisk, miał miejsce głównie w 1 kwartale 2010 r., a do końca 2009 r. sytuacja w regionie i kraju była bardzo zbliżona (Rysunek 3.8).

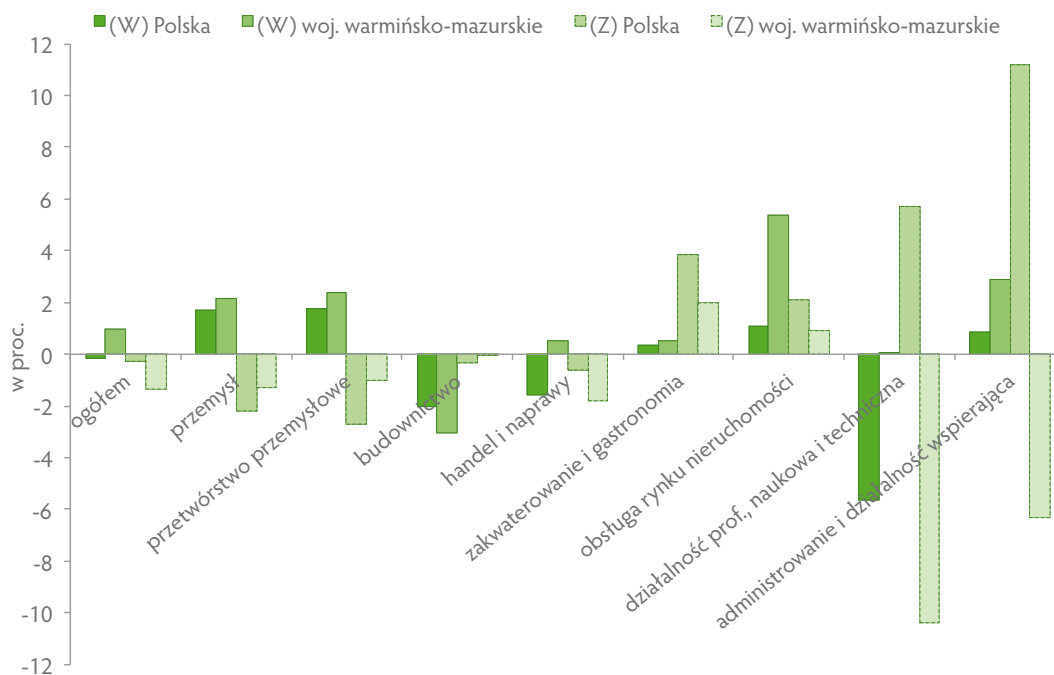

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie danych GUS (BAEL).

Objaśnienia: zacieniowano okres między badaniami. PL - Polska, WM - województwo warmińsko-mazurskie.

Niewątpliwie niepokojącym zjawiskiem był wspomniany dynamiczny wzrost liczby osób pozostających bez pracy w świetle definicji BAEL, który tylko w I kw. 2010 zwiększył się o 34 proc. w regionie, a o 25 proc. w kraju. Ponadto, pogorszeniu uległ wskaźnik zatrudnienia reprezentujący odsetek populacji w wieku 15 i więcej lat pracującej zawodowo. Jego wartość uległa zmniejszeniu w okresie między badaniami zarówno w regionie (z 47,6 do 47,2) oraz w kraju (z 50 do 49,4), informując o mniejszym udziale populacji pracującej zawodowo w regionie w porównaniu do kraju.

Bardziej dynamiczna tendencja wzrostowa cechowała w okresie między badaniami liczbę ofert pracy dostępnych w powiatowych urzędach pracy z województwa (o 42 proc. w regionie przy wzroście w kraju o 25,2 proc. w okresie między badaniami) oraz wysokość nominalnych przeciętnych miesięcznych wynagrodzeń w sektorze przedsiębiorstw (o 3,9 proc. w regionie, a o 2,9 proc. w kraju). Inflacja wyniosła w tym okresie 3,0 proc., co oznacza, że realny wzrost wynagrodzeń w sektorze przedsiębiorstw był na poziomie ok. 0,9 proc. w regionie oraz -0,1 proc. w kraju. Opisywany wzrost wynagrodzeń mógł być w pewnym stopniu związany z redukcją etatów o niskim wynagrodzeniu, bowiem dokonał się w okresie, kiedy przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw uległo zmniejszeniu o 1,4 proc. w regionie, a 0,3 proc. w kraju. Największa redukcja zatrudnienia cechowała przemysł i przetwórstwo przemysłowe w kraju, działalność profesjonalną, naukową, techniczną (do tej sekcji zalicza się m.in. działalność: prawnicza, rachunkowo-księgową, doradztwo, badania i analizy, reklama, tłumaczenia, działalność weterynaryjna), administrowanie i działalność wspierającą (m.in. wynajem i dzierżawa pojazdów, sprzętu, maszyn, pośrednictwo pracy, biura i agencje turystyczne, ochrona, sprząatanie, organizacja targów) w regionie (Rysunek 3.9).

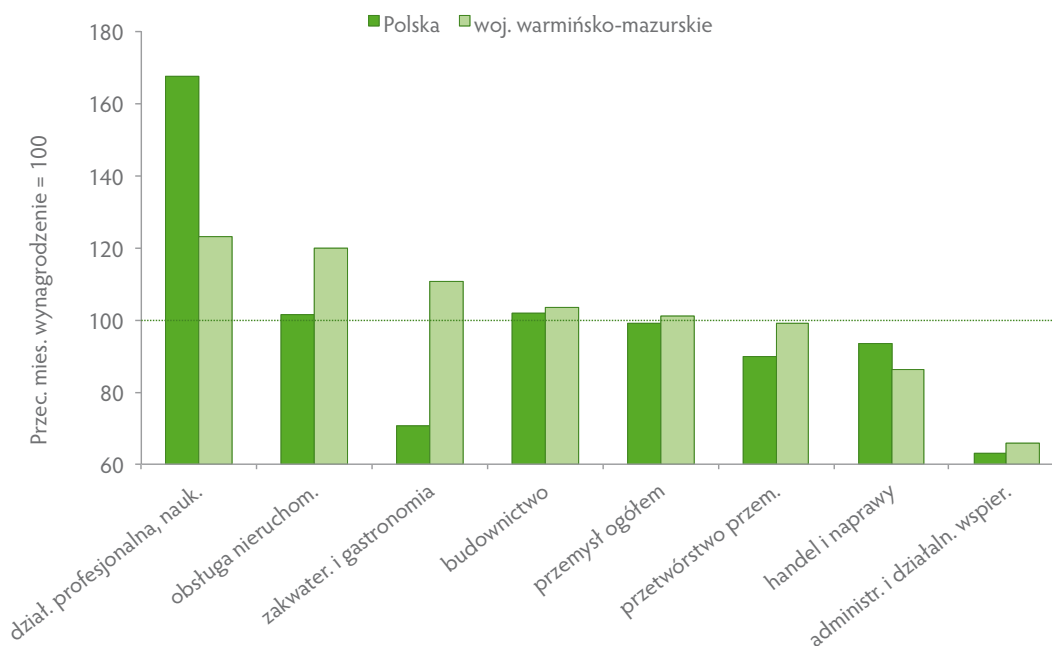

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie danych GUS.

Objaśnienia: W - dynamika wynagrodzeń realnych, Z - zmiany zatrudnienia w okresie: I kw. 2009 r.- I kw. 2010 r.

Dodatnia dynamika wynagrodzeń realnych przy spadku liczby zatrudnionych cechowała przemysł, przetwórstwo przemysłowe, administrowanie i działalność wspierającą w regionie, podczas gdy w kraju nie miała miejsca w sekcji administrowanie i działalność wspierającą. Absolutnie najwyższa dynamika realnych wynagrodzeń objęła natomiast przemysł i przetwórstwo przemysłowe w kraju oraz obsługę rynku nieruchomości oraz administrowanie i działalność wspierającą w regionie. Wzrost wynagrodzeń w regionie w tych branżach dokonywał się przy dodatniej dynamice zatrudnienia, wskazując na rosnące zapotrzebowanie na pracowników z tych sektorów. Spadek realnej wysokości wynagrodzeń w regionie dotyczył budownictwa, a w kraju cechował działalność profesjonalną i naukową (m.in. doradztwo, badania naukowe, reklama, badanie rynku, weterynaria, prawo), budownictwo oraz handel i naprawy. Absolutna wysokość przeciętnych miesięcznych nominalnych wynagrodzeń w sektorze przedsiębiorstw należała jednak w marcu 2010 r. w województwie (2724 zł) do najniższych w kraju i cechował ją duży dystans względem gospodarki kraju (3493 zł). Dystans ten w okresie roku nieznacznie zmniejszył się (z 78 proc. do 79 proc. przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w kraju).

W I kw. 2010 r. względnie najwyższe (w porównaniu do przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w regionie i kraju) wynagrodzenia zostały zaobserwowane w sektorze przedsiębiorstw w działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej, budownictwie oraz obsłudze nieruchomości. Turystyczną specyfikę regionu oddawały natomiast względne wynagrodzenia w zakwaterowaniu i gastronomii (110.7 proc.), które istotnie były relatywnie wysokie w porównaniu do przeciętnej wysokości wynagrodzeń w kraju (70.8 proc.) (Rysunek 3.10).

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie danych GUS.

Objaśnienia: Kolumny przedstawiają udział przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia przedsiębiorstw z danej sekcji w przeciętnym wynagrodzeniu regionu/kraju.

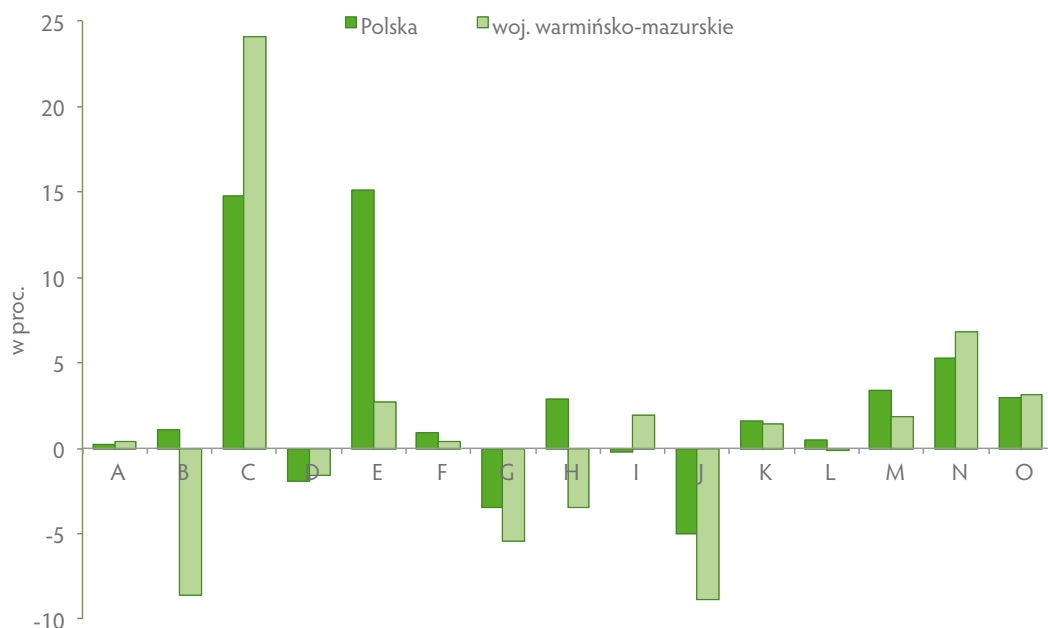
Analizę zmian na rynku pracy uzupełnia strona popytowa rynku pracy. W ciągu 2009 r.¹⁷ nastąpiły stosunkowo niewielkie zmiany w liczbie zarejestrowanych podmiotów gospodarczych¹⁸. Ich negatywny wydzźwięk był bardziej zauważalny w gospodarce regionu (spadek liczby podmiotów o 0.8 proc.) niż kraju (spadek o 0.3 proc.). Kumulacja negatywnych skutków kryzysu była szczególnie zauważalna w przekroju branżowym analizowanych podmiotów (Rysunek 3.11).

Region ponadto wykazuje trudności w przyciąganiu kapitału zagranicznego oraz jego rozwoju, co jest m.in. uwarunkowane niską atrakcyjnością inwestycyjną województwa. Wskazuje na to mniej dynamiczny wzrost liczby przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego w regionie (1.6 proc. w 2009 r.) niż przeciętnie w gospodarce kraju (3.1 proc.)¹⁹. W tym okresie w gospodarce kraju w największym stopniu zwiększyła się liczba podmiotów z sekcji wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, wodę.

17 Z uwagi na brak dostępnych danych z okresu I kw. 2009 r. - I kw. 2010 r. wykorzystano dane z 2009 r., które porównano z danymi z końca 2008 r.

18 Dane o przedsiębiorstwach aktywnych nie są jeszcze dostępne.

19 Prezentowane informacje przedstawiają jedynie przedsiębiorstwa zarejestrowane z udziałem kapitału zagranicznego, a nie rzeczywiście działające. GUS identyfikuje jako aktywnie funkcjonujące podmioty te, które składają sprawozdania okresowe z działalności. Przeprowadzone przez Dziemianowicza (2008) badania wskazują, że ok. 30 proc. z tej liczby obejmuje przedsiębiorstwa z kapitałem zagranicznym aktywnie funkcjonujące na rynku. Dostępne w chwili opracowywania tego raportu informacje odnośnie aktywnie funkcjonujących podmiotów z sektora MSP z kapitałem zagranicznym obejmowały w 2008 r. 277 podmiotów (o 43 więcej względem 2007 r.). Prezentowany wzrost nie zmienił jednak relatywnej pozycji województwa (14) pod względem ich liczby względem pozostałych obszarów w kraju. Nie zaobserwowano również istotnych zmian w strukturze tych podmiotów. Nieznacznie zwiększył się udział podmiotów mikro (zarówno w kraju - 1.6 pkt. proc. oraz w regionie - 4 pkt. proc.) oraz małych (w województwie - 0.7 pkt. proc.) przy malejącym udziale pozostałych grup podmiotów wg wielkości.

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie danych GUS.

Objaśnienia: Prezentowany układ przedstawia sekcje zgodne z klasyfikacją PKD 2004: A - rolnictwo, leśnictwo, rybactwo; B - rybactwo; C - górnictwo, D - przetwórstwo przemysłowe, E - wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, wodę; F - budownictwo; G - handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych; H - hotele i restauracje; I - transport, gospodarka magazynowa i łączność; J - pośrednictwo finansowe; K - obsługa nieruchomości, wynajem i usługi związane z prowadzeniem działalności gospodarczej; L - administracja publiczna i obrona narodowa, obowiązkowe ubezpieczenia społeczne i powszechne ubezpieczenie zdrowotne; M - edukacja; N - ochrona zdrowia i pomoc społeczna; O - działalność usługowa komunalna, społeczna i indywidualna, pozostała.

Wysokość nakładów inwestycyjnych w sektorze przedsiębiorstw z regionu w pierwszych trzech kwartałach 2009 r. wyniosła ok. połowy wartości nakładów inwestycyjnych z 2008 r., podczas gdy ta sama relacja dla kraju kształtowała się na poziomie 30 proc. W regionie dominowały wydatki na budynki i budowle (ok. 46 proc.), podczas gdy przeciętnie w kraju przeważały inwestycje związane z maszynami i urządzeniami technicznymi (ok. 50 proc.). Nieznacznie zmniejszyły się również przychody przedsiębiorstw (o 3.3 proc. względem 2009 r.).

Analiza podstawowych wskaźników dotyczących przedsiębiorstw oraz sytuacji społeczno-gospodarczej pozwala stwierdzić istotne pogorszenie warunków funkcjonowania w regionie względem ogólnej sytuacji kraju. W dużym stopniu przyczyniła się do tego gorsza sytuacja na rynku pracy związana z silniejszą redukcją zatrudnienia w przedsiębiorstwach regionu.

Redukcja zatrudnienia, podobnie jak i liczby zarejestrowanych podmiotów w największym stopniu objęła podmioty z handlu i napraw, pośrednictwa finansowego oraz przetwórstwa przemysłowego z regionu. W związku z tym u tych podmiotów można oczekiwać najbardziej pesymistycznych odpowiedzi dotyczących oceny bieżącej koniunktury. Warto zauważyć, że powoli zaczynają pojawiać się sygnały wzrostu ogólnej koniunktury, potrzeba jednak czasu, aby jednoznacznie zweryfikować ich siłę.

Przykładem takich wiadomości mogą być prowadzone przez GUS badania nastrojów przedsiębiorców (składające się na szerszą analizę koniunktury w gospodarce), które w marcu 2010 r. wskazywały na rosnącą koniunkturę w handlu (oceniając pozytywnie), budownictwie (oceniając negatywnie) i przetwórstwie przemysłowym (oceniając pozytywnie) (por. Koniunktura w przemyśle..., 2010). Najwyższą koniunkturę w sektorze usług wskazywały przedsiębiorstwa z sekcji działalność finansowa i ubezpieczeniowa, a negatywne oceny koniunktury dotyczyły podmiotów z sekcji transport i gospodarka magazynowa, edukacja oraz działalność związana z zakwaterowaniem i usługami

gastronomicznymi (ich oceny były jednak mniej pesymistyczne niż w marcu 2009 r.). W okresie roku między badaniami istotnie zwiększyła się koniunktura m.in. w sekcjach: handel (z -11 do +3), przetwórstwo przemysłowe (z -16 do +7), budownictwo (z -30 do -6), działalność finansowa i ubezpieczeniowa (z +17 do +30), informacja i komunikacja (z +13 do +19), zakwaterowanie i gastronomia (z -3 do -1), transport i gospodarka magazynowa (z -20 do -7).

Pozytywne sygnały zaczynają powoli również docierać z rynku pracy, chociaż dostępne dane statystyczne wskazują na pogorszenie się sytuacji w tym zakresie. Sondażem zmian na rynku pracy może być m.in. liczba ofert zamieszczanych przez przedsiębiorstwa w internetowych serwisach pośrednictwa pracy. Statystyki prezentowane przez portal www.egospodarka.pl zbierające informacje o liczbie płatnych ogłoszeń z największych polskich portali pośrednictwa pracy świadczą o rosnącym zainteresowaniu zatrudnianiem nowych pracowników wśród przedsiębiorców. Zwiększa się również liczba zgłaszanych do powiatowych urzędów pracy ofert pracy (na poziomie kraju od grudnia 2009 r. do marca 2010 r. można było zaobserwować rosnącą dynamikę ich liczby).

3.3 OPIS BADANIA PRZEPROWADZONEGO NA POTRZEBY RAPORTU

W celu pełniejszej identyfikacji kondycji sektora MSP w województwie warmińsko-mazurskim, kierunków rozwoju oraz szans i zagrożeń stojących przed tymi przedsiębiorstwami przeprowadzone zostało badanie ankietowe. Zrealizowano je w dwóch turach powtórnie na tej samej grupie przedsiębiorstw (tzw. badanie panelowe), co umożliwiło m.in. na zidentyfikowanie zmian sytuacji i postaw przedsiębiorstw w okresie między badaniami. Pierwsza tura badania została przeprowadzona między marcem i kwietniem 2009 r. objęła 600 przedsiębiorstw z województwa warmińsko-mazurskiego. Próba badawcza została dobrana na podstawie zróżnicowania pod względem 3 cech: rodzaju działalności, wielkości przedsiębiorstwa i lokalizacji. Taki podział miał na celu dokonanie możliwie jak najbardziej wszechstronnej i syntetycznej analizy stanu sektora MSP w całym województwie warmińsko-mazurskim.

Pierwszą cechą, którą brano pod uwagę była wielkość przedsiębiorstw mierzona liczbą zatrudnionych pracowników. Sektor MSP, zgodnie z Ustawą z dnia 2 lipca 2004 roku o swobodzie działalności gospodarczej, podzielono na trzy klasy przedsiębiorstw, w zależności od liczby zatrudnionych pracowników: mikro - zatrudniające do 9 osób (95.6 proc. próby), małe - zatrudniające od 10 do 49 osób (3.8 proc.), średnie - zatrudniające od 50 do 249 osób (0.6 proc.). Drugą cechą uwzględnianą przy doborze przedsiębiorstw była sekcja działalności (w ramach klasyfikacji PKD 2004). Z badania wyłączone sekcje o znacznej liczebności, ale reprezentowane w znacznej części przez podmioty o charakterze nierynkowym, m.in. administracja publiczna, edukacja, ochrona zdrowia, usługi komunalne. Ostatnią cechą według której dokonywany był dobór próby była lokalizacja. Próba obejmowała różną liczbę firm z poszczególnych powiatów, w zależności od poziomu przedsiębiorczości w danym regionie (dobór przedsiębiorstw oddawał koncentrację przestrzenną przedsiębiorstw w województwie).

**Dobór
przedsiębiorstw**

Ze względu na możliwość wnioskowania na temat grup przedsiębiorstw zróżnicowanych względem określonych cech, operat losowania podzielono na warstwy. Losowanie warstwowe daje możliwość wykorzystania

w doborze próby różnorodnych informacji o badanej populacji oraz dużej efektywności w przypadku populacji wewnątrznie niejednorodnych. Jest to szczególnie istotne przy badaniu przedsiębiorstw w województwie warmińsko - mazurskim, ponieważ próba badawcza dzięki losowaniu warstwowemu jest reprezentatywna pod względem trzech zmiennych (sekcji PKD, wielkości zatrudnienia i lokalizacji). Jednym z najważniejszych problemów w zastosowaniu schematu losowania warstwowego jest tzw. alokacja próby, czyli rozmieszczenie elementów próby w poszczególnych warstwach. W tym badaniu zastosowano alokację proporcjonalną, która wyróżnia się tym, że każda warstwa ma reprezentację proporcjonalną do swego udziału w populacji:

$$n_h = n \frac{N_h}{N}$$

gdzie:

N_h – liczebność h-tej warstwy,

N – liczebność całej populacji,

n – liczebność całej próby,

n_h – liczebność próby w h-tej warstwie.

Operat podzielony został na 24 odrębne zbiory (warstwy). Liczbę elementów populacji tworzących h-tą warstwę oznaczono przez $0 < N_h \leq N$, przy czym suma N_h wynosiła N . Plan losowania bezzwrotnego próby warstwowej miał postać:

$$P_w(s) = \prod_{h=1}^H \frac{1}{\binom{N_h}{n_h}}$$

W celu osiągnięcia zakładanej próby $N = 600$, z operatu wylosowana została do badania pięciokrotna ilość rekordów (3000 podmiotów) proporcjonalnie do założonej struktury. Każda jednostka z danej warstwy miała jednakowe prawdopodobieństwo wejścia do próby, co gwarantowało reprezentatywność badania.

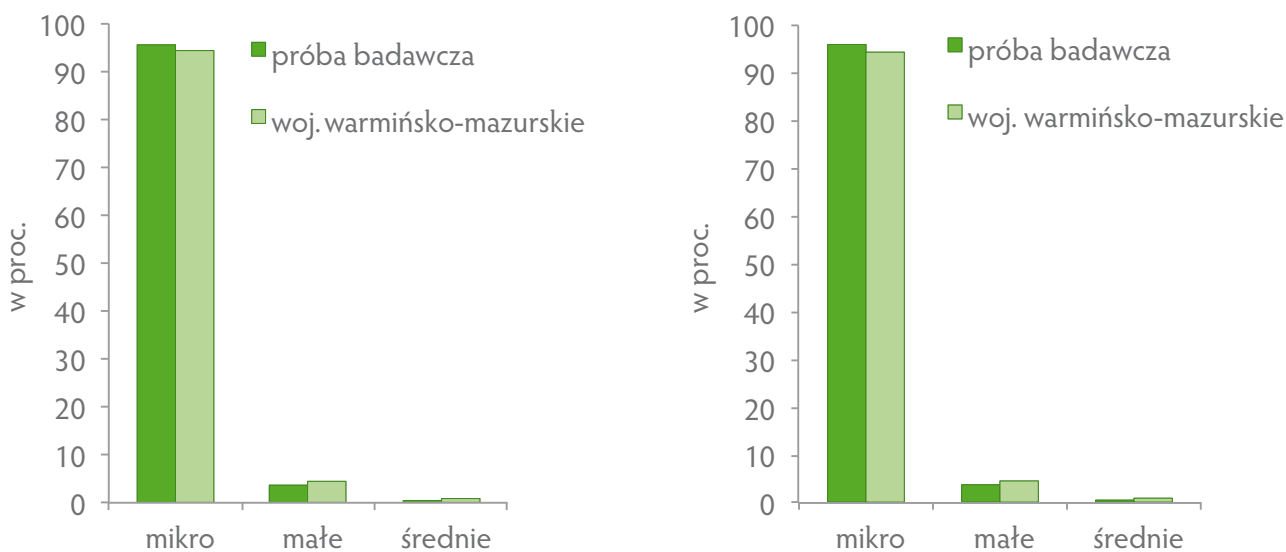
Identyfikacja zmian w obrębie sektora MSP z województwa warmińsko-mazurskiego, ocena kondycji tego sektora oraz kierunków jego rozwoju wymagała przeprowadzenia wywiadu powtórnie na tej samej grupie respondentów (realizacja drugiej tury badania miała miejsce w marcu i kwietniu 2010 r.). Zaobserwowane zmiany w odpowiedziach udzielonych przez ankietowanych przedsiębiorców umożliwiły identyfikację postrzeganych przez nich skutków spowolnienia gospodarczego w województwie warmińsko-mazurskim oraz wyznaczenia kierunków rozwoju tego sektora w przyszłości.

Dobór przedsiębiorstw do badania odbył się z grupy 600 małych i średnich przedsiębiorstw przebadanych w trakcie pierwszej tury badania. Spośród nich 503 przedsiębiorców zgodziło się powtórnie udzielić odpowiedzi na przygotowane pytania. Ich odpowiedzi, połączone z uzyskaną w trakcie pierwszej tury badania bazą danych posłużyły do konstrukcji bazy panelowej badania. Jej analiza umożliwiła określenie zmian, jakie zaobserwowali przedsiębiorcy w okresie między dwoma badaniami. W celu identyfikacji obecnego stanu kondycji sektora posłużono się uzyskaną podczas drugiego etapu badania panelowego bazą odpowiedzi.

Poniżej przedstawiono opis wykorzystanej w trakcie realizacji badania próby badawczej, z uwzględnieniem trzech rodzajów czynników rozpatrywanych przy jej konstrukcji. W strukturze próby badawczej II tury dominowały przedsiębiorstwa mikro (95.8 proc.), przy mniejszym udziale przedsiębiorstw małych (3.8 proc.) i średnich (0.5 proc.).

RYSUNEK 3.12

STRUKTURA PRZEDSIĘBIORSTW WEDŁUG WIELKOŚCI ZATRUDNIENIA W I TURZE (PO LEWEJ) ORAZ II TURZE BADANIA (PO PRAWIEJ)

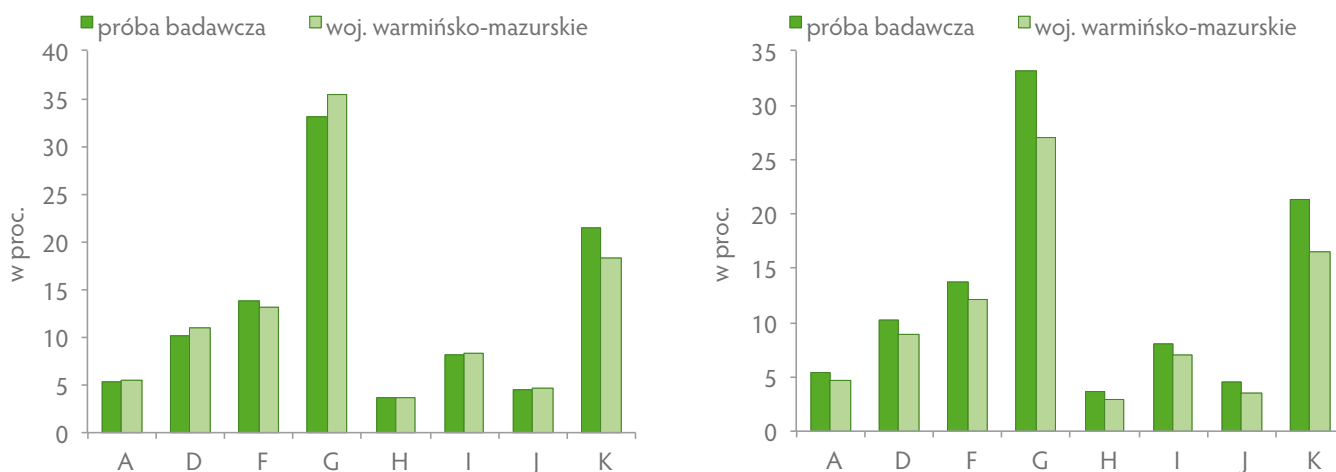

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie badania ankietowego i danych GUS.

Struktura branżowa próby była zbliżona do populacji przedsiębiorstw w województwie, w której najczęściej występowały podmioty zajmujące się handlem, obsługą nieruchomości i firm, budownictwem i przetwórstwem przemysłowym.

RYSUNEK 3.13

STRUKTURA PRÓBY BADAWCZEJ WG SEKCJI: I TURA (PO LEWEJ), II TURA (PO PRAWIEJ)

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie badań własnych i danych GUS.

Objaśnienia: W porównaniu do I-szej tury badania z uwagi na zaistniałe odmowy odpowiedzi wśród przedsiębiorstw dopasowanie struktury próby badawczej względem populacji przedsiębiorstw z regionu uległo nieznacznemu osłabieniu. Prezentowane sekcje są zgodne z PKD 2004: A - rolnictwo, D - przetwórstwo przemysłowe, F - budownictwo, G - handel i naprawy, H - hotele i restauracje, I - transport i gospodarka magazynowa, J - pośrednictwo finansowe, K - obsługa nieruchomości i firm.

W strukturze przestrzennej przedsiębiorstw biorących udział w badaniu dominowały podmioty z miast: Olsztyn i Elbląg oraz powiatów: olsztyńskiego i ostródzkiego.

3.4 ANALIZA SYTUACJI I KIERUNKI ROZWOJU SEKTORA MSP W REGIONIE (WYNIKI BADAŃ PIERWOTNYCH)

3.4.1 OGÓLNA SYTUACJA I PERSPEKTYWY ROZWOJU

Analiza danych o gospodarce regionu wskazuje na słabszą sytuację przedsiębiorstw z regionu względem podmiotów w kraju. Decydowały o tym m.in. uwarunkowania w jakich funkcjonowały podmioty na rynku, zgodnie z którymi region cechował się niskim poziomem przedsiębiorczości, atrakcyjności inwestycyjnej oraz skalą realizowanych inwestycji. Przedsiębiorstwa zlokalizowane na terenie województwa warmińsko-mazurskiego były ponadto mało innowacyjne, jak i cechowały się niskim nasyceniem kapitału zagranicznego.

Ogólna sytuacja ekonomiczna przedsiębiorstw z regionu była w dużym stopniu uwarunkowana otoczeniem w jakim funkcjonowały podmioty na rynku. Na korzystną sytuację ekonomiczną w 2009 r. zwracało uwagę niecałe 46 proc. przedsiębiorstw z regionu, podczas gdy 53.9 proc. przedsiębiorców było przeciwnego zdania, zatem ogólny wymiar oceny ekonomicznej był niekorzystny.

Pozytywne tendencje w sektorze MSP w regionie zmierzające do wzrostu zatrudnienia i inwestycji w sektorze MSP zostały zahamowane przez pogorszenie warunków funkcjonowania przedsiębiorstw wynikające z częściowej absorpcji skutków światowego kryzysu finansowego, który w niejednakowy sposób przeniósł się na sytuację regionu i kraju. Względnie trudniejsza sytuacja przedsiębiorstw znalazła odzwierciedlenie w ocenie sytuacji ekonomicznej MSP z województwa warmińsko-mazurskiego. W marcu/kwietniu 2010 r. przedsiębiorcy wskazywali na gorszą sytuację ekonomiczną ich podmiotów względem 2009 r. Zwiększył się odsetek firm wskazujących sytuację zdecydowanie niekorzystną (z 12.7 proc. do 14.8 proc.), przy tym przedsiębiorcy nadal najczęściej zgłaszali sytuację raczej niekorzystną (40.2 proc. względem 41.4 proc. rok wcześniej) od raczej korzystnej (36.2 proc. względem 40.4 proc.) (Rysunek 3.9). Porównywalne wyniki przeprowadzone dla sektora MSP w kraju wskazały w 45 proc. przypadków „ani dobrą, ani złą sytuację”, podczas gdy sytuacja „raczej dobra” wystąpiła w 39 proc. przedsiębiorstw, a sytuacja „bardzo dobra” w 2 proc. przypadków (Orłowski i in. 2010). Sytuacja oceniona jako „raczej zła” oraz „bardzo zła” wystąpiła w 10 proc. przedsiębiorstw w kraju. Uzyskane wyniki dla kraju po zestawieniu z danymi uzyskanymi dla przedsiębiorstw z województwa wskazują na istotnie trudniejszą sytuację sektora MSP w województwie niż przeciętnie w kraju.

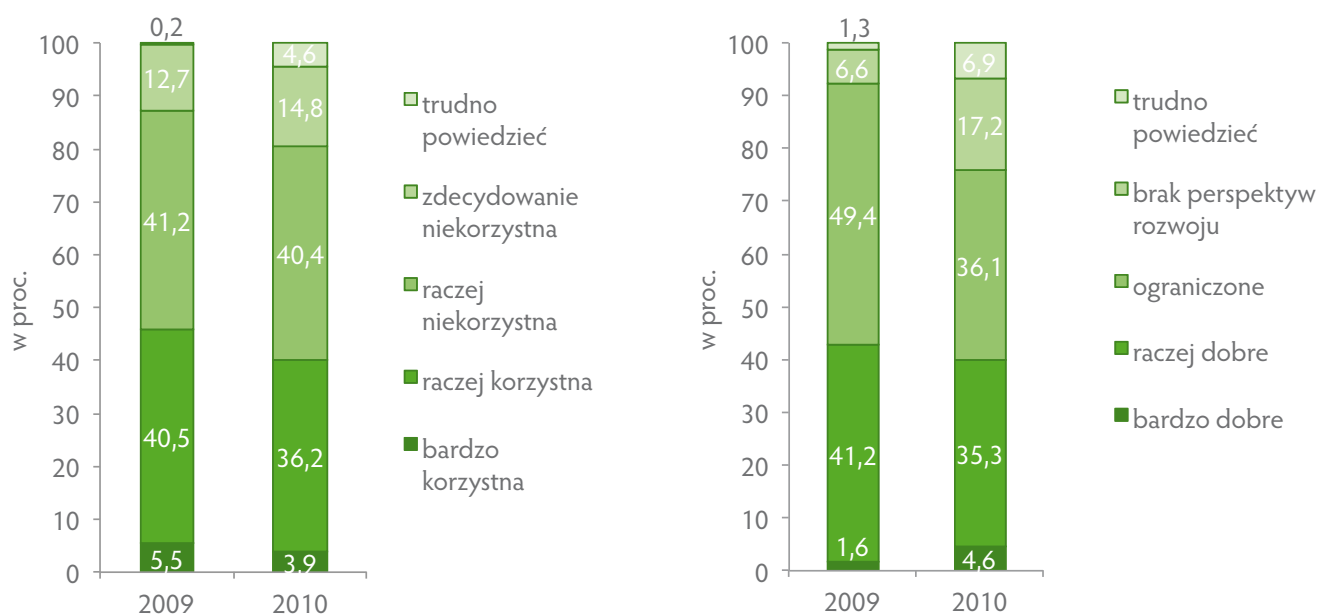
Ponadto wbrew oczekiwaniom, poprzednie sześć miesięcy (X 2009 - III 2010) dla większości z badanych podmiotów z regionu wiązało się z pogorszeniem sytuacji niż z poprawą. Wskazywać to może na opóźnioną absorpcję skutków spowolnienia gospodarczego w kraju (analogiczne oceny przeprowadzone w 2009 r. były mniej pesymistyczne w przeciągu poprzednich 6 miesięcy funkcjonowania, tj. od września 2008 r., od kiedy uznaje się symbolicznie początek kryzysu światowego). Wtedy 64.2 proc. podmiotów nie odnajdywało sygnałów poprawy w funkcjonowaniu przedsiębiorstwa. W 2010 r. takich przedsiębiorstw było ponad 72.7 proc. Przeprowadzone badania sektora MSP w skali kraju w I kw. 2010 (KerallaResearch, 2010) pozwalają stwierdzić większe trudności u przedsiębiorstw z regionu. Przeciętnie w kraju 40.3 proc. przedsiębiorców wskazało na brak zmian w kondycji przedsiębiorstwa, podczas gdy 31.8 proc. wskazało na pogorszenie sytuacji, a 26.7 proc. poprawę w ostatnich 3 miesiącach (przy rosnącym udziale w porównaniu do poprzedniego kwartału o 8.7 pkt. proc.).

Sytuacja MSP

Inne badania (Orłowski i in. 2010) obrazujące m.in. skutki kryzysu gospodarczego dla sektora MSP w Polsce wskazały, że dla 43 proc. przedsiębiorstw sytuacja nie uległa zmianie, podczas gdy dla 9 proc. przedsiębiorstw sytuacja mocno się pogorszyła, a dla 46 proc. uległa nieznacznemu pogorszeniu. Szczególnie dotkliwie spowolnienie gospodarcze, w świetle cytowanych badań, odczuli eksporterzy, a podmioty z niskozurbanizowanych regionów Polski Wschodniej zabsorbowały negatywne zmiany w najmniejszym stopniu, m.in. z uwagi na w wielu przypadkach lokalny charakter działalności oraz liczne programy rozwojowe (dofinansowane z UE) skierowane do tych obszarów.

RYSUNEK 3.15
OCENA SYTUACJI EKONOMICZNEJ (PO LEWEJ) I PERSPEKTYWY ROZWOJU PRZEDSIĘBIORSTW (PO PRAWĘJ)

Źródło: Opracowanie IBS.

Wyniki przeprowadzonego badania na potrzeby niniejszego raportu wskazały, że względnie trudniejsza sytuacja przedsiębiorstw z regionu wyrażała się również w ocenie perspektyw rozwoju. W 2009 r. dominowały wypowiedzi świadczące o ograniczonych lub braku perspektyw rozwoju (56 proc.), podczas gdy w 42,8 proc. przedsiębiorstw z regionu były to raczej dobre lub bardzo dobre perspektywy rozwoju (Rysunek 3.15). Niewielkie perspektywy rozwoju były najprawdopodobniej uwarunkowane niską atrakcyjnością do prowadzenia działalności gospodarczej, odczuwaną silną konkurencją ze strony przedsiębiorstw oraz trudnościami w oszacowaniu faktycznych rozmiarów spowolnienia gospodarczego w kraju.

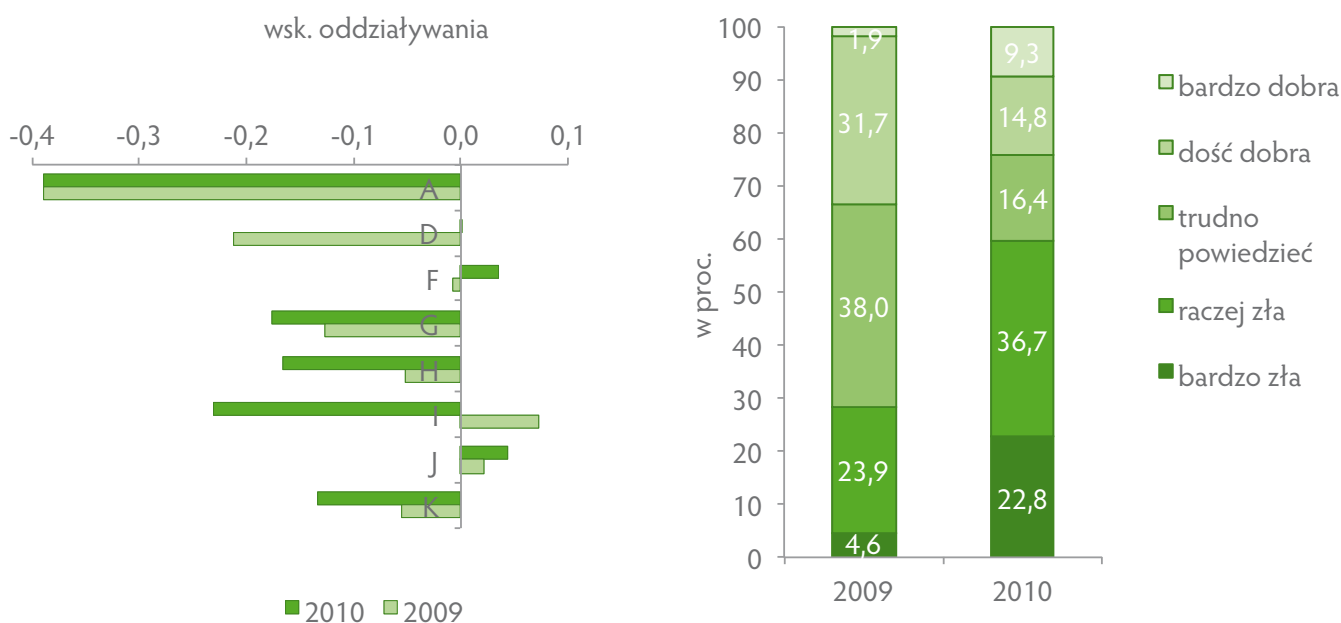
W drugiej turze badania, przeprowadzonej w 2010 r., znacząco zwiększył się udział przedsiębiorstw wskazujących brak perspektyw rozwoju (z 6,6 proc. do 17,2 proc.). Na takie oceny wskazywały zdecydowanie najczęściej mikroprzedsiębiorstwa (zatrudniające w 82,7 proc. mniej niż 4 osoby) zajmujące się głównie handlem detalicznym, a w mniejszym stopniu pozostałą działalnością usługową (i inną działalnością). Mniejszy udział stanowiły wskazania dotyczące względnie dobrych i ograniczonych perspektyw rozwoju. Wzrosła również ogólna niepewność dotycząca przyszłości (i trudności w ocenie przyszłej koniunktury).

Stosunkowo najlepsze oceny perspektyw rozwoju przedsiębiorstw w 2010 r. wystąpiły w budownictwie oraz w pośrednictwie finansowym (analiza została przeprowadzona na podstawie wskaźnika oddziaływania, którego metodologia obliczeń znajduje się w załączniku 1). Najbardziej pesymistyczne oceny odnotowano w rolnictwie oraz transporcie (Rysunek 3.16). W porównaniu do 2009 r. poprawie uległa ocena koniunktury w przetwórstwie przemysłowym, budownictwie oraz pośrednictwie finansowym, podczas gdy pozostałe sekcje cechowała

gorsza percepcja przyszłej koniunktury (w ciągu nadchodzącego roku). W największym stopniu, zgodnie z wskazaniami przedsiębiorców, ma się pogorszyć sytuacja podmiotów związanych z transportem i gospodarką magazynową, hotelami i restauracjami oraz obsługą nieruchomości i firm, wskazując na zmniejszenie zainteresowania usługami świadczonymi przez te podmioty.

W ocenie sytuacji ekonomicznej przedsiębiorstw oraz perspektyw ich rozwoju przedsiębiorcy przede wszystkim brali bowiem pod uwagę aktualną koniunkturę gospodarczą oraz popyt na produkty i usługi przedsiębiorstw. Badania KerallaResearch (2010) wskazały na względnie większy optymizm w ocenie przyszłej sytuacji przedsiębiorstw w kraju w ciągu kolejnych 3 miesięcy w porównaniu z ocenami przedsiębiorców z regionu. Na poziomie kraju były odczuwane i przewidywane istotne sygnały poprawy sytuacji gospodarczej przedsiębiorstw, które w województwie warmińsko-mazurskim przybierały raczej odwrotny kierunek obrazując intensyfikację negatywnych zjawisk w tym zakresie, co mogło być związane z bardziej pesymistyczną postawą przedsiębiorców.

RYSUNEK 3.16
PERSPEKTYWY ROZWOJU PRZEDSIĘBIORSTW A SEKCJE DZIAŁALNOŚCI (PO LEWEJ) ORAZ OCENA WOJEWÓDZTWA JAKO MIEJSCA DO PROWADZENIA DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ (PO PRAWIEJ)

Źródło: Opracowanie IBS.

Objaśnienia: A - rolnictwo, D - przetwórstwo przemysłowe, F - budownictwo, G - handel i naprawy, H - hotele i restauracje, I - transport i gospodarka magazynowa, J - pośrednictwo finansowe, K - obsługa nieruchomości i firm.

Jedną z przyczyn słabej oceny perspektyw rozwoju, jak i kondycji sektora MSP była niewielka oraz niższa w porównaniu do 2009 r. względnie słaba atrakcyjność województwa do prowadzenia działalności gospodarczej. W 2009 r. niezależne ekspertyzy plasowały województwo pod tym względem na 12 miejscu w kraju (Nowicki 2009). Zgodnie z subiektywnymi odczuciami przedsiębiorców z regionu, postrzegana atrakcyjność inwestycyjna miała niewielki pozytywny (bliski obojętnego) wymiar (analiza na podstawie wsk. oddziaływania - metodologia obliczeń znajduje się w załączniku 1, a wyniki na Rysunku 3.17). Oceny pozytywne regionu jako miejsca lokalizacji inwestycji wystąpiły w 33,6 proc., podczas gdy negatywne w 28,5 proc. przedsiębiorstw (Rysunek 3.16). W 2010 r. atrakcyjności do prowadzenia działalności gospodarczej istotnie się pogorszyła. Liczba negatywnych odpowiedzi wzrosła ponad dwukrotnie (do 59,5 proc. podmiotów z regionu), a udział pozytywnych zmniejszył się do 24,1 proc. przypadków. Przedsiębiorcy głównie argumentowali swoje oceny niewielkimi możliwościami konsumpcyjnymi mieszkańców regionu wynikającymi z ich niskich zarobków, bardzo wysokim bezrobociem oraz brakiem rozwiniętego przemysłu.

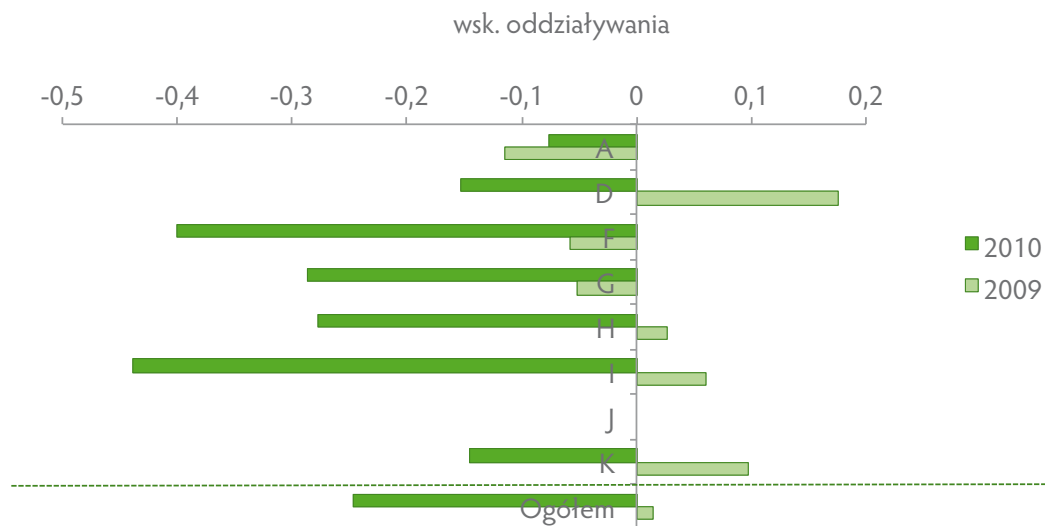
Niska atrakcyjność do prowadzenia działalności

Drastyczny spadek ocen atrakcyjności inwestycji był niewątpliwie związany z absorpcją skutków spowolnienia gospodarczego w regionie, która wiązała się przede wszystkim z ograniczeniem zatrudnienia (co przełożyło się na poziom konsumpcji). Zasięg działalności większości przedsiębiorstw z regionu był w 2010 r. głównie lokalny (dla 80.6 proc. podmiotów to gmina i powiat). Zestawiając uzyskane wyniki z danymi dla przedsiębiorstw w Polsce (73 proc. por. Orłowski i in. 2010) należy uznać, że podmioty z regionu cechowały się mniejszym zasięgiem prowadzonej działalności. Regionalny (wojewódzki) zakres działalności był związany z 14.9 proc. przedsiębiorstw w regionie oraz 20 proc. przeciętnie w kraju. Podobnie, krajowy rynek zbytu był domeną 3.6 proc. przedsiębiorstw z regionu, podczas gdy obejmowało go 24.6 proc. przedsiębiorstw przeciętnie w kraju. W regionie zwiększył się jednak nieznacznie zakres rynków zbytu części przedsiębiorstw, które rozszerzyły swoją działalność (z gminy) do powiatu (wzrost z 28.6 proc. w 2009 r. do 29.5 proc. w 2010 r.), UE (wzrost z 0.9 proc. do 1.8 proc.) oraz poza UE (wzrost o 0.7 pkt. proc.). W związku z tym dla części z przedsiębiorstw zdobywanie nowych rynków zbytu okazało się strategią umożliwiającą zwiększenie konkurencyjności przedsiębiorstwa w warunkach spowolnienia gospodarczego.

Uzyskane w trakcie badania oceny wskazują na duże powiązanie aktualnej koniunktury gospodarczej z postrzeganą przez badanych atrakcyjnością województwa do prowadzenia działalności gospodarczej. Dodatkowo, implikują bardzo głębokie pogorszenie tego wizerunku, sugerując istotne zmiany w samej sytuacji przedsiębiorstw (Rysunek 3.17).

RYСУNEK 3.17

OCENA ATRAKCYJNOŚCI REGIONU JAKO MIEJSCA DO PROWADZENIA DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ WG SEKCJI

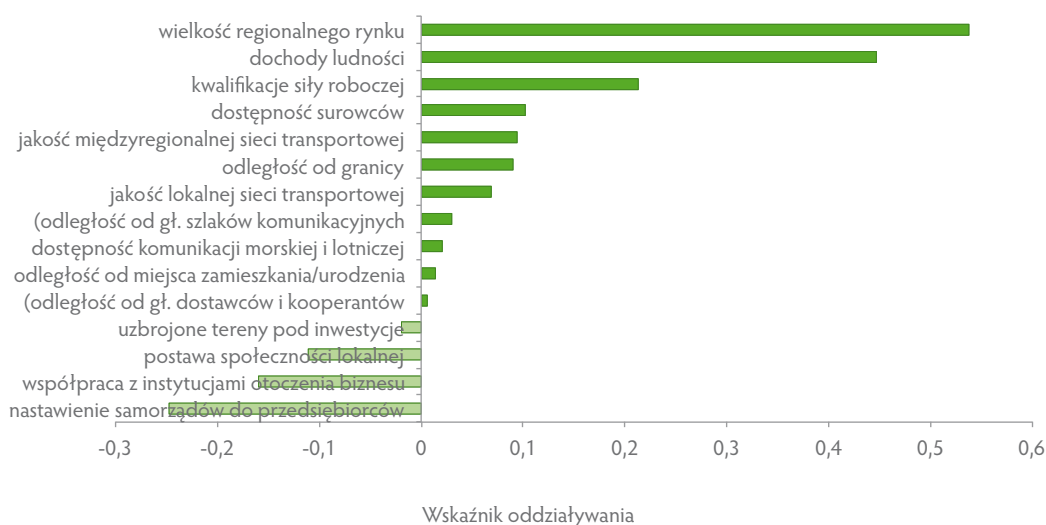
Źródło: Opracowanie IBS.

Objaśnienia: A - rolnictwo, D - przetwórstwo przemysłowe, F - budownictwo, G - handel i naprawy, H - hotele i restauracje, I - transport i gospodarka magazynowa, J - pośrednictwo finansowe, K - obsługa nieruchomości i firm.

Pomimo wysokiego udziału negatywnych odpowiedzi dotyczących oceny województwa jako miejsca do prowadzenia działalności gospodarczej, jedynie 4 podmioty biorące udział w badaniu w 2010 r. (tj. 0.8 proc.) planowały przenieść swoją działalność do innego województwa (pomorskie, zachodniopomorskie). Wskazuje to na duże powiązanie przedsiębiorstw z regionem oraz niską chęć do relokacji działalności gospodarczej.

Przedsiębiorcy z regionu za najistotniejsze czynniki wpływające na wybór lokalizacji ich przedsiębiorstw w województwie warmińsko-mazurskim uznali w 2009 r.: wielkość regionalnego rynku zbytu, dochody ludności i kwalifikacje siły roboczej (Rysunek 3.18).

RYSUNEK 3.18
ŹRÓDŁA I BARIERY LOKALIZACJI W OPINIACH PRZEDSIĘBIORCÓW

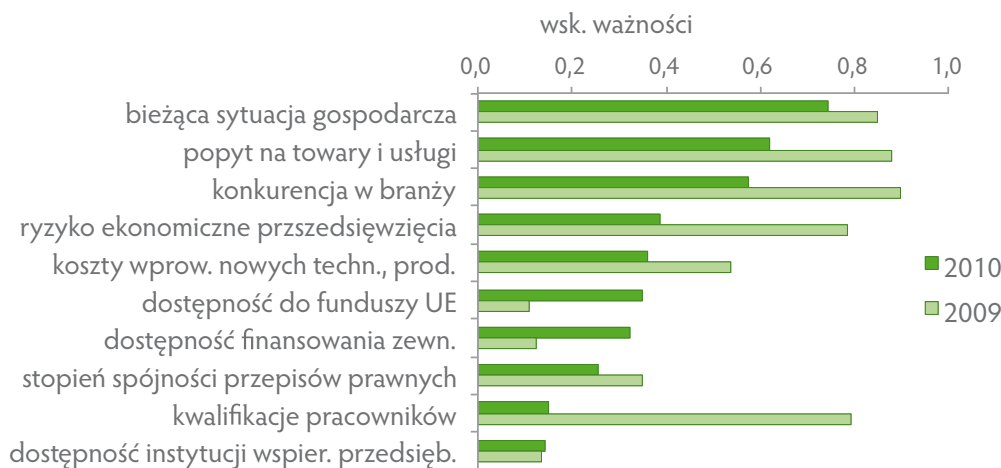
Źródło: Opracowanie IBS na podstawie badania ankietowego.

Objaśnienia: Metodologia obliczania wsk. oddziaływania znajduje się w załączniku 1.

W znacznie mniejszym stopniu o wyborze miejsca ulokowania przedsiębiorstwa decydowała dostępność surowców, jakość międzyregionalnej sieci transportowej, czy też odległość od granicy. Wysoki udział wielkości rynku zbytu oraz dochodów ludności jest wynikiem znacznego udziału przedsiębiorstw handlowych, związanych z naprawami oraz działalnością finansową i ubezpieczeniową w próbie badawczej (oddawała ona strukturę zatrudnienia przedsiębiorstw z województwa warmińsko-mazurskiego). Przedsiębiorstwa z tych branż lokalizują się możliwie najbliżej chłonnych rynków zbytu, co bezpośrednio wpływa na wielkość osiąganego obrotu (i możliwości maksymalizowania zysku), bowiem zasięg ich oddziaływania jest najczęściej lokalny. Z uwagi na ten fakt, jakość sieci transportowej (lokalnej i międzyregionalnej) odgrywa mniejszą rolę w lokalizacji takich przedsiębiorstw (jednocześnie jednak stanowi on istotną barierę poszerzania rynków zbytu i rozwoju firm).

Niski udział odpowiedzi dotyczących bliskości granicy jako jednego z czynników rozpatrywanych przy lokalizacji przedsiębiorstw może sugerować niski wolumen wymiany towarowej z innymi krajami²⁰, a w szczególności z Federacją Rosyjską (będący częściowo efektem przeszłego embarga na mięso i produkty roślinne) oraz stosunkowo małe zainteresowanie współpracą z tamtejszymi podmiotami i rynkiem zbytu. Województwo nie wykorzystuje zatem jednego ze swoich atutów, jakim jest położenie geograficzne. W 2010 r. przedsiębiorcy odczuwali poprawę jakości i dostępności sieci transportowej oraz istotne zmniejszenie regionalnego rynku zbytu, wynikające z malejących dochodów ludności. Ponadto, w istotny sposób rozwój sektora MSP był ograniczony bieżącą sytuacją gospodarczą (Rysunek 3.19).

20 Udział województwa warmińsko-mazurskiego w eksporcie Polski spadł z 2,9 proc. w 1999 r. do 2,0 proc. w 2006 r. (12 miejsce w kraju). Wzrosła natomiast relacja wolumenu wymiany międzynarodowej (sumy eksportu i importu) do PKB (z 29,1 proc. w 1999 r. do 35,1 proc. w 2005 r.).

Źródło: Opracowanie IBS.

Względnie słaba koniunktura gospodarcza determinowała stosunkowo niewielki popyt na towary i usługi. Był to jednocześnie najistotniejszy czynnik hamujący rozwój tego sektora w Polsce (85 proc. przedsiębiorstw) obok spadku rentowności przedsiębiorstwa (27 proc.) oraz opóźnionych i wstrzymanych płatności (24 proc.) (Orłowski i in. 2010).

Zgodnie z wskazaniami przedsiębiorców z regionu innym ważnym czynnikiem, ograniczającym rozwój sektora MSP była konkurencja w branży (wsk. ważności 0.57 względem 0.9 w 2009 r.). W istotny sposób zmalała natomiast rola kwalifikacji pracowników jako destymulatora rozwoju. Jest to niewątpliwie interesująca obserwacja, która zostanie prześlędzona w kolejnym podrozdziale. Może ona sugerować mniejsze trudności w pozyskaniu pracowników w wyniku redukcji zatrudnienia w regionie (i przez to większego zasobu potencjalnych pracowników), ograniczenia planów dotyczących dalszego zatrudniania pracowników lub procesów towarzyszących spowolnieniu gospodarczemu na świecie (np. powrót migrantów).

3.4.2 ZMIANY ZATRUDNIENIA ORAZ OCZEKIWANIA WOBEC PRACOWNIKÓW

Obserwowana sytuacja na rynku pracy województwa warmińsko-mazurskiego była w porównaniu z krajem względnie trudna. Przeprowadzone analizy w części raportu opisującej województwo z makroperspektywy (rozdział 2.3 - rynek pracy) wykazały względnie niski poziom wykształcenia i wynagrodzeń, niski wskaźnik zatrudnienia, niską aktywność zawodową oraz wysoki poziom bezrobocia rejestrowanego (przy przeciętnym poziomie bezrobocia BAEL). Dodatkowo region zmagał się z problemem odpływu siły roboczej poza granice terytorium województwa.

Względnie trudna sytuacja na rynku pracy w pewnym stopniu znajdowała odzwierciedlenie w ocenie sytuacji na rynku pracy przez przedsiębiorców, jak i w połączeniu z ówczesną sytuacją gospodarczą determinowała zachowania podmiotów na rynku. Wyniki badań pierwotnych pierwszej tury badania panelowego wykazały zmiany wielkości zatrudnienia w 9.8 proc. przedsiębiorstw (spadek zatrudnienia był obserwowany w 5.7 proc. a wzrost w 4.1 proc. podmiotów). W układzie branżowym wzrostem zatrudnienia charakteryzowały się przede wszystkim sekcje: obsługa nieruchomości oraz handel, a spadek liczby osób zatrudnionych objął przeciętnie najczęściej: hotele i restauracje, przetwórstwo przemysłowe oraz budownictwo (analiza na podstawie relacji

liczby przedsiębiorstw zmieniających zatrudnienie do ich udziału w próbie badawczej). Jednakże, skala kreacji oraz destrukcji miejsc pracy obejmowała, z uwagi na wysoki udział mikroprzedsiębiorstw w strukturze przedsiębiorstw w regionie, najczęściej wzrost lub spadek zatrudnienia o 1 lub 2 etaty. Opisywane zmiany były motywowane redukcją etatów, sezonowością prowadzonej działalności gospodarczej oraz prośbą pracownika.

W 2009 r. obserwowane były stosunkowo mniejsze wahania zatrudnienia w porównaniu do 2010 r., kiedy to obserwowano nasilenie negatywnych zjawisk na rynku pracy, które przede wszystkim dotyczyły zmniejszenia liczby osób zatrudnionych w przedsiębiorstwach oraz wzrostu liczby osób zarejestrowanych jako bezrobotne. Wyniki badań pierwotnych przeprowadzonych podczas drugiej tury badania panelowego wykazały zmiany wielkości zatrudnienia w stosunkowo niewielkiej, ale dynamicznie rosnącej grupie przedsiębiorstw (18.6 proc w 2010 r. względem 9.8 proc. w 2009 r.). Redukcja zatrudnienia, jaka miała miejsce w 2010 r. objęła 9.6 proc. podmiotów, występowała przeciętnie częściej niż wzrost liczby zatrudnionych (9.0 proc.). Stosunkowo częstsza redukcja zatrudnienia była wywołana spadkiem popytu na towary i usługi przedsiębiorstw, pogarszającą się sytuacją finansową samych przedsiębiorstw oraz niezbędnymi zmianami organizacyjnymi (racjonalizacją zatrudnienia), będąc jednym z efektów obserwowanego spowolnienia gospodarczego.

Podobnie, jak w przypadku zmian zatrudnienia w I-szej turze badania, także i w II-giej turze najczęściej redukcja zatrudnienia (dotycząca głównie pracowników z niskim i średnim poziomem kwalifikacji) obejmowała zmniejszenie liczby etatów o 1 (47.1 proc. ogółu przedsiębiorstw z odnotowanym spadkiem zatrudnienia) lub 2 pracowników (24.3 proc.). Wzrost zatrudnienia (obejmujący najczęściej średni i wysoki poziom kwalifikacji pracowników) dotyczył również przeciętnie najczęściej 1 (34.2 proc. ogółu przedsiębiorstw zwiększających zatrudnienie) lub 2 pracowników (35.6 proc.). W porównaniu do 2009 r. większa liczba przedsiębiorstw zdecydowała się zwiększyć zatrudnienie o więcej niż 10 pracowników (wzrost z 0 do 3.1 proc.), a mniejszy odsetek przedsiębiorstw zdecydował się na redukcję zatrudnienia powyżej 5 pracowników (spadek z 11.9 proc. do 1.5 proc. przedsiębiorstw redukujących zatrudnienie). Wśród przedsiębiorstw najczęściej zwiększających zatrudnienie dominowały przedsiębiorstwa stosunkowo niewielkie, zatrudniające w 52.3 proc. 2 - 3 pracowników, a w 37.1 proc. 4 - 9 pracowników. W układzie branżowym najczęściej wzrost zatrudnienia w 2010 r. odnotowywano w sekcjach handel i naprawy oraz pośrednictwo finansowe (wbrew dostępnym danym statystycznym prezentowanym w pierwszym rozdziale). Redukcja zatrudnienia wystąpiła za to w największej liczbie podmiotów z sekcji transport i gospodarka magazynowa oraz budownictwo, z uwagi na czasowo ograniczone zapotrzebowanie na usługi i produkty tych gałęzi gospodarki w 2009 r.

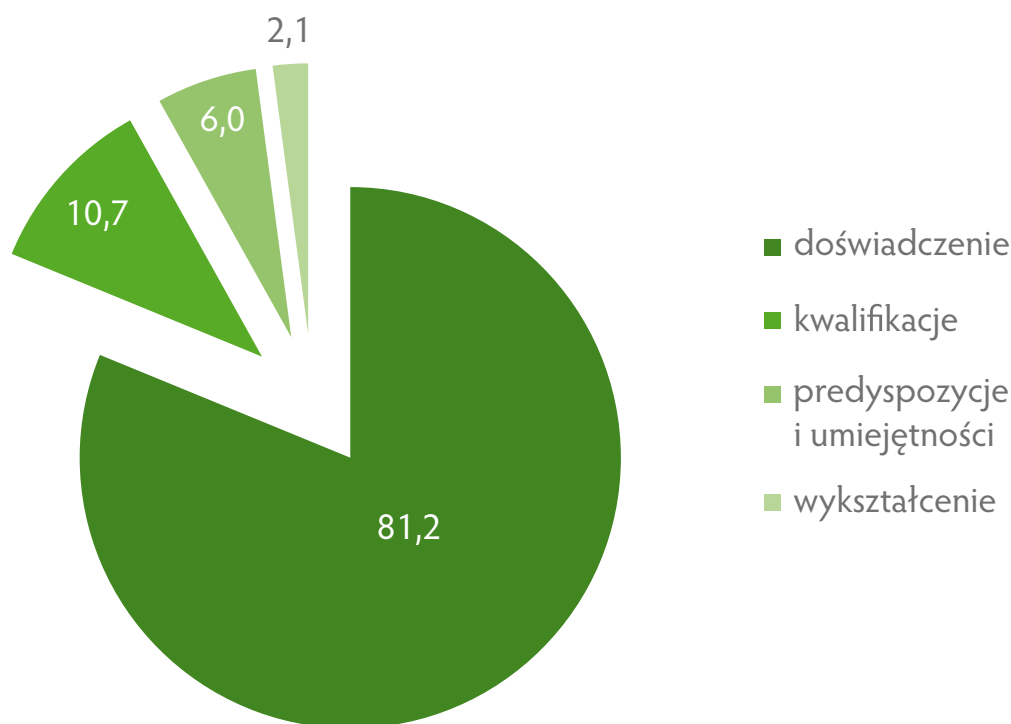
Względnie większa liczba osób pozostających bez pracy ograniczyła istotną barierę rozwoju sektora MSP w województwie, którą zidentyfikowano podczas pierwszej tury badania panelowego, jaką był m.in. dostęp do zasobów wykwalifikowanych pracowników. W ówczesnej opinii przedsiębiorców zgromadzonej w regionie kapitał ludzki nie odpowiadał zgłaszanemu przez nich zapotrzebowaniu. Wskazywały na to odpowiedzi sugerujące odnotowywanie przez przedsiębiorców trudności w pozyskaniu pracowników²¹ (takich problemów nie wskazało jedynie 5 proc. przedsiębiorstw w województwie²²). Wynik ten odzwierciedlał problemy województwa warmińsko-mazurskiego związane z niskim poziomem kapitału ludzkiego. O jego niskim poziomie w regionie świadczył także fakt, iż pracownicy bez wyższego wykształcenia stanowili 90 proc. zatrudnionych w przedsiębiorstwach w regionie (próba badawcza). Pod względem struktury pracujących wg zawodów, najwięcej osób było zatrudnionych na stanowiskach związanych z obsługą klienta (40.4 proc. respondentów udzieliło takiej odpowiedzi), kolejną pozycję zajmowali pracownicy fizyczni (19.0 proc.), na trzecim miejscu pod względem zatrudnienia znajdowali się sprzedawcy.

21 Według ankiety przeprowadzonej przez NBP w maju 2009 r. tylko jedna czwarta respondentów z całej Polski zgłaszała taki problem.

22 Były to w przeważającej większości przedsiębiorstwa z sekcji G (handel hurtowy i detaliczny), w mniejszym stopniu D (przetwórstwo przemysłowe) i F (budownictwo), najczęściej zlokalizowane w Elblągu lub Olsztynie, zatrudniające poniżej 10 pracowników. Z uwagi na profil sekcji można przypuszczać, że byli to pracownicy niewykwalifikowani lub słabo wykwalifikowani. Wynik odnośnie budownictwa różni się od tendencji ogólnokrajowej, gdzie prawie 1/3 pracodawców zgłasza problemy ze znalezieniem pracowników (Gumuła i in., 2009).

Według deklaracji przedsiębiorców w 2009 r., niedopasowanie na rynku pracy w największym stopniu dotyczyło braku doświadczenia zawodowego i kwalifikacji osób poszukiwanych do pracy²³ (Rysunek 3.20). Jednocześnie na pytanie jakich uprawnień, certyfikatów, szkoleń brakowało pracownikom najczęściej udzielano odpowiedzi, że nie poszukuje się obecnie pracowników, bądź nie potrafiono sprecyzować, jakie kwalifikacje powinni posiadać przyszli pracownicy.

RYСУNEK 3.20
TRUDNOŚCI W POZYSKANIU PRACOWNIKÓW W 2009 R.

Źródło: Opracowanie własne IBS na podstawie badania ankietowego.

Opisywana w tym kontekście dostępność wykwalifikowanych zasobów pracy, zgodnie z wypowiedziami przedsiębiorców, nie stanowiła w 2010 r. bariery rozwoju przedsiębiorstw. W pewnym stopniu przyczyniła się do tego redukcja zatrudnienia w sektorze przedsiębiorstw z regionu, powroty migrantów, jak i ograniczenia planów dotyczących zwiększania zatrudnienia. Redukcja zatrudnienia z kolei zmniejszyła ogólne dochody ludności (które zaczęły być identyfikowane jako bariera rozwoju sektora MSP), a przez to i wielkość regionalnego rynku zbytu.

Na poziomie gospodarki kraju do głównych trudności w pozyskaniu pracowników przedsiębiorcy zaliczyli: problemy ze znalezieniem pracowników o określonych kwalifikacjach (56 proc. wskazań), niechęć pracowników do pracy (33 proc.), wysokie koszty pracy (32 proc.) oraz zbyt wysokie wymagania finansowe pracowników (22 proc.) (Orłowski i in. 2010). Odczuwane trudności kadrowe nie były jednak związane z okresem kryzysu, a z głębszymi (strukturalnymi) problemami na rynku pracy. Przedsiębiorstwa (przeciętnie w kraju) nie posiadały jednak dobrze zidentyfikowanych potrzeb kadrowych (choć największe braki kadrowe wystąpiły w budownictwie) oraz planów i strategii odnośnie pożądanych cech/szkoleń/kwalifikacji potencjalnych pracowników. Wskazywać to może na względnie większy pesymizm odpowiedzi w porównaniu do rzeczywistego stanu dostępnych na rynku zasobów pracy.

²³ Kwalifikacje zawodowe są zbiorem szerszym niż wykształcenie, które dotyczy głównie poświadczonej dokumentem wiedzy zdobytej w systemie nauczania. Kwalifikacje, oprócz wiedzy, zawierają w sobie zestaw umiejętności, niezbędnych do wykonywania pracy na określonym stanowisku. Często wiążą się również z posiadaniem odpowiednich uprawnień do wykonywania zawodu (np. operator ciężkiego sprzętu, licencja ubezpieczeniowa).

Formy zatrudnienia i wykształcenie pracowników

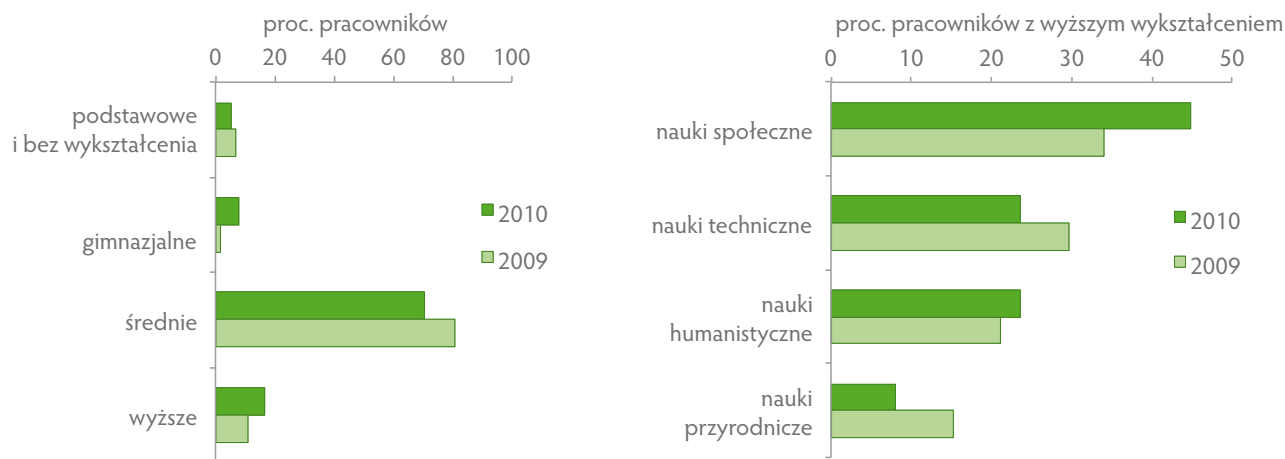
Wśród najczęstszych form zatrudnienia wykorzystywanych w przedsiębiorstwach z regionu praktykowane były umowy o pracę na czas nieokreślony oraz samozatrudnienie. Spośród przedsiębiorców korzystających z ostatniej formy zatrudnienia mniej niż połowa to osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, reszta tzn. 54.3 proc. podmiotów (wskazujących tą formę zatrudnienia jako jedną z najczęstszych) współpracowało z osobami prowadzącymi jednoosobową działalność gospodarczą. Ogólna niepewność dotycząca przyszłej sytuacji oraz uwarunkowania ekonomiczne w pewnym stopniu skłoniły przedsiębiorców do zmian form zatrudnienia pracowników (zawieranie umów charakteryzujących się krótszym czasem wypowiedzenia), m.in. nieznacznie zwiększyła się częstotliwość wskazań tych form zatrudnienia (umowa o pracę na czas określony, umowa zlecenie), jako najczęściej praktykowanej w przedsiębiorstwie.

W strukturze zatrudnionych w regionie dominowali pracownicy o wykształceniu średnim (80.7 proc. pracowników w 2009 r.), w mniejszym stopniu wyższym (10.8 proc.), a w najmniejszym stopniu o wykształceniu podstawowym (i bez wykształcenia) oraz gimnazjalnym. Widoczny był zatem istotny niedomiar pracowników o wykształceniu wyższym w ogólnej strukturze zatrudnienia. W latach 2009-2010 obserwowane zmiany na rynku pracy spowodowały istotne przeobrażenia opisywanej struktury zatrudnienia. Pozytywnym aspektem zaobserwowanych przemian był istotny wzrost udziału osób zatrudnionych z wykształceniem wyższym (z 10.8 proc. do 16.6 proc.) w ogóle zatrudnionych w sektorze MSP w regionie (Rysunek 3.21). Jednocześnie zmniejszył się odsetek osób z wykształceniem podstawowym (i bez wykształcenia) (spadek z 6.8 proc. do 5.5 proc.) oraz z wykształceniem średnim (z 80.7 proc. do 70.3 proc.). Biorąc pod uwagę fakt istotnej redukcji zatrudnienia, jaka miała miejsce w okresie między badaniami, można przypuszczać, że dokonany wzrost ogólnego poziomu wykształcenia pracowników dokonał się kosztem redukcji zatrudnienia wśród najslabiej wykształconych pracowników regionu, a nie samą poprawą kwalifikacji wśród zatrudnionych.

Rozpatrując kierunki ukończonych studiów osób z wykształceniem wyższym, najczęściej były to nauki społeczne (44.8 proc. wskazań przedsiębiorców, cechował je również największy wzrost). Rola nauk humanistycznych i technicznych w tym aspekcie była zbliżona, plasując się na drugim miejscu. Udział nauk przyrodniczych w całkowitym wykształceniu wyższym pracowników był najniższy spośród rozpatrywanych dziedzin.

RYSUNEK 3.21

WYKSZTAŁCENIE PRACOWNIKÓW (PO LEWEJ) ORAZ KIERUNKI UKOŃCZONYCH STUDIÓW (PO PRAWIEJ)

Źródło: Opracowanie IBS.

Struktura zatrudnienia wg branż oraz wielkości przedsiębiorstw w istotny sposób wpłynęła na stanowiska i zawody, które dominowały w zatrudnieniu przedsiębiorstw z regionu. W 2010 r. ponad połowa (50.2 proc.) przedsiębiorstw wskazywała obsługę klienta oraz sprzedawcę jako stanowisko pracy o największym udziale w zatrudnieniu. Wśród innych istotnych zawodów przedsiębiorcy wskazywali pracownika fizycznego (10.6 proc. wskazań) oraz kierowcę (5.2 proc.). W porównaniu do 2009 r. rozpatrywana struktura nie uległa istotnym zmianom.

Interesująca jest także analiza zapotrzebowania sektora MSP na pracę, a w szczególności trudności, jakie odnajdują przedsiębiorcy w znalezieniu odpowiedniego pracownika. Uzyskane w trakcie pierwszej tury badania wyniki wskazywały na brak doświadczenia kandydatów do pracy (68.6 proc. wskazań w 2010 r. względem 3.2 proc. w 2009 r. - dane panelowe) jako główną barierę w pozyskaniu pracowników. W znacznie mniejszym stopniu utrudnieniem były niewystarczające kwalifikacje potencjalnych pracowników.

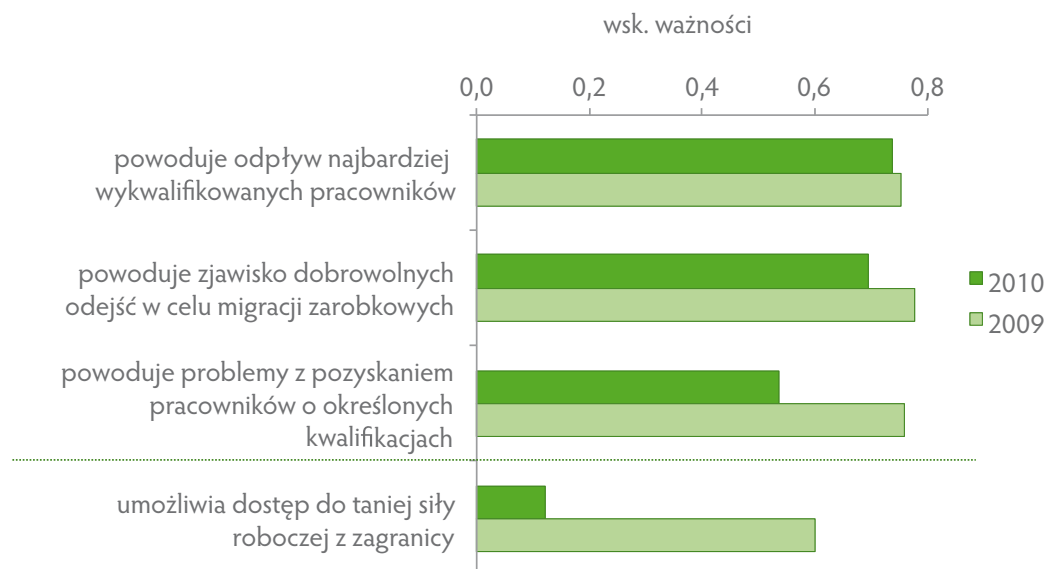
Dynamiczne zmiany na rynku pracy między badaniami najprawdopodobniej przyczyniły się do zmiany dostępności podaży pracy oraz jej percepcji wśród pracodawców (gorsza sytuacja na rynku pracy oznaczała mniejszą trudność w poszukiwaniach pracowników). Brak trudności w pozyskaniu pracowników dotyczył 53.4 proc. wskazań w 2010 r., podczas gdy w 13.9 proc. przedsiębiorstw nie odnotowano potrzeby zwiększenia zatrudnienia (o 3.7 pkt. proc. więcej niż w 2009 r.). Do zawodów, w których wystąpiły trudności w pozyskaniu pracowników, przedsiębiorcy zaliczyli następujące: fryzjer, cieśla, kierownik budowy, sprzedawca, spawacz, serwisant (ich udział w ogólnej strukturze odpowiedzi był jednak niewielki). Brak odpowiednich szkoleń, kursów i uprawnień, zgodnie z wypowiedziami przedsiębiorców, nie stanowił istotnego utrudnienia w poszukiwaniach pracowników (61 proc. wskazań).

Mobilność pracowników

Przeprowadzone badania wskazały na niską mobilność terytorialną ludności z województwa. Przedsiębiorcy deklarowali niską skłonność pracowników do zmiany miejsca zamieszkania, która w ciągu roku uległa dodatkowo osłabieniu (z 38.4 proc. do 35.8 proc. wskazań). Główny wymiar mobilności pracowników był związany z deklarowaną chęcią zmiany przez nich kwalifikacji (spadek z 61.3 proc. do 45.7 proc. wskazań). Istotne pogorszenie warunków funkcjonowania przedsiębiorstw i ich sytuacji ekonomicznej znalazło odzwierciedlenie w większym udziale wskazań na rzecz realokacji międzyzakładowej pracowników (wzrost z 0.3 proc. na 18.5 proc. wskazań), która wiązała się z koniecznością zmiany pracodawcy.

Nastawienie wobec migracji było negatywne, o czym informują wysokie wartości wskaźników ważności (Rysunek 3.22). Przedsiębiorcy utożsamiali migracje przede wszystkim z odpływem wykwalifikowanych siły roboczej, dobrowolną rezygnacją z pracy oraz trudnościami w pozyskaniu pracowników. Siła oddziaływania migracji zarobkowych na rynek pracy uległa jednak osłabieniu, chociaż nadal w największym stopniu deklarowano migracje jako powód odpływu najbardziej wykwalifikowanych pracowników. Do nieznacznego osłabienia negatywnego wizerunku migracji przyczyniła się gorsza sytuacja na rynku pracy wielu krajów UE oraz coraz większe trudności w znalezieniu korzystnych ofert pracy przez pracowników na zagranicznych rynkach.

Względnie negatywny odbiór migracji przez przedsiębiorców z regionu był związany z niewykorzystywaniem możliwości pozyskania pracowników z zagranicy. Jedynie 0.85 proc. przedsiębiorstw korzystało z takich pracowników (pochodzili z państw UE, Armenii oraz Ukrainy). Stosunkowo krótki okres możliwości zatrudnienia pracowników bez zezwolenia (6 miesięcy dla pracowników z Białorusi, Mołdawii, Rosji, Ukrainy), gorsza sytuacja na regionalnym rynku pracy oraz przede wszystkim charakter wykonywanych prac (np. sezonowość w rolnictwie) powodowały małe zainteresowanie tą formą pozyskania pracowników.

Źródło: Opracowanie IBS.

Specyfika migracji zarobkowych pracowników z ww. krajów Europy Środkowo-Wschodniej (w 2009 r. w Polsce dominowali obywatele Ukrainy - 95.7 proc.) (MPiPS - dane z oświadczeń zgłaszanych do PUP²⁴) pokazuje, że najczęściej były to osoby wykonujące prace nisko kwalifikowane, które znajdują zatrudnienie przy pracach prostych w rolnictwie (64.5 proc. w 2009 r. w Polsce), jako pomoc w domu (4.7 proc.), budownictwie (10 proc.) oraz przemyśle (3.4 proc.). Najczęściej (w 90 proc.) byli zatrudniani na okres od 3 do 6 miesięcy. Można przypuszczać, że wydłużenie okresu możliwości zatrudnienia bez pozwolenia w niewielkim stopniu zwiększyłoby zainteresowanie pracownikami z zagranicy, z uwagi na charakter prac, jaki oni wykonują (rolnictwo, w którym praca cechuje się dużą sezonowością).

Zgodnie z danymi Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w województwie warmińsko-mazurskim w I półroczu 2009 r. wydano 82 pozwolenia na pracę dla cudzoziemców (najmniej w Polsce - 0.56 proc. ogółu), głównie dla obywateli Chin oraz Ukrainy. Możliwość zatrudniania pracowników zza wschodniej granicy umożliwiła przedsiębiorcom przede wszystkim obniżenie kosztów działalności (z uwagi na najczęściej niższe oferowane płace) oraz pozyskanie pracowników do pracy, którą pracownicy z kraju nie są zainteresowani. Przedsiębiorcy z regionu, w świetle dostępnych danych oficjalnych, w bardzo znikomym stopniu korzystali z takiej możliwości.

3.4.3 KONDYCJA FINANSOWA ORAZ INWESTYCJE

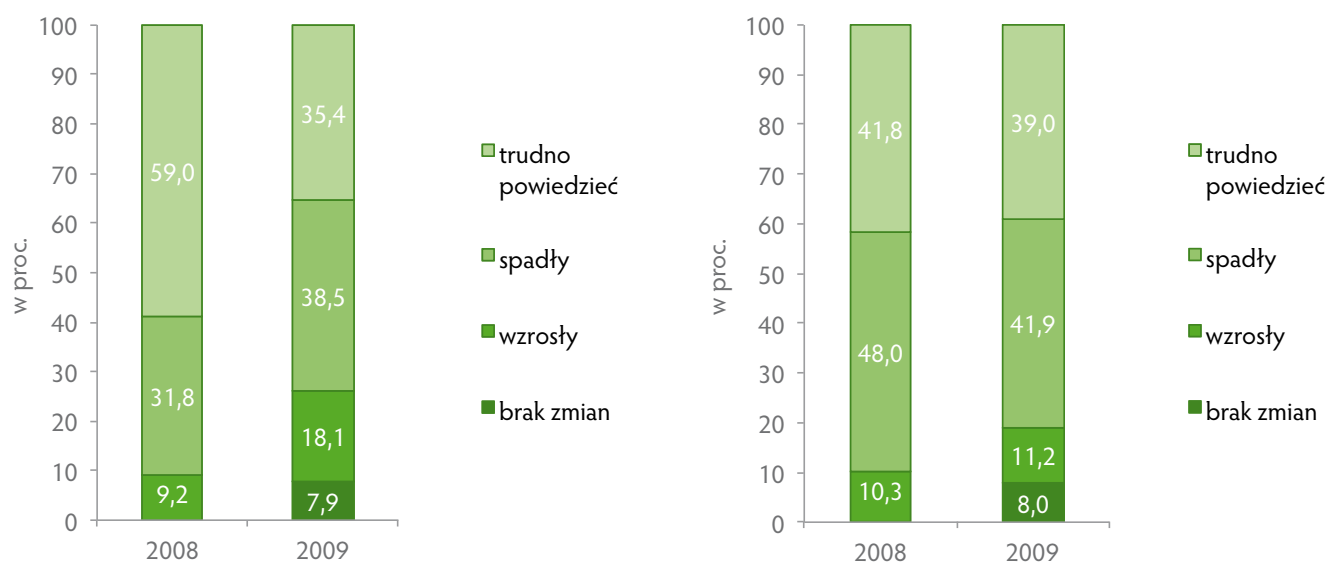
Sytuacja finansowa przedsiębiorstw w dużym stopniu informuje o ich ogólnej kondycji, rentowności prowadzonej działalności oraz zdolności utrzymania płynności finansowej (możliwości terminowego regulowania bieżących zobowiązań). Natomiast aktywność inwestycyjna wraz z potencjalnymi do uzyskania zewnętrznymi źródłami finansowania determinuje możliwości rozwoju przedsiębiorstw w przyszłości. Wykorzystanie zewnętrznych źródeł finansowania umożliwia zwolnienie części środków własnych zaangażowanych na rozwój przedsiębiorstwa oraz realizację większych projektów inwestycyjnych.

24 <http://www.mpips.gov.pl>

Sytuacja finansowa przedsiębiorstw z regionu była w istotny sposób determinowana ogólnie słabszą koniunkturą gospodarczą w kraju i regionie, która wiązała się ze spadkiem popytu i zamówień na produkty i usługi dostarczane przez ten sektor. Dlatego wyniki finansowe (przychody i zyski) uzyskane przez przedsiębiorstwa z regionu za 2009 rok były niższe od tych uzyskiwanych w poprzednich latach (Rysunek 3.23). W 2008 r. (w badaniu respondentów udzielili odpowiedzi za zakończony rok finansowy) spadki przychodów objęły 31,8 proc. przedsiębiorstw, podczas gdy rok 2009 przyniósł mniejsze przychody dla 38,5 proc. przedsiębiorstw. Skala zidentyfikowanych spadków w ogóle zmian przychodów, głębsza w skutkach w 2009 r.²⁵, w 11,1 proc. dotyczyła zmniejszenia przychodów o 0-10 proc., w 15,1 proc. o 10-30 proc., a w 11,8 proc. powyżej 30 proc. Na tym tle wzrosty przychodów, które wystąpiły przeciętnie częściej w 2009 r. (18,1 proc. względem 9,2 proc. rok wcześniej), przyjęły niewielki zakres zmian - najczęściej w 2009 r. dotyczyły przedziału 0 - 10 proc. (w 1,6 proc. ogółu zmian przychodów) oraz 20-30 proc. (5,9 proc.). Zestawienie tych dwóch okresów finansowych uwidoczniło większą skalę spadków (oraz odsetek przedsiębiorstw objętych negatywnymi zmianami) w 2009 r. u przedsiębiorstw z regionu. Podobnie, wzrost przychodów za 2009 r. cechował większy odsetek przedsiębiorstw przy bardziej dynamicznym jego wzroście.

W największym stopniu spadkami przychodów za 2009 r. objęte zostały podmioty mikro (najczęściej zatrudniające poniżej 4 pracowników) zajmujące się handlem, budownictwem, usługami transportowymi i pozostałą działalnością usługową. Spadek zysków był większy za 2008 r., kiedy to objął większy odsetek przedsiębiorstw (48 proc. - 2008 r. i 41,9 proc. - 2009 r.). Jego skala była jednak większa za 2009 r. (najczęściej za 2009 r. był to przedział powyżej 20 proc., podczas gdy za 2008 r. 5-10 proc.). Względnie trudniejsza sytuacja wystąpiła zatem w 2009 r. (w porównaniu z danymi za 2008 r.), co było związane z głębszymi spadkami przychodów i zysków przedsiębiorstw.

RYSUNEK 3.23
ZMIANY PRZYCHODÓW (PO LEWEJ) ORAZ ZMIANY ZYSKÓW (PO PRAWEJ) PRZEDSIĘBIORSTW

Źródło: Opracowanie IBS.

Dane dotyczące aktywnych przedsiębiorstw niefinansowych w Polsce w I kwartale 2010 r. informowały, w porównaniu z I kwartałem 2009 r., o większych przychodach przedsiębiorstw (o 1 proc.), i mniejszych kosztach ich uzyskania (o 1,2 proc.), co umożliwiło zwiększenie osiąganych przez przedsiębiorstwa zysków (Wyniki finansowe... 2010). Należy jednak pamiętać, że I kwartał 2009 r. wiązał się ze stosunkowo najłagodniejszą sytuacją przedsiębiorstw

25 Przy znacznie większej liczbie udzielonych odpowiedzi.

w Polsce podczas kryzysu finansowego na świecie (Informacja o kondycji... 2010), w tym okresie uwidoczniły się również negatywne skutki lekkomyślnego stosowania opcji walutowych (co wiązało się z obniżeniem zysków części przedsiębiorstw). W 2010 r. 60.2 proc. w kraju wykazało zysk netto (wobec 62.3 proc. w 2009 r.), a wielkość straty netto przedsiębiorstw zmniejszyła się o 53.5 proc.

Można przypuszczać, że spadek przychodów i zysków jedynie w niewielkim stopniu był uwarunkowany sytuacją gospodarczą zagranicznych gospodarek, z uwagi na bardzo małe (w świetle zidentyfikowanych tendencji) zaangażowanie podmiotów z regionu w międzynarodową działalność handlową (i przez to mniejszą skalę odczuwalnego kryzysu światowego). Odnotowano jednak pozytywne tendencje w tym zakresie świadczące o wzroście liczby podmiotów zajmujących się wymianą produktów z zagranicą.

Eksportem zajmowało się w 2010 r. 2.6 proc. przedsiębiorstw, podczas gdy w 2009 r. było to zaledwie 0.23 proc. (przeciętnie w Polsce w obrębie małych i średnich podmiotów ok. 5 proc. przedsiębiorstw zajmowało się działalnością eksportową - por. Orłowski i in. 2010). Najczęściej wyprodukowane w regionie towary trafiały na rynki krajów Rosji, Norwegii, Szwecji, Ukrainy, Białorusi, Belgii i Niemiec, a udział przychodów wygenerowanych z eksportu kształtował się na poziomie 0-10 proc. ogółu przychodów przedsiębiorstw.

Większy odsetek przedsiębiorstw zdecydował się również na import towarów z zagranicy (0.35 proc. przedsiębiorstw w 2009 r. względem 2.13 proc. w 2010 r.), który najczęściej pochodził z Niemiec, Belgii i Hiszpanii. Jednakże rozmiar tej współpracy w porównaniu do kosztów funkcjonowania przedsiębiorstw był niewielki – kształtował się najczęściej na poziomie 5-10 proc. ogółu kosztów działalności przedsiębiorstw. Gwałtowne zmiany kursów walutowych w niewielki sposób mogły zatem wpływać na rentowność prowadzonej działalności w przedsiębiorstwach z regionu.

Z jednej strony zaprezentowane wyniki wskazują na większą otwartość sektora MSP i nawiązywanie kontaktów handlowych z partnerami z zagranicy, z drugiej strony nawet w obrębie podmiotów zajmujących się wymianą międzynarodową udział handlu zagranicznego był niewielki, podobnie jak uzależnienie od zagranicznych rynków zbytu i dostępności produktów wyprodukowanych poza granicami kraju. W związku z niewielką wagą zagranicznych rynków zbytu, odczuwana sytuacja sektora MSP w województwie była głównie zdeterminowana wewnętrzną konsumpcją towarów i usług, która w okresie spowolnienia gospodarczego zmalała z uwagi na redukcję zatrudnienia w regionie. Mniejsza konsumpcja oraz niepewność odnośnie przyszłej sytuacji gospodarczej ograniczyły również popyt na dobra przemysłowe i realizowane inwestycje.

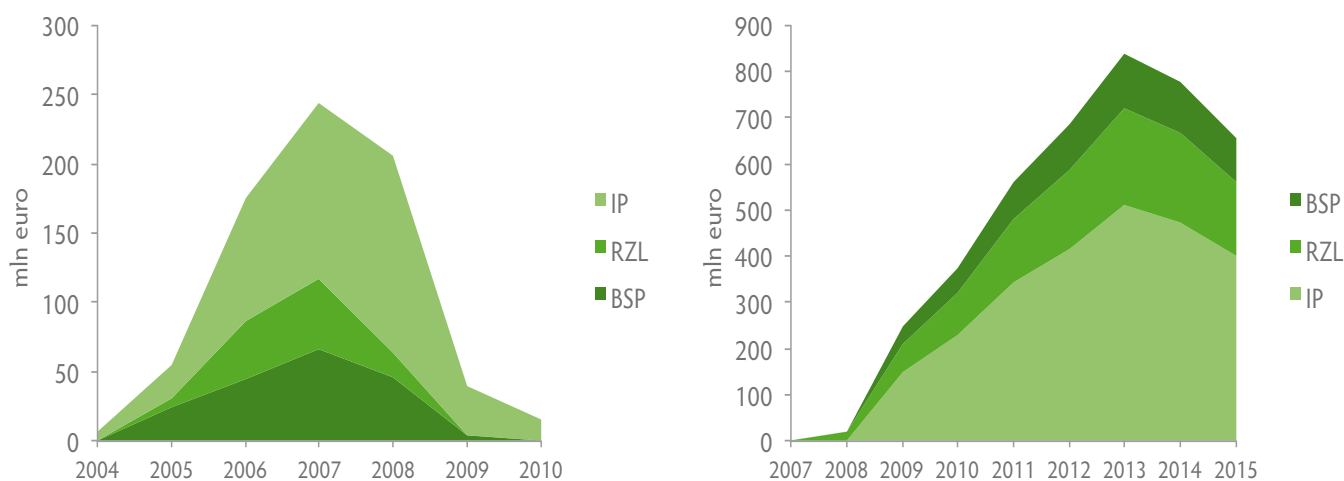
Przedsiębiorstwa z regionu w niewielkim stopniu korzystały także ze środków programów pomocy publicznej, szczególnie w porównaniu z ogółem przedsiębiorstw w kraju. W 2009 r. udział w takich programach (co najmniej raz) deklarowało 7.9 proc. przedsiębiorstw, a w 2010 r. 12.8 proc. Były to wartości niższe niż przeciętnie w kraju, gdzie odsetek przedsiębiorstw korzystających z tej formy pomocy wyniósł w 2007 r. 15 proc. (Starczewska-Krzysztosek 2008). Głównym źródłem finansowania uzyskanych dotacji były środki powiatów, w mniejszym stopniu województw, skierowane przede wszystkim na rozwój zasobów ludzkich i stworzenie nowych miejsc pracy. Zaobserwowane zwiększenie skłonności do wykorzystania tej formy finansowania zewnętrznego dokonało się w grupie przedsiębiorstw korzystających po raz drugi lub trzeci z dofinansowania (Rysunek 3.25), co może wskazywać na pozytywne doświadczenia przedsiębiorstw związane z realizacją takich dotacji oraz upatrywaniem przez co najmniej część przedsiębiorców szansy na zwiększenie konkurencyjności w drodze absorpcji środków.

Poziom rozwoju i konkurencyjności Warmii i Mazur na tle kraju

Pula dostępnych w przeszłości środków w województwie warmińsko-mazurskim była przeznaczona głównie na poprawę infrastruktury oraz w mniejszym stopniu na rozwój kapitału ludzkiego i bezpośrednio wsparcie przedsiębiorstw (Rysunek 3.24). Proporcje te zmieniają się w nadchodzących latach na korzyść rozwoju zasobów ludzkich, ponadto całkowita pula środków wzrośnie co najmniej trzykrotnie, więc także na wsparcie przedsiębiorstw zostanie przeznaczona dużo większa suma. Stwarza to możliwość poprawy konkurencyjności przedsiębiorstw z regionu, która jednak wymaga aktywnej polityki promocyjnej skierowanej do tych podmiotów, z uwagi ich niską świadomość sposobów wykorzystania ww. środków oraz braku odpowiedniego instrumentarium niezbędnego przy aplikowaniu o takie dofinansowanie.

RYSUNEK 3.24

WSPARCIE DLA WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO W RAMACH NARODOWEGO PLANU ROZWOJU (PO LEWEJ) ORAZ NARODOWEJ STRATEGII SPÓJNOŚCI (PO PRAWIEJ)

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie danych MRR.

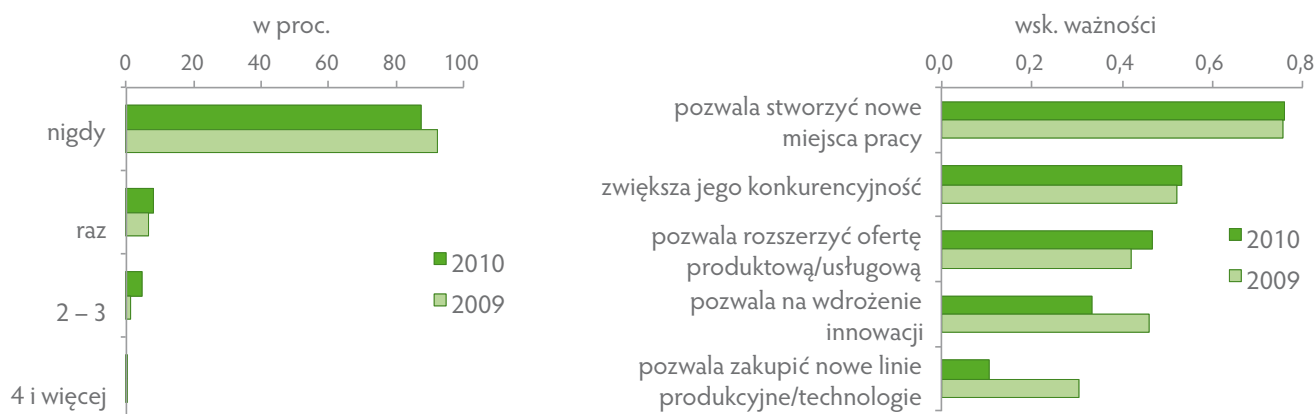
Objaśnienia: Dane przedstawione na wykresach prezentują wartość całkowitą funduszy alokowanych w województwie (środki UE oraz polski wkład). IP – infrastruktura podstawowa, RZL – rozwój zasobów ludzkich, BSP – bezpośrednie wsparcie przedsiębiorstw).

Odbiór wpływu dotacji z programów pomocy publicznej na funkcjonowanie przedsiębiorstw był pozytywny. Zdaniem przedsiębiorców w największym stopniu fundusze pozyskane z programów wsparcia publicznego były pomocne w kreowaniu nowych miejsc pracy (wsk. ważności 0.76) oraz pozytywnie wpływały na konkurencyjność przedsiębiorstw (0.53) i ich ofertę produktową (0.47). Biorąc pod uwagę zwiększone zainteresowanie tą formą wsparcia, należy przypuszczać, że w pewnym stopniu pozytywne doświadczenia wynikające z korzystania z tej formy pomocy przyczyniły się do poprawy odbioru pomocy publicznej szczególnie wśród przedsiębiorców korzystających po raz kolejny z dofinansowania.

Do największych barier (zgodnie z wykorzystywaną metodą ich nasilenie było umiarkowane) utrudniających wykorzystanie środków zewnętrznych zaliczono długi czas potrzebny na opracowanie wniosków aplikacyjnych (wsk. ważności 0.39), duży stopień skomplikowania wniosków (0.36) oraz niezbędny wkład własny (0.35). Dostępność informacji o możliwościach wsparcia publicznego, nie stanowiła (w 2010 r.) istotnej bariery ograniczającej możliwości wykorzystania środków.

RYСУNEK 3.25

KORZYSTANIE Z PROGRAMÓW POMOCY PUBLICZNEJ (PO LEWEJ) ORAZ WPŁYW PROGRAMÓW POMOCY PUBLICZNEJ NA FUNKCJONOWANIE PRZEDSIĘBIORSTW (PO PRAWĘJ)

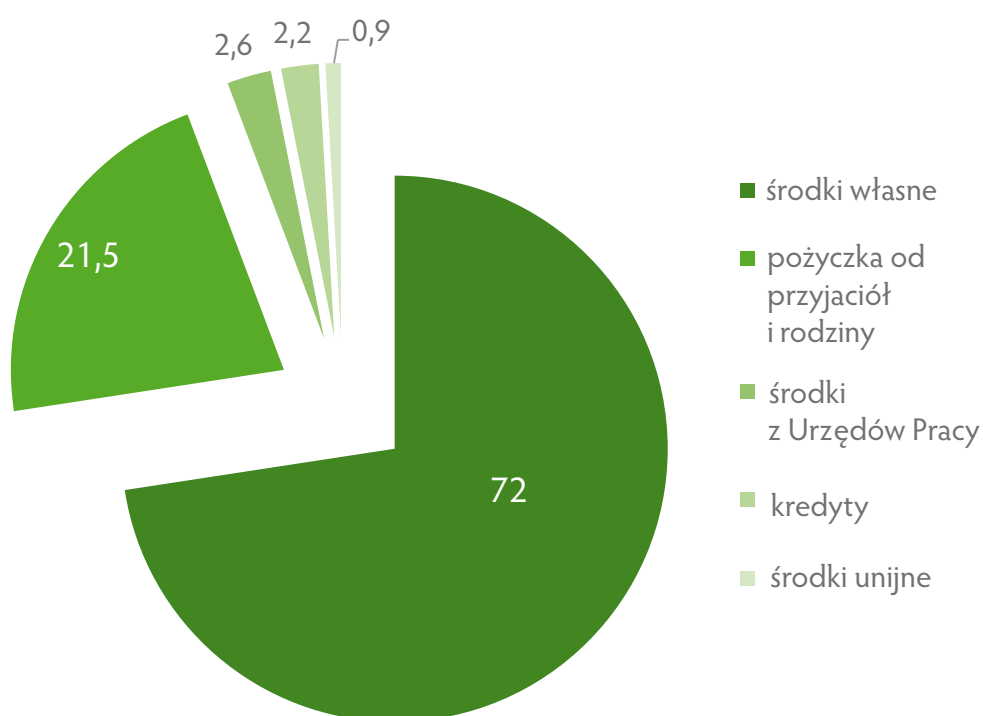
Źródło: Opracowanie IBS.

Ponadto, pozyskanie finansowania zewnętrznego nie stanowiło w opinii przedsiębiorców istotnej bariery rozwoju sektora MSP w województwie warmińsko-mazurskim, głównie z uwagi na ich niewielką skłonność do zaciągania zobowiązań kredytowych. W świetle zebranych przez PARP danych źródłem finansowania inwestycji małych i średnich podmiotów w Polsce były w 65 proc. środki własne, a na finansowanie inwestycji kredytem decydowało się 22 proc. przedsiębiorstw (Solska, Wrabec 2010). Podobnie, o powstaniu przedsiębiorstw w województwie warmińsko-mazurskim w największym stopniu decydowały własne środki finansowe lub pożyczka od przyjaciół i rodziny, bardzo niewielki był natomiast udział kredytów i środków publicznych (Rysunek 3.26).

Finansowanie inwestycji

RYСУNEK 3.26

POCHODZENIE ŚRODKÓW FINANSOWYCH PRZEZNACZONYCH NA ROZPOCZĘCIE DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ

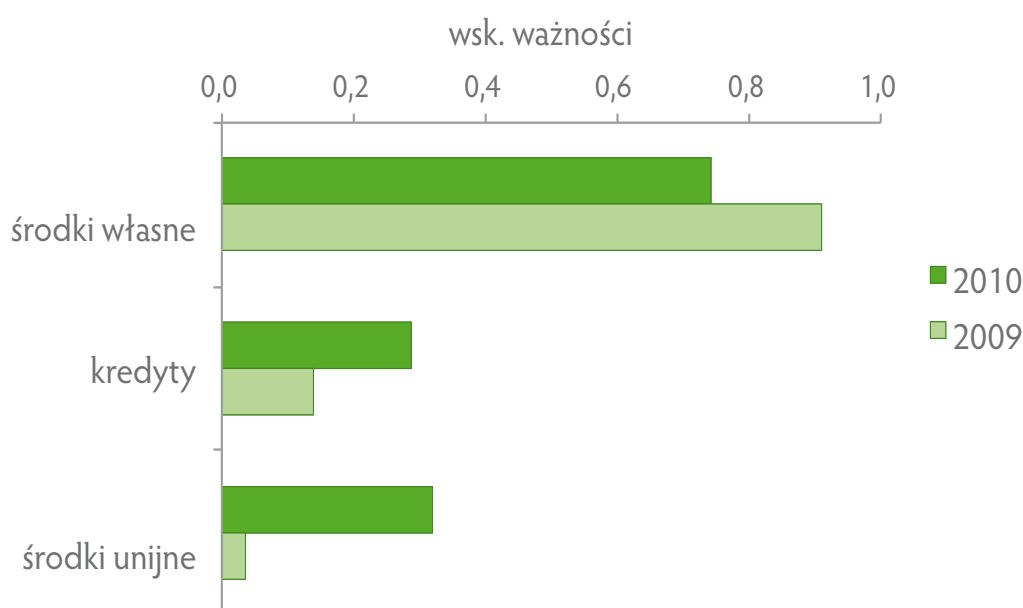
Źródło: Opracowanie IBS na podstawie przeprowadzonej ankiety.

Okres kryzysu finansowego z jednej strony zaostrzył kryteria związane z dostępnością finansowania zewnętrznego dla przedsiębiorców oraz zmniejszył zainteresowanie banków akcją kredytową, z uwagi na większe ryzyko takiej działalności (z działalności kredytowej zostały wyłączone niektóre branże uznane za zbyt ryzykowne, np. przemysł odzieżowy), z drugiej strony natomiast zwiększył zapotrzebowanie przedsiębiorstw na finansowanie zewnętrzne, które w okresie dobrej koniunktury częściej pochodziło z wypracowanych zysków. Okres spowolnienia gospodarczego zmusił wiele przedsiębiorstw do konsumpcji posiadanych oszczędności i rezygnacji z wielu inwestycji. Szczególne trudności odnotowywały przedsiębiorstwa najmniejsze, które stosunkowo krótko funkcjonowały na rynku. Pomimo swobodniejszej działalności kredytowej na rynku kredytów hipotecznych od stycznia do kwietnia 2010 r. dla osób prywatnych (zgodnie z danymi NBP zadłużenie osób prywatnych w tym sektorze zwiększyło się o 5 mld zł, tj. ok. 2.3 proc.), sytuacja kredytów inwestycyjnych dla przedsiębiorstw nie uległa znaczącej poprawie pomimo swobodniejszej polityki udzielania kredytów (spadek zadłużenia przedsiębiorstw o 4 mld zł, tj. ok. 2 proc. w tym samym okresie). Na trudności w pozyskaniu kredytów (odmowy banków) z uwagi na występowanie kryzysu wskazywało w Polsce 3 proc. przedsiębiorstw, a kolejne 2 proc. wprowadziło nowe formy finansowania działalności (Orłowski i in. 2010).

Znajomość nowoczesnych metod finansowania działalności gospodarczej pozwalających budować długookresową konkurencyjność przedsiębiorstwa była bardzo niska, a zaufanie do instytucji finansowych niewielkie (m.in. z uwagi negatywne i nagłościone w mediach doświadczenia przedsiębiorstw związane z opcjami walutowymi). W związku z tym finansowanie zewnętrzne było raczej odbierane jako zagrożenie i ryzyko z nim związane niż możliwość szansy rozwoju przedsiębiorstwa.

W związku z tym w naszym badaniu: dominującym źródłem finansowania działalności inwestycyjnej w regionie w 2010 r. były środki własne pochodzące z wypracowanych zysków (wsk. ważności 0.74) (Rysunek 3.27). Znacząco zwiększyła się ocena funduszy unijnych (z 0.04 do 0.32) i w mniejszym stopniu kredytów (z 0.14 do 0.29) jako źródła finansowania inwestycji.

RYSUNEK 3.27
ISTOTNOŚĆ ŹRÓDEŁ FINANSOWANIA INWESTYCJI

Źródło: Opracowanie IBS.

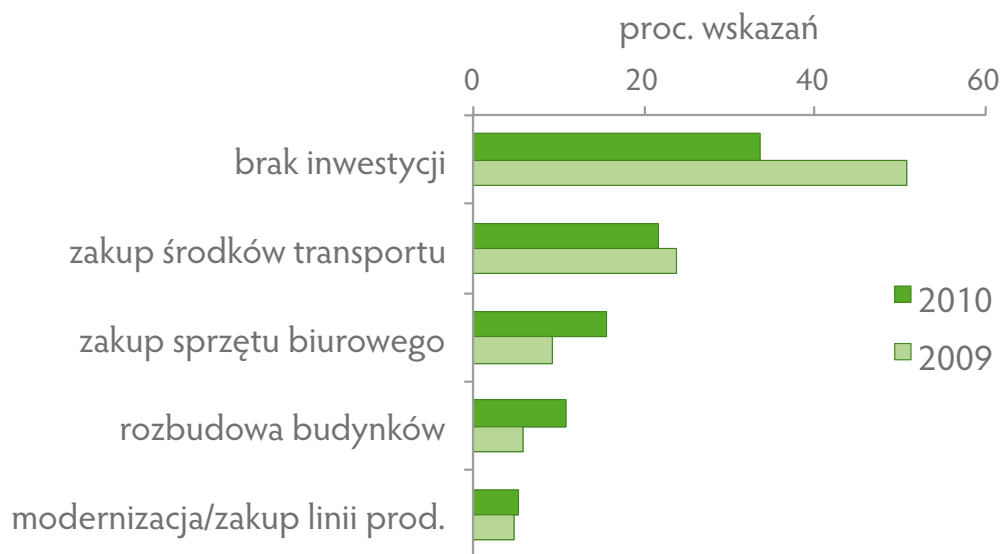
Badania przeprowadzone przez Orłowskiego i in. (2010) wskazały na większy udział innych form finansowania działalności poza środkami własnymi przeciętnie w kraju (48 proc. wskazań), tj. kredyt inwestycyjny (15 proc.), leasing (11 proc.), linia kredytowa (11 proc.), fundusze unijne (3 proc.). Względnie niskie zainteresowanie innymi formami finansowania w regionie może wynikać z niewystarczającej wiedzy przedsiębiorców na temat nowoczesnych metod finansowania działalności gospodarczej lub awersji do podejmowania nowych (czasami ryzykownych) działań.

Niska skłonność do ponoszenia ryzyka może wynikać z ryzyka ekonomicznego takiego przedsięwzięcia (firmy małe są najczęściej przedsiębiorstwami rodzinnymi, niepowodzenie inwestycji wiązałoby się z utratą dochodu i źródła utrzymania rodziny). Korzystanie ze środków własnych na potrzeby realizacji inwestycji było również wynikiem dobrej koniunktury z lat poprzednich (2006-2007) i wykorzystania zgromadzonych środków na cele inwestycyjne. Jednocześnie jednak, mając na uwadze ograniczone możliwości wykorzystania środków własnych na inwestycje, wydaje się, że rzadkie korzystanie z zewnętrznych źródeł finansowania jest jedną z barier rozwoju przedsiębiorstw na obszarze Warmii i Mazur.

Prezentowane przez PKPP Lewiatan informacje (Badanie oczekiwań... 2010) odnośnie inwestycji wykazały, że w 2010 r. działalność inwestycyjną będzie zwiększać 34 proc. przedsiębiorstw (głównie przedsiębiorstwa duże - wartość ich inwestycji przekracza połowę w sektorze przedsiębiorstw). Średnie i małe przedsiębiorstwa cechują się mniejszą skłonnością do inwestowania, jednak najmniejsze zainteresowanie inwestowaniem wyrażają mikroprzedsiębiorstwa (jedynie 24 proc. z nich zamierza dokonywać inwestycji w 2010 r. - spadek o jedną trzecią). Niska skłonność do inwestowania małych podmiotów była związana z oczekiwaniem na zwiększenie zainteresowania produktami i usługami oferowanymi przez te jednostki (będzie zatem podejmowana na bieżąco), w odróżnieniu od kilkuletnich planów inwestycyjnych i strategii większych przedsiębiorstw. W 2010 r. przedsiębiorstwa w Polsce planowały dalsze ograniczenia kosztów działalności (30 proc. wskazań), pozyskiwanie nowych klientów i rynków zbytu (19 proc.), intensywniejszą promocję i reklamę (14 proc.), podczas gdy 44 proc. nie podjęło oraz nie planowało podjęcia żadnych działań, a po 5 proc. planowało redukcję zatrudnienia oraz zmianę formy zatrudniania pracowników (Orłowski i in. 2010).

W regionie (w świetle realizowanych badań) na działalność inwestycyjną od początku istnienia przedsiębiorstwa nie zdecydowało się 39.8 proc. przedsiębiorstw (w 2009 r. takich przedsiębiorstw było 64.1 proc.). Ponadto podmioty, które prowadziły działalność inwestycyjną przeznaczały niewielki udział wydatków przedsiębiorstwa na nakłady inwestycyjne (większość z przedsiębiorstw alokowała 0-15 proc. ogółu wydatków na cele inwestycyjne). Realizowane inwestycje koncentrowały się na zakupie środków transportu (choć w coraz mniejszym stopniu), sprzętu biurowego oraz rozbudowie budynków przedsiębiorstwa (Rysunek 3.28).

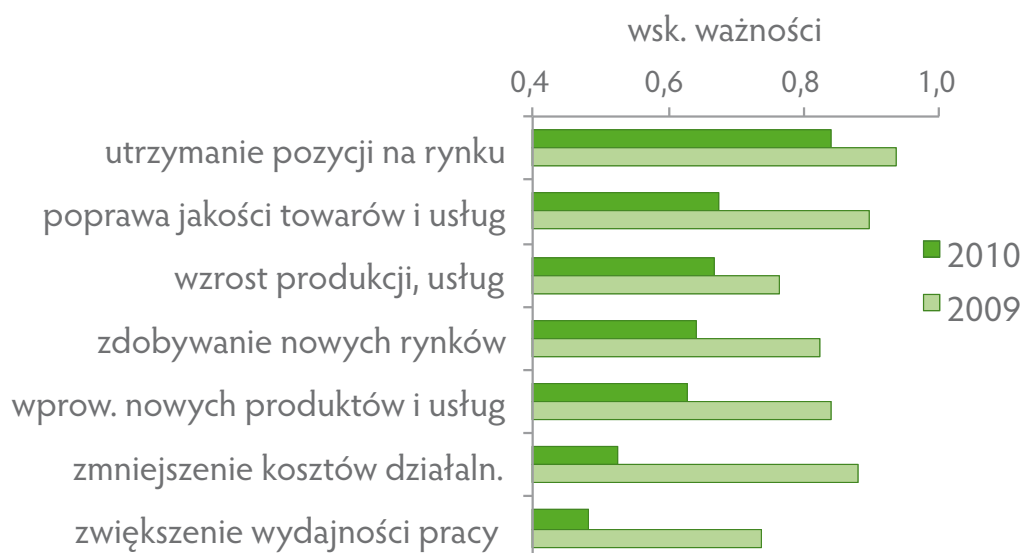
W porównaniu do 2009 r. przedsiębiorstwa zaczęły przeznaczać więcej środków na promocję i reklamę, jak i na maszyny lub narzędzia czy rozszerzenie asortymentu towarów i usług. Może to sugerować próby zwiększenia ich konkurencyjności względem pozostałych podmiotów na rynku poprzez realizowane działania inwestycyjne, co było szczególnie istotne w okresie zmniejszonego popytu ze strony konsumentów i samych przedsiębiorstw.

Źródło: Opracowanie IBS.

Objaśnienia: W przypadku tego pytania (w całym okresie funkcjonowania) przedsiębiorcy mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź (maks. 3) w związku z tym proc. wskazań nie jest równy co do wartości proc. przedsiębiorstw.

Potwierdza to analiza determinant motywów inwestowania przedsiębiorstw, zgodnie z którą głównym celem dokonywanych inwestycji było utrzymanie pozycji na rynku lub utrzymanie się na rynku w sytuacji słabej koniunktury gospodarczej (Rysunek 3.29). Dlatego istotne były działania związane z poprawą jakości oferowanych produktów i usług, jak i zdobywanie nowych rynków zbytu.

Źródło: Opracowanie IBS.

Stosunkowo niewielka uwaga przedsiębiorców została jednak skupiona na wprowadzeniu nowych produktów i usług, co może wskazywać na niską innowacyjność przedsiębiorców z regionu. Względnie najmniej istotne były motywy inwestowania związane z obniżeniem kosztów działalności oraz wzrostem wydajności pracy.

Na tym tle planowane działania rozwojowe w 2010 r. w sektorze MSP w Polsce koncentrowały się na obsłudze nowych klientów i rynków zbytu (37 proc. wskazań), wprowadzaniu nowych produktów i usług (24 proc.), zatrudnieniu nowych pracowników (16 proc.), wyjść poza rynek lokalny (16 proc.), wprowadzeniu nowych technologii (11 proc.) oraz przeprowadzeniu znaczących inwestycji (9 proc.) (Orłowski i in. 2010). Brak planów rozwojowych był argumentowany dobrą sytuacją przedsiębiorstwa (34 proc.), niepewnością odnośnie przyszłości (26 proc.) oraz koniecznością nastawienia się na przetrwanie (19 proc.).

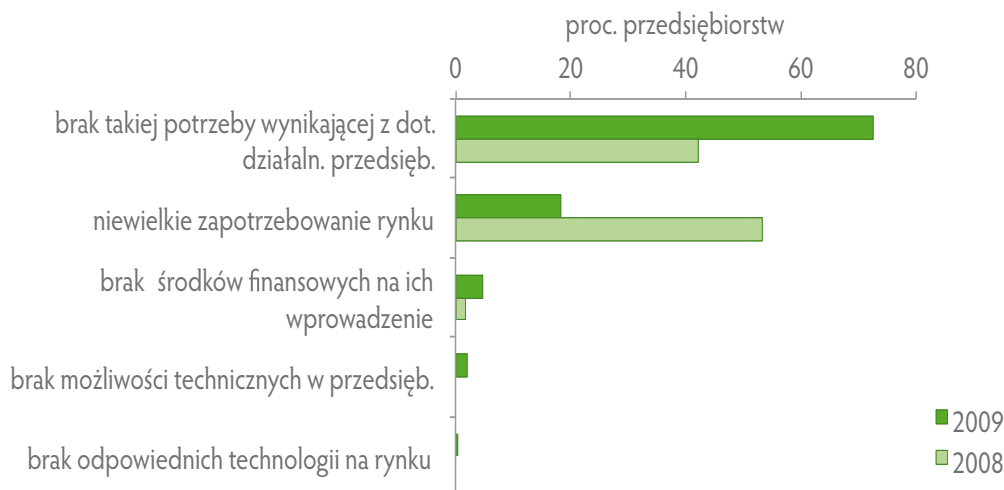
Reasumując, w 2009 r. sytuacja finansowa przedsiębiorstw w regionie uległa istotnemu pogorszeniu względem 2007 oraz 2008 r., co było związane z mniejszą konsumpcją zgłaszaną przez podmioty na rynku. Rok 2009 obfitował w głębsze spadki przychodów oraz zysków przedsiębiorstw w porównaniu do 2008 r., co znalazło odzwierciedlenie w redukcji zatrudnienia w sektorze przedsiębiorstw. Niska skłonność do poszukiwania źródeł finansowania zewnętrznego, w tym kredytów oraz funduszy unijnych, w sytuacji pogarszającej się sytuacji finansowej utrudniała realizację inwestycji, z których rezygnowało wiele przedsiębiorstw. Alokowane nakłady inwestycyjne były kierowane na cele umożliwiające utrzymanie pozycji na rynku poprzez konkurencję niecenową (m.in. poprawę jakości produktów i usług) i zdobywanie nowych rynków zbytu (zwiększył się udział przedsiębiorstw eksportujących oraz zasięg działalności części przedsiębiorstw z regionu).

3.4.4 INNOWACYJNOŚĆ PRZEDSIĘBIORSTW

Innowacyjność jest istotnym składnikiem budowania przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstw. Tempo wdrażania nowych i innowacyjnych produktów/usług oraz wykorzystanie nowych technologii wytwarzania, organizacji pracy, marketingu umożliwia podniesienie możliwości konkurowania względem pozostałych podmiotów na rynku m.in. poprzez wzrost wydajności produkcji, większe dopasowanie do potrzeb konsumentów, poprawę pozycji na rynku, podnoszenie jakości produktów i usług, zdobywanie nowych rynków zbytu, lepszej promocji i dystrybucji, czy zwiększanie rentowności prowadzonej działalności. Ponadto, przedsiębiorstwa innowacyjne lepiej znoszą okres spowolnienia gospodarczego, z uwagi na pozycje na rynku jaką zajmują, nowatorstwo oraz poczynione inwestycje mające na celu zwiększenie innowacyjności. Dzięki temu okres spowolnienia gospodarczego upatrywany jest przez tą grupę przedsiębiorstw bardziej jako szansa aniżeli zagrożenie, co przejawia się m.in. zwiększoną sprzedażą, zdobywaniem nowych rynków zbytu, większą skalą planowanych inwestycji w porównaniu do pozostałych przedsiębiorstw (Monitoring kondycji... 2009).

Niska innowacyjność

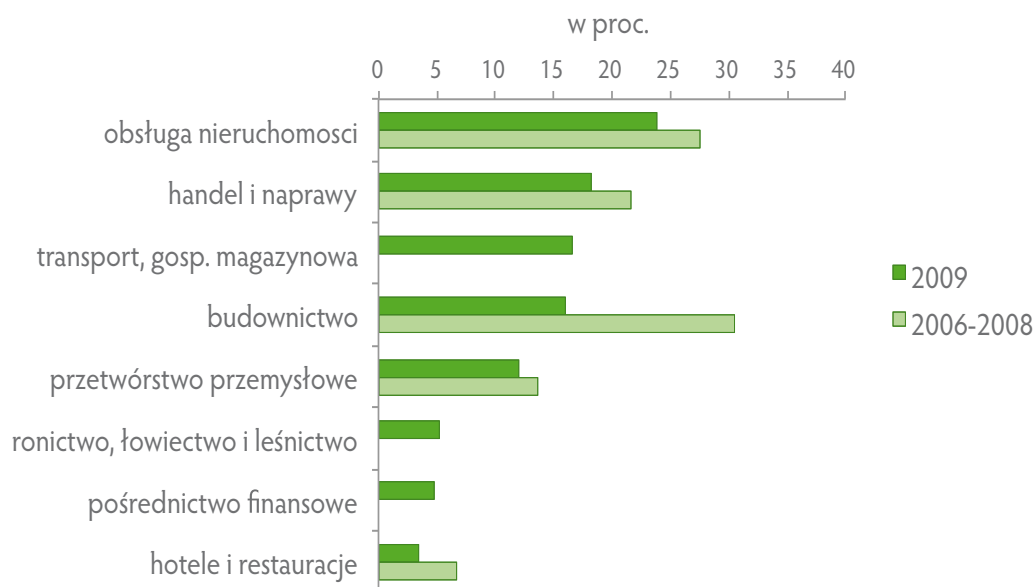
Poziom innowacyjności przedsiębiorstw z regionu należy uznać za niski i niewystarczający do istotnej poprawy konkurencyjności podmiotów z regionu. W 2009 r. wprowadzanie innowacji zadeklarowało 16.1 proc. przedsiębiorstw sektora MSP z regionu, podczas gdy w 2008 r. było to 11.7 proc. (w tym przypadku przedsiębiorcy byli pytani o wdrożenie innowacji w okresie 2006-2008). W 2008 r. ponad połowa przedsiębiorstw zadeklarowała, że nie wprowadziła innowacji z powodu niewielkiego zapotrzebowania na rynku na nowoczesne rozwiązania w branży. Innym istotnym powodem niewdrażania innowacji w tym okresie był „brak takiej potrzeby, wynikającej z funkcjonowania firmy w latach poprzednich”. W okresie roku zwiększył się odsetek przedsiębiorstw wskazujących ten czynnik (wzrost do ponad 70 proc. względem 42 proc. rok wcześniej). Pozytywnym aspektem obserwowanych przemian była rosnąca świadomość zapotrzebowania na innowacje na rynku, którą zaczęło dostrzegać coraz więcej przedsiębiorstw.

Źródło: Opracowanie IBS.

Jednakże, przedsiębiorcy dostrzegając większe zapotrzebowanie na nowoczesne rozwiązania, nie widzieli potrzeby ich wdrażania, z uwagi na (korzystną) historyczną działalność przedsiębiorstwa. Świadczyło to o ich niskiej wewnętrznej motywacji do wprowadzania innowacji, co przekładało się również na ich konkurencyjność.

Innowacje wprowadzone w 2008 roku najczęściej cechowały budownictwo, obsługę nieruchomości oraz handel hurtowy i detaliczny. Rok później opisywana struktura uległa modyfikacji. Wdrażane innowacje najczęściej dotyczyły przedsiębiorstw z sekcji: obsługa nieruchomości, handel i naprawy oraz transport i gospodarka magazynowa (Rysunek 3.31).

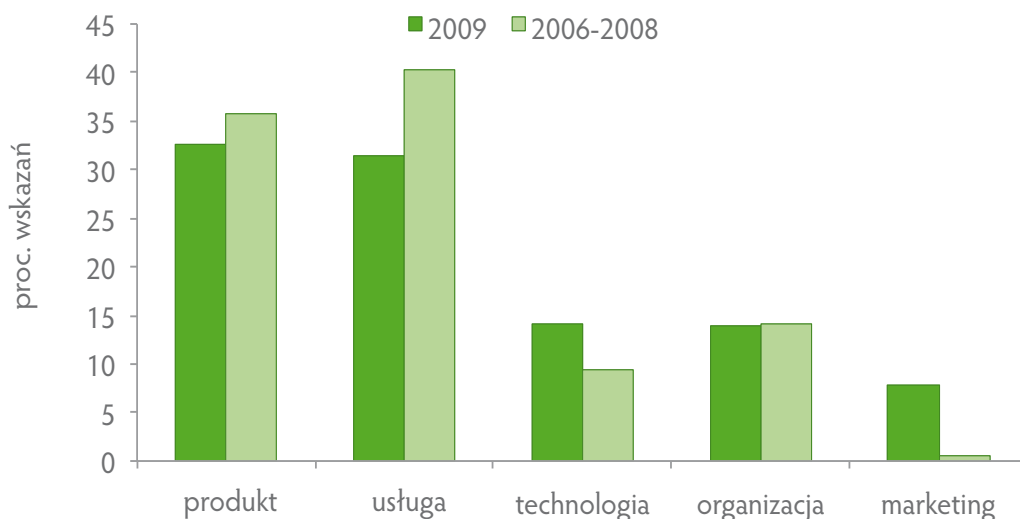

Źródło: Opracowanie IBS.

Wśród przedsiębiorstw, które wdrożyły innowacje w latach 2006-2008 dominowały innowacje w zakresie usług, a w mniejszym stopniu produktów. W 2009 r. zmalała rola innowacji produktowych i usługowych na korzyść innowacji technologicznych i marketingowych (Rysunek 3.32). Najprawdopodobniej większa rola innowacji marketingowych była uzasadnioną większą konkurencją odczuwaną na rynku z uwagi na kurczący się rynek zbytu.

● RYSUNEK 3.32

RODZAJE WDRAŻANYCH INNOWACJI

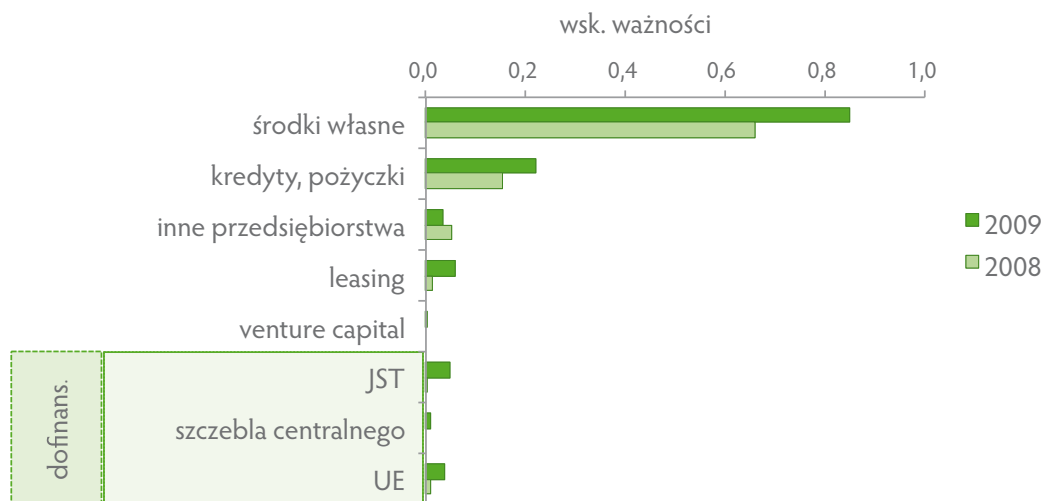

Źródło: Opracowanie IBS.

W 2010 r. 26.8 proc. przedsiębiorstw zamierza wdrożyć innowacje (uzyskane wyniki z pierwszej tury badania pozwoliły jednak stwierdzić, że jedynie 18.5 proc. podmiotów które planowały wprowadzenie innowacji w 2009 r. faktycznie je w tym roku wdrożyło). W związku z tym deklaracje dotyczące rozwoju innowacyjności przedsiębiorstw z regionu należy traktować z pewną dozą nieufności. Plany dotyczące wdrożeń (na rok 2010) dotyczą w głównej mierze innowacji marketingowych (26.8 proc. wskazań), a w nieznacznie mniejszym stopniu innowacji w usługach (25.4 proc.) oraz innowacji produktowych (25.2 proc.). Uzyskane wyniki mogą wskazywać na większą rolę promocji, dzięki której w okresie nasilenia konkurencji i zmniejszonego rynku zbytu, przedsiębiorstwa planują zwiększyć swoją konkurencyjność względem pozostałych podmiotów na rynku. W porównaniu do planowanych innowacji do wdrożenia w 2009 r. istotnie zmniejszyła się rola innowacji organizacyjnych (ówcześnie 51.7 proc. wskazań) i marketingowych (33 proc.) na korzyść pozostałych form wprowadzanych innowacji.

Wyniki badania sektora MSP z województwa warmińsko-mazurskiego pokazały także, że pomimo rozwoju rynku finansowego, większość przedsiębiorstw nie korzystała z zewnętrznego finansowania innowacji. Finansowanie to było raczej postrzegane przez pryzmat zagrożeń niż szans rozwojowych. Dlatego głównym źródłem finansowania innowacji w 2008 r. były środki własne, ich rola wzrosła w 2009 r. (Rysunek 3.33). Niewątpliwie pozytywnym kierunkiem przemian była większa rola kredytów na finansowanie innowacji oraz względnie wysoka rola wsparcia publicznego od jednostek rządowych szczególnie centralnego na finansowanie innowacji w sektorze MSP.

Motywy podejmowania działań innowacyjnych miały przede wszystkim charakter ekonomiczny - zaliczono do nich oczekiwanie na wzrost zysku i utrzymanie lub poprawę pozycji na rynku, a w mniejszym stopniu poprawę jakości oferowanych produktów lub usług. Efekty zrealizowanych inwestycji były zgodne z oczekiwaniami przedsiębiorców (choć cechował je mniejszy realny wpływ od oczekiwań).

Źródło: Opracowanie IBS.

Objaśnienia: zacieniowano źródła finansowania otrzymane w ramach wsparcia publicznego.

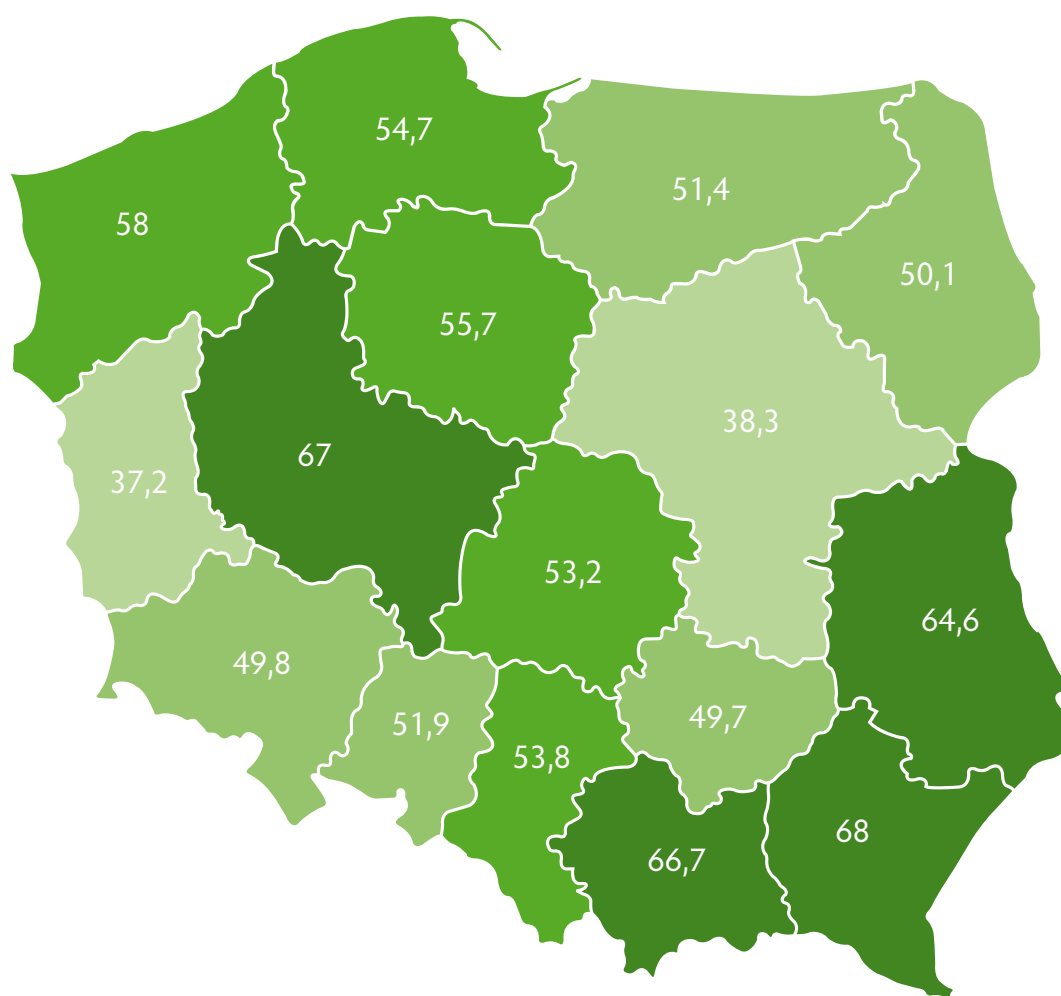
Wśród najczęstszych barier rozwoju innowacyjności (w świetle zebranych wypowiedzi miały one umiarkowany charakter) najczęściej wskazywano ryzyko ekonomiczne realizowanego przedsięwzięcia oraz w mniejszym stopniu bieżącą sytuację gospodarczą. Za czynnik umiarkowanie stymulujący rozwój innowacyjności przedsiębiorcy wskazali dostępność funduszy pomocowych UE oraz finansowania zewnętrznego. Przedsiębiorstwa z regionu ponadto nie wykorzystują szansy jaką dają im instytucje zajmujące się wspieraniem innowacyjności i transferu wiedzy. Podobnie, przedsiębiorcy nie korzystają z możliwości współpracy z instytucjami badawczymi i szkolnictwem wyższym, chociaż widoczna jest nieznaczna poprawa w tej kwestii.

Poziom innowacyjności przedsiębiorstw z regionu należy uznać za niski (choć w latach 2006-2009 uległ poprawie). Nie jest on jednak uwarunkowany wysokimi kosztami dostępu do innowacji lub ograniczonymi możliwościami uzyskania finansowania zewnętrznego, a niską skłonnością (wewnętrzną) do wprowadzania innowacji. Najprawdopodobniej wynikała ona ze stosunkowo dobrych historycznych wyników działalności przedsiębiorstwa i ryzyka ekonomicznego ponoszonego na realizację projektów związanych z wprowadzaniem innowacji. Przedsiębiorcy nie upatrują w innowacjach szansy poprawy ich konkurencyjności względem pozostałych podmiotów na rynku, pomimo zgłaszanego przez konsumentów coraz większego zapotrzebowania na innowacyjne produkty i usługi.

3.4.5 POSTRZEGANIE SZAREJ STREFY

Szara strefa jest nieodłącznym elementem gospodarki każdego kraju, chociaż jej zakres i forma przybiera zróżnicowaną postać, również na poziomie regionalnym.²⁶ Województwo warmińsko-mazurskie należało w 1998 r. do regionów o dużym nasileniu tego zjawiska (por. Bukowski, 2007). Wyniki badania kontroli zatrudnienia w przekroju wojewódzkim z 2008 r. pozwoliły natomiast zakwalifikować je do regionów o relatywnie niskim na tle kraju odsetku (51,4 proc.) stwierdzonych naruszeń w przeprowadzonych kontrolach legalności zatrudnienia (Rysunek 3.34). Odmierna metodologia badań uniemożliwia jednak dokonywanie porównań między wynikami tych dwóch analiz.

RYСУNEK 3.34
ODSETEK KONTROLI, W KTÓRYCH STWIERDZONO NARUSZENIE USTAWY O PROMOCJI ZATRUDNIENIA I INSTYTUCJACH RYNKU PRACY²⁷

Źródło: Kontrola legalności zatrudnienia, PIP, Warszawa 2008 r. (lipiec)

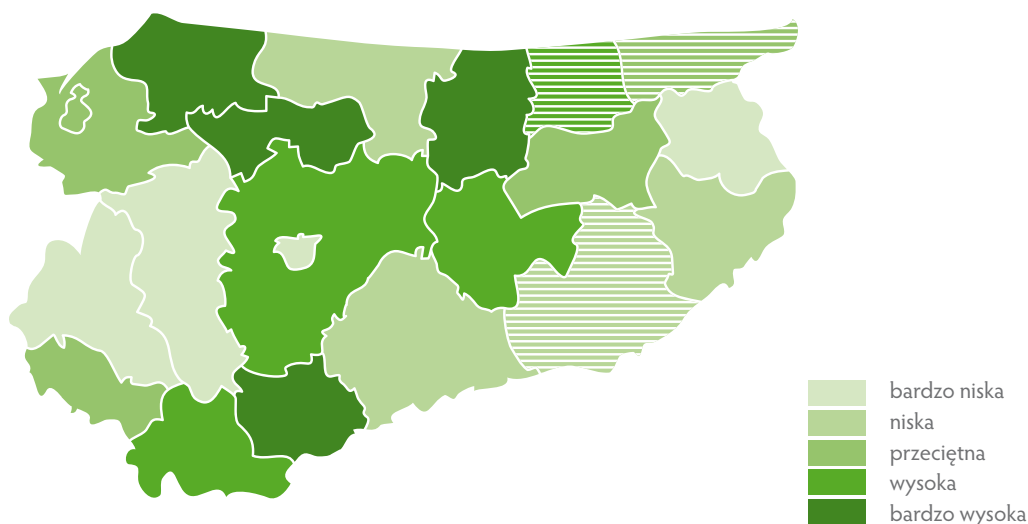
Funkcjonowanie szarej strefy w sektorze przedsiębiorstw wiąże się przede wszystkim z zatrudnianiem pracowników bez umowy o pracę lub niezgłaszaniem pełnej kwoty wypłacanego wynagrodzenia za pracę najemną. Istnienie gospodarki nierejestrowanej negatywnie wpływa na gospodarkę (mniejsze wpływy podatkowe), jak również na same przedsiębiorstwa pozostające poza szarą strefą, m.in. z uwagi na fakt nieuczciwej konkurencji (m.in. niższe koszty pracy) prowadzonej przez te podmioty, co dodatkowo zachęca do korzystania z pracy nierejestrowanej przez część z przedsiębiorstw.

²⁶ W 1998 r. przybierała największe nasilenie w Polsce w makroregionach: północno-wschodnim, północnym, środkowo-wschodnim. Jej najniższe wartości były obserwowane w mieście stołecznym Warszawa, makroregionie środkowym i południowym (por. Bukowski 2007).

²⁷ Należy mieć na uwadze fakt, że część kontroli odbywa się po uprzedzeniu PIP o nieprawidłowościach w danej firmie, dlatego ich skuteczność jest tak wysoka.

W obrębie samego województwa w największym stopniu problem szarej strefy w regionie w 2009 r. był postrzegany przez przedsiębiorców z powiatów: nidzickiego, lidzbarskiego, kętrzyńskiego i braniewskiego. Stosunkowo najmniejsza percepcja tego zjawiska miała miejsce w powiatach ostródzkim, iławskim, oleckim oraz w mieście Olsztyn (Rysunek 3.35). Mniejsza gotowość do udzielenia odpowiedzi dot. szarej strefy uniemożliwiła niestety zgromadzenie wystarczającej liczby przypadków umożliwiającej prześledzenie zmian w przestrzennym zróżnicowaniu szarej strefy w województwie warmińsko-mazurskim.

RYСУNEK 3.35
PERCEPCJA SZAREJ STREFY W WOJEWÓDZTWIE

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie badania ankietowego.

Objaśnienia: współczynnik percepcji szarej strefy został obliczony jako udział osób uważających, że szara strefa występuje w województwie względem populacji badanej z danego powiatu. Mapa przedstawia względną percepcję w porównaniu do pozostałych powiatów. Obszary zakreskowane przedstawiają powiaty charakteryzujące się najwyższym błędem pomiaru. Z uwagi na stosunkowo niewielką liczebność przeprowadzonych wywiadów w poszczególnych powiatach (poza m. Olsztyn i Elbląg) do wyników analizy należy podchodzić z ostrożnością.

Ponadto, na poziomie powiatów zauważono umiarkowaną, lecz statystycznie istotną pozytywną zależność między stopą bezrobocia rejestrowanego w grudniu 2008 r. a percepcją szarej strefy.²⁸ Wskazana zależność znajduje odzwierciedlenie w statystykach prowadzonych przez Oddział Kontroli Legalności Zatrudnienia²⁹, zgodnie z którymi, w 2003 r. nasilenie szarej strefy było najwyższe w powiatach o najwyższym poziomie bezrobocia: bartoszyckim, oleckim i gołdapskim, gdzie dominowały małe podmioty, którym najłatwiej jest ukryć nielegalne zatrudnienie. Praca nierejestrowana koncentrowała się w rolnictwie, budownictwie i usługach (gastronomia, korepetycje, opieka nad dziećmi), a jej nasilenie wzrastało od 2003 r. (por. Kontrola legalności 2007).

Działalność nierejestrowana w sektorze MSP w kraju, zgodnie z wypowiedziami przedsiębiorców z regionu, w porównaniu do 2009 roku nie uległa istotnemu nasileniu, pomimo pogorszenia warunków funkcjonowania sektora MSP (90.3 proc. przedsiębiorstw zgłaszało fakt jej istnienia w 2009 r. w sektorze MSP, podczas gdy w 2010 r. identyfikowało ją 90.4 proc. podmiotów). Subiektywne odczucia przedsiębiorców z regionu, odnośnie zakresu funkcjonowania szarej strefy na terenie

²⁸ Oszacowany współczynnik korelacji liniowej Pearsona wyniósł 0.37. Jego dodatnia wartość informuje o tym, że w powiatach charakteryzujących się wyższą stopą bezrobocia percepcja zjawiska pracy nierejestrowanej jest wyższa. Współczynnik korelacji liniowej był obliczony przy poziomie istotności 0.05.

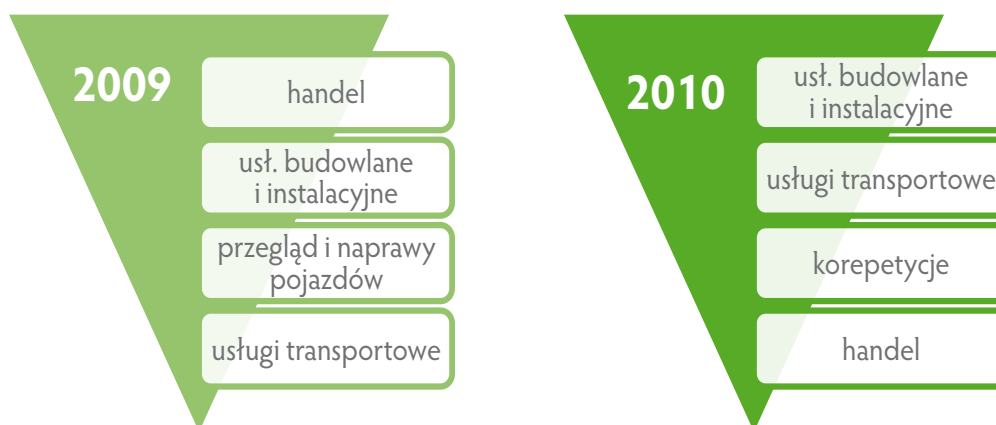
²⁹ Obecnie kontrolą legalności zatrudnienia zajmuje się Państwowa Inspekcja Pracy.

województwa wykazały ponadto jej mniejsze natężenie w porównaniu do 2009 r. (spadek z 87 proc. do 80.2 proc.). Zakres ocenianej szarej strefy pozostawał w 2010 r. nadal na bardzo wysokim poziomie³⁰.

Na funkcjonowanie szarej strefy w 2009 r. przede wszystkim wskazywały przedsiębiorstwa z sekcji pośrednictwo finansowe, przetwórstwo przemysłowe, rolnictwo, podczas gdy rok później największą liczbą wskazań względem próby badawczej cechowały się przedsiębiorstwa z sekcji rolnictwo, transport i gospodarka magazynowa. Do działalności, które w największym stopniu były związane z działalnością nierejestrowaną przedsiębiorcy zaliczyli: handel, usługi budowlane i instalacyjne, usługi transportowe oraz korepetycje (Rysunek 3.36).

Działalność w szarej strefie

● RYSUNEK 3.36
DZIAŁALNOŚĆ W SZAREJ STREFIE

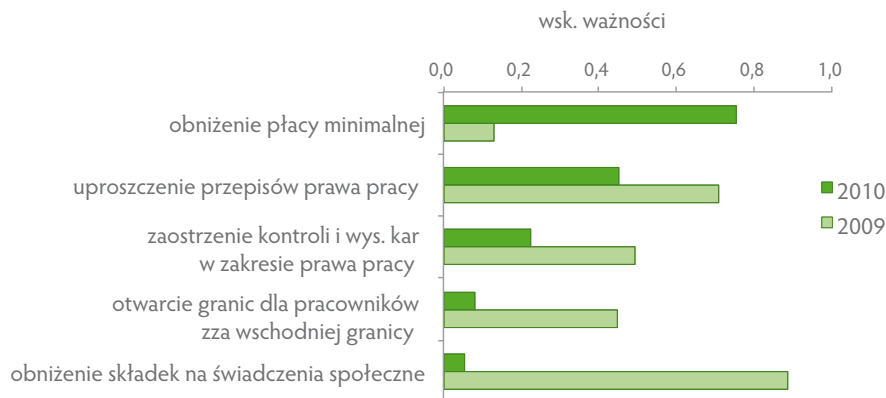
Źródło: Opracowanie IBS.

Objaśnienia: w drugiej turze badania mniejsza liczba przedsiębiorców zgodziła się udzielić odpowiedzi na pytania związane z szarą strefą.

Głównym motywem skłaniającym do wykorzystywania pracy nierejestrowanej przez przedsiębiorców był niezmiennie brak konieczności opłaty składek ZUS za pracowników nierejestrowanych (39.7 proc. wskazań względem 34.4 proc. wskazań w 2010 r.). Do pozostałych istotnych powodów funkcjonowania w szarej strefie w 2010 r. zaliczono brak kosztów związanych z pobytem pracownika na urlopie lub zwolnieniu lekarskim (24.7 proc. wskazań) oraz brak konieczności płacenia pracownikowi wyższych stawek za godziny nadliczbowe, w niedziele itp. (17.1 proc. wskazań). W porównaniu do motywów z 2009 r. istotnie zmalała rola barier administracyjnych związanych z rejestracją pracownika (z 30.4 proc. wskazań na 1.3 proc.) oraz możliwość zwolnienia pracownika z dnia na dzień (z 13.5 proc. wskazań na 5.3 proc.).

Do czynników, które wskazywano jako potencjalnie najistotniejsze dla ograniczenia szarej strefy zaliczono w 2010 r. obniżenie płacy minimalnej (Rysunek 3.37) (w 2010 r. wyniosła ona 1317 zł brutto i wzrosła względem 2009 r. o 41 zł). W 2009 r. obniżenie składek na świadczenia społeczne oraz uproszczenie przepisów prawa pracy w największym stopniu identyfikowano jako potencjalnie najistotniejsze w rozwiązaniu problemu szarej strefy.

30 Do wyniku z 2010 r. należy jednak podchodzić ostrożnie z uwagi na mniejszą liczebność przedsiębiorstw, które udzieliły odpowiedzi na pytania związane z szarą strefą w porównaniu do I-szej tury badania.

Źródło: Opracowanie IBS.

Dane Państwowej Inspekcji Pracy za I półrocze 2009 r. wykazały nieprawidłowości w 45 proc. ze skontrolowanych przedsiębiorstw z województwa. Najczęstsze naruszenia wiązały się z zatrudnieniem bez pisemnej formy umowy potwierdzającej rodzaj umowy o pracę, podejmowanie pracy przez osoby bezrobotne bez powiadomienia o tym fakcie powiatowych urzędów pracy, nieopłacanie comiesięcznych składek na Fundusz Pracy.

3.4.6 PODSUMOWANIE I WNIOSKI Z BADANIA PRZEDSIĘBIORSTW

Światowy kryzys finansowy i obserwowane spowolnienie gospodarcze w kraju nierównomiernie wpłynęło na przedsiębiorstwa z regionu i kraju. Ich negatywne oddziaływanie było bardziej widoczne w sektorze MSP z województwa warmińsko-mazurskiego niż przeciętnie w kraju. Pogorszenie warunków funkcjonowania przedsiębiorstw oraz negatywne zmiany na rynku pracy (objawiające się m.in. redukcją zatrudnienia i wzrostem liczby bezrobotnych) ograniczyły dochody i możliwości konsumpcyjne mieszkańców regionu. Mniejsza konsumpcja wewnętrzna (zasięg działalności większości przedsiębiorstw z regionu był lokalny) wraz z ograniczeniem popytu na produkty przemysłowe w kraju (z uwagi na wstrzymanie realizacji części inwestycji) zdawały się być głównymi czynnikami wyjaśniającymi trudniejszą sytuację przedsiębiorstw z regionu w porównaniu do okresu przed kryzysem sektora finansowego na świecie. Ograniczona konsumpcja stymulowała także zacieśnianie konkurencji między przedsiębiorstwami, co dla małych konkurencyjnych i innowacyjnych przedsiębiorstw z regionu, oznaczało w wielu przypadkach walkę o utrzymanie się (lub pozycji) na rynku. To zmusiło część z podmiotów do konkurencji niecenowej, zwiększenia uwagi przykładowej do promocji i reklamy oraz rozszerzenia (mniejszego w porównaniu z przedsiębiorstwami w kraju) zasięgu prowadzonej działalności i rynków zbytu.

Obserwowane niekorzystne zjawiska przejawiały się w spadkach liczby pracujących w sektorze przedsiębiorstw w regionie, sprzedaży detalicznej towarów, produkcji sprzedanej przemysłu, przy wzroście liczby osób bezrobotnych. W regionie Warmii i Mazur w największym stopniu spadek liczby podmiotów dotyczył przedsiębiorstw z sekcji pośrednictwo finansowe, handel oraz rybactwo. Największa redukcja zatrudnienia dokonała się jednak u przedsiębiorstw zajmujących się działalnością profesjonalną, naukową i techniczną (m.in. biura rachunkowe, doradztwo, działalność prawnicza, badania rynku, reklama, tłumaczenia), administracją i działalnością wspierającą (m.in. wynajem i dzierżawa pojazdów, maszyn, pośrednictwo pracy, ochrona, sprzątanie) oraz w przemyśle.

Przeprowadzone badania, w świetle zebranego materiału empirycznego, pozwoliły zidentyfikować najgorszą sytuację oraz perspektywy rozwoju odczuwane w przedsiębiorstwach z branż: rolnictwo, transport i gospodarka magazynowa oraz w mniejszym stopniu hotele i restauracje. W tych sektorach gospodarki znajdowało zatrudnienie ok. 23 proc. ogółu zatrudnionych w regionie. Najlepsza sytuacja i perspektywy rozwoju deklarowane były przez podmioty zajmujące się pośrednictwem finansowym, budownictwem oraz przetwórstwem przemysłowym.

Dalszy rozwój sektora MSP z województwa utrudnia jego niska atrakcyjność do prowadzenia działalności gospodarczej (uległa ona dodatkowo istotnemu pogorszeniu względem 2009 r.), W porównaniu z 2008 r. zmniejszeniu uległy przychody przedsiębiorstw, a zwiększeniu uległa skala redukcji zatrudnienia (która dotyczyła przede wszystkim sekcji transport i gospodarka magazynowa oraz budownictwo). Niewiele przedsiębiorstw zdecydowało się jednak, z uwagi na wysokie zakorzenienie podmiotów w regionie, na realokację działalności do innych regionów, nawet pomimo odczuwalnej niskiej atrakcyjności do prowadzenia działalności gospodarczej województwa warmińsko-mazurskiego.

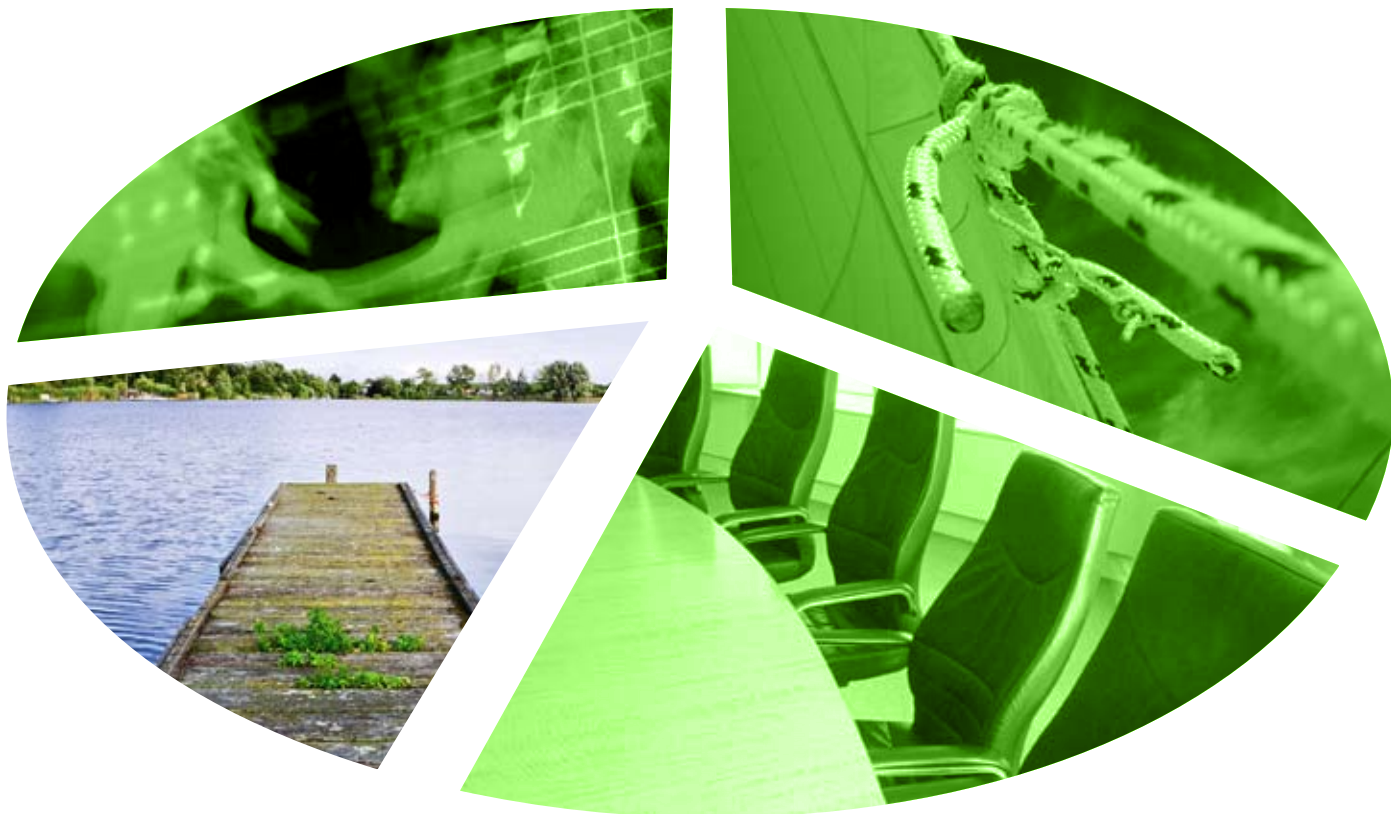
Rozwój przedsiębiorstw z regionu ograniczała przede wszystkim słaba sytuacja gospodarcza w kraju, zmniejszający się popyt na towary i usługi oraz rosnąca konkurencja w branży. W porównaniu do poprzedniej tury badania istotnie zmalała rola kwalifikacji pracowników jako bariery rozwoju sektora MSP. Można przypuszczać, że redukcja zatrudnienia w regionie oraz mniejszy popyt na pracę zwiększyły dostępność wykwalifikowanych pracowników na rynku pracy (temu procesowi mogła także towarzyszyć migracje powrotne części pracowników zza granicy). Region cechowała ponadto niska mobilność terytorialna ludności, a przedsiębiorstwa nie wykorzystywały możliwości zatrudnienia pracowników zza wschodniej granicy.

W istotny sposób dalszy rozwój przedsiębiorstw w regionie ograniczała niska skłonność do wykorzystywania źródeł finansowania zewnętrznego, które były traktowane przez przedsiębiorców jako bardzo ryzykowne źródło pozyskania kapitału. Taka postawa najprawdopodobniej istotnie ograniczała zakres i skalę realizowanych inwestycji (była niewielka) przez sektor MSP z regionu (z uwagi na gorsze wyniki finansowe i oczywiście przeszłą percepcję koniunktury). Rola kapitału zewnętrznego w finansowaniu inwestycji i rozwoju przedsiębiorstw uległa nieznacznej poprawie, podobnie jak wykorzystanie środków pomocy publicznej, chociaż nadal niski odsetek przedsiębiorstw korzystał z tej formy pomocy. Pozyskane środki przedsiębiorstwa wykorzystywały na stworzenie nowych miejsc pracy i poprawę ich konkurencyjności (m.in. poprzez rozszerzenie oferty produktowej).

W przyszłym rozwoju przedsiębiorstw z regionu będzie je ograniczać niska skłonność do inwestowania, podobnie jak rozmiary samych inwestycji, które były (i są) niewystarczające do przełamania niskiej innowacyjności i konkurencyjności podmiotów z regionu. Kierowane inwestycje były bowiem głównie uwarunkowane koniecznością utrzymania się (lub pozycji) na rynku, dopiero w drugiej kolejności - zdobywaniem nowych rynków zbytu. Niekorzystny obraz rozwoju przedstawiają również wdrażane i planowane innowacje, które występują rzadko oraz koncentrują się wokół nowych produktów i usług przy niskim (w porównaniu z krajem) udziale innowacji technologicznych. Przedsiębiorstwa z regionu w niewystarczającym stopniu korzystały z pomocy i współpracy instytucji otoczenia biznesu, które mogłyby wesprzeć je odpowiednią wiedzą i doświadczeniem zarówno w wdrażaniu innowacji oraz przy aplikowaniu o finansowanie zewnętrzne. Wykorzystanie możliwości współpracy z tymi instytucjami ulegała jednak stopniowej poprawie.

W przyszłym rozwoju przedsiębiorstw z regionu niezbędne będzie budowanie podstaw długofalowego wzrostu konkurencyjności i innowacyjności. W tym celu konieczne będzie przełamanie niskiej skłonności do inwestowania, wdrażania innowacji oraz współpracy z innymi przedsiębiorstwami oraz instytucjami, które mogłyby znacząco wesprzeć przedsiębiorców z regionu.

CZĘŚĆ 3.

Scenariusze rozwoju
województwa warmińsko-mazurskiego

4. ZABURZENIA MAKROEKONOMICZNE I MECHANIZMY ICH TRANSMISJI

Do zrozumienia zagadnień poruszanych w niniejszym rozdziale fundamentalnym pojęciem jest szok makroekonomiczny.

4.1. DEFINICJA I CHARAKTERYSTYKA FLUKTUACJI GOSPODARCZYCH

W teorii ekonomii szok definiowany jest jako niespodziewane wydarzenie, które w sposób pozytywny lub negatywny wpływa na stan gospodarki³¹. Ma ono przy tym charakter egzogeniczny, tzn. niezależny i zewnętrzny w stosunku do procesów gospodarczych, które są – w taki czy inny sposób – aktualnie opisywane. Oczywiście, z przestrzennego punktu widzenia, zdarzenie to może mieć swoje źródło zarówno w otoczeniu analizowanej gospodarki (np. zagranicą lub w sąsiadującym regionie), jak i wewnątrz interesującej nas gospodarki (dotyczy wtedy np. polityki państwa lub postępu technicznego i organizacyjnego w przedsiębiorstwach). Obok miejsca pochodzenia, istotny jest również jego charakter, tzn. kategoria ekonomiczna, której bezpośrednio dotyczy, jak np. cena istotnego z punktu widzenia lokalnej gospodarki dobra lub ogólny poziom cen, wielkość zatrudnienia, efektywność produkcji lub ogólna charakterystyka rynku pracy (np. siła związków zawodowych).

RYСУNEK 4.1
WSPÓŁZALEŻNOŚCI MIĘDZY GOSPODARKĄ KRAJU, A GOSPODARKAMI REGIONALNYMI

Źródło: Opracowanie IBS.

31 Można również zamiennie używać takich określeń, jak „zaburzenia” i „impulsy”.

W szczególności, w analizie regionalnej istotne jest uwzględnienie zaburzeń międzynarodowych, ogólnokrajowych i regionalnych. Każdy region jest powiązany na wiele różnych sposobów ze swoim otoczeniem (z sąsiednimi regionami, z instytucjami centralnymi, z zagranicą). Z tego powodu istotne jest adekwatne uchwycenie zarówno wewnętrznych motorów lub barier rozwoju województwa, jak i mechanizmów gospodarczych i instytucjonalnych, które umożliwiają przekaz zaburzeń z gospodarki ogólnokrajowej do województwa. Umożliwia to m.in.:

- Administracja państwowa i samorządowa, hierarchicznie rzecz ujmując, począwszy od gmin, poprzez powiaty i województwo, aż do władz centralnych (w tym, organów niezależnych od władzy wykonawczej i ustawodawczej, jak NBP). Powiązania w tym aspekcie obejmują zarówno kwestie finansowe i podatkowe, jak i ogólne instrumenty prowadzenia polityki gospodarczej, jak np. regulacje.
- Kolejnym czynnikiem, którego obecność umożliwia transmisję zewnętrznych zaburzeń do województwa są powiązania kapitałowe pomiędzy firmami. Wynikają one, z jednej strony, z działalności filii, oddziałów i jednostek zależnych większych firm i koncernów międzynarodowych na terenie województwa. Z drugiej zaś strony, wiążą się one ze strukturą własnościową przedsiębiorstw, emisją akcji (warto zwrócić uwagę, że same ceny akcji stanowią wygodny i szybko działający mechanizm informacyjny).
- Potraktowawszy województwo (region) jako odrębną gospodarczą całość, należy wyróżnić wymianę handlową z innymi jednostkami jako jeden z najistotniejszych mechanizmów transmisji zaburzeń. Dobra i usługi wytwarzane na terenie woj. warmińsko-mazurskiego są dostarczane do odbiorców w innych województwach lub poza granicami kraju; z drugiej zaś strony, dobra wytwarzane poza województwem są przywożone i sprzedawane konsumentom w woj. warmińsko-mazurskim. Typowym przykładem zaburzenia oddziałującego na województwo za pośrednictwem kanału handlowego może być spadek popytu na towary pochodzące z województwa.
- Niektóre wskaźniki makroekonomiczne (np. stopy procentowe) są często ustalane na szczeblu centralnym (lub wręcz poza nim, na międzynarodowych rynkach finansowych), wpływając przy tym na decyzje podmiotów gospodarczych operujących na każdym szczeblu. Przykładowo, podwyżka stóp procentowych w reakcji na szok innej natury zwiększa koszty zaciągania kredytu dla wszystkich firm korzystających z tej formy finansowania działalności.
- Ceny są w gospodarce rynkowej jednym z fundamentalnych źródeł informacji dla podmiotów ekonomicznych. Równocześnie, poprzez swoje zmiany, mogą przekazywać sygnały o zmieniającej się sytuacji gospodarczej czy też o zmianach uwarunkowań. Ceny wielu dóbr (np. energii i paliw) mają bardzo duże znaczenie dla samego procesu produkcyjnego, stąd też szoki o charakterze podażowym mają swoje źródła w zmianach cen tego typu dóbr. Skrajnym przypadkiem są niewątpliwie ceny surowców (przykład ropy naftowej, choć spektakularny, nie jest jedyny).

Jest zatem jasne, że stan gospodarki województwa zależy od bardzo wielu czynników, na które lokalni aktorzy nie mają żadnego wpływu, zwłaszcza jeśli udział danego województwa w tworzeniu PKB kraju jest – jak ma to miejsce w przypadku Warmii i Mazur – niewielki.

W teorii ekonomii ważną rolę pełnią tzw. szoki asymetryczne, czyli takie, których działanie jest zróżnicowane w zależności od tego, jakie podmioty gospodarcze, sektory gospodarki lub obszary są rozpatrywane. W omawianym kontekście oznacza to, że województwo może zostać przez zewnętrzne zaburzenia dotknięte silniej lub słabiej od swoich sąsiadów, a także, że jego efekty mogą znacząco różnić się pomiędzy poszczególnymi regionami. Asymetria ta może wynikać np. z odmiennej struktury gospodarczej – wiadomo bowiem, że rolnictwo jest sektorem w dużej mierze odpornym na wahania koniunkturalne, zatem obszary, których gospodarka opiera się na rolnictwie, zapewne w mniejszym stopniu odczuwać będą skutki negatywnych szoków.

4.2 TRANSMISJA ZABURZEŃ NA POZIOMIE REGIONÓW – WNIOSKI Z LITERATURY PRZEDMIOTU

4.2.1 RODZAJE SZOKÓW

O ile literatura przedmiotu poświęcona szokom makroekonomicznym jest obszerna, o tyle ważny z punktu widzenia celów niniejszego badania wycinek dotyczący regionalnego aspektu powstawania, rozprzestrzeniania się i absorpcji szoków należy ocenić jako relatywnie ubogi. Tym niemniej, dzięki badaniom empirycznym przeprowadzonym dla różnych grup krajów i analizom teoretycznym stwierdzono szereg prawidłowości, których stosowalność w kontekście analizy woj. warmińsko-mazurskiego nie budzi wątpliwości.

Panuje dość powszechne przekonanie (por. Cunado, Sanchez-Robles, 2000), że zaburzenia mające swoje źródła na poziomie regionów mają charakter głównie podażowy, w przeciwieństwie do szoków krajowych, wśród których dominują szoki popytowe. Innymi słowy, szoki o charakterze krajowym zmniejszają raczej popyt na dobra i usługi (np. na pracę, ale też całkowity) i mogą dotyczyć wydatków rządowych, podatków, podaży pieniądza, stóp procentowych, zagranicznych odbiorców krajowych towarów, etc. Z kolei szoki regionalne dotyczą raczej procesu produkcyjnego, a więc w gruncie rzeczy zmian kosztów i cen wpływających na opłacalność produkcji.

Pamiętać należy, że na gospodarkę regionu wpływają zaburzenia mające swoje źródło poza granicami kraju, na poziomie kraju lub w samym regionie. Zróżnicowanie ich pochodzenia jest ściśle związane ze zróżnicowaniem ich charakteru, stawia również przed badaczem różnorodne wyzwania, w szczególności w kontekście modelowania makroekonomicznego. Z tego względu istotne jest określenie, jakie jest relatywne znaczenie poszczególnych typów szoków. Część analiz poświęcono również względnej roli, jaką szoki o charakterze regionalnym odgrywają we fluktuacjach podstawowych zmiennych makroekonomicznych. We Francji (por. Cadoret i Tavera, 2007) jedynie ok. 13% zmienności produktu na poziomie regionalnym można przypisać szokom mającym swoje źródło na tym regionie. Podobnie, w Stanach Zjednoczonych (Blanchard i Katz (1992), Park i Hewings (2003)) większość zmienności na poziomie regionów można przypisać szokom ogólnokrajowym.

4.2.2 PŁASZCZYZNY ZRÓŻNICOWANIA REGIONÓW

Reakcje lokalnej gospodarki na zaistniałe zaburzenia są w dużej mierze zdeterminowane przez jej strukturę, przy czym znaczenie ma nie tylko względna rola poszczególnych sektorów, ale także typ wytwarzanych towarów i rynki docelowe, na które towary te trafiają.

Jest ponadto jasne, że regiony bardziej otwarte na międzynarodową wymianę handlową są równocześnie bardziej narażone na zewnętrzne szoki popytowe. Wynika to m.in. ze zróżnicowania szybkości reakcji poszczególnych sektorów na zewnętrzny szok. W pierwszej kolejności dochodzi do spadku produkcji i zatrudnienia w przemyśle przetwórczym i w handlu, zaś w sektorze finansowym i innych gałęziach usługowych – po upływie kilku miesięcy (por. Park i Hewings, 2003). Co więcej, na ogół duża rola sektorów przemysłowych (w stosunku do rolnictwa) jest skorelowana z siłą związków gospodarczych regionu ze światem zewnętrznym. Tym samym, gospodarki regionalne, w których relatywnie dużą rolę odgrywa rolnictwo, są relatywnie bardziej odporne na szoki popytowe, które w większym stopniu dotyczą regionów przemysłowych. Należy też zauważyć, że na siłę i szybkość reakcji regionalnej gospodarki na zaburzenia gospodarcze wpływa także

specjalizacja w ramach sektorów przemysłowych – produkcja dóbr gotowych jest, jak stwierdzają badania empiryczne (Park i Hewings, 2003), bardziej podatna na zmiany zewnętrznego popytu niż wytwarzanie półproduktów, części i innych dóbr pośrednich. Opóźnienie w reakcji lokalnej gospodarki na zewnętrzne zaburzenia może również wynikać z odległości dzielącej ją od gospodarczego centrum kraju oraz liczby i intensywności powiązań funkcjonalnych z nim ją łączących³².

Zróznicowanie struktury w sferze produkcyjnej gospodarki ma również znaczenie dla lokalnego rynku pracy – sektory charakteryzujące się większym jej zróżnicowaniem odznaczają się średnio rzec biorąc niższym bezrobociem (Elhorst, 2003). Ma to w gruncie rzeczy związek z relatywnie większymi możliwościami znalezienia zatrudnienia w innych sektorach przez osoby, które to zatrudnienie straciły wskutek wystąpienia szoku o charakterze asymetrycznym, dotyczącego różnych gałęzi gospodarki w sposób niejednakowy.

Z tego punktu widzenia interesująca wydaje się analiza Halla i MacDermotta (2004), przeprowadzona dla Nowej Zelandii (kraju, w którego gospodarce duże znaczenie odgrywa nowoczesne, rynkowe rolnictwo), która wskazuje na dużą rolę cen towarów eksportowanych (także w relacji do cen towarów importowanych, tzw. terms of trade) i cen podstawowego dla niektórych sektorów czynnika produkcji, jakim jest ziemia.

4.2.3 ZABURZENIA GOSPODARCZE W NOWYCH PAŃSTWACH UE

Ponadto, jak stwierdzono w szeregu badań (Funke, Hall, Ruhwedel (1999)), kształt i charakterystyka dostosowań w Europie różni się znacząco od obserwowanej w Stanach Zjednoczonych (Moller, 1998) – w państwach europejskich migracje wewnętrzne w krótkim okresie nie stanowią istotnego mechanizmu dostosowawczego i nie przyczyniają się do dostosowania gospodarki do szoków mających niejednorodny geograficzny charakter. Z tego względu efekty zewnętrznych szoków ujawniają się regionalnych rynkach pracy głównie w statystykach dotyczących bezrobocia i zatrudnienia. Przykładowo, zdarzyć się może tak, że negatywny szok zewnętrzny (np. spadek popytu na towary produkowane w regionie) spowoduje spadek produkcji i zmusi miejscowe firmy do redukcji zatrudnienia. Zwolnieni pracownicy, którzy w Stanach Zjednoczonych byłoby skłonni poszukiwać pracy w innych regionach kraju, zasilają rzeszę bezrobotnych. Tym samym, spada zatrudnienie w regionie i rośnie stopa bezrobocia. Z drugiej strony, pozytywny szok spowoduje wzrost popytu na pracę, bezrobotnym zaś łatwiej będzie znaleźć pracę. Bardziej szczegółowe analizy (Pekkala i Kangasharju, 2007) pozwoliły ustalić, że w dostosowaniach do zaburzeń regionalnych relatywnie większą rolę odgrywają przepływy na linii aktywność – bierność zawodowa. Należy ponadto wspomnieć o badaniu przeprowadzonym dla Europy Centralnej (Gacs i Huber, 2005), potwierdzającym – z jednej strony – występowanie w Polsce, Węgrzech i Czechach zarysowanego wcześniej wzorca dostosowań na rynku pracy, ale także – z drugiej strony – istnienie wyraźnych różnic. Przede wszystkim, w państwach „nowej UE” efektywność mechanizmów absorpcji jest niższa, zwłaszcza w regionach o charakterze peryferyjnym, co prowadzi do większych i bardziej trwałych spadków zatrudnienia.

32 Ten zgodny z intuicją schemat rozprzestrzeniania się zaburzeń stwierdzają dla Wielkiej Brytanii Funke i Hall (1998). Zauważyć można, że regiony o charakterze peryferyjnym z opóźnieniem w stosunku do regionów centralnych reagują na pojawienie się szoku, co sugeruje, że w rozprzestrzenianiu szoków między regionami istotne znaczenie mają także wewnątrz krajowe powiązania gospodarcze.

4.2.4 WNIOSKI DLA WARMII I MAZUR

Reasumując, w oparciu o istniejącą literaturę przedmiotu wysnuć można szereg wniosków dotyczących gospodarki Warmii i Mazur, w szczególności, odnoszących się do zestawu czynników kształtujących jej dynamikę w przyszłości.

Po pierwsze, należy podkreślić, że gospodarki regionalne kształtowane są przede wszystkim przez zaburzenia o charakterze zewnętrznym (tj. mające swoje źródła poza regionem), które odpowiadają za większą część fluktuacji gospodarczych. Po drugie, należy w przyszłości spodziewać się przejściowych okresów wzrostu bezrobocia i spadku zatrudnienia – z uwagi na niską mobilność Polaków (i w ogólności – Europejczyków) dostosowania na rynku pracy odbywać się będą za pośrednictwem zatrudnienia i bezrobocia. Jest mało prawdopodobne, aby ta charakterystyka rynku pracy miała się zmienić w dającej się przewidzieć przyszłości. Szybkość dostosowania, czas trwania zaburzenia i nasilenie jego efektów mogą jednak ulec zmianie, np. wskutek rozważnie prowadzonej polityki rynku pracy.

Nie można *a priori* jednoznacznie stwierdzić, jak wzrost gospodarczy i związane z nim zmiany w strukturze gospodarki Warmii i Mazur wpłyną w najbliższych latach na jej podatność na zewnętrzne impulsy i, w ogólności, na fluktuacje gospodarcze. Z jednej strony, systematyczny spadek roli rolnictwa, w powiązaniu z relatywnym wzrostem znaczenia przemysłu i usług, a więc sektorów bardziej zależnych od czynników zewnętrznych, powinien zwiększyć podatność gospodarki województwa na zewnętrzne zaburzenia i wzmocnić istniejące już kanały transmisji szoków. Z drugiej zaś strony, można oczekiwać, że w miarę upływu czasu gospodarka regionu będzie się w coraz większym stopniu dywersyfikować³³, co powinno prowadzić do zmniejszenia podatności gospodarki na zewnętrzne szoki³⁴.

33 Wynika z tego, że dywersyfikacja działalności gospodarczej w ramach regionu powinna być strategicznym celem władz, zaś zbyt mocne przesuwanie ekonomicznego środka ciężkości w kierunku jednego tylko sektora jest z tego punktu widzenia niekorzystne.

34 Warto podkreślić, że tego rodzaju twierdzenia są formułowane w kategorii wartości średnich, tzn. dotyczą zdarzeń najbardziej prawdopodobnych.

5. CHARAKTERYSTYKA APLIKACJI WIMMOD

5.1 OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA MODELU

WIMMOD stanowi uproszczony (niemniej jednak, wciąż bardzo skomplikowany) opis gospodarki województwa warmińsko-mazurskiego za pomocą języka ekonomii matematycznej. Opis ten obejmuje szeroki wachlarz aspektów jej funkcjonowania, tzn.: działalność gospodarstw domowych i ich decyzje dotyczące podejmowania pracy i konsumpcji; przedsiębiorstwa na kolejnych szczeblach procesu produkcyjnego, zajmujące się wydobyciem surowców, wytwarzaniem półproduktów, części i podzespołów oraz produkcją gotowych dóbr (równocześnie, podejmują one decyzje inwestycyjne i zgłaszają zapotrzebowanie na pracowników); władze państwowe i samorządowe przeznaczające środki finansowe zebrane za pomocą podatków na wydatki służące istotnym celom. Aplikacja WIMMOD wiernie oddaje również funkcjonowanie rynku pracy: negocjacje pomiędzy pracodawcami i pracownikami, proces poszukiwania pracy oraz samą decyzję o podejmowaniu pracy, rezygnacji z niej lub przejściu w stan bierności zawodowej.

WIMMOD uwzględnia ponadto funkcjonowanie gospodarki Warmii i Mazur w określonym otoczeniu, tzn. istnienie wymiany handlowej z resztą kraju oraz z zagranicą. Należy również nadmienić, że uwzględnia się specyfikę różnych sektorów ekonomicznych gospodarki, dlatego też WIMMOD ma charakter wielosektorowy. Wyróżniono w nim sześć istotnych gałęzi gospodarki:

- Rolnictwo
- Przemysł spożywczy
- Energetyka
- Budownictwo
- Pozostały przemysł
- Pozostałe usługi

Lista ta ma zbalansowany charakter, tzn. obejmuje zarówno sektory istotne ze względu na ich znaczenie w tworzeniu PKB województwa, jak i sektory specyficzne, niezbędne dla funkcjonowania gospodarki, np. sektor energetyczny.

RAMKA 5.1

MODEL WIMMOD A ALTERNATYWNE METODY MODELOWANIA GOSPODAREK REGIONALNYCH

Jednym z głównych narzędzi opisu zależności w regionalnej gospodarce i oceny wpływu zewnętrznych i wewnętrznych czynników na dynamikę jej rozwoju są modele makroekonomiczne, w różnym stopniu wykorzystujące znane metody matematyczne, statystyczne i obliczeniowe. Trzy główne klasy modeli wykorzystywanych do tych celów to:

- Modele statystyczne i ekonometryczne,
- Modele wielorównaniowe,
- Modele równowagi ogólnej (CGE i DSGE).

Modele ekonometryczne są najstarszą i najlepiej poznaną gałęzią modelowania makroekonomicznego, jednakże ich rezultaty są silnie uzależnione od dostępności danych i ich jakości, co w przypadku Polski stanowi często poważną przeszkodę. Ponadto, modele tego typu na ogół w niewielkim stopniu uwzględniają wiedzę ekonomiczną dotyczącą funkcjonowania gospodarki, wskutek czego ich stosowalność jest ograniczona.

dokończenie Ramki 5.1 na następnej stronie

Modele wielorównaniowe (np. HERMIN) charakteryzują się dużą szybkością obliczeń, łatwością obsługi i stosunkowo dużym stopniem skomplikowania, jednakże ich przestarzały charakter i selektywne uwzględnianie teoretycznej wiedzy ekonomicznej sprawiają, że zakres ich stosowania jest dzisiaj bardzo wąski.

Modele równowagi ogólnej (CGE i DSGE) stanowią najbardziej kompleksowy opis gospodarki (państwa, regionu) w kategoriach ilościowych. Podstawową zaletą narzędzi tego typu jest silne zakorzenienie w teorii ekonomii, co pozwala na uwzględnianie wiedzy ekonomicznej w znacznie większym zakresie niż ma to miejsce w innych rodzajach modeli. Ponadto, wymagania odnośnie do danych statystycznych niezbędnych dla dopasowania danego modelu do rzeczywistych charakterystyk opisywanej gospodarki, są znacznie niższe niż w przypadku modeli ekonometrycznych.

Źródło: Opracowanie IBS.

Ponadto, model makroekonomiczny województwa warmińsko-mazurskiego umożliwia analizę reakcji lokalnej gospodarki na rozmaite impulsy wewnętrzne i zewnętrzne, zarówno w wymiarze czasowym, jak i przekrojowym (w ramach sześciu sektorów modelu). Impulsy te zostały opisane w rozdziale 2.2, gdzie przedstawiono również propozycje odnośnie do identyfikacji i mierzenia tego typu impulsów w przypadku ich wystąpienia w przyszłości.

5.2 ZMIENNE KONTROLNE (SZOKI)

Stan gospodarki województwa warmińsko-mazurskiego może zostać zaburzony przez szereg zdarzeń dotyczących zarówno jej makroekonomicznego i instytucjonalnego otoczenia, jak i funkcjonowania jej poszczególnych części. Zdarzenia te (szoki) zostały sklasyfikowane w trzech rozłącznych kategoriach: (1) efektywności produkcji, (2) polityki fiskalnej, (3) rynku pracy i (4) demografii. Należy z całą stanowczością pokreślić, że szoki te mają silne umocowanie w teorii ekonomii i ich rola w kształtowaniu się trendów w gospodarce znajduje potwierdzenie również w badaniach o charakterze empirycznym. Trzeba również zauważyć, że każdy z tych szoków posiada ekonomiczną interpretację, która umożliwia powiązanie go z codziennym doświadczeniem. Ponadto, dla każdego z szoków zaproponowano również sposób mierzenia – tak, aby możliwa była identyfikacja szoku danego typu w momencie jego wystąpienia, co pozwala na przeprowadzenie symulacji służącej ilościowej ocenie jego skutków.

5.2.1 EFEKTYWNOŚĆ PRODUKCJI

Rola zmian technologicznych i organizacyjnych w procesie produkcji jest od dawna jednym z centralnych zagadnień teorii ekonomii. Brak jest wątpliwości co do tego, że postęp technologiczny jest jednym z najbardziej fundamentalnych źródeł wzrostu gospodarczego w długim okresie. W modelu WiM proces produkcyjny może zostać usprawniony zarówno w ramach całej gospodarki regionalnej, jak i w obrębie jednego z sześciu sektorów. Ponadto, warta zaakcentowania jest możliwość zmiany poziomu zużycia energii w gospodarce.

- Wzrost efektywności produkcji, zarówno w całej gospodarce, jak i w ujęciu sektorowym, oznacza, że przy danym zużyciu czynników produkcji (tj. pracy i kapitału) możliwe jest wyprodukowanie dóbr i usług o większej wartości. Do celów mierzenia zmian efektywności produkcji zaproponowano szereg procedur statystycznych i matematycznych, często relatywnie skomplikowanych. Typowym przykładem może być tzw. reszta Solowa³⁵. Tym niemniej, analiza zmian produktywności *per se*³⁶ w poszczególnych sektorach może stanowić podstawowe źródło informacji o zmianach efektywności produkcji.
- Energochłonność gospodarki oznacza ilość energii elektrycznej zużytej w procesie produkcyjnym przypadającą na jednostkę wartości wytworzonych towarów i usług. Mierzenie zmian energochłonności w oparciu o dane statystyczne jest więc relatywnie łatwe i wymaga skonstruowania wskaźnika odnoszącego zużycie energii elektrycznej do wielkości produkcji (PKB jest oczywistą propozycją).

5.2.2 POLITYKA FISKALNA

Korzystając z aplikacji WIMMOD, można również analizować wpływ zmian polityki budżetowej państwa i samorządów na gospodarkę regionu, zarówno od strony dochodowej (tj. zmian obciążeń podatkowych), jak i wydatkowej (zmian wydatków państwa).

- Pieniądze uzyskane z podatków rząd może spożytkować na zakup dóbr i usług, tj. przeznaczyć je na konkretne cele zgodne z przyjętą wcześniej polityką. W ramach aplikacji WIMMOD można jedynie zwiększyć całkowitą wielkość tych wydatków, bez ingerencji w ich strukturę. Z uwagi na to, iż dane dotyczące wielkości wydatków administracji w województwach są dostępne (dysponuje nimi GUS oraz Ministerstwo Finansów – w cyklicznych sprawozdaniach z wykonania budżetu państwa), Zaobserwowanie zmian w opodatkowaniu nie powinno wiązać się z żadnymi trudnościami.
- Obok konsumpcji, rząd zarobione pieniądze może wydatkować na inwestycje publiczne, głównie o charakterze infrastrukturalnym (co dotyczy zarówno „twardej” infrastruktury, tzn. dróg, kolei, wodociągów i energetyki, jak i infrastruktury społecznej, szkół, szpitali, żłobków, boisk sportowych, itp.). Jawność rządowych inwestycji, zarówno pod względem obecności w danych statystycznych, jak i na etapie proceduralnym, sprawia, że monitorowanie szoków tego rodzaju jest wykonalne w szerokim zakresie i relatywnie łatwe.
- W modelu makroekonomicznym zmianie mogą ulec zarówno podatki pośrednie (VAT, przy czym zmiana podatku VAT może dotyczyć tylko wybranych sektorów), jak i bezpośrednio: podatek od osób fizycznych, PIT, podatek od dywidend i podatek od osób prawnych, CIT. Ponadto, jako podatki traktowane są składki na ubezpieczenia społeczne. Wszystkie pozostałe daniny publiczne i świadczenia, stanowiące sumarycznie stosunkowo niewielką część dochodów państwa, zostały ujęte w kategorii „Zmiana pozostałych danin publicznych”. Zaistnienie szoków związanych ze zmianą stawek podatkowych jest z uwagi na jawność polityki fiskalnej w pełni obserwowalne i mierzalne. Należy przy tym zauważyć, że z punktu widzenia aktywnych gospodarzo podmiotów (firm i gospodarstw domowych) istotna może być nie tylko wysokość stawek, ale także tzw. klin podatkowy lub efektywna stawka podatkowa, odzwierciedlające udział płaconych podatków w dochodach podmiotu.

35 Resztę Solowa można w sposób uproszczony określić jako część wzrostu PKB, której nie można wyjaśnić wzrostem wyposażenia w kapitał i wzrostem zatrudnienia (por. I raport cząstkowy „Analiza zmian w otoczeniu makroekonomicznym województwa warmińsko-mazurskiego w latach 1995-2008”).

36 Tj. relacji nakładów i efektów wiążących wartość produktu i nakłady pracy lub kapitału (por. I raport cząstkowy projektu), np. wartość PKB przypadająca na jednego zatrudnionego.

5.2.3 RYNEK PRACY

Analiza rynku pracy w ramach aplikacji WiMMOD ma wielopłaszczyznowy charakter, obejmuje bowiem tak zróżnicowane aspekty jego funkcjonowania, jak poszukiwanie pracy i zapełnianie wakatów, decyzje przedsiębiorców dotyczące tworzenia miejsc pracy, dialog pomiędzy pracodawcami i związkami zawodowymi oraz zewnętrzne uwarunkowania powstawania nowych miejsc pracy.

- Wzrost efektywności pośrednictwa pracy oznacza przede wszystkim skuteczniejsze wiązanie osób poszukujących pracy z wakatami zgłaszanymi przez pracodawców. Innymi słowy, skraca czas poszukiwania pracy i zwiększa prawdopodobieństwo jej znalezienia. Wzrost efektywności pośrednictwa może odzwierciedlać m.in. działania związane z poprawą jakości systemu informacji w urzędach czy też skutecznością aktywnych polityk rynku pracy. W identyfikacji impulsów dotyczących tego aspektu funkcjonowania gospodarki pomocne będą przede wszystkim dane o popycie na pracę pochodzące z urzędów pracy i badań Głównego Urzędu Statystycznego. Cennym źródłem informacji będą ponadto dane z urzędów pracy dotyczące czasu zapełniania zgłaszanych wakatów.
- Zmiana popytu na pracę odzwierciedla zmiany kosztów ponoszonych przez firmy przy rekrutacji i tworzeniu miejsc pracy. Innymi słowy, wzrost popytu na pracę jest efektem wzrostu opłacalności zatrudniania nowego pracownika, spadek zaś – analogicznie – konsekwencją wzrostu tego kosztu. Tak rozumiany wzrost popytu na pracę może być skutkiem upowszechniania technologii teleinformatycznych usprawniających proces rekrutacji i zmniejszających koszty transakcyjne, jak również efektem korzystania z usług wyspecjalizowanych firm prowadzących rekrutację.
- Zmiana siły przetargowej firm (negocjacje płacowe) oznacza wzrost pozycji pracodawców w układach zbiorowych dotyczących płac. O ile zagadnieniu negocjacji zbiorowych poświęcono w literaturze przedmiotu dużo miejsca, o tyle kwantyfikacja tego aspektu rynku pracy, zwłaszcza na szczeblu regionalnym, pozostaje zadaniem trudnym. Jako miarę wzrostu pozycji przetargowej firm można przyjąć m.in.: spadek stopnia uzwiązkowienia (udział liczby pracowników należących do związków zawodowych w ogóle siły roboczej) i zasięgu układów zbiorowych, zmianę liczby układów zbiorowych i zwolnień grupowych. Warto jednak zauważyć, że dostępność tego typu danych na poziomie regionalnym jest dość niska.
- Sytuacja gospodarki województwa warmińsko-mazurskiego jest analogiczna do sytuacji dowolnego kraju. Prowadzi ono wymianę handlową z otoczeniem, które obejmuje zarówno pozostałe województwa, jak i zagranicę. Towary produkowane w regionie mogą zatem być dostarczane odbiorcom znajdującym się na miejscu, jak i eksportowane „zagranicę” (tzn. do innych województw lub poza granice kraju). Wzrost zewnętrznego popytu na towary produkowane w woj. warmińsko-mazurskim można interpretować jako zmianę preferencji konsumentów. Innymi słowy, szok tego rodzaju odpowiada wzrostowi atrakcyjności towarów z Warmii i Mazur w stosunku do analogicznych towarów pochodzących z innych źródeł. Z uwagi na fakt, iż dane o wymianie towarowej pomiędzy województwami nie są gromadzone³⁷, obserwacja wzrostu krajowego popytu na towary wyprodukowane w województwie musi mieć pośredni charakter.

5.2.4 DEMOGRAFIA

Na stan gospodarki Warmii i Mazur wpływać mogą również zmiany struktury demograficznej społeczeństwa. W ramach aplikacji WIMMOD możliwe jest analizowanie efektów zmian liczebności jednej z pięciu odrębnych grup wiekowych: 0-14, 15-24, 25-54, 55-64 i 65+³⁸. Szoki demograficzne są bezpośrednio obserwowane w danych statystycznych GUS i Eurostatu, choć następuje to z opóźnieniem w stosunku do momentu ich zaistnienia.

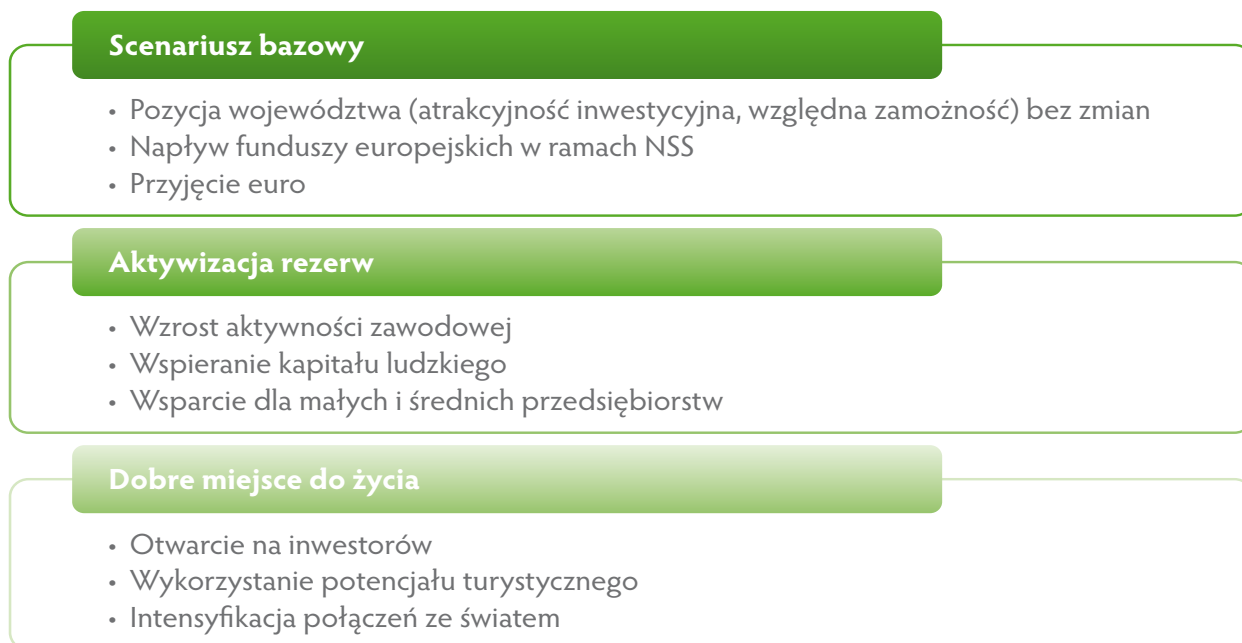
38 Szoki demograficzne, jak wszystkie, mają charakter względny i mierzą odchylenie od wartości w scenariuszu bazowym. Skądinąd wiadomo, że w latach 2009-2020 należy spodziewać się zmian struktury demograficznej.

6. ZAŁOŻENIA SCENARIUSZY ROZWOJOWYCH

W niniejszym rozdziale prezentowane są założenia scenariuszy rozwojowych województwa warmińsko-mazurskiego, tzn. stylizowany opis dynamiki najważniejszych zmiennych makroekonomicznych opisujących lokalną gospodarkę (w przypadku scenariusza bazowego) oraz czynników wzrostu i jakościowych różnic w stosunku do scenariusza bazowego (dla dwóch pozostałych scenariuszy). Stanowią one trzy odmienne wizje najbliższej przyszłości województwa, należy jednak zauważyć, że żaden z prezentowanych scenariuszy nie ma charakteru stricte negatywnego. Innymi słowy, nie przewiduje się pogorszenia sytuacji gospodarczej województwa, różnice dotyczą zaś tempa wzrostu gospodarczego, głównych determinant rozwoju i pozycji regionu na gospodarczej mapie kraju.

RYSUNEK 6.1

SCENARIUSZE ROZWOJOWE DLA WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO

Źródło: Opracowanie IBS.

6.1 SCENARIUSZ BAZOWY

Punktem wyjścia dla analiz wariantowych jest scenariusz bazowy rozwoju woj. warmińsko-mazurskiego. Scenariusz bazowy stanowi w znakomitej większości przedłużenie trendów obserwowanych w lokalnej gospodarce w ostatnim dziesięcio- i piętnastoleciu. Przewiduje się, że gospodarka Warmii i Mazur rosnąć będzie w stałym tempie równym krajowemu tempu wzrostu PKB, wskutek czego relatywna siła gospodarki województwa, jak i względny poziom rozwoju gospodarczego (mierzony PKB per capita) pozostaną niezmiennione³⁹. Oznacza to, że w latach 2010 – 2020 PKB per capita woj. warmińsko-mazurskiego pozostawać będzie na poziomie 75 proc. średniej krajowej. Innymi słowy, scenariusz bazowy jest scenariuszem relatywnej stagnacji. Nie oznacza to oczywiście, że województwo przeżywać będzie stagnację w kategoriach absolutnych – taki scenariusz jest uważany za wysoce nieprawdopodobny.

³⁹ Scenariusz bazowy nie przewiduje również zmian w atrakcyjności inwestycyjnej, innowacyjności czy stopniu otwarcia gospodarki na międzynarodową wymianę towarów i usług.

Zmienna	Wartość w 2008 r.	Wartość w 2020 r.
Średnie tempo wzrostu PKB	-	5.65 proc.
Struktura sektorowa gospodarki	rolnictwo – 8.67 proc., przemysł spożywczy – 3.85 proc., energetyka – 0.85 proc., budownictwo – 6.03 proc., pozostały przemysł – 16.56 proc., usługi – 64 proc.	rolnictwo – 6.58 proc., przemysł spożywczy – 4.14 proc., energetyka – 0.92 proc., budownictwo – 6.49 proc., pozostały przemysł – 17.83 proc., usługi – 64 proc.
Wskaźnik obciążenia demograficznego osób starszych	0.16	0.26
Struktura sektorowa zatrudnienia	rolnictwo – 12.05 proc., przemysł spożywczy – 7.34 proc., energetyka – 1.23 proc., budownictwo – 3.69 proc., pozostały przemysł – 21.80 proc., usługi – 53.85 proc.	rolnictwo – 5.43 proc., przemysł spożywczy – 7.41 proc., energetyka – 1.24 proc., budownictwo – 3.72 proc., pozostały przemysł – 22.01 proc., usługi – 60.16 proc.
Stopa bezrobocia	7.45 proc.	7.54 proc.
Wskaźnik zatrudnienia	46.90 proc.	48.07 proc.
Współczynnik aktywności zawodowej	50.67 proc.	51.99 proc.
Średnie wynagrodzenie brutto	2 537 zł	4 953 zł

Źródło: Opracowanie IBS.

Równocześnie, należy oczekiwać, że środek ciężkości gospodarki województwa przesunąć się będzie z sektora rolniczego w kierunku usług i przetwórstwa przemysłowego – tak, jak miało to miejsce w mijającym okresie. Taka ewolucja jest również zgodna z typowym schematem zmian sektorowych, w ramach których wskutek wzrostu produktywności następuje wzrost zatrudnienia czynników produkcji w sektorach usługowych, kosztem rolnictwa i przemysłu. Wraz ze zmianą struktury wytwarzanego produktu zmieniać się będzie również struktura zatrudnienia. Tym niemniej, należy zauważyć, że stopień wykorzystania zasobów pracy nie ulegnie jakościowej poprawie, najważniejsze wskaźniki rynku pracy pozostaną bowiem na poziomach o 2-4 p. proc. niższych (w przypadku stopy bezrobocia – wyższych) niż w całym kraju. Główną siłą kształtującą sytuację na rynku pracy będą bowiem czynniki demograficzne, decydujące o wielkości potencjalnych zasobów pracy, strukturze wiekowej lokalnych społeczności i stopniu obciążenia demograficznego pracujących.

Ponadto, zakłada się w scenariuszu bazowym przystąpienie Polski do ERM II i strefy euro w okresie prognozy, aczkolwiek dokładny moment nie jest ustalony. Tym niemniej, kształtowanie się stóp procentowych i inflacji zgodne jest z procesem konwergencji nominalnej, niezbędnej dla przyjęcia wspólnej waluty europejskiej.

6.2 AKTYWIZACJA REZERW

Podstawowym wyróżnikiem dwóch pozostałych scenariuszy jest dążenie do nadania województwu impulsu kierującego je na ścieżkę konwergencji, tzn. zmniejszania dystansu rozwojowego do wyżej rozwiniętych regionów. Równocześnie, scenariusze te, jak należy oczekiwać, będą charakteryzować się poprawą wartości podstawowych wskaźników makroekonomicznych w stosunku do scenariusza bazowego, choć oczywiście jej skala jest niewiadomą na etapie formułowania założeń poszczególnych scenariuszy. Wyniki analiz i symulacji dla tych scenariuszy znajdują się w Rozdziale 7.

W scenariuszu aktywizacji rezerw główny środek ciężkości został położony na wewnętrznym potencjale rozwojowym województwa. Jest on wyrazem przekonania, że wzrost gospodarczy prowadzący do zmniejszania dystansu rozwojowego jest w województwie warmińsko-mazurskim możliwy pod warunkiem uruchomienia wewnętrznych rezerw, w szczególności, rezerw pracy i przedsiębiorczości.

Podstawową kategorią działań niezbędnych dla zrealizowania celów strategicznych scenariusza są działania aktywizacyjne na rynku pracy. Innymi słowy, aby istniejące rezerwy mogły być wykorzystane, konieczna jest aktywizacja lokalnych zasobów pracy (niska aktywność zawodowa w województwie pozostaje jednym z największych problemów jego gospodarki⁴⁰), tzn. skłonienie jak największej liczby osób pozostających w stanie bierności zawodowej do powrotu na rynek pracy. Z ekonomicznego punktu widzenia celem aktywizacji jest zwiększenie podaży pracy w regionie, co ma bezpośrednie przełożenie na aktywność gospodarczą i – w ostatecznym rozrachunku – na poziom zamożności. O ile jest prawdopodobne, że wszelkie działania aktywizacyjne w krótkim okresie mogą zwiększyć liczbę bezrobotnych (choć skala zjawiska mierzona stopą nie musi rosnąć), o tyle w długim okresie należy spodziewać się dostosowania popytu na pracę do wzrostu podaży. W długim okresie, jak pokazują badania empiryczne (Elhorst, 2003), wzrost aktywności zawodowej wiąże się ze wzrostem zatrudnienia.

Ponadto, w perspektywie najbliższych 10 lat konieczne jest podjęcie działań wspierających przedsiębiorczość i innowacyjność⁴¹. Droga aktywna polegać ma na, obok realizacji zadań niezbędnych, dotyczących kapitału ludzkiego i aktywizacji biernej siły roboczej, stworzeniu podstaw dla rozwoju endogenicznego. Głównego środka do celu należy tutaj upatrywać w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw (które, jak wskazuje praktyka, mogą na obszarach peryferyjnych w odpowiednich warunkach stanowić dobry i wydajny kanał absorpcji nowoczesnych technologii, nowinek organizacyjnych i metod zarządzania). Jednym z najważniejszych czynników rozwoju staje się tutaj innowacyjna działalność małych i średnich przedsiębiorstw, która jednak musi cieszyć się wsparciem władz regionalnych i lokalnych. Należy jednak podkreślić stosunkowo niewielki zakres podejmowanych działań w tym obszarze, wymuszony przez relatywnie krótki horyzont czasowy. Praktyka polityk proinnowacyjnych pokazuje, że zebranie owoców skutecznego wsparcia dla małych i średnich przedsiębiorstw wymaga dłuższego okresu niż 10 lat.

Ponadto, w scenariuszu tym inwestycje infrastrukturalne nie są pomijane, inny jest jednak ich charakter – nacisk położony jest na zintegrowanie regionu i stworzenie efektywnych powiązań zewnętrznych, co – z jednej strony, umożliwi kooperację pomiędzy przedsiębiorstwami, z drugiej zaś – powinno przyczynić się do zwiększenia mobilności wewnętrznej siły roboczej. Aktywność władz powinna obejmować również, być może w pierwszej kolejności, działania zmierzające do poprawy kwalifikacji siły roboczej (a w dłuższym okresie – również kształcenia, a więc jakości przyszłej siły roboczej).

40 Por. Grotkowska et al. (2005), Bartkiewicz et al. (2009). Zagadnienia te w sposób wyczerpujący uwzględniono również w pierwszym raporcie cząstkowym projektu („Analiza zmian w otoczeniu makroekonomicznym województwa warmińsko-mazurskiego w latach 1995-2008”).

41 Tym niemniej, jak należy podkreślić, dziesięciolecie stanowi zbyt krótki okres na pełną realizację i ujawnienie wymiernych rezultatów polityki wspierania innowacyjności (por np. Grosse, 2007).

6.3 WARMIA I MAZURY JAKO DOBRE MIEJSCE DO ŻYCIA

Drugi ze scenariuszy opisujących możliwości zmniejszenia dystansu rozwojowego województwa warmińsko-mazurskiego w stosunku do wyżej rozwiniętych regionów kraju autorzy niniejszego raportu nazwali „dobrym miejscem do życia”. Fundamentem dla przyspieszonego rozwoju województwa jest w tej wizji wzrost atrakcyjności regionu jako miejsca wypoczynku, zamieszkania i lokowania inwestycji. W nieco innym ujęciu, jest to ścieżka (ogół niezbędnych działań) zmierzająca do maksymalnego wykorzystania czynników rozwoju znajdujących się w otoczeniu regionu. Podstawą przedstawionej wizji jest przekonanie, iż kluczową szansą dla województwa jest jego atrakcyjność inwestycyjna, związana z relatywnie dobrym stanem środowiska naturalnego, niskim stopniem przetworzeniach krajobrazu i korzystnym położeniem geograficznym, jak również jego potencjał turystyczny⁴². Ponadto, jak należy podkreślić, czynniki decydujące o atrakcyjności turystycznej w dużej mierze pokrywają się z tymi, które wpływają na jakość życia w danym miejscu.

Do działań kluczowych z tego punktu widzenia zaliczyć można w pierwszej kolejności, zwiększenie skali i intensywności powiązań regionu ze światem zewnętrznym (tj. z regionami okalającymi i krajowymi biegunami rozwoju, ale także wykorzystanie przygranicznego położenia regionu) – zarówno klasycznych komunikacyjnych (drogowych i kolejowych), jak i teleinformatycznych. Budowa bezpiecznych i wygodnych dróg ekspresowych, łączących woj. warmińsko-mazurskie z terenami okalającymi, stanowi część długofalowego programu budowy dróg ekspresowych i autostrad. Drogi te (S 7, S 59 i S 61) łączyć będą województwo w pierwszej kolejności z portami morskimi Pomorza, centrum gospodarczym kraju, oraz (za pośrednictwem woj. podlaskiego) krajami nadbałtyckimi i Białorusią. Istotne znaczenie mają również połączenia drogowe wewnątrz województwa – z tego punktu widzenia strategiczne znaczenie ma rozbudowa drogi krajowej nr 16 do nowoczesnych standardów. Wpisanie tej drogi do rządowego programu budowy autostrad i dróg ekspresowych powinno być jednym z istotnych kroków w tym scenariuszu. Przedsięwzięcie to wymagać będzie wsparcia ze strony władz samorządowych (np. na etapie konsultacji społecznych i rozmów z interesariuszami takimi, jak organizacje ekologów), jak również aktywności lobbingowej już w najbliższym czasie. Ponadto, realizacji celów tego scenariusza służyć będzie modernizacja sieci kolejowej na terenie województwa.

Rozwojowi infrastruktury i innym inwestycjom publicznym musi jednak towarzyszyć podnoszenie poziomu kapitału ludzkiego (jak wskazują m.in. badania OECD (2009), infrastruktura jest istotnym czynnikiem wzrostu gospodarczego na poziomie regionalnym tylko i wyłącznie w powiązaniu z kapitałem ludzkim). W ramach tego scenariusza istotnej miejsce zajmuje rozważne wykorzystanie potencjału turystycznego regionu będącego funkcją walorów środowiska naturalnego. Ponadto, poprawa atrakcyjności województwa musi wiązać się ze zwiększeniem zasobów mieszkaniowych, w chwili obecnej wyraźnie uboższych niż w pozostałej części kraju.

42 Istnienie dużego potencjału dla rozwoju turystyki w woj. warmińsko-mazurskim, przy relatywnie niskim bieżącym poziomie jego wykorzystania podkreśla się w wielu badaniach o charakterze regionalnym (np. Bartkiewicz et al. 2009).

7. ANALIZA REAKCJI GOSPODARKI WARMII I MAZUR NA ZABURZENIA ZEWNĘTRZNE

7.1 SCENARIUSZ BAZOWY

7.1.1 DYNAMIKA PODSTAWOWYCH WSKAŹNIKÓW MAKROEKONOMICZNYCH

W scenariuszu bazowym przewiduje się, że lata 2009-2020 będą (poza okresem spowolnienia związanego z globalnym kryzysem finansowym) okresem stałego i systematycznego wzrostu gospodarczego, co oznacza zarówno wzrost produktu krajowego brutto, jak i jego poszczególnych komponentów, tj. konsumpcji prywatnej, inwestycji i konsumpcji publicznej. W 2020 r. PKB na głowę mieszkańca Warmii i Mazur wynosić ma 35.1 tys. zł (w cenach z 2007 r.) wobec ok. 23 tys. zł w 2007 r. W podobnym tempie wzrośnie w scenariuszu bazowym wielkość konsumpcji i inwestycji w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Tym niemniej, relatywny poziom zamożności mieszkańca regionu nie zmieni się i w dalszym ciągu wynosić będzie ok. 75 proc. krajowego. Oznacza to równocześnie, że rola (tzn. udział PKB regionu w całkowitym PKB Polski) województwa warmińsko-mazurskiego w gospodarce kraju pozostanie niezmienną. Należy ponadto nadmienić, że w scenariuszu bazowym wraz ze wzrostem wielkości gospodarki Warmii i Mazur w tempie odpowiadającym tempu wzrostu PKB rosnąć będą dochody budżetu państwa (zarówno w części trafiającej do budżetu centralnego, jak i do budżetów samorządów) oraz jego wydatki (w warstwie konsumpcyjnej i inwestycyjnej), a także podstawowe wskaźniki makroekonomiczne, tj. wartość konsumpcji prywatnej oraz inwestycji przypadających na jednego mieszkańca.

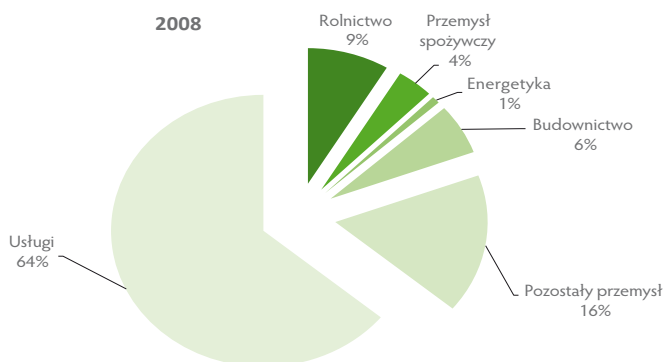
7.1.2 STRUKTURA SEKTOROWA GOSPODARKI

W perspektywie 2020 r. scenariusz bazowy przewiduje wyraźne zmiany w strukturze sektorowej regionalnej gospodarki. O ile w 2008 r. rolnictwo odpowiada za ok. 9 proc. wartości dodanej wytworzonej w regionie, o tyle udział ten jedenaście lat później wynosić będzie ok. 7 proc. Spośród pozostałych sektorów w scenariuszu bazowym najwięcej w stosunku do roku 2008 zyska przemysł (za wyjątkiem przemysłu spożywczego), którego udział w gospodarce wzrośnie o ok. 2 pkt. procentowe. Rozważając zmiany w kategoriach trzech podstawowych sektorów ekonomicznych, można zauważyć, że w scenariuszu bazowym lata 2010-2020 stanowią okres wzrostu roli przemysłu przetwórczego kosztem rolnictwa⁴³, przy jednocześnie niezmienną pozycję sektorów usługowych. Należy oczywiście pamiętać, że omawiane zmiany struktury sektorowej nie wiążą się ze spadkiem produkcji w którymkolwiek z sektorów i dotyczą raczej przesunięć środków produkcji w kierunku sektorów bardziej atrakcyjnych (lub bardziej zyskownych).

43 Należy oczekiwać, że stanie się to przede wszystkim kosztem rolnictwa niskopowierzchniowego, o niskim stopniu towarowości. Rolnictwo towarowe – rynkowe, jako bardziej produktywnie i bardziej efektywne – a warto zauważyć, że w krajobrazie rolnictwa Warmii i Mazur dominuje ono już teraz – ma przed sobą istotnie lepsze perspektywy wzrostu.

RYSUNEK 7.1

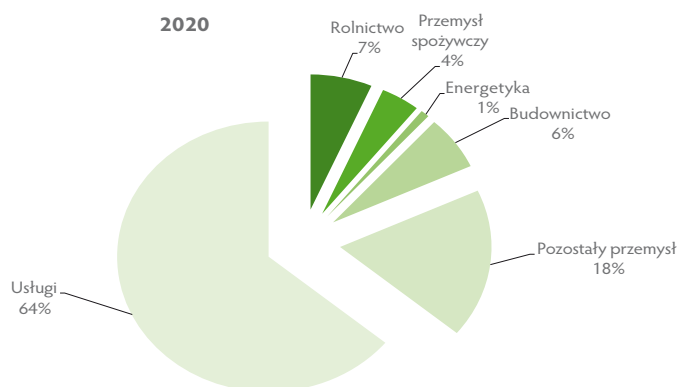
STRUKTURA SEKTOROWA GOSPODARKI WOJ. WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO W 2008 R. (SCENARIUSZ BAZOWY)

Źródło: Opracowanie IBS.

RYSUNEK 7.2

STRUKTURA SEKTOROWA GOSPODARKI WOJ. WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO W 2020 R. (SCENARIUSZ BAZOWY)

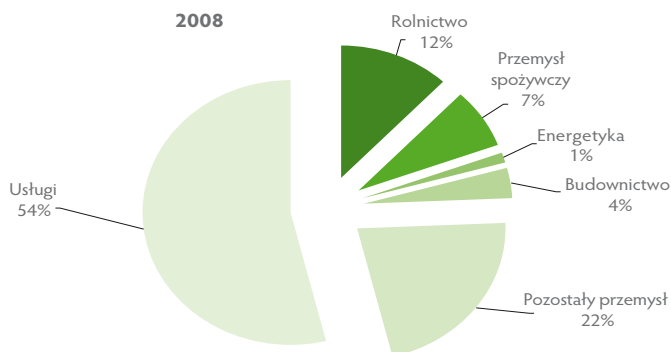

Źródło: Opracowanie IBS.

Zmiany zatrudnienia w układzie sektorowym pokazują podobny obraz, choć należy zauważyć, że zmiana struktury sektorowej zatrudnienia jest w scenariuszu bazowym nieco większa niż zmiana struktury sektorowej PKB. Z jednej strony bowiem spadek udziału sektora rolniczego w zatrudnieniu w latach 2010-2020 przewidywany jest na ok. 6 pkt. proc., z drugiej zaś – należy spodziewać się podobnej skali wzrostu zatrudnienia w sektorach usługowych. Przewidywane zmiany udziału pozostałych gałęzi są relatywnie niewielkie i nie wpływają na ogólny obraz przemian. Oznacza to w szczególności, że wzrost produktywności w poszczególnych sektorach będzie, jak się przewiduje, nierównomierny. Relatywnie największego przyrostu produktywności należy spodziewać się w sektorze rolniczym, co można przypisywać dalszemu urynkowaniu i utowarowieniu tego sektora. Równocześnie, udział sektorów usługowych w tworzeniu PKB nie zmieni się, pomimo znaczącego wzrostu ich udziału w zatrudnieniu, co sugeruje niższe od przeciętnego tempo wzrostu produktywności w tym sektorze.

RYSUNEK 7.3

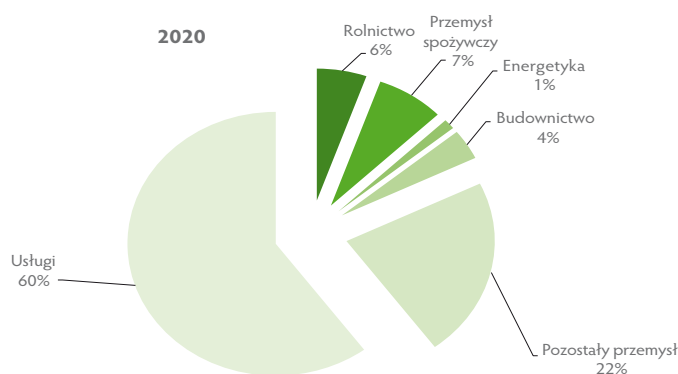
STRUKTURA SEKTOROWA ZATRUDNIENIA W WOJ. WARMIŃSKO-MAZURSKIM W 2008 R. (SCENARIUSZ BAZOWY)

Źródło: Opracowanie IBS.

RYSUNEK 7.4

STRUKTURA SEKTOROWA ZATRUDNIENIA W WOJ. WARMIŃSKO-MAZURSKIM W 2020 R. (SCENARIUSZ BAZOWY)

Źródło: Opracowanie IBS.

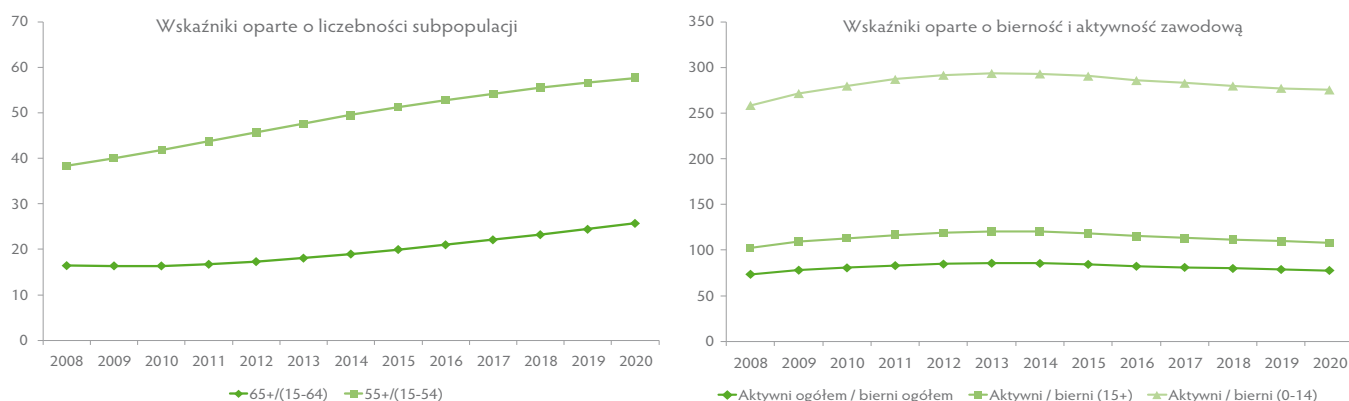
7.1.3 RYNEK PRACY

Opis przewidywanych w scenariuszu bazowym zmian na warmińsko-mazurskim rynku pracy musi zawierać analizę uwarunkowań demograficznych tych zmian⁴⁴. Co więcej, można z bardzo wysokim stopniem pewności zakładać, że uwarunkowania te pozostaną wspólne dla wszystkich trzech scenariuszy rozwoju województwa, które przedstawiamy w niniejszym raporcie⁴⁵.

W przeciągu najbliższych lat, jak się przewiduje, zauważane w ostatnich latach zjawiska demograficzne będą kontynuowane, tzn. środek ciężkości struktury wiekowej populacji będzie się systematycznie przesuwac w kierunku grupy osób starszych (w szczególności, w kierunku osób w wieku poprodukcyjnym, na ogół będących biernymi zawodowo). Dla rynku pracy ma to dwojakie konsekwencje: z jednej strony, kosztem osób w wieku przedprodukcyjnym rosnąć będzie udział osób w wieku produkcyjnym w populacji, z drugiej jednak strony, grupę osób starszych zasilać będą coraz większe grupy osób opuszczających wiek produkcyjny. Sumaryczny efekt dla obciążenia demograficznego jest więc a priori niejednoznaczny. Tym niemniej, dla rynku pracy znacznie bardziej istotny będzie ten drugi efekt. Projekcje pokazują, że w latach 2009-2020 na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadać będzie coraz więcej osób starszych, zaś w przeciągu 12 lat odpowiednie wskaźniki ulegną niemalże podwojeniu (por. Rysunek 7.5 Przewidywane zmiany wskaźników obciążenia demograficznego w woj. warmińsko-mazurskim w latach 2009-2020 (scenariusz bazowy)).

RYSUNEK 7.5

PRZEWIDYWANE ZMIANY WSKAŹNIKÓW OBCIĄŻENIA DEMOGRAFICZNEGO W WOJ. WARMIŃSKO-MAZURSKIM W LATACH 2009-2020 (SCENARIUSZ BAZOWY)

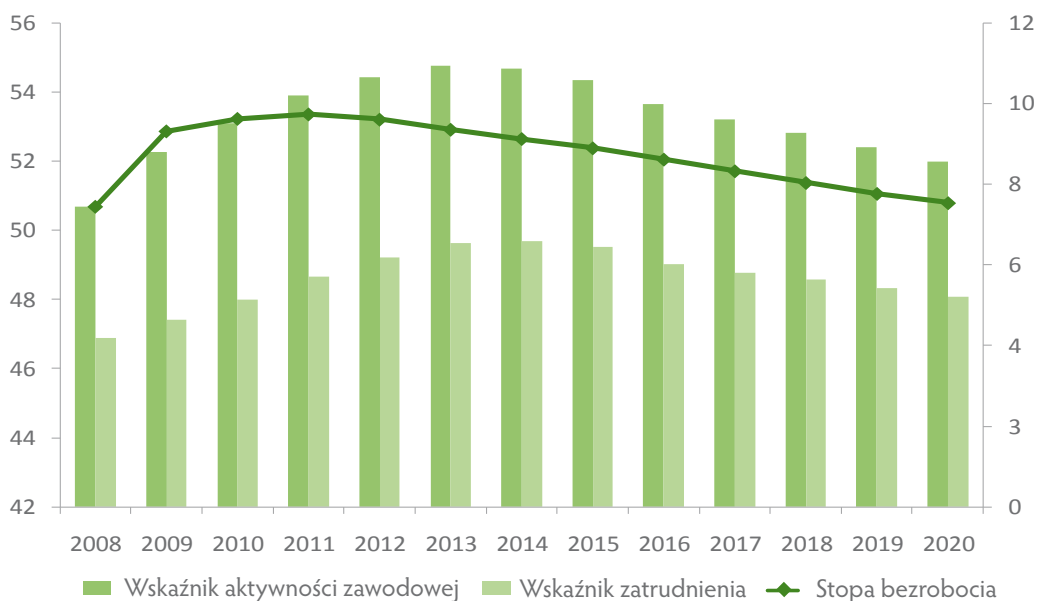

Źródło: Opracowanie IBS.

Należy jednak zauważyć, że przewidywane zmiany liczebności poszczególnych grup wiekowych nie mówią wszystkiego o obciążeniu zasobów pracy koniecznością utrzymywania osób niepracujących. Istotne znaczenie ma to, jaki odsetek osób w wieku produkcyjnym stanowi rzeczywisty zasób pracy, tj. jaka część populacji jest aktywna zawodowo. Wzrost aktywności zawodowej może zatem w pewnym horyzoncie czasowym równoważyć negatywne efekty wynikające ze zmian demograficznych. W istocie rzeczy, taki rozwój sytuacji przewidywany jest w ramach scenariusza bazowego. W okresie będącym przedmiotem zainteresowania stosunek liczby osób aktywnych zawodowo do liczby osób biernych jest względnie stały (a w I połowie okresu wręcz nieznacznie rośnie), co oznacza, że z punktu widzenia aktywności zawodowej / bierności zawodowej obciążenie zasobów pracy nie ulegnie znaczącej zmianie.

44 Scenariusz bazowy w warstwie demografii opiera się na projekcjach demograficznych GUS i Eurostatu.

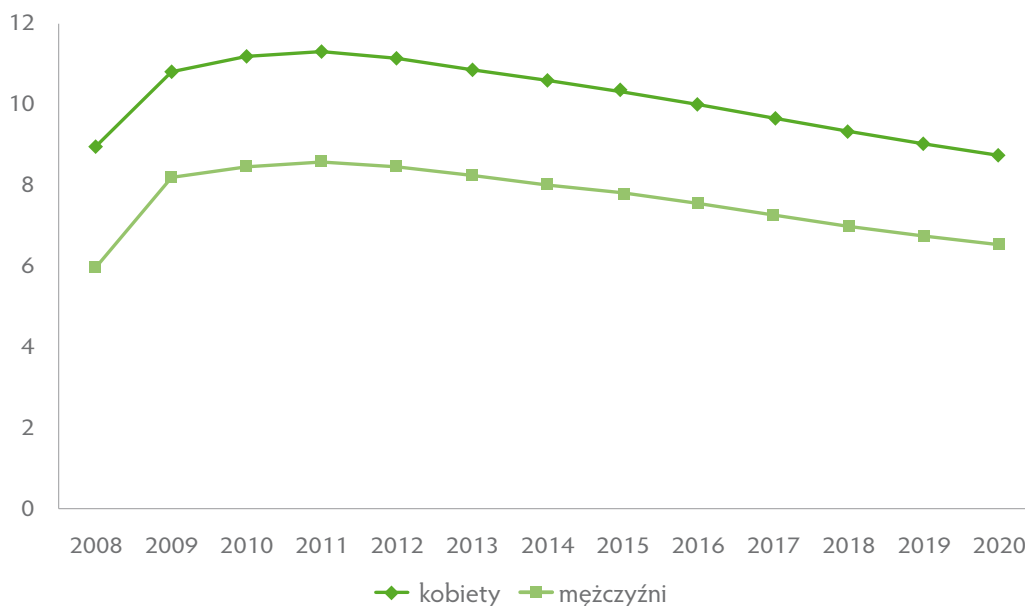
45 Scenariusz „Dobre miejsce do życia” zakłada wprawdzie wzrost populacji wskutek migracji, ich rozmiary nie mogą być jednak w żadnej mierze wystarczające, aby wpłynąć na ogólny kierunek zmian demograficznych, które z natury rzeczy charakteryzują się dużą bezwładnością.

Źródło: Opracowanie IBS.

Objaśnienia: Lewa oś – wskaźnik zatrudnienia i współczynnik aktywności zawodowej; prawa oś – stopa bezrobocia.

Rzut oka na przyszłe zmiany na warmińsko-mazurskim rynku pracy powinien uwzględniać trzy podstawowe kategorie: bezrobocie, zatrudnienie i aktywność zawodową. Scenariusz bazowy przewiduje, po pierwsze, związany ze spowolnieniem gospodarczym lat 2009-2010 wzrost stopy bezrobocia o ok. 2-3 p. proc., po którym nastąpi systematyczny spadek. W 2020 r., jak się przewiduje, zjawisko bezrobocia w województwie powróci do stanu sprzed globalnego kryzysu finansowego. Równocześnie, należy spodziewać się lustranych zmian wskaźników zatrudnienia i aktywności zawodowej.

Źródło: Opracowanie IBS.

Warto ponadto zwrócić uwagę na zróżnicowanie stopy bezrobocia względem płci. W chwili obecnej wśród kobiet jest ona o ok. 2.5 p. proc. wyższa niż wśród mężczyzn i tych rozmiarów różnica będzie się utrzymywać w latach 2010-2020. Innymi słowy, spadek bezrobocia w jednakowym stopniu dotknie obydwie grupy, ale identyczne tempo zmian bezrobocia dla obydwu grup sprawi, że w scenariuszu bazowym nie zróżnicowanie sytuacji kobiet i mężczyzn na rynku pracy nie zmieni się na korzyść tej pierwszej grupy. Naturalnie, zróżnicowanie stóp bezrobocia odzwierciedla zróżnicowanie dwóch pozostałych głównych wskaźników rynku pracy – także i tutaj scenariusz bazowy przewiduje zachowanie *status quo* w kwestii różnic w sytuacji płci na rynku pracy. Zróżnicowanie stopy bezrobocia nie będzie jedynym przejawem istnienia różnic w sytuacji kobiet i mężczyzn na rynku pracy. W okresie prognozy zarówno wskaźnik zatrudnienia mężczyzn, jak i współczynnik aktywności zawodowej mężczyzn, pozostawać będą na poziomach istotnie wyższych niż analogiczne wskaźniki dotyczące kobiet. Należy też oczekiwać, że dystans je dzielący nie ulegnie zmianie.

Przewidywany w scenariuszu bazowym wzrost produktywności pracy we wszystkich sektorach gospodarki Warmii i Mazur pociągać za sobą będzie systematyczny wzrost wynagrodzeń. W kategoriach nominalnych średnie wynagrodzenie brutto wzrośnie w województwie prawie dwukrotnie – z ok. 2 500 zł w 2008 r. do ok. 3 500 w 2020 r., licząc w cenach stałych z 2007 r. Równocześnie, dotychczasowe zróżnicowanie w poziomie wynagrodzeń pomiędzy poszczególnymi sektorami zostanie zachowane. W szczególności, relatywnie niższe wynagrodzenia będą notowane w przemyśle spożywczym i budownictwie – tak, jak ma to miejsce w chwili obecnej. Co do zasady, wzrost wynagrodzeń odzwierciedlać będzie ogólny wzrost produktywności w gospodarce Warmii i Mazur.

7.2 AKTYWIZACJA REZERW

Zgodnie z przewidywaniami, realizacja w perspektywie 2020 r. scenariusza aktywizacji rezerw wiązać się będzie z ogólną poprawą sytuacji gospodarczej województwa warmińsko-mazurskiego w stosunku do scenariusza bazowego⁴⁶. W sposób wyraźny wskazują na to symulacje przeprowadzone za pomocą aplikacji progностycznej WiMMOD. Po pierwsze, spodziewany jest wzrost produkcji, wartości dodanej w gospodarce i wartości inwestycji w regionie. Po drugie, poprawie ulegnie sytuacja na rynku pracy – dojdzie do spadku bezrobocia, jak również do wzrostu aktywności zawodowej ludności i poziomu zatrudnienia. Ponadto, należy spodziewać się wzrostu wpływów podatkowych i wynagrodzeń pracowników. Warto jednak nadmienić, że rozłożenie korzyści wynikających z wprowadzenia zmian związanych z omawianym scenariuszem nie jest równomierne – zarówno w czasie, jak i pomiędzy sektorami.

RAMKA 7.1

SCENARIUSZ „AKTYWIZACJA REZERW” W JĘZYKU APLIKACJI WiMMOD

Tworzenie i analiza dowolnego scenariusza wymaga przyjęcia pewnych założeń upraszczających, niezbędnych dla przełożenia tez sformułowanych w języku naturalnym na język aplikacji progностycznej WiMMOD, tzn. na dostępne zmienne kontrolne. W tym przypadku zdecydowano o opisanie tego scenariusza alternatywnego za pomocą następujących zmiennych kontrolnych:

- Zmiana inwestycji publicznych odzwierciedla realizację rządowych i samorządowych programów infrastrukturalnych;
- Zmiana popytu na pracę i zmiana efektywności pośrednictwa pracy stanowią widoczne efekty programów aktywizacyjnych na lokalnym rynku pracy;
- Zmiany efektywności produkcji w wybranych sektorach (usługi, przemysł spożywczy, pozostały przemysł) są z kolei przejawem wzrostu innowacyjności przedsiębiorstw w województwie.

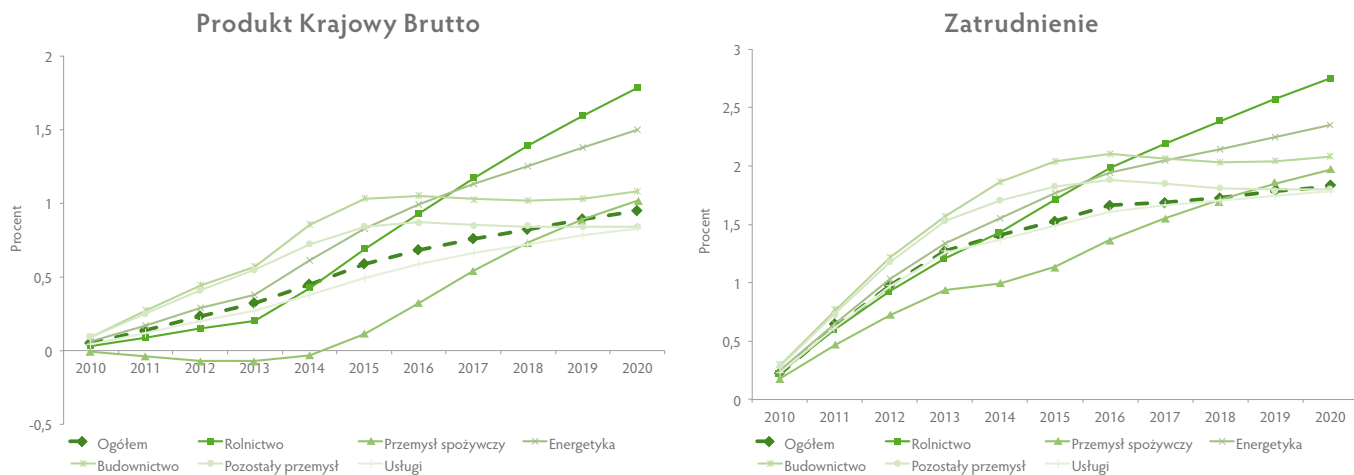
Źródło: Opracowanie IBS.

W latach 2009-2020 Produkt Krajowy Brutto woj. warmińsko-mazurskiego wzrośnie w stosunku do scenariusza bazowego średnio o 0.5 proc. rocznie. Równocześnie, wzrost ten nie będzie równomierny w ramach poszczególnych sektorów. W scenariuszu aktywizacji rezerw w największym stopniu zyskają: sektor rolniczy, budownictwo oraz przemysł, najmniej zaś – przemysł spożywczy. Równocześnie, spodziewany jest wzrost inwestycji prywatnych i konsumpcji publicznej w stosunku do przyszłych poziomów określonych w scenariuszu bazowym. Nieco zaskakujący może wydawać się spadek wartości konsumpcji prywatnej w stosunku do scenariusza bazowego, należy jednak zauważyć, że jest to efekt przejściowy i wiąże się on z bieżącym wzrostem inwestycji. Po spodziewanym zakończeniu publicznych przedsięwzięć inwestycyjnych prognozowany jest systematyczny wzrost konsumpcji prywatnej, można więc pokusić się o stwierdzenie, iż w tym wypadku mamy do czynienia z podręcznikowym przykładem poświęcania części obecnej konsumpcji przez gospodarstwa domowe w celu uzyskania przyszłych korzyści (okres prognozy nie obejmuje wszystkich lat, w których te efekty się pojawią).

⁴⁶ Innymi słowy, **efekt netto** wprowadzonych zmian jest pozytywny. Warto w tym miejscu ponownie zwrócić uwagę na takie ujęcie problemu – ujmowanie wyników analiz w kategoriach odchyień od scenariusza bazowego ma głębokie uzasadnienie zarówno w jego konstrukcji, jak i warstwie konceptualnej. Wszakże przedmiotem zainteresowania są reakcje gospodarki regionu na zmiany zewnętrznych uwarunkowań.

RYSUNEK 7.8

WYNIKI SYMULACJI SCENARIUSZA AKTYWIZACJI REZERW DLA ZATRUDNIENIA I POZIOMU PRODUKCJI W SEKTORACH GOSPODARKI

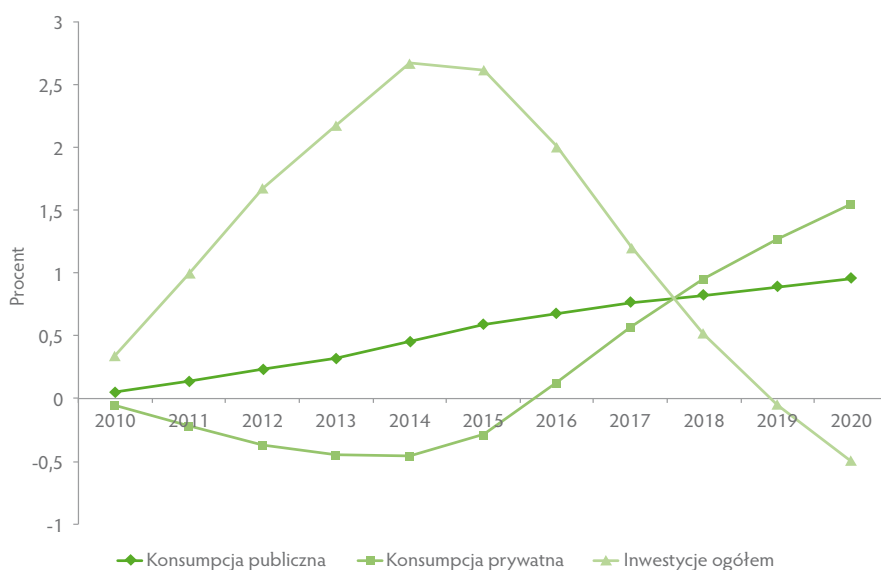
Źródło: Opracowanie IBS.

Objaśnienia: Rysunek przedstawia procentowe odchylenia od scenariusza bazowego.

Należy zwrócić uwagę na zmiany zachodzące na rynku pracy w omawianym scenariuszu. Wzrost zatrudnienia ogółem (w stosunku do wariantu bazowego) nie jest zaskoczeniem, tym niemniej rozkład tego wzrostu między poszczególnymi sektorami bynajmniej nie jest równomierny. Na zmiany składające się na scenariusz aktywizacji rezerw w największym stopniu zareaguje liczba pracujących w sektorze rolniczym, budownictwie i w przemyśle spożywczym, w najmniejszym zaś – w usługach. Ponadto, jak warto zauważyć, schemat zmian zatrudnienia różni się od analogicznego schematu zmian produktu krajowego brutto. W przypadku PKB różnice w stosunku do scenariusza bazowego systematycznie rosną, by osiągnąć swoje maksimum na koniec okresu. Wzrost zatrudnienia silnie wyhamowuje wraz z zakończeniem inwestycji infrastrukturalnych – wynika to najprawdopodobniej z faktu, że powstające w ich trakcie miejsca pracy, wraz z zanikaniem tworzącego je impulsu, będą likwidowane. Dopiero w drugiej połowie okresu prognozy będzie obserwowany systematyczny wzrost poziomu zatrudnienia, będący – jak się wydaje – efektem zmian aktywizacyjnych na rynku pracy.

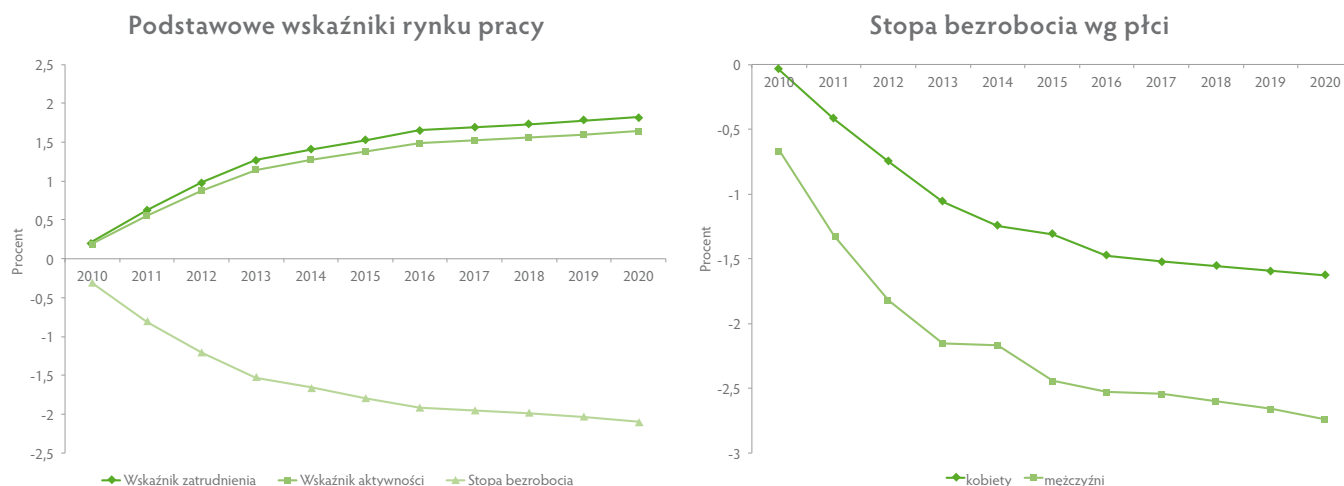
RYSUNEK 7.9

WPŁYW ZMIAN W OTOCZENIU MAKROEKONOMICZNYM WOJEWÓDZTWA NA GŁÓWNE SKŁADNIKI PRODUKTU KRAJOWEGO BRUTTO

Źródło: Opracowanie IBS.

Objaśnienia: Rysunek przedstawia procentowe odchylenia od scenariusza bazowego.

Źródło: Opracowanie IBS.

Objaśnienia: Rysunek przedstawia procentowe odchylenia od scenariusza bazowego.

To przejściowe załamanie wzrostu zatrudnienia znajduje swoje odzwierciedlenie w pozostałych głównych statystykach rynku pracy. W okresie silnego wzrostu zatrudnienia w stosunku do scenariusza bazowego rosnąć będzie również aktywność zawodowa ludności, spadać zaś będzie bezrobocie (będące niejako lustrem, w którym „odbijają się” zmiany zatrudnienia, co doskonale jest widoczne na Rysunek 7.9). W scenariuszu tym, do największej poprawy (w stosunku do scenariusza bazowego) na rynku pracy dojdzie w latach 2019-2020, kiedy to, zgodnie z przewidywaniami, ogólny wskaźnik zatrudnienia oraz współczynnik aktywności zawodowej znajdą się na poziomach o ok. 1,5 proc. wyższych niż prognozowane w scenariuszu bazowym. Oznacza to jednocześnie, że w tym okresie przewiduje się powstanie ok. 10 tys. nowych miejsc pracy oraz wzrost liczby osób aktywnych zawodowo o 1,65 proc.

Warto przy tym zauważyć również, że pozytywne zmiany w omawianym scenariuszu w niejednakowym stopniu dotkną kobiety i mężczyzn. Jak się wydaje, mężczyźni pozostają grupą znacznie bardziej elastyczną i mocniej reagującą na sygnały rynkowe, stąd też spadek stopy bezrobocia mężczyzn jest w omawianym scenariuszu znacząco większy niż spadek stopy bezrobocia kobiet. Należy jednak zauważyć, że różnice te nie dotyczą ani zmian współczynnika aktywności zawodowej, ani ogólnego wskaźnika zatrudnienia.

Reasumując, warto podkreślić, że scenariusz aktywizacji rezerw stanowi spójny przykład, dowodzący możliwości wyrwania województwa z jego relatywnej stagnacji. Zainicjowany wzrost gospodarczy jest, jak się wydaje, podtrzymywany. Ponadto, choć znaczenie Warmii i Mazur w życiu gospodarczym kraju z całą pewnością wzrośnie, dokładne oszacowanie jego wzrostu wymaga przyjęcia arbitralnych założeń (w szczególności, nie jest pewne, czy założenie o niezmienności sytuacji w innych częściach kraju jest materialnie sensowne). Z drugiej strony, problemem w tym scenariuszu pozostaje niekorzystna sytuacja kobiet na rynku pracy, mająca swój wyraz w niższej aktywności zawodowej i wyższym bezrobociu w tej grupie. Ogólniej rzecz ujmując, nie wszystkie problemy lokalnego rynku pracy wydają się znaleźć swoje rozwiązanie.

7.3 DOBRE MIEJSCE DO ŻYCIA

Trzeci scenariusz rozwojowy województwa warmińsko mazurskiego, któremu nadano nazwę „Dobre miejsce do życia”, koncentruje się wokół zagadnień atrakcyjności regionu – inwestycyjnej, mieszkaniowej i turystycznej – postulowanej jako główny motor pozytywnych zmian w gospodarce i czynnik przyspieszający proces zmniejszania dystansu rozwojowego do regionów o wyższym poziomie rozwoju. Wyniki symulacji wykonanych za pomocą aplikacji WIMMOD pozwalają stwierdzić, że scenariusz ten również charakteryzuje poprawa głównych wskaźników makroekonomicznych, w tym również wskaźników rynku pracy. Można również wskazać specyficzne cechy, które wyróżniają ten scenariusz z grona omawianych w tym raporcie.

RAMKA 7.2

SCENARIUSZ „DOBRE MIEJSCE DO ŻYCIA” W JĘZYKU APLIKACJI WIMMOD

Tak, jak i w przypadku scenariusza „Aktywizacji rezerw”, niezbędne jest wyrażenie założeń i tez sformułowanych w rozdz. 4.3 na język aplikacji progностycznej WIMMOD.

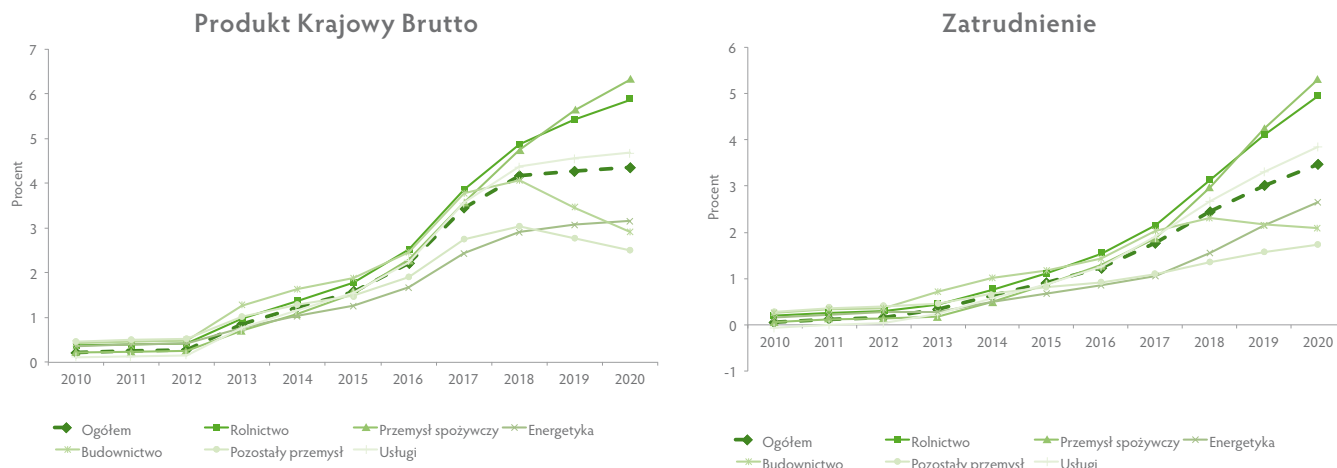
- Zmiana inwestycji publicznych odzwierciedla trwający przez cały okres prognozy strumień publicznych inwestycji w infrastrukturę;
- Zmiana liczby liczebności grupy wiekowej 25-54 wyraża spodziewany wzrost liczby ludności województwa wskutek zwiększonej migracji;
- Zmiana efektywności produkcji w usługach jest odzwierciedleniem wzrostu potencjału turystycznego województwa;
- Zmiana ogólnej efektywności produkcji i systematyczny wzrost popytu krajowego odzwierciedlają z kolei wzrost atrakcyjności inwestycyjnej województwa, wiążący się z napływem inwestycji, pojawianiem się nowoczesnych technologii i wzrostem atrakcyjności towarów produkowanych w województwie.

Źródło: Opracowanie IBS.

W omawianym scenariuszu można spodziewać się w latach 2010-2020 wzrostu Produktu Krajowego Brutto na poziomie 2 proc. średniorocznie w stosunku do scenariusza bazowego. Średni wzrost konsumpcji prywatnej wyniesie ok. 2 proc., konsumpcji publicznej – ok. 2.6 proc., zaś inwestycji zaś jedynie ok. 0.6 proc. O ile jednak wzrost PKB ponad wartości wyznaczone w scenariuszu bazowym będzie mieć systematyczny charakter (co oznacza systematyczne zmniejszanie dystansu do najlepiej rozwiniętych regionów), o tyle w początkowym okresie należy spodziewać się nieznacznego spadku prywatnej konsumpcji w stosunku do scenariusza bazowego, po którym nastąpi dynamiczny wzrost w drugiej połowie okresu. Ponadto, w drugiej połowie okresu prognozy istotny spadek inwestycji per capita poniżej poziomów wyznaczonych przez scenariusz bazowy będzie zauważalny.

RYSUNEK 7.11

WYNIKI SYMULACJI SCENARIUSZA AKTYWIZACJI REZERW DLA ZATRUDNIENIA I POZIOMU PRODUKCJI W SEKTORACH GOSPODARKI

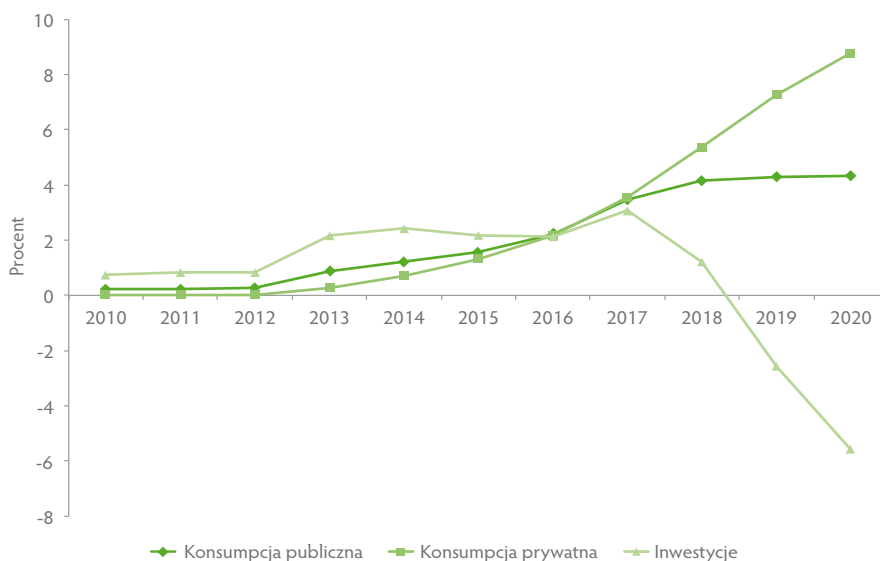
Źródło: Opracowanie IBS.

Objaśnienia: Rysunek przedstawia procentowe odchylenia od scenariusza bazowego.

Równocześnie, jak należało oczekiwać, wzrost produkcji i zatrudnienia w regionie nie będzie rozkładał się w sposób całkowicie równomierny pomiędzy poszczególne sektory gospodarki województwa. W szczególności, w stosunku do scenariusza bazowego najwięcej na znaczeniu zyska sektor rolniczy, przetwórstwo spożywcze i usługi, najmniej zaś – przemysł. Wynika to, jak się wydaje, przede wszystkim ze wzrostu zewnętrznego popytu na towary wytwarzane w regionie, któremu nie towarzyszy zmiana jego struktury. Warto przy tym zauważyć, że schemat zmian struktury sektorowej gospodarki woj. warmińsko-mazurskiego nie zależy od tego, czy rozważana jest struktura zatrudnienia czy też struktura Produktu Krajowego Brutto. W obydwu przypadkach dochodzi w poszczególnych sektorach do identycznych zmian. Oznacza to, że w drugim z analizowanych alternatywnych scenariuszy rozwojowych województwa warmińsko-mazurskiego nie obserwujemy znaczących zmian w tendencjach dotyczących produktywności pracy. Innymi słowy, żaden z sektorów nie staje się relatywnie bardziej produktywny.

RYSUNEK 7.12

WPŁYW ZMIAN W OTOCZENIU MAKROEKONOMICZNYM WOJEWÓDZTWA NA GŁÓWNE SKŁADNIKI PRODUKTU KRAJOWEGO BRUTTO

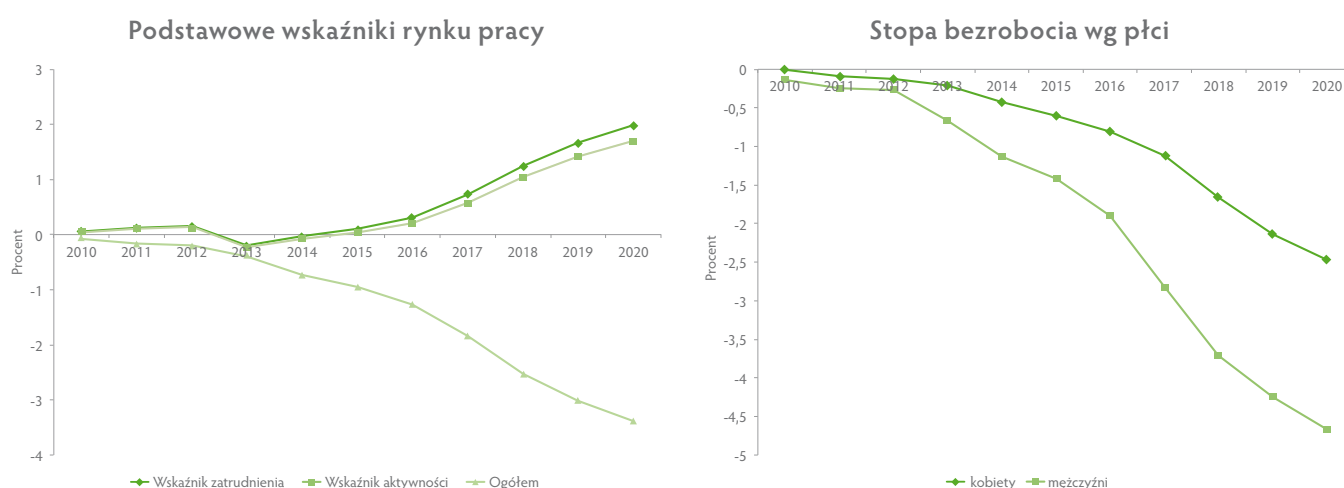
Źródło: Opracowanie IBS.

Objaśnienia: Rysunek przedstawia procentowe odchylenia od scenariusza bazowego.

O ile wzrost PKB w stosunku do wariantu bazowego jest w scenariuszu „Dobre miejsce do życia” wyraźny, o tyle całościowy wpływ zaistniałych zmian w otoczeniu gospodarczym województwa na poszczególne składowe PKB nie jest jednoznaczny. Z jednej strony, należy odnotować systematyczny wzrost konsumpcji publicznej i silny wzrost konsumpcji prywatnej w II połowie okresu prognozy. Z drugiej zaś strony, w II połowie okresu prognozy spodziewany jest silny spadek poziomu inwestycji w stosunku do scenariusza bazowego. Godne odnotowania są również przewidywane zmiany dochodów publicznych, w szczególności, dochodów samorządów. W latach 2010-2020 w największym stopniu, relatywnie do scenariusza bazowego, wzrosną dochody z podatków od firm (można spodziewać się wręcz ich podwojenia), znacznie mniejszego wzrostu doświadczą zaś dochody z podatku od osób fizycznych oraz dochody z podatku VAT.

Zachodzące w latach 2010-2020 zmiany na rynku pracy ocenić należy jako pozytywne. Pomijając fluktuacje widoczne w pierwszej połowie okresu naszej prognozy, wzrost aktywności zawodowej i w niemal idealny sposób kopiujący go wzrost poziomu zatrudnienia, mają mieć stały i systematyczny charakter. Równocześnie, w całym dziesięcioleciu systematycznie spadać będzie stopa bezrobocia, osiągając w 2020 r. poziom o 5 proc. niższy niż wynika to z przewidywań zawartych w scenariuszu bazowym.

RYСУNEK 7.13
CAŁKOWITY WPŁYW ZMIAN W OTOCZENIU MAKROEKONOMICZNYM GOSPODARKI WOJEWÓDZTWA NA PODSTAWOWE CHARAKTERYSTYKI LOKALNEGO RYNKU PRACY

Źródło: Opracowanie IBS.

Uwaga: Rysunek przedstawia procentowe odchylenia od scenariusza bazowego.

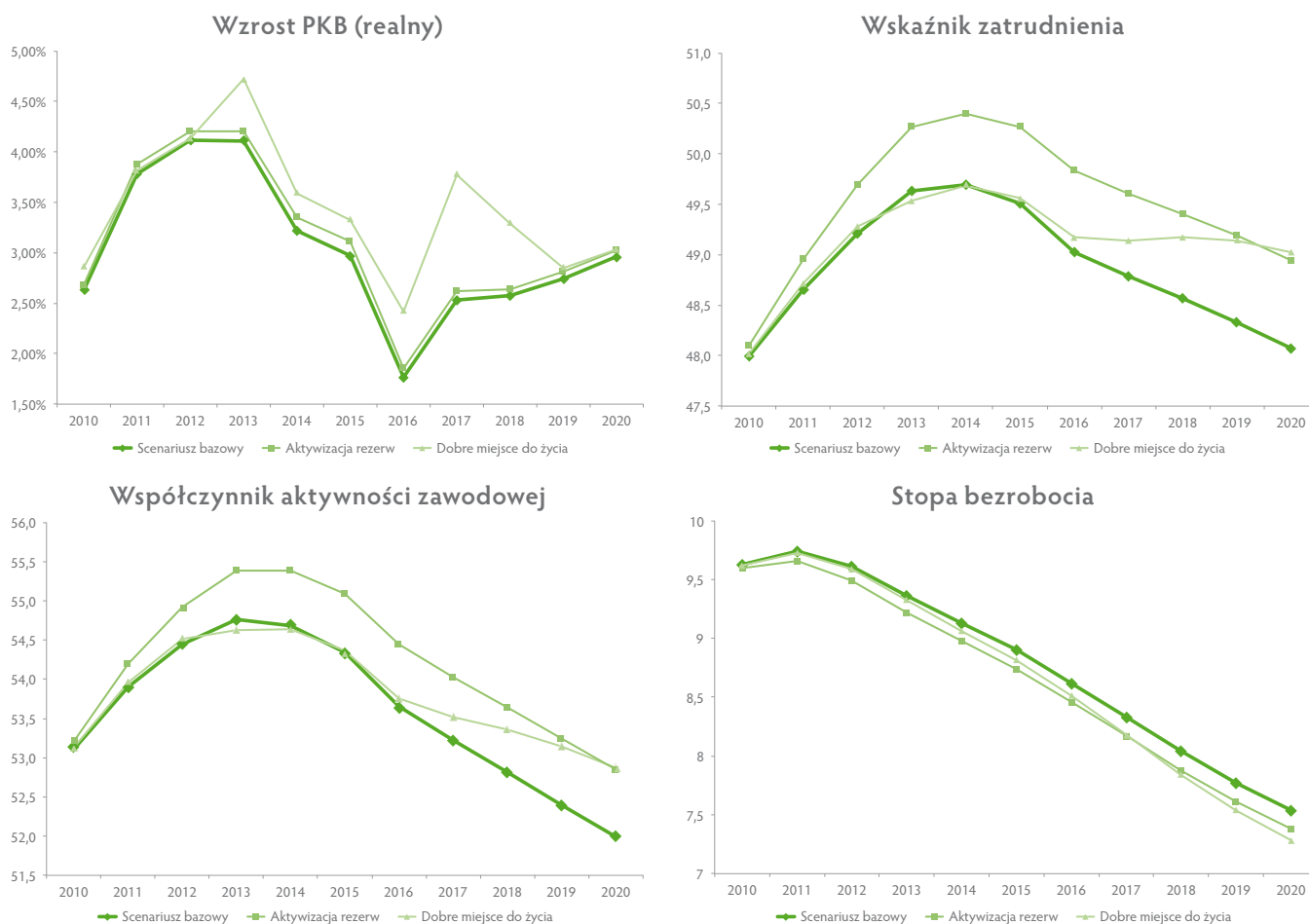
Tym niemniej, głębokość spadku stopy bezrobocia zależy od grupy płci. W omawianym scenariuszu bezrobocie wśród kobiet spadać będzie wyraźnie wolniej niż wśród mężczyzn (w przybliżeniu dwukrotnie wolniej). Ponadto, spośród wszystkich grup wiekowych uwzględnionych w szacunkach, największej redukcji bezrobocia ulegnie w przypadku grupy 25-54, charakteryzującej się równocześnie najwyższym poziomem aktywności zawodowej.

Reasumując, można stwierdzić, że otwarcie regionu na inwestorów i podejmowanie działań mających na celu zwiększanie jego atrakcyjności dla partnerów zewnętrznych (ale także dla potencjalnych mieszkańców) jest strategią opłacalną. Tym niemniej, należy odnotować, że choć sytuacja na regionalnym rynku pracy ma wszelkie szanse do poprawy, o tyle różnice pomiędzy sytuacją kobiet i mężczyzn pozostaną nie mniejsze niż w dniu dzisiejszym.

7.4 SYNTEZA PRZEPROWADZONYCH ANALIZ

Na Rysunku 7.14 przedstawiono wartości czterech istotnych kategorii makroekonomicznych prognozowanych w ramach wszystkich trzech scenariuszy rozwojowych województwa warmińsko-mazurskiego. Należy przede wszystkim zauważyć, że wpływ symulowanych zmian w otoczeniu gospodarczym Warmii i Mazur jest wizualnie nieistotny w przypadku scenariusza aktywizacji rezerw, jeśli chodzi o PKB (podobnie w przypadku konsumpcji prywatnej czy wydatków rządowych), a podniesienie tempa jego wzrostu nie przekracza 1.5 -2 p. proc. Wynika to przede wszystkim z tego, że dominującym źródłem zmienności PKB w okresie czasowym, w jakim rozważane są scenariusze rozwojowe województwa, jest trend wzrostowy, właściwy zarówno województwu, jak i gospodarce kraju. Tym niemniej, zainicjowane zmiany najprawdopodobniej „podniosą” ten trend w górę, w sposób istotny skracając dystans rozwojowy gospodarki woj. warmińsko-mazurskiego.

RYSUNEK 7.14
PORÓWNANIE ALTERNATYWNYCH SCENARIUSZY ROZWOJOWYCH WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO

Źródło: Opracowanie IBS.

Uwaga: Rysunek przedstawia wartości poszczególnych wskaźników, a nie procentowe odchylenia od scenariusza bazowego.

Równocześnie, zainicjowane zmiany w perspektywie dziesięciu lat doprowadzą do trwałej poprawy sytuacji na rynku pracy. Jej skala zależy oczywiście od siły i natężenia zmian w otoczeniu gospodarki, a także od zdecydowania i konsekwencji organów samorządowych i centralnych, odpowiedzialnych za ich wprowadzanie. Tym niemniej, symulacje wykonane za pomocą aplikacji prognostycznej WIMMOD pokazały, że w tym aspekcie poprawa sytuacji jest możliwa. Ponadto, jak się wydaje, obydwa scenariusze alternatywne w stosunku do scenariusza bazowego prowadzą w skali makroekonomicznej do podobnych skutków, choć ich rozkład w czasie jest inny – w scenariuszu aktywizacji rezerw zmiany na rynku pracy następują szybciej i mogą potencjalnie doprowadzić do głębszych przeobrażeń.

7.5 PODSUMOWANIE

Gospodarka województwa warmińsko-mazurskiego stale podlega wpływom czynników zewnętrznych. Czynniki te, nazywane w języku nowoczesnej makroekonomii szokami, mogą dotyczyć zarówno wymiany towarów z sąsiadującymi regionami, jak i napływu nowych technologii, usprawniających nie tylko gospodarowanie, ale również funkcjonowanie władz lokalnych. Czynniki te dotyczyć mogą również działań podejmowanych przez władze na szczeblu lokalnym i centralnym. Ich uchwycenie w sposób ilościowy i sformułowanie przewidywań co do ich działania w przyszłości jest niezbędne dla stworzenia scenariusza rozwojowego regionu.

W niniejszym raporcie przedstawiono trzy wizje rozwoju województwa warmińsko-mazurskiego w najbliższych latach (do roku 2020). W naszej opinii, z nadchodzącą dekadą wiążą się zarówno zagrożenia, jak i szanse. Najpoważniejszym zagrożeniem dla województwa jest stagnacja, tzn. wzrost gospodarczy na poziomie uniemożliwiającym zmniejszenie dystansu rozwojowego do najlepiej rozwiniętych regionów kraju. Z drugiej strony, województwo posiada szereg niezaprzeczalnych potencjałów rozwojowych. Po pierwsze, dysponuje rezerwami pracy i przedsiębiorczości, po które można i należy sięgnąć. Po drugie, woj. warmińsko-mazurskie jest, za sprawą swojego położenia geograficznego, wysokiej klasy środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych, miejscem atrakcyjnym zarówno dla lokowania inwestycji i rozwijania gałęzi gospodarki przyjaznych dla środowiska (jak np. usługi). Te same zalety sprawiają również, że województwo warmińsko-mazurskie jest atrakcyjnym miejscem do zamieszkania.

Analiza przeprowadzona za pomocą modelu woj. warmińsko-mazurskiego pokazała, że w obydwu przypadkach możliwe jest podniesienie tempa wzrostu gospodarczego ponad wartości przewidywane w scenariuszu bazowym. W obydwu przypadkach wiąże się to z poprawą sytuacji na rynku pracy, choć oczywiście zakres i charakter zmian są zróżnicowane. Warto podkreślić przede wszystkim to, że każdy z alternatywnych scenariuszy rozwojowych opiera się na założeniu, że zmiana i stworzenie impulsu rozwojowego jest możliwe dzięki odpowiednio zaplanowanym i ukierunkowanym działaniom władz lokalnych i regionalnych.

CZĘŚĆ 4.

**Możliwości oddziaływania
na kierunki i dynamikę
rozwoju województwa**

8. REKOMENDACJE DLA POLITYKI REGIONALNEJ

Kształt polityki regionalnej będzie mieć decydujący wpływ na tempo wzrostu gospodarki w przyszłości, w tym na odwrócenie negatywnych tendencji narastającego dystansu w poziomie rozwoju gospodarczego pomiędzy regionem Warmii i Mazur i resztą kraju. Scenariusz bazowy, zakładający brak istotnych zmian w prowadzonej

Konwergencja poziomu rozwoju gospodarczego Warmii i Mazur do innych regionów kraju i wzrost poziomu życia mieszkańców warunkowany będzie podniesieniem konkurencyjności gospodarki województwa, poprzez zaangażowanie niewykorzystanych zasobów pracy, zapewnienie odpowiednich warunków infrastrukturalnych, wsparcia dla zmian strukturalnych w sferze produkcji i zatrudnienia oraz zwiększenia poziomu innowacyjności przedsiębiorstw.

polityce gospodarczej, wskazuje na kontynuację dotychczasowych trendów i utrwalanie relatywnie niskiego PKB per capita regionu względem gospodarki kraju do roku 2020 (na poziomie ok. 75 proc. krajowego).

Rekomendacje zawarte w tym rozdziale, oparte o przeprowadzoną analizę danych makroekonomicznych, dane z badań ankietowych przedsiębiorstw oraz wyniki prognoz warunkowych, zostały zgrupowane względem głównych osi tematycznych interwencji publicznej, tj. rynku pracy, gospodarki, turystyki, infrastruktury, sektora przedsiębiorstw, wewnętrznego zróżnicowania (Rysunek 8.1).

RYСУNEK 8.1

GŁÓWNE KIERUNKI ODDZIAŁYWANIA W RAMACH POLITYKI ROZWOJU

Kierunki oddziaływania

- Rynek pracy
- Gospodarka
- Turystyka
- Infrastruktura
- Sektor MSP
- Wewnętrzne zróżnicowanie

Źródło: Opracowanie IBS.

Wykorzystanie poszczególnych polityk wspierających rozwój regionu jest podporządkowane osiągnięciu głównego celu „Strategii Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Województwa Warmińsko-Mazurskiego do roku 2020”, jakim jest zapewnienie spójności ekonomicznej, społecznej i przestrzennej Warmii i Mazur z regionami Europy. W realizacji tego celu mogą wspomóc gospodarkę regionu ukierunkowane działania z zakresu rynku pracy, wsparcia konkurencyjności gospodarki oraz liczby i jakości powiązań sieciowych. Występujące między nimi sprzężenia zwrotne powodują, że realizacja jednych polityk może wzmacniać osiąganie celów innych polityk (np. napływ BIŻ przyczyni się do zwiększenia popytu na pracę w regionie i przez to osiągnięcia jednego z celów polityki zatrudnienia - wzrostu liczby osób zatrudnionych). Ponadto, zgodnie z założeniami „Regionalnej Strategii Innowacyjności Województwa Warmińsko-Mazurskiego do roku 2020”, ważnym aspektem realizowanej polityki będzie budowa atrakcyjnego środowiska dla kreatywnych pomysłów oraz stworzenie regionalnej specjalizacji opartej o produkty i usługi o wysokiej wartości dodanej.

RYNEK PRACY...

Kluczowe dla wzrostu wskaźnika zatrudnienia będą działania zwiększające popyt na pracę: wspieranie zakładania nowych przedsiębiorstw i rozwoju istniejących (w tym zakresie znaczącą rolę odgrywają m.in. inicjatywy finansowane ze środków UE) i przyciągania nowych inwestorów, w szczególności kapitału zagranicznego. Działania ukierunkowane na podażową stronę rynku pracy, w szczególności te podnoszące kwalifikacje zasobów ludzkich, pozwolą na zmniejszenie niedopasowań. Rozwój kwalifikacji i kompetencji, szczególnie z branż nowoczesnych i deficytowych, poprawi atrakcyjność inwestycyjną województwa i pośrednio przyczyni się do wzrostu innowacyjności gospodarki regionu.

W zakresie polityki rynku pracy, konieczne będą działania redukujące wpływ wielu czynników o charakterze strukturalnym (niedopasowania), zmierzające do wzrostu liczby osób pracujących oraz podniesienia aktywności zawodowej mieszkańców regionu.

RYSUNEK 8.2
NAJWAŻNIEJSZE WYZWANIA POLITYKI RYNKU PRACY

Rynek pracy

- wzrost aktywności zawodowej
- kreowanie popytu na pracę
- podnoszenie i zmiana kwalifikacji zasobów ludzkich
- rozwój nowoczesnych i deficytowych kierunków kształcenia
- wsparcie kobiet na rynku pracy
- aktywne programy pomocy długotrwale bezrobotnym
- przełamanie niskiej mobilności przestrzennej
- wykorzystanie migracji do zwiększenia konkurencyjności przedsiębiorstw

Źródło: Opracowanie IBS.

GRUPY WIEKOWE WYMAGAJĄCE SZCZEGÓLNEJ UWAGI

Pewne obszary rynku pracy wymagają szczególnej uwagi. Należy do nich zwiększanie aktywności zawodowej osób młodych i wspieranie pozytywnych trendów w zakresie aktywności osób po 55 r. życia, z uwagi na zachodzące w przyszłości procesy demograficzne związane ze wzrostem udziału osób starszych w ogóle populacji ludności oraz względem populacji w wieku produkcyjnym. Ich wyższa aktywność zawodowa przełoży się na szybszy wzrost zatrudnienia wraz z poprawą ogólnej sytuacji na rynku pracy i pozwoli w pewnym stopniu równoważyć negatywne efekty wynikające ze zmian demograficznych.

KOBIETY I MĘŻCZYŹNI NA RYNKU PRACY

Przeprowadzone symulacje dowiodły również, że dotychczasowa luka w sytuacji na rynku pracy kobiet i mężczyzn utrzyma się do 2020 r. Niesie to za sobą konieczność dalszego ukierunkowywania wsparcia kobiet na rynku pracy poprzez selektywne programy dostosowane do ich potrzeb, połączone z działaniami ułatwiającymi godzenie życia zawodowego z rodzinnym oraz zwiększającymi dostępność alternatywnych form opieki zarówno nad dziećmi jak i osobami starszymi. Pozwolą one na zwiększenie aktywności zawodowej i zatrudnienia kobiet, co rozszerzy zasób kapitału ludzkiego w regionie oraz zmniejszy bezrobocie.

DŁUGOTRWALE BEZROBOTNI I SZARA STREFA

Istotnym problemem pozostaje także wysoki udział długotrwale bezrobotnych w ogóle osób poszukujących pracy, co sugeruje konieczność poszukiwania nowych, skutecznych rozwiązań w ramach kierowanych do nich aktywnych polityk rynku pracy. Wyzwaniem jest także zmniejszenie skali szarej strefy i intensyfikacja działań umożliwiających potwierdzenie statusu osób bezrobotnych, co pozwoliłoby na pozostawienie w rejestrach PUP osób faktycznie poszukujących zatrudnienia. Umożliwi to skuteczniejsze realizowanie polityki rynku pracy przez powiatowe i wojewódzkie urzędy pracy.

PRZESTRZENNE ZRÓŻNICOWANIE

Przełamanie względnie trudnej sytuacji na rynku pracy, szczególnie w północnych powiatach województwa, utrudnia niska mobilność terytorialna ludności w obrębie regionu, która mogłaby równoważyć nierównomierne – w wymiarze terytorialnym i kwalifikacyjnym - zapotrzebowanie na pracowników. Zgodnie z wypowiedziami pracodawców, mieszkańcy regionu są przede wszystkim gotowi do zmiany swoich kwalifikacji, a w mniejszym stopniu do zmiany miejsca pracy i zamieszkania. Istniejący w tym zakresie potencjał może zostać wykorzystany do redukcji niedopasowań w układzie terytorialnym województwa. Innym kierunkiem działań może być realizowana odpowiednia polityka rozwoju infrastruktury komunikacyjnej (komunikacji zbiorowej), która jeśli będzie wspierać rozwój połączeń i jakość samej infrastruktury wokół ośrodków wzrostu województwa może przyczynić się do poprawy sytuacji na rynku pracy również obszarów je otaczających, poprzez wzrost skali codziennych dojazdów do pracy. Istotnym kryterium skłaniającym ludność do podjęcia pracy poza swoim miejscem zamieszkania nie jest bezpośrednio odległość, ale czas dojazdu do miejsca pracy.

MIGRACJE ZAROBKOWE

Negatywny odbiór migracji zarobkowych, wynikający z niskiej skłonności do wykorzystywania pracowników pochodzących z innych krajów, a utożsamiany z odpływem wykwalifikowanej siły roboczej, może być wykorzystany jako jeden z czynników zwiększających konkurencyjność przedsiębiorstw. Odpływ pracowników z regionu może być natomiast w pewnym stopniu zniwelowany poprzez m.in. realizowane programy zachęcające emigrantów do powrotów i wskazujące możliwości adaptacji do bieżącej sytuacji gospodarczej regionu. Przykładem takich działań są programy powrotów dla emigrantów realizowane na poziomie centralnym, które głównie poprzez działania informacyjne, szkoleniowe i doradcze starają się zachęcić do powrotu do kraju (www.powroty.gov.pl). W województwie warmińsko-mazurskim zrealizowano projekt „Powrót do domu - psychospołeczne mechanizmy adaptacyjne migrantów powrotnych z terenu województwa warmińsko-mazurskiego”, który wsparł publiczne służby zatrudnienia w opracowaniu narzędzi i mechanizmów ułatwiających proces adaptacji migrantów zarobkowych powracających do regionu Warmii i Mazur (www.migracje.eu).

WYNAGRODZENIA I PRODUKTYWNOŚĆ

Stosunkowo niska produktywność pracy w regionie w połączeniu z względnie trudną sytuacją na rynku pracy (i niskim nasyceniem kapitałem, w tym zagranicznym regionu) są głównymi przyczynami relatywnie niskich wynagrodzeń w regionie. Opracowane scenariusze zmian potwierdzają, że za rosnącą produktywnością podążać będzie wzrost wynagrodzeń.

GOSPODARKA ...

W wielu aspektach struktura gospodarki regionu przybliża się do krajowej, zmniejszając oddziaływanie części problemów strukturalnych w regionie. Obserwowane wahania realnego wzrostu produktu krajowego w województwie na tle kraju pokazują, że gospodarka regionu jest względnie mniej odporna na występowanie stanów zaburzających równowagę na rynkach światowych.

RYСУNEK 8.3

GŁÓWNE WYZWANIA POLITYKI WSPIERANIA KONKURENCYJNOŚCI GOSPODARKI

Gospodarka

- **wzrost produktywności (w szczególności w przemyśle)**
- **wsparcie specjalizacji rolnictwa**
- **poprawa wizerunku regionu dla inwestorów**
- **promocja gospodarcza regionu**
- **poprawa klimatu inwestycyjnego**
- **współpraca samorządów z przedsiębiorcami w zakresie lokalizacji potencjalnych inwestycji**
- **rozszerzenie oferty dla inwestorów**

Źródło: Opracowanie IBS.

STRUKTURA SEKTOROWA I PRODUKTYWNOŚĆ

Względnie wysoka (i dynamiczniej rosnąca) wydajność rolnictwa na tle kraju wskazuje, iż sektor ten w regionie Warmii i Mazur nie boryka się z problemami rozdrobnienia i bardzo niskiej produktywności, obserwowanej w województwach południowej i wschodniej Polski. Wspieranie postępującej specjalizacji rolnictwa i realokacja zatrudnienia do innych sektorów pozwolą na dalszą poprawę jego produktywności. Niska i malejąca na tle kraju produktywność przemysłu wskazuje na problemy regionu w rozwijaniu tego sektora, w szczególności we wprowadzaniu innowacji i w przyciąganiu nowych, wysokoprodukcyjnych inwestycji. Te natomiast są niezbędne do szybszego wzrostu produktu w regionie i podniesienia relatywnie niskich płac.

INWESTYCJE, KLIMAT INWESTYCYJNY ORAZ PROMOCJA GOSPODARCZA

Malejąca luka w wielkości nakładów inwestycyjnych per capita w Warmii i Mazurach w stosunku do kraju wskazuje na szansę szybszego wzrostu produktywności w regionie w przyszłości i poprawy jego konkurencyjności. Względnie wysokie nakłady inwestycyjne kierowane na rozwój infrastruktury pozwolą na zmniejszenie dystansu

Wyższy wzrost gospodarczy w regionie, pozwalający m.in. na poprawę sytuacji na rynku pracy, sam warunkowany jest m.in. wzrostem poziomu przedsiębiorczości i produktywności w poszczególnych sektorach gospodarki. Ważna jest intensyfikacja działań pozwalających na przyciąganie nowych inwestycji, w tym Bezpośrednich Inwestycji Zagranicznych. Dla osiągnięcia tych celów kluczowe wydają się działania mające na celu poprawę zaplecza infrastrukturalnego, rozwój kapitału ludzkiego oraz promocja gospodarcza i turystyczna regionu.

regionu w tym obszarze i pozwolą na jego szybszy rozwój w przyszłości (przy zachowaniu odpowiednich nakładów na rozwój kapitału ludzkiego). Jednocześnie, także z uwagi na rosnące zadłużenie samorządu, istotne będzie efektywne wykorzystanie dostępnego finansowania z funduszy europejskich. Szansy na poprawę sytuacji w rozwoju infrastruktury na Warmii i Mazurach należy upatrywać w efektywnym wydatkowaniu środków Unii Europejskiej na rozwój transportu w regionach w latach 2007-2013. Wysoka kwota przypisana modernizacji i rozwojowi infrastruktury pozwoli na istotną poprawę sytuacji w tym obszarze.

Pozycja regionu pod względem przyciągania inwestorów pozostaje słaba, a pozytywne wyniki świadczące o dynamicznym wzroście kapitału zagranicznego nie przesądzają

o jej poprawie m.in. z uwagi na niewielką absolutną wartość zainwestowanego kapitału i zatrudnienie w przedsiębiorstwach z udziałem kapitału zagranicznego. Konieczne jest zintensyfikowanie działań zmierzających do poprawy wizerunku i klimatu inwestycyjnego w regionie oraz bezpośrednia promocja gospodarcza województwa, jak i pogłębiona współpraca samorządów lokalnych z przedsiębiorcami w kontekście lokalizacji potencjalnych inwestycji. Szanse niesie ze sobą w tym zakresie Program Promocji Gospodarczej Polski Wschodniej. Działaniom tym powinna jednak towarzyszyć redukcja barier administracyjnych (m.in. niejednoznaczność przepisów administracyjnych, brak planów zagospodarowania przestrzennego), która szczególnie na początkowym etapie współpracy utrudnia pozyskiwanie inwestorów zewnętrznych. Odpowiednie przygotowanie terenów inwestycyjnych (uzbrojonych, o ustalonym statusie prawnym) umożliwi natomiast sprawniejsze i szybsze przekazywanie działek inwestorom.

TURYSTYKA ...

Realizowane działania w zakresie zwiększenia potencjału turystycznego regionu (poszerzone o np. monitorowanie ruchu turystycznego i preferencji przyjeżdżających oraz budowę scentralizowanego systemu informacji turystycznej), przyczynią się do poprawy atrakcyjności regionu dla potencjalnych turystów, co powinno się przełożyć na poprawę sytuacji na lokalnych rynkach pracy i zwiększenie dochodów mieszkańców. Jednocześnie jednak trudno zakładać scenariusz znaczącego przyspieszenia rozwoju gospodarczego regionu poprzez dynamiczny rozwój turystyki, choćby ze względu na względnie niewielki udział tego sektora w wytwarzaniu wartości dodanej województwa.

Turystyka

- budowa scentralizowanego systemu informacji turystycznej
- dalsza promocja regionu
- opracowanie platformy internetowej zbierającej najważniejsze informacje turystyczne z regionu (atrakcje, sposoby komunikacji, dojazdy, wydarzenia, noclegi, itp.)
- monitoring ruchu turystycznego oraz oczekiwań turystów
- opracowanie specyficznej cechy regionu oraz dostosowanie do tej cechy kompleksowego pakietu usług turystycznych
- rozwój bazy noclegowej
- wydłużenie sezonu turystycznego poprzez rozszerzenie oferty turystycznej
- rozwój turystyki zdrowotnej i uzdrowiskowej

Źródło: Opracowanie IBS.

PROMOCJA I WIZERUNEK

Prowadzone obecnie i w przyszłości działania promocyjne i wizerunkowe mogą jednak zwiększyć rozpoznawalność regionu w kraju i na świecie, a dzięki lepszej znajomości możliwości form spędzania czasu na tym terenie przyczynią się do zwiększenia liczby odwiedzających Warmię i Mazury w celach turystycznych (m.in. Mazury Cud Natury oraz kampania promocyjna Piękny Wschód w ramach projektu Promocja zrównoważonego rozwoju turystyki). Kluczowe w tym zakresie wydaje się znalezienie i wypromowanie specyficznych atrakcji regionu w porównaniu do innych województw (w oparciu o badania marketingowe), a także opracowanie platformy internetowej zawierającej informacje turystyczne z całego regionu (noclegi, atrakcje, informacje o komunikacji, wydarzeniach, zabytkach, miejscach noclegowych itp.). Promocja markowych i kompleksowych produktów turystycznych oraz działania zmierzające do wydłużenia sezonu turystycznego (np. poprzez wykorzystanie pagórkowatego krajobrazu regionu w zimie, rozwój sportów uprawianych poza głównym sezonem, rozszerzenie oferty turystyki zdrowotnej i leczniczej, *Convention Bureau*) powinny stanowić uzupełnienie realizowanej polityki wsparcia potencjału turystycznego Warmii i Mazur.

W kreowaniu większego potencjału turystycznego kluczowe będą działania skierowane na opracowanie kompleksowych produktów turystycznych dostosowanych do rzeczywistych potrzeb odwiedzających (segmentacja rynku) uwzględniających specyfikę regionu, stały monitoring aktualnych oczekiwań turystów, promocja regionu, rozwój infrastruktury i bazy noclegowej, scentralizowany system informacji turystycznej dostępny również poprzez www.

BAZA NOCLEGOWA

Rozwój bazy noclegowej (drugi obok walorów turystycznych czynnik atrakcyjności turystycznej regionu) także umożliwi zwiększenie liczby odwiedzin w województwie. Przeprowadzone w 2009 r. badania przez Instytut Hotelarstwa⁴⁷ uplasowały region na 10 miejscu w kraju pod względem liczby skategoryzowanych hoteli w kraju, a wielkość nakładów inwestycyjnych w hotele między VII 2007 r. a IX 2009 r. stanowiła 2.4 proc. ogółu inwestycji w kraju. Domknięcie luki inwestycyjnej między regionem a resztą kraju w zakresie realizowanych inwestycji hotelowych (i innych miejsc noclegowych) umożliwi poprawę atrakcyjności turystycznej województwa. Zmniejszenie istotnej bariery rozwoju turystyki w regionie, jakim jest niska dostępność komunikacyjna, pozwoli częściowo zredukować dysparytet między względnie wysoką atrakcyjnością turystyczną regionu a rzeczywistą liczbą wizyt w celach turystycznych.

INFRASTRUKTURA...

W zakresie wspierania liczby i jakości powiązań sieciowych szczególnie istotnymi działaniami wydają się te związane z redukcją ograniczeń infrastrukturalnych wewnątrz regionu. Z punktu widzenia możliwości generowania endogenicznego rozwoju pożądanym jest zarówno rozwój infrastruktury komunikacyjnej wewnątrz regionu oraz rozbu-

Działania skierowane na rozwój infrastruktury powinny uwzględniać potrzeby gospodarcze i turystyczne regionu, a poprzez rozwój infrastruktury komunikacyjnej (również transportu zbiorowego) wokół największych miast regionu, umożliwiać wzrost skali dojazdów do pracy i procesów dyfuzji na obszary otaczające. Jednocześnie rozwijane powinny być połączenia z innymi ośrodkami wojewódzkimi w kraju oraz infrastruktura ICT.

dowa tras międzyregionalnych. Rozbudowa tych drugich umożliwi silniejsze związanie z ośrodkami wzrostu w kraju, co pozwoli na uzyskanie w długim okresie czasu pozytywnych efektów zewnętrznych (dla niektórych obszarów regionu może być bowiem równie daleko do innych miast wojewódzkich co do Olsztyna). W przypadku regionów o niższym poziomie rozwoju gospodarczego intensyfikacja połączeń z silnymi ośrodkami rozwoju może jednak powodować odpływ wykwalifikowanej siły roboczej – choć, przy odpowiednio rozbudowanej infrastrukturze transportu publicznego, może on przyjąć formę intensywniejszych dojazdów do pracy, niż zmian miejsca zamieszkania.

Infrastruktura

- poprawa jakości infrastruktury komunikacyjnej
- wsparcie połączeń największych ośrodków miejskich regionu ze stolicami innych województw
- rozwój infrastruktury wokół dużych miast celem przyspieszenia procesów dyfuzji rozwoju na obszary otaczające
- uruchomienie portu lotniczego
- modernizacja jakości linii kolejowej do prędkości konkurujących z transportem kołowym
- przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu na obszarach wiejskich

Źródło: Opracowanie IBS.

INFRASTRUKTURA DROGOWA

Dalszy rozwój drogi krajowej nr 16, głównej osi transportowej wewnątrz regionu, wydaje się być priorytetowy. Jest to połączenie wschód-zachód, na którego linii znajdują się jedne z największych miast w regionie, będące zapleczem gospodarczym województwa (to także istotny kanał transportowy dla przedsiębiorstw). Dodatkowo, jest to jedna z dróg prowadząca do Wielkich Jezior Mazurskich i innych terenów atrakcyjnych turystycznie w regionie oraz trasa umożliwiająca włączenie regionu w transeuropejskie drogowe szlaki transportowe (Via Baltica oraz autostradę A-1). Projektowany układ dróg ekspresowych i autostrad w północno-wschodniej części Polski zapewnia jedynie połączenia w układzie północ-południe, które w dużym stopniu omijają teren województwa warmińsko-mazurskiego.

Planowane modernizacje sieci drogowej powinny umożliwiać poprawę zewnętrznej dostępności komunikacyjnej województwa (w szczególności miasta wojewódzkiego i ośrodków subregionalnych z innymi ośrodkami wojewódzkimi), jak i podniesienie wewnętrznej spójności regionu, co będzie pozytywnie stymulować rozwój gospodarczy regionu. Jednocześnie ważne jest, aby projektowane trasy dróg uwzględniały potencjał turystyczny regionu. Poprawa dostępności komunikacyjnej wielu cennych krajobrazowo miejsc umożliwiłaby zwiększenie liczby odwiedzin tych miejsc przez turystów spoza regionu.

Przeprowadzane w 2010 r. badania natężenia ruchu przez GDDKiA (GPR 2010) umożliwią większe dopasowanie planowanych działań do rzeczywistego natężenia ruchu na określonych odcinkach dróg. Ponadto, zasadne wydają się działania skupiające się na rozwoju infrastruktury drogowej (i kolejowej) wokół największych miast regionu, celem włączenia stosunkowo dużych obszarowo terenów w bezpośrednie oddziaływanie głównych ośrodków wzrostu w regionie. Skrócenie czasu dojazdu do głównych miast województwa jest przede wszystkim szansą na zwiększenie skali dojazdów do pracy, poprawiając dopasowania na rynku pracy i zwiększając zatrudnienie w regionie.

INFRASTRUKTURA KOLEJOWA

Infrastruktura kolejowa w województwie warmińsko-mazurskim ulega postępującej degradacji, co skutkuje wydłużeniem czasu dojazdu oraz zmniejszeniem komfortu i bezpieczeństwa podróżowania. Likwidacji ulega coraz więcej połączeń, co zmniejsza dostępność komunikacyjną regionu, szczególnie na trasach lokalnych i regionalnych. Trudności w dotarciu do miejsc cennych krajobrazowo, historycznie, wypoczynkowo z pewnością ograniczają liczbę przyjazdów turystów krajowych i zagranicznych. Osłabieniu ulega również wizerunek regionu. Konieczne są zatem działania poprawiające dostępność komunikacyjną regionu. Istniejące zapóźnienia w jakości sieci kolejowej wymuszają przede wszystkim działania zmierzające do zatrzymania jej postępującej degradacji oraz modernizację jakości linii kolejowej umożliwiającej poruszanie się z prędkościami konkurencyjnymi z przewozem kołowym. Szczególnie istotne wydaje się jednak zapewnienie połączeń z otaczającymi region miastami wojewódzkimi oraz wspieranie połączeń lokalnych wokół głównych ośrodków miejskich (szczególnie subregionalnych) w regionie.

Realizowane inwestycje skupione były w ciągu trasy Gdynia - Warszawa, która przecina zachodnią część województwa. W planach jest również modernizacja linii z Olsztyna do Szczytna. Szansą na zdynamizowanie rozwoju gospodarki oraz przewozów kolejowych w dłuższym horyzoncie czasowym jest projektowany szlak komunikacyjny Rail Baltica, który poprawiłby dostępność komunikacyjną wschodniej części regionu oraz stworzyłby szansę na rozwój gospodarczy i turystyczny tej części województwa. Dodatkowo, postulowana odnoga może zwiększyć dostępność komunikacyjną Gołdapi oraz jest podstawą do zwiększenia obrotów handlowych z Obwodem Kaliningradzkim (uwarunkowane budową kolejowego przejścia granicznego). Może być ono (wraz z przejściem granicznym w Braniewie) m.in. podstawą do stworzenia połączeń intermodalnych w ramach tranzytu przez Polskę.

INFRASTRUKTURA LOTNICZA

Niska dostępność komunikacyjna województwa wynika również z braku funkcjonującego międzynarodowego portu lotniczego. Jego uruchomienie, warunkowane popytem na regularne rejsy krajowe i międzynarodowe, pozwoliłoby na wzrost dostępności komunikacyjnej regionu, m.in. dla turystów i biznesmenów z zagranicy, jak i z odleglejszych miast w kraju. W chwili powstania tego raportu na lotnisku w Szymanach k. Szczytna możliwe były jedynie loty dla małych prywatnych maszyn śmigłowych wykonywane przy dobrej widoczności. Należy jednak mieć na uwadze, że dla wschodnich części regionu (np. Olecko, Gołdap, Ełk) mniejsza odległość do planowanego lotniska w Sanikach koło Tylkowa (woj. podlaskie) względem Szyman będzie najprawdopodobniej determinować decyzje dotyczące ew. wyboru miejsca odlotu lub przylotu i ograniczać popyt na usługi w Szymanach.

DOSTĘPNOŚĆ INFRASTRUKTURY I USŁUG PUBLICZNYCH NA OBSZARACH PERYFERYJNYCH

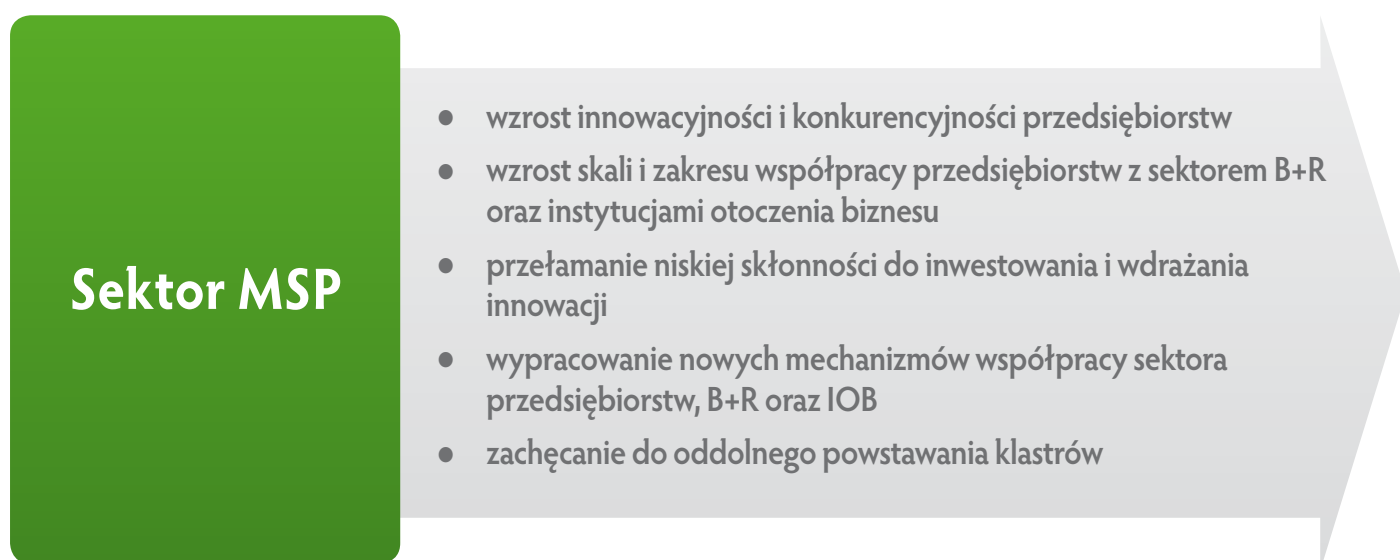
Ważną rolę w kształtowaniu atrakcyjności inwestycyjnej odgrywa również jakość pozostałej infrastruktury technicznej, w tym telekomunikacyjnej. Przeciwdziałaniu wykluczeniu cyfrowemu, szczególnie obecnemu na obszarach wiejskich, ma przeciwdziałać projekt Sieć Szerokopasmowa Polski Wschodniej, którego zadaniem do 2014 r. jest zapewnienie dostępu do usług szerokopasmowych 90 proc. mieszkańców oraz 100 proc. instytucji publicznych i przedsiębiorstw z województwa. Zmniejszenie wykluczenia cyfrowego umożliwi zwiększenie dostępności zatrudnienia i kształcenia na odległość, większą dostępność usług publicznych drogą elektroniczną, zwiększenie wykorzystania technologii informatycznych przez mieszkańców i przedsiębiorców (obniżając ich koszty) oraz

lepsze uwarunkowania do prowadzenia działalności gospodarczej. Większa dostępność infrastruktury telekomunikacyjnej przyczyni się do rozwoju społeczeństwa informacyjnego. W długim okresie czasu będzie to pozytywnie stymulować rozwój gospodarczy województwa, m.in. poprzez zwiększone zapotrzebowanie na nowoczesne produkty i usługi, ich niższe koszty oraz szerszy zakres umiejętności i kwalifikacji mieszkańców regionu.

SEKTOR PRZEDSIĘBIORSTW ...

W realizowanych działaniach istotny nacisk musi zostać położony na sektor małych i średnich przedsiębiorstw, który zgodnie z uzyskanymi wynikami badań cechował się niską konkurencyjnością i innowacyjnością na tle kraju. W przełamaniu obecnej pozycji konkurencyjnej przedsiębiorstw znaczącą barierą była niska skłonność do inwestowania, pozyskiwania finansowania zewnętrznego oraz niechęć do współpracy z instytucjami otoczenia biznesu.

RYSUNEK 8.6
GŁÓWNE WYZWANIA POLITYKI ROZWOJU MSP

Źródło: Opracowanie IBS.

Istotną rolę w przełamywaniu tej bariery powinny mieć wypracowane nowe mechanizmy współpracy między instytucjami otoczenia biznesu, sektorem MSP i instytucjami badawczo-naukowymi, połączone z promocją korzyści wynikających ze współpracy, szczególnie w ramach tzw. sieci współpracy lub klastrów. Wspólna partycypacja tych różnych podmiotów poprzez realizację wspólnych przedsięwzięć, wymianę podglądów, idei, wiedzy i technologii mogłaby znacząco zwiększyć skłonność do wdrażania innowacji wśród przedsiębiorstw z regionu, a dostęp do dobrych praktyk zapewniłby dalszy rozwój sieci współpracy (dobrym przykładem działań realizowanych w tym zakresie jest projekt „Regionalny System Usług - Sieć InnoWaMa”). Dalsza współpraca samorządu z innymi regionami poza granicami kraju, umożliwi, poza promocją regionu na świecie, wspólną realizację przedsięwzięć oraz możliwość wspólnego aplikowania po środki pomocy publicznej.

W przyszłości realizowane działania powinny mieć na celu skłonienie przedsiębiorców do wdrażania innowacji i przełamania niewystarczającej do podniesienia ich konkurencyjności skłonności do inwestowania.

WEWNĘTRZNE ZRÓŻNICOWANIE ...

Skoncentrowane przestrzennie działania w ramach nowej polityki i polaryzacyjno-dyfuzyjnego modelu rozwoju regionalnego sugerują kierowanie wsparcia na rozwój silnych ośrodków wzrostu (głównie miasta wojewódzkie, a także pozostałe duże ośrodki miejskie na poziomie subregionów), tak aby mogły się w nich wytworzyć odpowiednie funkcje (gospodarcze, społeczne, kulturalne, naukowe, edukacyjne). Rozwój infrastruktury komunikacyjnej oraz w szczególności publicznego transportu zbiorowego wokół największych miast będzie sprzyjać włączaniu coraz większych obszarów w ich bezpośrednie oddziaływanie, a dodatkowo będzie stwarzać dobre warunki do lokalizacji inwestycji w otoczeniu większych miast oraz poprawy sytuacji na lokalnych rynkach pracy poprzez zwiększenie skali dojazdów do pracy.

Identyfikacja nowych potencjałów rozwoju województwa wraz z uwypukleniem roli już istniejących czynników determinujących wzrost powinna stać się jednym z priorytetowych działań w ramach prowadzonej polityki rozwoju. Wewnętrzne zróżnicowanie województwa stwarza jednak nierównomierne szanse na zaistnienie tego zjawiska.

Konsekwentnie prowadzona polityka rozwoju, w zakresie wspierania procesów dyfuzji umożliwi przeniesienie pozytywnych efektów rozwoju z największych miast na obszary otaczające. Jednocześnie realizowane działania powinny włączać w powiązania funkcjonalne ośrodki niższego rzędu, jak i obszary cechujące się określonymi cechami (np. wysokie walory turystyczne, kulturowe itp.) czy obszary wiejskie w ramach spójnej polityki koordynowanej na poziomie regionu.

RYSUNEK 8.7

GŁÓWNE WYZWANIA POLITYKI SPÓJNOŚCI WEWNĘTRZNEJ

Wewnętrzne zróżnicowanie

- **wspieranie rozwoju subregionalnych ośrodków wzrostu**
- **wspieranie terytorialnej specjalizacji**
- **stymulowanie dyfuzji pozytywnych efektów rozwoju z subregionalnych ośrodków wzrostu na obszary peryferyjne**
- **wyrównywanie szans rozwojowych terenów poza głównymi ośrodkami wzrostu w regionie**
- **zapewnienie dostępu do podstawowych usług publicznych na obszarach peryferyjnych**

Źródło: Opracowanie IBS.

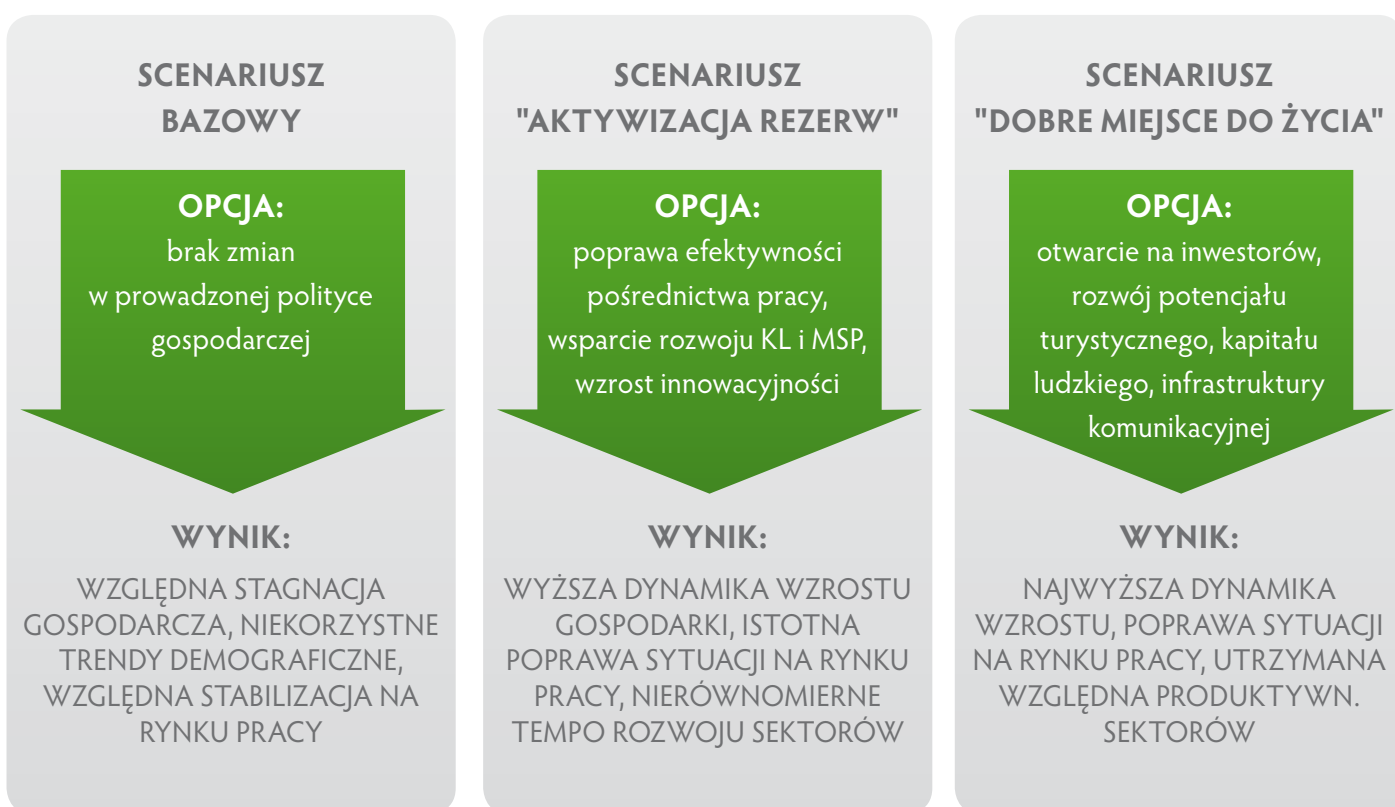
Poza oddziaływaniem skupionym na obszarach cechujących się największymi możliwościami rozwoju, istotne są także działania nastawione na budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałające marginalizacji obszarów problemowych. Realizacja tego celu wymaga przede wszystkim wyrównania dostępu do podstawowych usług publicznych (edukacyjne, medyczne, komunikacyjne, kulturalne, komunalne) na obszarach peryferyjnych. Dodatkowo, konieczne jest stworzenie warunków do absorpcji na tych terenach korzystnych efektów procesów rozwoju obserwowanych w największych miastach regionu. Jednym z czynników przyspieszających proces dyfuzji rozwoju (znajdujących potwierdzenie w literaturze empirycznej) jest rozbudowa infrastruktury komunikacyjnej (wzrost dostępności transportu zbiorowego, szerokopasmowego dostępu do Internetu, e-usług publicznych).

SCENARIUSZE ROZWOJU W PERSPEKTYWIE ROKU 2020 ...

Kierunki rozwoju w ramach zaproponowanych polityk wyznaczają zestaw zmian pozostających w silnym związku z możliwościami generowania przyszłego rozwoju. Opracowane możliwe scenariusze rozwoju do 2020 r., przedstawiające gospodarcze efekty realizacji wybranego zestawu polityk, wykazały istotne możliwości zdynamizowania tempa rozwoju gospodarki regionu. Intensyfikacja wykorzystania zasobów endogenicznych (znajdujących się wewnątrz regionu), w szczególności w zakresie pracy i przedsiębiorczości (scenariusz „aktywizacja rezerw”), tzn. wprowadzenia działań zmierzających do zwiększenia aktywności zawodowej ludności poprzez poprawę efektywności pośrednictwa pracy i realizację programów aktywizacyjnych na rynku pracy, udzielenia wsparcia na rozwój kapitału ludzkiego (rozszerzające kompetencje siły roboczej oraz poprawiające jakość kształcenia) oraz wsparcia sektorowi MSP (w szczególności zwiększające jego innowacyjność) przy utrzymaniu inwestycji w infrastrukturę doprowadziły do wyższej średniorocznej dynamiki wzrostu PKB w regionie w latach 2009-2020 o ok. 0.5 p. proc. względem scenariusza bazowego.

RYСУNEK 8.8

PORÓWNANIE SCENARIUSZY ROZWOJU

Źródło: Opracowanie IBS.

Drugi scenariusz „dobre miejsce do życia”, zakładający wykorzystanie potencjału turystycznego, intensyfikację połączeń komunikacyjnych (m.in. poprzez rozbudowę infrastruktury drogowej, kolejowej z krajowymi biegunami rozwoju i województwami ościennymi oraz infrastruktury wewnątrz regionu), rozwój kapitału ludzkiego oraz przede wszystkim otwarcie regionu na inwestorów poprzez wzrost atrakcyjności województwa jako miejsca do życia, pracy, odpoczynku i lokalizacji inwestycji umożliwiły osiągnięcie nieznacznie wyższej dynamiki wzrostu w porównaniu do scenariusza „aktywizacja rezerw”. Jednakże dodatkowy wzrost warunkowany jest pojawieniem się wielu czynników o charakterze egzogenicznym, tj. imigracją ludności w wieku produkcyjnym do województwa oraz napływem inwestycji z zewnątrz, będących wynikiem zwiększonej

atrakcyjności inwestycyjnej regionu, dostępu nowoczesnych technologii oraz poprawy atrakcyjności regionu jako miejsca do życia i odpoczynku. Zmianom o charakterze zewnętrznym powinny także towarzyszyć przeobrażenia endogeniczne, które przede wszystkim dotyczyć będą wzrostu efektywności produkcji oraz poprawy atrakcyjności produktów wytwarzanych w regionie.

KTÓRY SCENARIUSZ JEST KORZYSTNIEJSZY...

Z punktu widzenia poprawy trudnej sytuacji na rynku pracy bardziej pożądane zmiany może przynieść scenariusz „aktywizacja rezerw”, w którym pozytywne przeobrażenia na rynku pracy następują szybciej, a ich skala może doprowadzić do głębszych zmian strukturalnych. Jednocześnie warto zauważyć, że każdy z zaproponowanych alternatywnych zestawów działań doprowadzi do poprawy sytuacji na rynku pracy względem scenariusza bazowego.

Zaprezentowane scenariusze wyznaczają kierunki możliwych działań w ramach prowadzonej polityki rozwoju i ich efekty dla gospodarki. Stworzenie impulsu rozwojowego będzie jednak uwarunkowane ukierunkowanym działaniem władz regionalnych i lokalnych oraz racjonalnością podejmowanych kroków m.in. z uwagi na ograniczone zasoby dostępnych środków. Zaprezentowana poniżej analiza kierunków rozwoju województwa w dokumentach strategicznych skonfrontowana z wynikami przeprowadzonych projekcji i symulacji ma na celu ułatwienie postulowanego w dokumentach strategicznych (m.in. „Polska 2030”) prowadzenia polityki w oparciu o dowody i podjęcia właściwych działań.

KIERUNKI ROZWOJU W STRATEGII ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO WOJEWÓDZTWA...

Koncentrują się one wokół trzech głównych celów strategicznych, tj. wzrostu konkurencyjności gospodarki, wzrostu aktywności społecznej oraz wzrostu liczby i jakości powiązań sieciowych. Realizacja ww. celów strategicznych sprowadza się do osiągnięcia określonych w *Strategii* celów operacyjnych.

WZROST KONKURENCYJNOŚCI GOSPODARKI

Do zestawu istotnych celów prowadzonej polityki rozwoju w województwie należy zaliczyć wzrost konkurencyjności firm, czemu powinna towarzyszyć systematyczna poprawa jakości kapitału ludzkiego poprzez dostosowanie systemu edukacji do potrzeb rynku pracy oraz zwiększenie dostępności do edukacji (różnorodna i dostępna edukacja). Wspieraniem dla konkurencyjnych przedsiębiorstw powinna być rozbudowa infrastruktury (zwiększenie zewnętrznej dostępności komunikacyjnej oraz wewnętrznej spójności) oraz rozwój instytucji otoczenia biznesu (wzrost potencjału instytucji otoczenia biznesu). Pozytywne oddziaływanie instytucji otoczenia biznesu będzie jednak wymagało przełamania niskiej skłonności przedsiębiorstw do współpracy z innymi podmiotami na rynku. Wspólna kooperacja przy realizacji przedsięwzięć inwestycyjnych oraz swobodny przepływ informacji, pomysłów powinien przyczynić się również do większej innowacyjności przedsiębiorstw.

WSPIERANIE SPECJALIZACJI PRODUKCJI

Szansą może też być wspieranie systemu produkcji i promocja wytwarzanej w regionie żywności wysokiej jakości, szczególnie z uwagi na wysoką i rosnącą produktywność w rolnictwie oraz rolę przemysłu spożywczego w gospodarce regionu (w scenariuszu „dobre miejsce do życia” przemysł spożywczy odnotowuje największy wzrost PKB oraz zatrudnienia spośród rozpatrywanych branż do 2020 r.). Warto rozważyć głębszą regionalną specjalizację województwa, poprzez wsparcie innych istotnych z punktu widzenia gospodarki regionu branż, np. przemysłu drzewnego i meblarstwa, budownictwa.

Zaproponowane w „Strategii Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Województwa Warmińsko-Mazurskiego do roku 2020” główne kierunki działań wydają się być stosunkowo dobrze dopasowane do potrzeb regionu, pomimo okresu, który upłynął od czasu jej aktualizacji.

POZYSKANIE I WSPARCIE INWESTORÓW

Z uwagi na względnie niską przedsiębiorczość mieszkańców regionu oraz niewielką zdolność do przyciągania inwestycji z zewnątrz, szczególnie na poziomie lokalnym, ważnym zadaniem wydaje się stworzenie skutecznego systemu pozyskiwania inwestorów zewnętrznych, który wraz z promocją gospodarczą i turystyczną regionu powinien zmienić wizerunek tego obszaru dla inwestorów. Współdziałanie jednostek samorządu terytorialnego w przeprowadzonym programie mogłoby zaowocować szerszą współpracą z przedsiębiorcami w pozyskaniu inwestorów i partnerów do wspólnych projektów (intensyfikacja współpracy międzyregionalnej). Doskonalenie administracji (kwalifikacji) wraz z rozwojem społeczeństwa obywatelskiego oraz informacyjnego daje szansę na zbudowanie w długim okresie czasu aktywnych postaw społecznych, kompetencji, a także może przyczynić się do rozwoju organizacji pozarządowych, instytucji otoczenia biznesu, które będą aktywnie wspierać konkurencyjność gospodarki regionu.

ROZWÓJ USŁUG DOSTOSOWANYCH DO POTRZEB STARZEJĄCEJ SIĘ POPULACJI

Zachodzące procesy demograficzne sprzyjają rozwijaniu usług dla starzejącej się populacji (wzrost konkurencyjności usług dla starzejącego się społeczeństwa), chociaż udział tego sektora w gospodarce regionu pozostaje nadal niewielki. Realizowane działania, uzupełnione o wysoki poziom zabezpieczenia i dostępności usług medycznych, uwzględniając także walory krajobrazowe regionu, mają jednak szansę na wypracowanie specyficznej grupy usług oferowanych w województwie (np. turystyki medycznej/zdrowotnej).

ROZWÓJ TURYSTYKI I INFRASTRUKTURY SPORTOWO-REKREACYJNEJ

W rozwoju niewykorzystanego potencjału turystycznego regionu konieczne będą działania monitorujące zapotrzebowanie i preferencje przyjeżdżających, kontynuacja działań promocyjnych, utworzenie kompleksowych produktów turystycznych, szczególnie umożliwiających korzystanie z nich również poza sezonem (wzrost potencjału turystycznego), przy rozbudowie infrastruktury turystycznej (oraz zwiększeniu jej jakości), komunikacyjnej oraz sportowo-rekreacyjnej (wzrost atrakcyjności bazy sportowo-rekreacyjnej). Uzupełnieniem realizowanych planów w zakresie zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu będą działania w zakresie poprawy jakości życia w regionie, w tym mające na celu poprawę jakości i ochronę środowiska, monitoring środowiska, zapewnienie bezpieczeństwa publicznego, dostępność mediów (dostosowana do potrzeb sieć nośników energii), wzrost dostępności mieszkań oraz rozszerzenie oferty kulturalnej i rozrywkowej w regionie.

RYNEK PRACY I OPIEKA SOCJALNA

Wzrost liczby miejsc pracy będzie wynikiem poprawy atrakcyjności inwestycyjnej regionu, konkurencyjności przedsiębiorstw, innowacyjności gospodarki oraz wzrostu popytu na produkty i usługi regionalne. Jednakże, z uwagi na występujące trudności na rynku pracy, istniejące obszary ubóstwa, konieczne będą działania aktywizujące w celu zabezpieczenia bezpieczeństwa socjalnego sprzyjającego integracji oraz zapobieganie wykluczeniu społecznemu.

REORIENTACJA POLITYKI REGIONALNEJ

Działania zmierzające do uporządkowania dokumentów strategicznych w Polsce w celu zwiększenia efektywności i skuteczności prowadzonej polityki rozwoju doprowadziły m.in. do powstania „Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego”. Prowadzone prace nad nowym kształtem polityki regionalnej w Polsce umiejscowiły ten strategiczny dokument pośród 8 innych polityk sektorowych w kraju, dokonując jednocześnie uporządkowania realizowanych działań na poziomie centralnym.

CEL I PODMIOT KSRR

Celem nadrzędnym KSRR jest efektywne wykorzystanie specyficznych regionalnych i innych terytorialnych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia celów rozwoju kraju - wzrostu, zatrudnienia i spójności w horyzoncie długookresowym. Kształt opracowanej polityki: zmierza do optymalnego wykorzystania zróżnicowanych przestrzennie potencjałów rozwojowych, wprowadza terytorium jako podstawowy podmiot polityki (względem regionu upodmiotowionego wcześniej), nakazuje wykorzystanie zarówno czynników endogenicznych i egzogenicznych w procesie kształtowania rozwoju, wskazuje samorząd wojewódzki oraz rząd jako głównych wykonawców polityki regionalnej. Postawiony cel strategiczny dzięki wzmocnieniu przewag konkurencyjnych poszczególnych terytoriów ma umożliwić wzrost konkurencyjności regionów i gospodarki kraju oraz przyczynić się do redukcji wpływu barier rozwojowych.

KSRR jest dokumentem obowiązującym zarówno na szczeblu centralnym oraz regionalnym w zakresie realizacji celów strategicznych rozwoju kraju, w związku z tym strategię rozwoju województw powinny uwzględniać cele zawarte w tym dokumencie (i vice versa). Reorientacja celów prowadzonej polityki rozwoju na poziomie regionalnym wymaga weryfikacji dotychczasowych celów strategii rozwoju województwa względem aktualnie obowiązujących kierunków rozwoju na poziomie centralnym.

ANALIZA ZBIEŻNOŚCI CELÓW STRATEGII Z KSRR

Zawarte w „Strategii Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Województwa Warmińsko-Mazurskiego do roku 2020” cele strategiczne pokrywają się z tymi zawartymi w KSRR, przyczyniając się do realizacji celu strategicznego KSRR, tj. wzrostu, zatrudnienia i spójności w długim okresie czasu. Istniejące rozbieżności są szczególnie widoczne na poziomie celów operacyjnych i realizowanych działań „Strategii...” Warto rozważyć uzupełnienie Strategii Rozwoju Społeczno-Gospodarczego o zapisy precyzujące specjalizację gospodarczą regionu. Dodatkową uwagę warto poświęcić innym potencjalnym sektorom rozwojowym województwa, tj. przemysłowi drzewnemu i meblarstwu, budownictwu wraz z obsługą nieruchomości i firm, przemysłowi metalowemu.

ODDZIAŁYWANIE NA OŚRODKI WZROSTU

„Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego” zakłada m.in. wspieranie ośrodków wzrostu będących głównymi motorami rozwoju regionów, które poprzez realizowaną politykę mają pozytywnie oddziaływać na obszary sąsiadujące. W związku z tym istotne jest – podkreślane już – zwiększenie potencjału do absorpcji procesów rozwojowych przez miasta wojewódzkie, subregionalne i lokalne ośrodki miejskie oraz obszary wiejskie. Sprzyjać temu mają m.in. działania nastawione na poprawę dostępności transportowej obszarów pozostających poza wpływem miast wojewódzkich z tymi ośrodkami (rozwój wewnątrzregionalnej infrastruktury), wzmacnianie ośrodków subregionalnych, zwiększanie potencjału obszarów wiejskich. Rozwój powiązań funkcjonalnych, infrastrukturalnych, społecznych, kulturowych, naukowych ma stymulować rozprzestrzenianie się procesów rozwoju również poza miasta wojewódzkie.

Realizacja polityki regionalnej będzie odbywać się przede wszystkim na wybranych geograficznie terytoriach (w szczególności na obszarach strategicznej interwencji państwa) a sama interwencja publiczna będzie ukierunkowana tematycznie. Postawione w KSRR cele polityki regionalnej uwzględniają główne wyzwania i zagrożenia, są rozwinięciem celu strategicznego KSRR i obejmują:

1. Wzrost konkurencyjności regionów (konkurencyjność),
2. Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów problemowych (spójność),
3. Tworzenie warunków do skutecznej, efektywnej i partnerskiej realizacji działań rozwojowych ukierunkowanych terytorialnie (sprawność).

INNOWACYJNOŚĆ

W „Strategii...” odnaleźć można odwołania do działań skierowanych na utworzenie centrów innowacji i transferu technologii. Celem lepszego powiązania ze strategią KSRR warto podkreślić także bezpośrednie działania służące wzrostowi innowacyjności przedsiębiorstw i samych instytucji otoczenia biznesu (IOB). Zgodnie z istniejącym kształtem polityki regionalnej opisywane działania powinny odbywać się w ścisłym powiązaniu z RSI (Regionalnymi Strategiami Innowacyjności). Zakres oddziaływania polityki regionalnej w tym zakresie powinien przede wszystkim służyć stymulowaniu wykorzystania (i transferu) wiedzy powstającej w regionie oraz komercjalizacji wyników badań naukowych, co przyczyni się do wzrostu popytu i podaży innowacji. W związku z tym istotne będzie wspieranie projektów badawczych w ramach badań rozwojowych i stosowanych, których wyniki można bezpośrednio zastosować w gospodarce.

INSTYTUCJE OTOCZENIA BIZNESU

Wsparcie udzielone IOB powinno zostać skoncentrowane na obszarach, jak i dziedzinach, w których rynek nie zapewnia odpowiedniego nasycenia tymi instytucjami. Zawarty w „Strategii...” zakres interwencji odwołuje się do szerokiego wachlarza instytucji, podczas gdy KSRR prezentuje bardziej selektywne wsparcie (rozwój eksportu, poręczeń kredytowych, pożyczek na cele innowacyjne, pośrednictwo przy realizacji projektów innowacyjnych oraz w uzasadnionych przypadkach: usług informacyjnych, szkoleniowych, doradczych, finansowania inwestycji). „Strategia...” mniejszą uwagę przywiązuje do strony popytowej zarysowanego problemu, w szczególności nie uwzględnia działań stymulujących wzrost zapotrzebowania na usługi IOB wśród przedsiębiorstw. Zgodnie z wytyczonym kształtem polityki regionalnej będzie to wiodący kierunek działań w tym zakresie. Ponadto, ważne będzie rozwijanie zdolności do świadczenia usług doradczych o charakterze proinnowacyjnym oraz zwiększenie efektywności ich działania.

DOSTAWY ENERGII

Działania skierowane na rozbudowę sieci nośników energii częściowo wpisują się w zakres oddziaływania przewidzianego w KSRR. Warto jednak rozszerzyć zakres założonych działań skierowanych na zwiększanie efektywności energetycznej, m.in. poprzez modernizację budynków oraz inwestycje mających na celu zmniejszenie energochłonności gospodarki. Istotna jest także dywersyfikacja źródeł dostaw energii.

WSPÓŁPRACA

Warto rozważyć rozszerzenie istniejących w „Strategii...” zapisów dotyczących współpracy innych poza samorządami jednostek, tj. miasta, przedsiębiorstwa, ośrodki naukowe, szkoły wyższe, organizacje. Prezentowane w tym dokumencie płaszczyzny współpracy koncentrują się na: współpracy z regionami bałtyckimi, z Obwodem Kaliningradzkim, z regionami partnerskimi oraz z innymi regionami sąsiadującymi z terenem województwa, podczas gdy większa uwaga mogłaby zostać poświęcona współpracy gospodarczej, naukowej oraz edukacyjnej. Jest ona istotnym czynnikiem wspierającym procesy rozwojowe na poziomie regionalnym, zapewniając zwiększenie obrotów gospodarczych, pozyskanie inwestorów, przepływ wiedzy i know-how oraz rozwój gospodarki opartej na wiedzy.

SPÓJNOŚĆ WEWNĘTRZNA

Zapewnienie spójności wewnętrznej oraz zewnętrznej względem pozostałych regionów w kraju odbywać się będzie m.in. poprzez wzmocnienie sieci istniejących miast oraz wspomaganie procesu urbanizacji. Istniejące cele operacyjne i działania zawarte w „Strategii...” uwzględniają interwencję w tym zakresie, choć warte rozważenia jest jej rozbudowanie. W szczególności istotne jest zachowanie oraz rozwój funkcji miejskich miast, które zapewniają dostęp do usług publicznych oraz przyczyniają się do restrukturyzacji gospodarki regionu. W związku z tym do zestawu koniecznych działań należy zaliczyć wspomaganie rewitalizacji społeczno-gospodarczej, odbudowę warunków do wzrostu (m.in. rozwój zasobów ludzkich), jak i tworzenie klimatu inwestycyjnego do napływu kapitału zewnętrznego. Postulowane działania są także spójne z zaproponowanymi kierunkami rozwoju opracowanymi na potrzeby tego raportu (jego części badawczej).

Dodatkowo, spójność będzie osiągnięta dzięki inwestycjom w rozwój zasobów ludzkich oraz kapitału społecznego na terenach najbardziej potrzebujących wsparcia. Występujące w „Strategii...” działania i cele operacyjne

zawierają interwencję skierowaną na rozwój edukacji (m.in. powstawanie nowych szkół, rozwój kwalifikacji nauczycieli, zwiększanie stopnia dopasowania kierunków kształcenia do potrzeb rynku, zwiększanie dostępności szkół), w mniejszym stopniu podkreślają natomiast konieczność doskonalenia kadr przedsiębiorstw oraz rozwój kształcenia ustawicznego.

Realizacja wsparcia w zakresie osiągnięcia spójności w dostępie do edukacji, usług szkoleniowych, medycznych, komunikacyjnych, komunalnych, kulturalnych, a także związanych z ochroną środowiska przeprowadzana będzie zgodnie z założeniami KSRR punktowo, tj. na obszarach problemowych, wskazanych przez samorząd województwa. Kryterium wyboru rodzaju usług objętych interwencją są niedobory, które w największym stopniu ograniczają możliwości rozwoju poszczególnych obszarów. Dostępna „Strategia...” podkreśla przestrzenne zróżnicowanie obszarów oddziaływania w kierunkach planowanego oddziaływania. Przestrzenny wymiar redukcji problemów został podkreślony poprzez identyfikację wpływu realizowanych działań w układzie miasto/wieś oraz trzech subregionów. Większe dopasowanie do przestrzennie zróżnicowanych zjawisk społeczno-gospodarczych mogłoby być uzyskane poprzez identyfikację zakresu ich oddziaływania na niższym poziomie agregacji danych.

KIERUNKI INTERWENCJI

Pod względem tematycznego oddziaływania mającego na celu zwiększenie spójności w dostępie do wybranych usług publicznych, szczególnie na obszarach peryferyjnych, pozytywnie (na tle spójności z KSRR) należy ocenić działania dotyczące zapewnienia usług medycznych, komunalnych i związanych z ochroną środowiska. W pewnych obszarach - dotyczących wzrostu dostępności komunikacyjnej, a w szczególności rozwoju transportu zbiorowego, warto rozważyć znaczenie i potencjał inwestycji kolejowych w porównaniu do drogowych. Istotne jest w tym zakresie przede wszystkim uwydatnienie roli transportu zbiorowego, który umożliwi zwiększenie częstotliwości podejmowania pracy przez mieszkańców terenów peryferyjnych w większych ośrodkach miejskich (na co już zwracano uwagę we wnioskach z przeprowadzonego badania). Poprawa infrastruktury transportu publicznego (drogowego i kolejowego), zasięgu i częstotliwości przewozów oraz jakości taboru umożliwi zwiększenie mobilności przestrzennej ludności również w zakresie codziennych dojazdów do pracy. Zwiększenie dostępności komunikacyjnej obszarów peryferyjnych (o bardzo długim czasie dojazdu do miasta wojewódzkiego) powinno stanowić jedno z kolejnych działań „Strategii...”.

DOSTĘP DO INTERNETU

Rozwój szerokopasmowego Internetu na obszarach, gdzie rynek z uwagi na opłacalność świadczenia tego typu usług nie dostarcza ich, wraz z rozwojem e-usług publicznych pozwoli na zmniejszenie peryferyjności w dostępie do usług tą drogą komunikacji, obniżając koszty gospodarstw domowych i pozwalając na większą oszczędność czasu.

KOORDYNACJA DZIAŁAŃ

Niezbędne będą także działania zmierzające do koordynacji działań (wynikających z różnych polityk) realizowanych na tych samych terytoriach. Rolą samorządu województwa będzie przede wszystkim w tym zakresie koncentrowanie przedsięwzięć rozwojowych na obszarach strategicznej interwencji oraz zapewnienie komplementarności z innymi realizowanymi na tych obszarach politykami. Innym istotnym zadaniem samorządów będzie tworzenie na poziomie regionalnym sieci współpracy, które będą obejmować jednostki publiczne oraz

partnerów prywatnych. Umożliwią one włączenie różnych podmiotów w proces tworzenia polityki regionalnej w zakresie jej programowania, monitorowania i ewaluacji. Integracja ww. podmiotów umożliwi wspólne organizowanie działań na rzecz rozwoju ich otoczenia, jak i na decentralizację podejmowanych działań. Rolą samorządu województwa jest zapewnienie odpowiedniego środowiska do powstawania sieci współpracy poprzez ich inicjowanie oraz wspieranie powstawania nowych powiązań między podmiotami publicznymi i prywatnymi. Dostępne cele operacyjne i działania „Strategii...” uwzględniają udzielenie wsparcia powstawania sieci współpracy, jednocześnie zasadnym wydaje się zwiększenie stopnia szczegółowości tych zapisów, przykładowo rozszerzenie ich o zakres kompetencji tworzonych sieci pozwalających im na bezpośrednie oddziaływanie na kształt realizowanej interwencji na określonych obszarach województwa.

PODSUMOWANIE. JAKA DROGA DO ROZWOJU?

W kontekście opracowanych scenariuszy wpływu różnych zestawów polityk na sytuację społeczno-gospodarczą regionu mając na względzie szczególnie trudną sytuację na rynku pracy w województwie, wydaje się, że szczególny nacisk powinien zostać położony na wzmocnienie dostępnego w regionie potencjału: region posiada m.in. duży niewykorzystany zasób pracy, produktywnie rolnictwo (które może podlegać postępującej specjalizacji), bogactwo krajobrazowe z ponadprzeciętnymi walorami turystycznymi, dobrze rozwinięty przemysł rolno-spożywczy, drzewny i meblowy, po części także metalowy.

Realizowane działania wspomogą proces restrukturyzacji gospodarki regionu, zwiększą jej konkurencyjność i pozwolą zredukować istniejące niedopasowania, a wynikająca z pozytywnych przeobrażeń poprawa wizerunku dla inwestorów, potencjalnych turystów i mieszkańców pozwoli podtrzymać region na osiągniętej długookresowej ścieżce wzrostu gospodarczego. Dlatego prowadzona polityka rozwoju powinna się skoncentrować na wspieraniu dostępnych czynników rozwoju w regionie przy możliwie najefektywniejszym wykorzystaniu szans pochodzących z zewnątrz (napływ inwestycji, migracje ludności, poprawa klimatu inwestycyjnego i związanego z tym wizerunku dla inwestorów, wzrost popytu na produkty i usługi wytwarzane w regionie) i zapewnieniu spójności terytorialnej regionu dzięki wsparciu dyfuzji pozytywnych efektów wzrostu.

ZAŁĄCZNIK 1. WSKAŹNIK WAŻNOŚCI I ODDZIAŁYWANIA

Wskaźnik ważności to syntetyczny miernik umożliwiający porównywanie istotności poszczególnych odpowiedzi respondentów, którzy dokonywali oceny wielu czynników na skali ocen (np. brak wpływu, niewielki wpływ, umiarkowany wpływ, istotny wpływ). Pozwala on przedstawić wyniki w postaci jednej wartości liczbowej, co umożliwia dokonywanie porównań pomiędzy analizowanymi kategoriami. Większe wartości wskaźnika informują o większym nasileniu odpowiedzi cechujących się większym udziałem (liczebnością) odpowiedzi z końca skali (istotny wpływ), podczas gdy wartości bliższe zeru są identyfikowane z większym udziałem odpowiedzi z początku skali (brak wpływu). Wskaźnik ważności jest opisany wzorem:

$$W = \sum_{i=1}^k \frac{w_i n_i}{kN}$$

gdzie:

W – wskaźnik ważności, i – indeks oceny, n_i – liczba wskazań danego czynnika na i -tym miejscu, k – maksymalna ocena czynnika w skali 1 do k (wskazanie kolejności czynników oznacza przypisanie im ocen w odwrotnej kolejności), N – liczba respondentów, którzy udzielili odpowiedzi na pytanie, w_i – ocena odpowiadająca miejscu czynnika i .

Alternatywą do tak zaprezentowanego miernika jest wskaźnik oddziaływania, który pozwala zbadać sumaryczny wpływ określonych czynników w odpowiedziach uwzględniających skalę ocen o różnym kierunku oddziaływania (np. silna bariera, umiarkowana bariera, czynnik nieistotny, czynnik umiarkowanie stymulujący lokalizację, czynnik silnie stymulujący lokalizację). Wskaźnik w swej konstrukcji jest podobny do przedstawionego wskaźnika ważności. Czynniki odróżniającymi te dwie miary jest skala ocen, która przyjmuje w tym przypadku wartości z przedziału od -1 do 1. Analiza tak skonstruowanego wskaźnika pozwala stwierdzić wpływ poszczególnych czynników na lokalizację przedsiębiorstw w województwie. Wartość wskaźnika: $-1 \leq w < -0.5$ oznacza silną barierę, $-0.5 \leq w < 0$ umiarkowaną barierę, $w = 0$ czynnik nieistotny, $0 < w \leq 0.5$ czynnik umiarkowanie stymulujący lokalizację, $0.5 < w \leq 1$ czynnik silnie stymulujący lokalizację.

Źródło: Opracowanie na podstawie Kuzel (2005).

ZAŁĄCZNIK 2. PREZENTACJA APLIKACJI PROGNOSTYCZNO-SYMULACYJNEJ

Na stronie internetowej www.warmiamazury2020.pl dostępna jest aplikacja progностyczno-symulacyjna, opracowana podczas realizacji projektu, pozwalająca na przeprowadzanie długoterminowych prognoz najważniejszych wskaźników makroekonomicznych gospodarki województwa warmińsko-mazurskiego. Jej konstrukcja umożliwia uwzględnianie wpływu zmian sytuacji społeczno-gospodarczej w regionie, kraju i na świecie na otrzymane wyniki prognozy. Poniżej przedstawiono kilka zrzutów ekranowych prezentujących wygląd oraz najważniejsze funkcje aplikacji.

RYSUNEK 9.0.1

EKRAN STARTOWY APLIKACJI

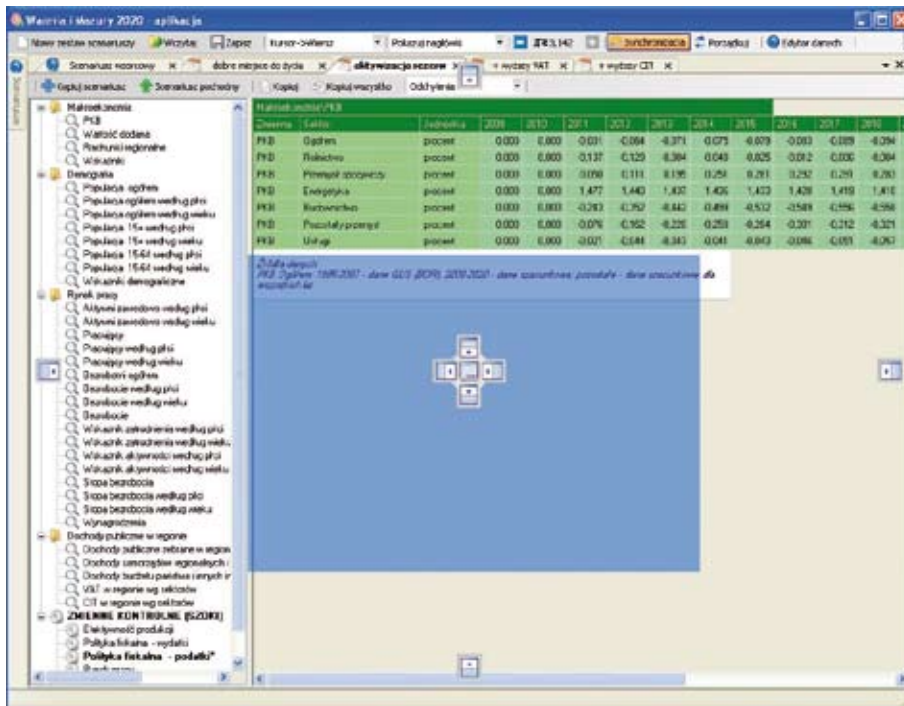
Źródło: Opracowanie IBS.

RYSUNEK 9.0.2

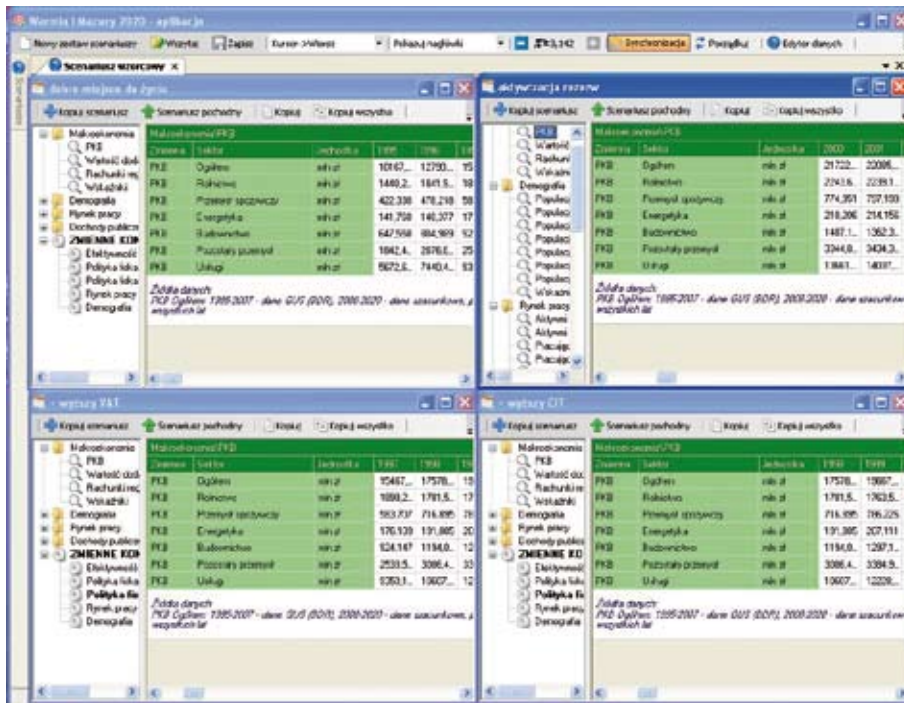
WYGLĄD APLIKACJI WIMMOD

Wskaznik	2007	2008	2009	2010	2011
PKB	11402	10137	11403	12796	14705
PKB per capita	11706	10276	11504	13038	14854
Wzrost PKB per capita	3067,80	4037,30	4354,03	4039,58	4930,95
Konsumpcja publiczna per capita	5841,11	5543,58	10395	11118	11693
Inwestycje ogólna per capita	1816,44	1696,06	2061,00	2195,08	2725,00
Inflacja	procent	5,50	1,90	0,80	3,58

Źródło: Opracowanie IBS.

Źródło: Opracowanie IBS.

Źródło: Opracowanie IBS.

Wskaźnik	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
PKB (mld zł)	10167,00	12790,00	15467,00	17676,00	19667,00	21722,00	22095	22095
PKB (mld zł)	1446,26	1841,52	2099,26	2391,55	2763,56	3243,69	3229	3229
PKB (mld zł)	432,33	476,22	503,71	516,90	526,23	534,95	539	539
PKB (mld zł)	141,76	148,58	156,11	158,08	167,11	170,21	174	174
PKB (mld zł)	647,56	864,99	824,15	1194,00	1297,14	1467,19	1362	1362
PKB (mld zł)	1962,42	2676,03	2531,59	3096,48	3884,93	4344,86	3436	3436
PKB (mld zł)	5072,65	7440,46	8253,19	10037,12	12226,84	13651,12	14207	14207
PKB (mld zł)	8968,00	11249,01	13652,00	15619,00	17330,00	19344,00	19697	19697
PKB (mld zł)	1270,00	1620,00	1677,00	1520,00	1354,00	1190,00	1097	1097
PKB (mld zł)	371,86	421,60	516,43	627,00	802,86	899,40	711	711
PKB (mld zł)	125,00	130,50	155,50	173,50	182,56	167,00	159	159
PKB (mld zł)	971,00	786,00	816,00	1001,00	1123,00	1323,00	1215	1215
PKB (mld zł)	1524,00	1625,00	2237,10	2742,58	2962,70	2975,00	3063	3063
PKB (mld zł)	5032,00	6544,00	6260,00	6626,00	10775,00	12153,00	12620	12620
PKB (mld zł)	2542,50	3159,76	3869,49	4397,81	4320,23	3434,34	3525	3525
PKB (mld zł)	602,572	7591,46	8144,09	10382,11	11627,12	13942,06	13066	13066
PKB (mld zł)	1134,50	1502,67	1817,19	2095,21	2310,84	2552,00	2594	2594

Źródło: Opracowanie IBS.

Definiowanie scenariusza za pomocą zmiennych kontrolnych

Przełożenie scenariusza na język aplikacji WIMMOD wymaga wyboru zestawu zmiennych kontrolnych, dla których zostaną wprowadzone niezerowe wartości, ustalenia realistycznych wielkości zaburzeń i rozłożenie ich w czasie w sposób odpowiadający nadszereżonemu wyżej założeniom.

Po pierwsze, wzrost podatków pośrednich i majątkowych oznacza, że zmiennymi kontrolnymi, których wartości zostaną zmienione, będą: zmiana wszystkich stawek VAT, zmiana podatku od dywidendy oraz zmiana pozostałych darów publicznych. Spodziewany wzrost inwestycji infrastrukturalnych zostanie przybliżony przez wzrost inwestycji publicznych, zaś towarzyszący mu innych wydatków – przez spadek konsumpcji publicznej. Po drugie, nie jest możliwe uwzględnienie w sposób bezpośredni procesu informatyzacji i upowszechniania nowoczesnych technologii, dlatego też należy dokonać tego w sposób pośredni, opisując skutki. Z jednej strony, zrealizowanie celów strategicznych w obszarze infrastruktury teleinformatycznej skutkować będzie ogólnym wzrostem efektywności produkcji. Z drugiej zaś, uprawni to działanie rynku pracy, zwiększając jego przejrzystość informacyjną (z punktu widzenia poszukujących pracy) i zmniejszając koszty poszukiwania pracownika (z punktu widzenia pracodawcy). Na rynku pracy spodziewać się można zatem wzrostu efektywności pośredniczącej pracy i wzrostu popytu na pracę. Po trzecie, wzrost liczby ludności dotknie osoby w wieku produkcyjnym – stąd, nastąpi wzrost liczebności grupy 25-54.

W kolejnym kroku niezbędne jest określenie rozkładu poszczególnych szoków w czasie, jak również ich siły. Należy oczekiwać, że podwyższenie podatków odbędzie się w krótkim czasie, dlatego też czas oddziaływania szoków związanych ze stawkami podatkowymi ustalamy na dwa lata (2010 i 2011). Wzrost podatków ustalamy na 15% w każdej z kategorii w obydwu latach. Z drugiej strony, zmiany inwestycji i konsumpcji publicznej będą rozłożone relatywnie równomiernie w czasie w latach 2010-2015. Także i tutaj ich wielkość należy ustalić proporcjonalnie – porównać inwestycje publiczne mają się do konsumpcji publicznej w przybliżeniu tak, jak jeden do trzech, procentowy spadek konsumpcji publicznej będzie ustalony na poziomie nie większym niż jedna trzecia procentowego wzrostu inwestycji publicznych. Wyniosą one zatem, odpowiednio, -10% i +2% rocznie. Dla pozostałych szoków...

Źródło: Opracowanie IBS.

SPIS RYSUNKÓW

Rysunek 2.1	
Przeciętne stopy wzrostu realnego PKB polskich województw względem kraju w latach 1995-2007	15
Rysunek 2.2	
Porównanie względnego poziomu PKB per capita polskich województw w roku 1995 i 2007	16
Rysunek 2.3	
Konkurencyjność polskich województw	17
Rysunek 2.4	
Tempo realnego wzrostu PKB woj. warmińsko-mazurskiego i Polski	18
Rysunek 2.5	
Wkład zmian czynników produkcji i TFP do wzrostu PKB woj. warmińsko-mazurskiego (lewy panel) oraz Polski (prawy panel)	21
Rysunek 2.6	
Udział rolnictwa, przemysłu i usług w wartości dodanej wytworzonej w województwie warmińsko-mazurskim i kraju w latach 1995 – 2007	22
Rysunek 2.7	
Przyrost wartości dodanej brutto w poszczególnych sekcjach dla gospodarki regionu oraz kraju w latach 1995-2007	23
Rysunek 2.8	
Współczynnik aktywności zawodowej (15-64) w województwie warmińsko-mazurskim na tle kraju (po lewej) oraz udział procentowy osób pracujących, bezrobotnych i biernych w populacji ogółem w wieku 15-64 lat (po prawej)	28
Rysunek 2.9	
Wskaźnik aktywności zawodowej wg wieku (po lewej) i płci (po prawej)	29
Rysunek 2.10	
Współczynnik aktywności zawodowej grup wiekowych w woj. warmińsko-mazurskim na tle kraju w podziale na płeć: mężczyźni (lewy panel) i kobiety (prawy panel)	30
Rysunek 2.11	
Stopa bezrobocia rejestrowanego (górny panel) i BAEL (dolny panel) w latach 1999 i 2009	32
Rysunek 2.12	
Stopa bezrobocia rejestrowanego oraz BAEL w woj. warmińsko-mazurskim na tle kraju	33
Rysunek 2.13	
Dekompozycja źródeł bezrobocia w latach 2000-2009 w woj. warmińsko-mazurskim	34
Rysunek 2.14	
Bezrobotni wg poziomu wykształcenia	34
Rysunek 2.15	
Struktura bezrobotnych wg wieku	35
Rysunek 2.16	
Bezrobotni wg długości stażu pracy w latach 2000-2009	35
Rysunek 2.17	
Udział bezrobotnych długoterminowo w bezrobotnych ogółem	37
Rysunek 2.18	
Wskaźnik zatrudnienia (osób w wieku 15-64 lat) dla województw Polski	37
Rysunek 2.19	
Rodzaje migracji	40
Rysunek 2.20	
Saldo migracji na pobyt stały na 1000 ludności w 2009 r. oraz wewnętrzne zróżnicowanie migracji na pobyt stały w województwie	41

Rysunek 2.21	
Dojeżdżający do pracy według województw w 2006 r. oraz udział przyjeżdżających do pracy do Olsztyna w całości zatrudnionych w gminie zamieszkania (po prawej)	42
Rysunek 2.22	
Struktura pracujących w woj. warmińsko-mazurskim oraz w Polsce według sektorów	43
Rysunek 2.23	
Wartość dodana brutto na 1 pracującego w województwach Polski	44
Rysunek 2.24	
Wartość dodana brutto na 1 pracującego wg sektorów ekonomicznych	45
Rysunek 2.25	
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w gospodarce narodowej w latach 1999-2009	46
Rysunek 2.26	
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w latach 1999 i 2008 w wybranych sekcjach gospodarki Warmii i Mazur na tle kraju	46
Rysunek 2.27	
Wynagrodzenia oraz struktura zatrudnienia wg sekcji w przedsiębiorstwach z regionu w 2009 r.	47
Rysunek 2.28	
Nakłady inwestycyjne na 1 mieszkańca (po lewej) oraz udział nakładów inwestycyjnych i wytwarzanej wartości dodanej brutto w województwie (po prawej)	48
Rysunek 2.29	
Udział sekcji PKD w tworzeniu nakładów inwestycyjnych w 2008 r.	49
Rysunek 2.30	
Przestrenny rozkład nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw w województwie w 2008 r.	50
Rysunek 2.31	
Inwestycje prywatne (po lewej) oraz publiczne (po prawej) w regionach Polski w 2008 r. oraz ich dynamika zmian w latach 1999-2008	50
Rysunek 2.32	
Liczba podmiotów z kapitałem zagranicznym na 10 tys. mieszkańców w 2008 r.	53
Rysunek 2.33	
Kapitał zagraniczny w regionach Polski (na 10 tys. mieszkańców) w 2008 r. (po lewej) oraz udział kapitału zagranicznego w PKB województw w 2007 r. (po prawej)	54
Rysunek 2.34	
Drogi na 100 km kw. powierzchni (po lewej) i na 1000 mieszkańców (po prawej) w 2008 r.	56
Rysunek 2.35	
Średni dobowy ruch (SDR) na sieci dróg krajowych w 2005 r. (po lewej) i jego procentowy przyrost 2005/2000 (po prawej)	56
Rysunek 2.36	
Sieć kolejowa w km/100km ² (po lewej) i na 10 000 mieszkańców (po prawej) w 2008 r.	57
Rysunek 2.37	
Poziom innowacyjności województw (po lewej) oraz cząstkowe mierniki innowacyjności województwa warmińsko-mazurskiego (po prawej)	60
Rysunek 2.38	
Liczba ośrodków badawczych (po lewej), zatrudnienie w działalności B+R (Polska=100) (w środku) oraz nakłady na działalność B+R w 2008 r. (Polska=100) (po prawej)	61
Rysunek 2.39	
PKB na mieszkańca w podregionach (województwo=100) (po lewej) oraz udział wytwarzanego PKB w podregionach (po prawej)	62

Rysunek 2.40	
Stopa bezrobocia rejestrowanego w powiatach woj. warmińsko-mazurskiego	63
Rysunek 2.41	
Przestrzenne zróżnicowanie wysokości wynagrodzeń w województwie w 2009 r.	63
Rysunek 2.42	
Atrakcyjność turystyczna województw w 2008 r. (po lewej) oraz natężenie krajowego ruchu turystycznego w okresie styczeń - sierpień 2009 r. (w mln, po prawej)	64
Rysunek 2.43.	
Atrakcje turystyczne deklarowane do odwiedzenia przez turystów (po lewej) oraz atrakcje zapamiętane po wizycie (po prawej)	65
Rysunek 3.1	
Udział małych i średnich podmiotów w sektorze przedsiębiorstw gospodarki kraju w 2007 r.	76
Rysunek 3.2	
Aktywne MSP w regionach Polski (po lewej) oraz liczba aktywnych MSP na 1000 mieszkańców w 2008 r. (po prawej)	77
Rysunek 3.3	
Struktura przedsiębiorstw według sektorów ekonomicznych w Polsce (po lewej) i województwie (po prawej)	78
Rysunek 3.4	
Udział przedsiębiorstw, które wdrożyły innowacje w sektorze przemysłowym (po lewej) oraz usługowym w latach 2006-2008 (po prawej)	79
Rysunek 3.5	
Liczba MSP z kapitałem zagranicznym w regionach Polski (po lewej) oraz struktura spółek z kapitałem zagranicznym w 2008 r. (po prawej)	80
Rysunek 3.6	
Dynamika realnego PKB w Polsce i UE	81
Rysunek 3.7	
Wybrane wskaźniki opisujące zmianę sytuacji społeczno-gospodarczej regionu	82
Rysunek 3.8	
Wskaźnik zatrudnienia oraz stopa bezrobocia	83
Rysunek 3.9	
Dynamika realnych wynagrodzeń oraz zatrudnienia wg sekcji w przedsiębiorstwach	84
Rysunek 3.10	
Wynagrodzenia wg wybranych sekcji w I kw. 2010 r.	85
Rysunek 3.11	
Zmiany liczby podmiotów wg sekcji PKD	86
Rysunek 3.12	
Struktura przedsiębiorstw według wielkości zatrudnienia w I turze (po lewej) oraz II turze badania (po prawej)	89
Rysunek 3.13	
Struktura próby badawczej wg sekcji: I tura (po lewej), II tura (po prawej)	89
Rysunek 3.14	
Terytorialny rozkład badanej próby przedsiębiorstw: I tura (po lewej), II tura (po prawej)	90
Rysunek 3.15	
Ocena sytuacji ekonomicznej (po lewej) i perspektywy rozwoju przedsiębiorstw (po prawej)	92
Rysunek 3.16	
Perspektywy rozwoju przedsiębiorstw a sekcje działalności (po lewej) oraz ocena województwa jako miejsca do prowadzenia działalności gospodarczej (po prawej)	93

Rysunek 3.17	
Ocena atrakcyjności regionu jako miejsca do prowadzenia działalności gospodarczej wg sekcji	94
Rysunek 3.18	
Źródła i bariery lokalizacji w opiniach przedsiębiorców	95
Rysunek 3.19	
Bariery rozwoju MSP w województwie	96
Rysunek 3.20	
Trudności w pozyskaniu pracowników w 2009 r.	98
Rysunek 3.21	
Wykształcenie pracowników (po lewej) oraz kierunki ukończonych studiów (po prawej)	99
Rysunek 3.22	
Wpływ migracji zarobkowych na rynek pracy	101
Rysunek 3.23	
Zmiany przychodów (po lewej) oraz zmiany zysków (po prawej) przedsiębiorstw	102
Rysunek 3.24	
Wsparcie dla województwa warmińsko-mazurskiego w ramach Narodowego Planu Rozwoju (po lewej) oraz Narodowej Strategii Spójności (po prawej)	104
Rysunek 3.25	
Korzystanie z programów pomocy publicznej (po lewej) oraz wpływ programów pomocy publicznej na funkcjonowanie przedsiębiorstw (po prawej)	105
Rysunek 3.26	
Pochodzenie środków finansowych przeznaczonych na rozpoczęcie działalności gospodarczej	105
Rysunek 3.27	
Istotność źródeł finansowania inwestycji	106
Rysunek 3.28	
Najważniejsze kierunki inwestycji przedsiębiorstw z regionu	108
Rysunek 3.29	
Motywy inwestowania przedsiębiorstw	108
Rysunek 3.30	
Innowacje wprowadzone w przedsiębiorstwach sektora MSP	110
Rysunek 3.31	
Wdrożone innowacje wg sekcji	110
Rysunek 3.32	
Rodzaje wdrażanych innowacji	111
Rysunek 3.33	
Źródła finansowania innowacji	112
Rysunek 3.34	
Odsetek kontroli, w których stwierdzono naruszenie ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy	113
Rysunek 3.35	
Percepcja szarej strefy w województwie	114
Rysunek 3.36	
Działalność w szarej strefie	115
Rysunek 3.37	
Czynniki potencjalnie ograniczające szarą strefę	116
Rysunek 4.1	
Współzależności między gospodarką kraju, a gospodarkami regionalnymi	120

Rysunek 6.1	
Scenariusze rozwojowe dla województwa warmińsko-mazurskiego	130
Rysunek 7.1	
Struktura sektorowa gospodarki woj. warmińsko-mazurskiego w 2008 r. (scenariusz bazowy)	135
Rysunek 7.2	
Struktura sektorowa gospodarki woj. warmińsko-mazurskiego w 2020 r. (scenariusz bazowy)	135
Rysunek 7.3	
Struktura sektorowa zatrudnienia w woj. warmińsko-mazurskim w 2008 r. (scenariusz bazowy)	135
Rysunek 7.4	
Struktura sektorowa zatrudnienia w woj. warmińsko-mazurskim w 2020 r. (scenariusz bazowy)	135
Rysunek 7.5	
Przewidywane zmiany wskaźników obciążenia demograficznego w woj. warmińsko-mazurskim w latach 2009-2020 (scenariusz bazowy)	136
Rysunek 7.6	
Zmiany podstawowych statystyk rynku pracy woj. warmińsko-mazurskiego w latach 2009-2020 (scenariusz bazowy)	137
Rysunek 7.7	
Przewidywane zmiany stopy bezrobocia kobiet i mężczyzn w latach 2009-2020 (scenariusz bazowy)	137
Rysunek 7.8	
Wyniki symulacji scenariusza aktywizacji rezerw dla zatrudnienia i poziomu produkcji w sektorach gospodarki	140
Rysunek 7.9	
Wpływ zmian w otoczeniu makroekonomicznym województwa na główne składniki produktu krajowego brutto	140
Rysunek 7.10	
Całkowity wpływ zmian w otoczeniu makroekonomicznym gospodarki województwa na podstawowe charakterystyki lokalnego rynku pracy	141
Rysunek 7.11	
Wyniki symulacji scenariusza aktywizacji rezerw dla zatrudnienia i poziomu produkcji w sektorach gospodarki	143
Rysunek 7.12	
Wpływ zmian w otoczeniu makroekonomicznym województwa na główne składniki produktu krajowego brutto	143
Rysunek 7.13	
Całkowity wpływ zmian w otoczeniu makroekonomicznym gospodarki województwa na podstawowe charakterystyki lokalnego rynku pracy	144
Rysunek 7.14	
Porównanie alternatywnych scenariuszy rozwojowych województwa warmińsko-mazurskiego	145
Rysunek 8.1	
Główne kierunki oddziaływania w ramach polityki rozwoju	148
Rysunek 8.2	
Najważniejsze wyzwania polityki rynku pracy	149
Rysunek 8.3	
Główne wyzwania polityki wspierania konkurencyjności gospodarki	151
Rysunek 8.4	
Główne wyzwania polityki rozwoju turystyki	153
Rysunek 8.5	
Główne wyzwania polityki rozwoju infrastruktury	155

Rysunek 8.6	
Główne wyzwania polityki rozwoju MSP	157
Rysunek 8.7	
Główne wyzwania polityki spójności wewnętrznej	158
Rysunek 8.8	
Porównanie scenariuszy rozwoju	159
Rysunek 9.0.1	
Ekran startowy aplikacji	169
Rysunek 9.0.2	
Wygląd aplikacji WIMMOD	169
Rysunek 9.0.3	
Zmiana ustawienia okien z scenariuszami	170
Rysunek 9.0.4	
Porównywanie wyników symulacji różnych scenariuszy	170
Rysunek 9.0.5	
Wprowadzanie szoku ekonomicznego	171
Rysunek 9.0.6	
Prezentacja wyników w formie odchyień od scenariusza lub wartości bezwzględnych	171
Rysunek 9.0.7	
Edytor danych historycznych	172
Rysunek 9.0.8	
Wbudowany system pomocy	172

SPIS TABEL

Tabela 2.1	
Ranking inwestycji infrastrukturalnych w województwach	51
Tabela 2.2	
Zadłużenie województw	52
Tabela 2.3	
Rozdysponowanie funduszy UE na inwestycje transportowe w ramach RPO w latach 2007-2013	57
Tabela 2.4	
Najważniejsze planowane i realizowane inwestycje turystyczne (na początkowym etapie)	69
Tabela 6.1	
Ilościowa charakterystyka scenariusza bazowego	131

SPIS RAMEK

Ramka 2.1	
Uwarunkowania historyczne regionu Warmii i Mazur	14
Ramka 2.2	
Koncepcje konwergencji i dywergencji w teorii ekonomii	16
Ramka 2.3	
Źródła wzrostu gospodarczego z perspektywy dekompozycji Solowa	19
Ramka 2.4	
Górnictwo w woj. warmińsko-mazurskim	24
Ramka 2.5	
Źródła danych statystycznych opisujących wojewódzkie i powiatowe rynki pracy	26

Ramka 2.6	
Aktywność zawodowa a zatrudnienie	27
Ramka 2.7	
Bezrobocie w teorii ekonomii	31
Ramka 2.8	
Bezrobocie długoterminowe	36
Ramka 2.9	
Rynki pracy na obszarach popegeerowskich	38
Ramka 2.10	
Znaczenie kapitału ludzkiego	39
Ramka 2.11	
Profil polskiego emigranta po 2004 r.	41
Ramka 2.12	
Inwestycje Michelin w Olsztynie	54
Ramka 2.13	
Warmińsko-Mazurska Specjalna Strefa Ekonomiczna	55
Ramka 2.14	
Syntetyczny wskaźnik innowacyjności	59
Ramka 2.15	
Rozwój infrastruktury a rozwój turystyki	68
Ramka 5.1	
Model WiMMOD a alternatywne metody modelowania gospodarek regionalnych	125
Ramka 7.1	
Scenariusz „Aktywizacja rezerw” w języku aplikacji WiMMOD	139
Ramka 7.2	
Scenariusz „Dobre miejsce do życia” w języku aplikacji WiMMOD	142

BIBLIOGRAFIA

Aktywność ekonomiczna ludności Polski w latach 2003-2007, GUS, Warszawa 2009.

Analiza kondycji oraz kierunków rozwoju sektora MSP w województwie warmińsko-mazurskim, IBS, Olsztyn 2010, www.warmiainmazury2020.pl

Analiza porównawcza innowacyjności regionów w Polsce w oparciu o metodologię European Innovation Scoreboard, Instytut Technologii Eksploatacji Państwowy Instytut Badawczy, Radom, 2008.

Analiza powiatowych rynków pracy, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa, 2008.

Badanie oczekiwań przedsiębiorstw w 2010 r., PKPP Lewiatan & 4P Research Mix, Warszawa 2010.

Bartkiewicz, P., Bukowski, M., Regulski, A., Identyfikacja i delimitacja obszarów problemowych i strategicznej interwencji w Polsce. Wnioski z analiz, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2009.

Blanchard, O., Katz L., Regional Evolutions, Brookings Papers on Economic Activity, Vol. 23(1/1992): 1-76.

Bukowski M. (red. nauk.), Zatrudnienie w Polsce. Produktywność dla pracy, DAEiP MPiPS, Warszawa 2007.

Bukowski M. Zatrudnienie w Polsce 2006, Warszawa 2007.

Bukowski, M., Pelle, D., Wpływ realizacji polityki spójności na kształtowanie się głównych wskaźników dokumentów strategicznych – Narodowego Planu Rozwoju 2004-2006 i Narodowej Strategii Spójności 2007-2013 oraz innych wybranych wskaźników makroekonomicznych na poziomie krajowym i regionalnym, Raport dla Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2009.

Cadoret, I., Tavera, Ch., The Sources of Decentralized Output Fluctuations in France, Papers in Regional Science, Vol. 86, No. 2/2007.

Cunado, J., Sanchez-Robles, B., Regional Disparities and Asymmetric Shocks: The Case of the Spanish Regions, ERSA Conference Paper No. 00p32, 2000.

Daniele, V., Regional Convergence and Public Spending in Italy: Is There a Correlation?, MPRA Working Paper No. 14334, 2009.

Dezaktywizacja osób w wieku około emerytalnym, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, 2008.

Dutkowski M., Typologia polskich regionów [w:] Polityka regionalna państwa pośród uwikłań instytucjonalno-regulacyjnych, J. Szomburg (red.), IBnGR, Gdańsk 2001.

Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2006-2008, GUS, notatka informacyjna, Warszawa 2009.

Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2007 roku, GUS, Warszawa 2008.

Dziemianowicz W. Konkurencyjność gmin w kontekście relacji władze lokalne - inwestorzy zagraniczni, Wyd. UW, Warszawa 2008.

Dziemianowicz W., Juchniewicz M., Samulowski W., Szmigiel K., Konkurencyjność i innowacyjność gospodarki Warmii i Mazur, Urząd Marszałkowski Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Warszawa-Olsztyn 2006.

Dziemianowicz W., Szmigiel K., Charkiewicz J., Dąbrowska A., Analiza sytuacji w województwie na podstawie danych zastanych: analiza wyników badań stanu innowacyjności województwa z lat 2004-2008, Geoprofit, Warszawa 2009.

Dziemianowicz W., Szmigiel K., Charkiewicz J., Dąbrowska A., Analiza sytuacji w województwie na podstawie danych zastanych: analiza wyników badań stanu innowacyjności województwa z lat 2004-2008, Geoprofit, Warszawa 2009.

Elhorst, J.P., The Mystery of Regional Unemployment Differentials: Theoretical and Empirical Explanations, *Journal of Economic Surveys*, Vol. 17(5/2003): 709-748.

European Innovation Scoreboard 2007, Comparative analysis of innovation performance 2008.

Fidrmuc J., Restructuring European union trade with central and eastern European countries, *Atlantic Economic Journal*, Vol. 28, No. 1, 2000, s. 83-92.

Funke, M., Hall, S., Ruhwedel, R., Shock Hunting: The Relative Importance of Industry-specific, Region-specific and Aggregate Shocks in the OECD Countries, *The Manchester School Supplement* 1999: 49-65.

Gacs, V., Huber, P., Quantity Adjustments in the Regional Labour Markets of EU Candidate Countries, *Papers in Regional Science*, Vol. 84(4/2005): 553-574.

Ganev, G., Molnar, K., Rybiński, K., Woźniak, P., Transmission Mechanism of Monetary Policy in Central and Eastern Europe, *CASE Report No. 52*, 2002.

Godlewska-Majkowska G., Skuteczność Specjalnych Stref Ekonomicznych, jako instrument polityki regionalnej w Polsce, materiały PAliZ 2009.

Gonera H., Budowa i utrwalanie marki obszaru Kanału Elbląskiego [w:] materiał konferencyjny „Obszar Kanału Elbląskiego”, Urząd Marszałkowski Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Elbląg 4-5 maja 2009 r.

Gorzela G., Herbst M., Olechnicka A., Jak poprawić sytuację na „trudnym” rynku pracy? Analiza sytuacji województwa warmińsko-mazurskiego, *Studia Regionalne i Lokalne*, nr 1(23)/2006, s. 37-63.

Grosse, T.G., Wybrane koncepcje teoretyczne i doświadczenia praktyczne dotyczące rozwoju regionów peryferyjnych, *Ministerstwo Rozwoju Regionalnego*, 2007.

Grotkowska G., Socha M. W., Sztanderska U., Rynek pracy województwa warmińsko-mazurskiego: perspektywa instytucjonalna Studium wyjściowe dla Strategii Zatrudnienia dla Warmii i Mazur, *Międzynarodowa Organizacja Pracy*, Warszawa 2005.

Gumuła W., Gucwa A., Nalepa W., Opioła Z., Rynek pracy w Polsce (Wynagrodzenia, produktywność pracy i migracje w świetle badań ankietowych w maju 2009 roku) – dostępny na stronie www.nbp.pl

Informacja o kondycji sektora przedsiębiorstw ze szczególnym uwzględnieniem stanu koniunktury w I kw. 2010 oraz prognoz koniunktury na II kw. 2010, NBP, Instytut Ekonomiczny, Warszawa 2010.

- Kaul R. N., Dynamics of tourism: A trilogy (Vol. 111), Transportation and marketing, Sterling Publishers, New Delhi, 1985.
- Khadaroo J., Seetanah B., The role of transport infrastructure in international tourism development: A gravity model approach, Tourism Management, No. 29, s. 831-840, 2008.
- Komunikat o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa warmińsko-mazurskiego, Urząd Statystyczny w Olsztynie, Olsztyn maj 2010.
- Kontrola legalności zatrudnienia 2006 r., MPiPS DRP, Warszawa 2007.
- Kontrola legalności zatrudnienia, PIP GIP, Warszawa 2008.
- Kuzel M., Współpraca przedsiębiorstw ze zlokalizowanymi w Polsce filiami światowych korporacji – wyniki badania ankietowego, WnEiZ, UMK w Toruniu, Toruń http://www.skolar.umk.pl/pdf/Kuzel_Badanie_2005_2.pdf
- Monitoring kondycji Firm Innowacyjnych w okresie osłabienia gospodarczego, PKPP Lewiatan, Warszawa 2009.
- Nauka i Technika 2007, GUS, Warszawa 2009.
- Nauka i Technika w Polsce w 2008 roku, GUS, Warszawa 2010.
- Nowicki M. (red.), Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2009, IBnGR, Gdańsk 2009.
- OECD, Przeglądy terytorialne: Polska, OECD 2008.
- OECD, How do Regions Grow? Trends and Analysis, OECD 2009a.
- OECD, Regions at a Glance, 2009, OECD 2009b.
- Orłowski W., Pasternak R., Flaht K., Szubert D., Procesy inwestycyjne i strategie przedsiębiorstw w czasach kryzysu, PARP, Warszawa 2010.
- Page S. J. Transport and tourism. Global perspectives, 2nd Ed., Pearson Education Limited, Harlow, 2005.
- Pappelbon J., Rola i znaczenie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w gospodarce woj. warmińsko-mazurskiego na tle kraju, prezentacja multimedialna z konferencji 4.02.2009 r. pt.: Rola sektora małych i średnich przedsiębiorstw w gospodarce województwa warmińsko-mazurskiego, www.msp.badania-ryнку.pl
- Pekkala, S., Kangasharju, A., Regional Labor Markets in Finland: Adjustment to Total vs. Region-specific Shocks, Papers in Regional Science, Vol. 81: 329-342, 2002.
- Perotti, R., In search of the transmission mechanism of fiscal policy, NBER Working Paper No. 13143, 2007.
- Piotrkowska A., Złoża naturalnych piasków i żwirów. Zasoby, wydobywanie, obrót międzynarodowy, Surowce i maszyny budowlane, nr 4/2009.
- Podręcznik Oslo. Trzecie wydanie, MNiSW za zgodą OECD i Eurostat, Warszawa 2008.

- Przedsiębiorczość w Polsce, MG DAiP, Warszawa 2009.
- Przewodnik po specjalnych strefach ekonomicznych w Polsce, KPMG, 2009.
- Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2006-2007, PARP, Warszawa 2008.
- Regionalna Strategia Innowacyjności dla Mazowsza 2007-2015, Sejmik Województwa Mazowieckiego, Warszawa 2008.
- Regionalna Strategia Innowacyjności Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Urząd Marszałkowski Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2004.
- Regionalna Strategia Innowacyjności Województwa Warmińsko-Mazurskiego do roku 2020, Fundacja Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, Poznański Park Naukowo-Technologiczny, Poznań 2010.
- Regionalny Program Operacyjny Warmia i Mazury na lata 2007-2013, Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2007.
- Rogut, A., The efficiency of regional labour market mechanisms in absorbing regional shocks in Poland in the context of accession to Euro Area, Narodowy Bank Polski, 2008.
- Romer, D., Makroekonomia dla zaawansowanych, Warszawa 2000.
- Rynki pracy na terenach popegeerowskich, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2008.
- Samcik M., Śmigiel S., Przedsiębiorcy do banków: odkręćcie nam śrubę!, http://wyborcza.biz/biznes/1,100896,7975556,Przedsiębiorcy_do_bankow__odkreccie_nam_srube_.html, 4 czerwca 2010 r.
- Skaner mikro, małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) wyniki badania KerallaResearch - opinie przedsiębiorców podsumowujące I kw.2010 oraz prognozy i decyzje zakupowe firm na II kw.2010, KarellaResearch, 2010.
- Solska J., Wrabec P., Małe i średnie firmy - z optymizmem w przyszłość, <http://www.polityka.pl/rynek/gospodarka/1504460,2,male-i-srednie-firmy---z-optimizmem-w-przyszlosc.read>, 7 kwietnia 2010 r.
- Sorbara G., Discovering Ontario. A report on the future of tourism, The Ontario Tourism Competitive Study, Queen's Printer for Ontario, Ontario 2009.
- Stańczyk E., Innowacyjność województw, Wiadomości Statystyczne nr 10, GUS, Warszawa 2008.
- Starczewska-Krzysztozek M., Bariery w dostępie MŚP do zewnętrznych źródeł finansowania. Analiza regionalna, PKPP Lewiatan, Warszawa 2009.
- Starczewska-Krzysztozek M., Konkurencyjność sektora MSP 2008, PKPP Lewiatan, Warszawa 2008.
- Starczewska-Krzysztozek M., Ranking najbardziej innowacyjnych firm w Polsce, PKPP Lewiatan Warszawa, grudzień 2008 r.
- Strategia rozwoju edukacji w województwie warmińsko-mazurskim do 2015 roku, Urząd Marszałkowski Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2001.

Strategia rozwoju turystyki w województwie warmińsko-mazurskim, Urząd Marszałkowski Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2004.

Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego do roku 2020, Zarząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2005.

Strategia zatrudnienia i rozwoju zasobów ludzkich w województwie warmińsko-mazurskim do 2020 roku, Olsztyn 2006.

Swianiewicz P., Inwestycje w infrastrukturę techniczną, Wspólnota nr 43/945, 2009.

Swianiewicz P., Zadłużenie jednostek samorządowych, Wspólnota nr 49/951, 2009b.

Tysiąc jezior tysiąc perspektyw. Warmia i Mazury, Urząd Marszałkowski Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Warmińsko-Mazurska Agencja Rozwoju Regionalnego w Olsztynie, 2009.

Williams S. (red.), Critical concepts in the social science, Vol. 3 - Tourism: Tourism, development and sustainability, Routledge, London 2004.

Wyniki finansowe przedsiębiorstw niefinansowych w I kwartale 2010 r., GUS, Warszawa 2010.

Ziomek A. i in., Charakterystyka sektora MŚP w województwie warmińsko-mazurskim w kontekście gospodarki regionalnej i krajowej oraz w perspektywie Unii Europejskiej, Raport cząstkowy z realizacji II modułu badania w ramach projektu: Rola małych i średnich przedsiębiorstw w gospodarce województwa warmińsko-mazurskiego, IBiA Grupa OSB, Olsztyn 2009, dostępny na stronie www.msp.badania-ryнку.pl

Żołnierski A. (red.), Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2007-2008, PARP, Warszawa 2008.

NOTATKI

A series of horizontal dotted lines for writing notes.

A series of horizontal dotted lines for writing notes.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

ibs
INSTYTUT BADAŃ STRUKTURALNYCH

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Publikacja dystrybuowana bezpłatnie.